

ЎЗБЕКИСТОН ССР ЕЗУВЧИЛАР СОЮЗИНИНГ ОРГАНИ

ОЙЛИК
АДАБИЙ-
БАДИИЙ,
ИЖТИМОИЙ-
СИЕСИЙ
ЖУРНАЛ

Бош редактор:
Эркин ВОҲИДОВ

Редакцион коллегия:

Саид АҲМАД,
Эркин АЪЗАМОВ,
Баҳодир ЖАЛОЛОВ
Гулчеҳра ЖУРАЕВА,
Андрей ДЕМЕНТЬЕВ,
Олимжон ИСМОИЛОВ,
Фёдор КАМОЛОВ,
Муроджон МАНСУРОВ
(бош редактор ўринбосари),
Омон МАТЖОН,
Хайриддин СУЛТОНОВ
(масъул секретарь),
Худойберди ТУХТАБОЕВ,
Шароф УБАЙДУЛЛАЕВ,
Улмамбет ХУЖАНАЗАРОВ,
Урие ЭДЕМОВА,
Уткир ҲОШИМОВ.

(27)
1984
ЙИЛ,
МАРТ

ТОШКЕНТ
Ўзбекистон ЛКСМ
Марказий Комитетининг
«Еш гвардия» нашриёти

МУНДАРИЖА

Совет Иттифоқи Коммунистик партияси Марказий Комитетининг пленуми тўғрисида Информацион билдириш
КПСС Марказий Комитети, СССР Олий Совети Президиуми, СССР Министрлар Советининг Коммунистик партияга, совет халқига Мурожаати

«ЕШЛИК» ЙЎҚЛАМАСИ

Холиқ БАҚОЕВ. Сафарбар ёшлик	13
Тошпўлат АҲМЕДОВ	14
Зикрилла НЕЪМАТОВ	14
Юсуф ЖУМАЕВ	15
Бахшулла РАЖАБОВ	17
Садриддин САЛИМОВ	17
Самандар ВОҲИДОВ	18
Сабрулло САЛИМОВ	18
Жаҳонгир ИСМОИЛОВ	19
Марзия ЭРДОНОВА	19
Ғулом ШОМУРОДОВ	19

НАСР

Зоҳир АЪЛАМ. Иккию бир. Ҳикоя	20
Маъсума АҲМЕДОВА. Оддий ҳикоя	32

НАЗМ

Венера ИБРОҲИМОВА	29
Маъсуда УБАЙДУЛЛАЕВА	29
Бибисора ТУРОБОВА	30
Нафиса ҲАКИМОВА	30
Гулчеҳра ЙЎЛДОШЕВА	30
Ҳабиба АБДУРАИМОВА	30
Гулнора САНОВА	31
Гулистон МАТЕҚУБОВА	31
Нодира РАШИДОВА	46

ШЕЪРИЯТ ТАЛҚИНЛАРИ

Рауф ПАРФИ. Шеърлар	35
Иброҳим ҒАФУРОВ. Олтин шафтолилар	37
Аҳмад ОТАБОЕВ. Ҳар нафас — эҳтирос	39

ЖАҲОН АДАБИЕТИ ДУРДОНАЛАРИ

4 Стефан ЦВЕИГ. Бир кеча даҳоси. Новелла	41
--	----

МУАММО, МУЛОҲАЗА, ТАҚЛИФ

Уткир ҲОШИМОВ. Маънавият меъмори	47
Аловиддин ҲАМРОЕВ, Нусрат РАҲМАТОВ. Биологик кураш: биринчи тайм	58

ПУБЛИЦИСТИКА

Қодиржон СОБИРОВ. Тонгдай тиниқ истиқбол	51
Жўра САЪДУЛЛАЕВ. Яхшилар ёди	55
Санъат МАҲМУДОВА. Неча гулгун пок қизлар	60

БОЙЧЕЧАК

Ҳамза ИМОНБЕРДИЕВ. Шеърлар	50
--------------------------------------	----

ҲАМЗАХОНЛИК

«Девони Ниҳоний»	54
----------------------------	----

АДАБИЙ ТАҢКИД

Норбой ХУДОЙБЕРГАНОВ. Езувчи олами	63
Ботирхон АҚРАМОВ. Шеърятда рост сўз зарурати	67

ГУЛЧАМБАР

Раззоқ АБДУРАШИД. Шоирнинг яшил хиёбони	71
Хайриддин САЛОҲ. Шеърлар	74

НАФОСАТ ЧАМАНИ

Қутлибека РАҲИМБОВЕВА. Ғазаллар сувратланганда	76
--	----

АДАБИЙ САБОҚ

Михаил СВЕТЛОВ. Ёғоч велосипед ихтиро этманг	78
--	----

МУҚОВАДА:

Биринчи бет: Татьяна Тахтарова ва Абдуғофур Зиёевнинг «Она сайёра» асари.

**Константин Устинович
ЧЕРНЕНКО**

СОВЕТ ИТТИФОҚИ КОММУНИСТИК ПАРТИЯСИ МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИНИНГ ПЛЕНУМИ ТЎҒРИСИДА ИНФОРМАЦИОН БИЛДИРИШ

1984 йил 13 февралда КПСС Марказий Комитетининг навбатдан ташқари Пленуми бўлди.

Марказий Комитет Сиёсий бюросининг топширувиغا биноан Пленуми КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюросининг аъзоси, КПСС Марказий Комитетининг секретари ўртоқ К. У. Черненко очди.

КПСС Марказий Комитети Бош секретари, СССР Олий Совети Президиуми Раиси Ю. В. Андропов вафот этганлиги муносабати билан Марказий Комитет Пленумининг қатнашчилари Юрий Владимирович Андроповнинг хотирасини бир дақиқа сукут сақлаб ҳурмат билан эсга олдилар.

Марказий Комитет Пленуми Совет Иттифоқи Коммунистик партияси, бутун совет халқи оғир жудоликка учраганликларини қайд этди. Коммунистик партия билан Совет давлатининг атоқли арбоби, оташин ватанпарвар, ленинчи, тинчлик ва коммунизм учун толмас курашчи ҳаётдан кўз юмди.

Юрий Владимирович Андропов партиянинг иродаси билан партия ва давлат ишининг энг муҳим лавозимларида бўлиб, ўзининг бутун кучи, билими ва жуда катта ҳаётий тажрибасини партия сиёсатини амалга оширишга, унинг омма билан алоқасини мустаҳкамлашга, Совет Иттифоқининг иқтисодий ва мудофаа қудратини мустаҳкамлашга сарфлади.

Ю. В. Андропов КПСС XXVI съезди ва КПСС Марказий Комитетининг шундан кейинги Пленумлари белгилаган ва ишлаб чиқаришни ҳар томонлама интенсивлашга, фан-техника тараққиётини жаддаллаштиришга, халқ хўжалигини бошқаришни такомиллаштиришга, кадрларнинг масъулиятини, уюшқоқлик ва интизомни кучайтиришга, халқнинг моддий ва маънавий турмуш даражасини муттасил оширишга қаратилган йўли турмушга татбиқ этишга кўп эътибор берди.

Ю. В. Андропов социалистик ҳамдўстлик мамлакатларининг ҳар томонлама ҳамкорлигини ривожлантиришга, халқаро коммунистик ва ишчилар ҳаракатининг бирлиги ҳамда жипслигини мустаҳкамлашга, халқларнинг ўз озодлиги ва мустақиллиги учун одилона курашини қўллаб-қувватлашга катта ҳисса қўшди. Унинг раҳбарлигида партиямиз билан давлатимизнинг ленинча ташқи сиёсат йўли — термоядро уруши хавфини тугатиш, империализмнинг агрессив кирдикорларига қаттиқ зарба бериш, халқларнинг тинчлиги ва хавфсизлигини мустаҳ-

камлаш йўли халқаро майдонда изчиллик ва сабот билан амалга оширилди.

Шу қайғули кунларда коммунистлар, бутун совет халқи ўз сафларини партия ленинчи Марказий Комитети, КПСС Марказий Комитетининг Сиёсий бюроси теварагида янада маҳкам-роқ жипслаштираётганликларини, партиянинг ленинча ички ва ташқи сиёсатини амалга ошириш учун сабот билан курашишга азму қарор берганликларини Пленум таъкидлаб ўтди.

Марказий Комитет Пленумининг қатнашчилари марҳумнинг қариндошларига ва ёр-биродарларига чуқур ҳамдардлик изҳор этдилар.

Марказий Комитет Пленуми КПСС Марказий Комитетининг Бош секретарини сайлаш тўғрисидаги масалани кўриб чиқди.

Марказий Комитет Сиёсий бюросининг топширувиغا биноан шу масала юзасидан КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюросининг аъзоси, СССР Министрлар Советининг Раиси ўртоқ Н. А. Тихонов сўзга чиқди. У ўртоқ К. У. Черненко КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари қилиб сайлашни таклиф этди.

Пленум ўртоқ Константин Устинович Черненко бир овоздан КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари қилиб сайлади.

Сўнгра Пленумда КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари ўртоқ К. У. Черненко нутқ сўзлади. У ўзига партия Марказий Комитети кўрсатган юксак ишонч учун сидқидилдан миннатдорчилик билдирди.

Ўртоқ К. У. Черненко мамлакатимизда коммунистик қурилиш вазибаларини муваффақиятли бажариш, СССРнинг иқтисодий ва мудофаа қудратини янада кучайтириш, совет халқининг фаровонлигини ошириш, тинчликни мустаҳкамлаш соҳасида КПСС XXVI съезди ўртага қўйган вазибаларни ҳал этишда, Коммунистик партия билан Совет давлати ўтказётган ленинча ички ва ташқи сиёсатни амалга оширишда давомийликни таъминлаш учун ўзимнинг бутун кучим, билимим ва ҳаётий тажрибамни сарфлайман, деб КПСС Марказий Комитетини, Коммунистик партияни ишонтирди.

Шу билан Марказий Комитет Пленуми ўз ишини тамомлади.

КПСС МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИНИНГ БОШ СЕКРЕТАРИ ЎРТОҚ К. У. ЧЕРНЕНКО НУТҚИ

Азиз ўртоқлар!

Менга юксак шараф кўрсатиб, Марказий Комитетнинг Бош секретари лавозимига сайлаган Марказий Комитет аъзоларига самимий ташаккур айтаман. Мен зиммамга тушадиган улкан масъулиятни тўла-тўқис англаб турибман. Нақадар муҳим, нақадар бениҳоя мураккаб иш қилиниши кераклигини тушунаман. Ишонччи оқлаш учун, Юрий Владимирович Андропов изчиллик ва сабот билан ўтказиб келган партиямизнинг принципиал йўлини сизлар билан биргаликда давом эттириш учун ўзимнинг бутун кучимни, билимимни, бутун тажрибамни ишга соламан, деб Марказий Комитетга, партияга ваъда бераман.

Юрий Владимирович ўзининг ташкилотчилик истеъдоди, равшан ижодкор ақли билан, назарияда ва сиёсатда ленинизмга содиқлиги, янгиликни дарҳол ҳис қилиши ва омманинг жонли тажрибасини муҳасамлаштириш қобилияти, дунёқарашимизга ва турмуш тарзимизга, ахлоқимизга ёт нарсаларнинг ҳаммасига муросасизлиги билан, шахсан ёқимтойлиги ва қамтарлиги билан партия ва халқ орасида зўр обрў-эътибор ва ҳурмат қозонди.

Партия унга ишининг мураккаб ва масъулиятли участкаларини топширар эди. КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари ва СССР Олий Совети Президиумининг Раиси лавозимларида Юрий Владимирович Андроповнинг энг яхши сиёсий ва инсоний фазилатлари, айниқса, яққол намоён бўлди. У ҳамisha ўз олдида турган вазифалар юксаклигига кўтарилиш учун ўзини аямай меҳнат қилар эди.

Юрий Владимирович Марказий Комитетнинг, Марказий Комитет Сиёсий бюросининг ҳозирги босқичда партиямизнинг ҳар томонлама чамалаб кўрилган ва реалистик йўлини — ривожланган социализмни такомиллаштириш йўлини ишлаб чиқиш соҳасидаги коллектив фаолиятига шахсан салмоқли ҳисса кўшди. КПСС Марказий Комитетининг 1982 йил ноябрь, 1983 йил июнь ва декабрь Пленумлари унинг раҳбарлигида ўтди, бу Пленумлар партия билан халқнинг турмушида муҳим босқичлар бўлиб қолди. Пленумларнинг қарорларида КПСС XXVI съездининг сиёсий йўли янада ижодий ривожлантирилди ва конкретлаштириб берилди.

Ю. В. Андропов совет кишиларининг бунёдкорлик меҳнати тинч шароитларини таъминлаш учун, халқаро майдонда социализм позицияларини мустаҳкамлаш учун курашга кўп куч ва ғайрат сарфлади.

Партия халққа фидоқорона хизмат қилиши, меҳнатқашларнинг манфаатларини аниқ ифодалай олиши, уларни тўғри марксча-ленинча ҳаракат программаси билан қўроллантира олиши тўғрисида ўзининг раҳбарлик мавқеига, ўзининг фахрли авангардлик ролига эришганлиги ва уни мустаҳкамлаб бораётганлиги партия обрў-эътиборининг манбаи эканини Юрий Владимирович яхши тушунар эди.

Бу сиёсатни бутун халқ астойдил қўллаб-қувватлаётганлиги КПСС ички ва ташқи сиёсати тўғрисида, бу сиёсат замон талабларига ва руҳига мос бўлиб тушаётганлигининг яққол далилидир. Партия танлаб олинган йўлдан — коммунистик бунёдкорлик ва тинчлик йўлидан қатъият билан бормоқда.

Доимо шундай бўлиб келди, ҳамisha шундай бўлаверди! Бироқ, ўртоқлар, бу йўлдан бориш истагининг ўзи етарли эмаслигини ҳаммамиз тушунаемиз. Тўғри мақсадларни ўртага қўя билишгина эмас, шу билан бирга ҳар қандай қийинчиликларни бартараф этиб, бу мақсадларга сабот билан эришиш ҳам керак. Эришилган натижаларни реалистик тарзда баҳолаш, уни бўрттириб юбормаслик, аммо камситмаслик ҳам керак. Мана шундай ёндашишгина сиёсатда хатолардан,

исталган нарсани ҳақиқат деб қабул этиш иштиёқидан омон асрайди, Ленин айтганидек, «Биз нималарни «ниҳоясига етказганлигимизни» ва нималарни етказмаганлигимизни» равшан кўриш имконини беради.

Ўртоқлар, Юрий Владимирович Андроповга партиямиз билан давлатимизга бошлиқ бўлиб, оз вақт, алам қиларли даражада оз фурсат меҳнат қилиш насиб бўлди. Унинг ўрни ҳаммамизга билиниб туради. У халқ хўжалигининг ривожини қудратли равишда жадаллаштириб юбориш, мамлакатимиз 70—80-йиллар ораллигида дуч келган қийинчиликларни бартараф этиш соҳасидаги катта ва қизгин ишнинг долзарб бир пайтида оламдан ўтди. Бироқ шу қисқа вақт ичида партия нақадар кўп иш қилишга улгурганини, нақадар кўп янгиликлар, самарали ишлар юзага келиб, практикада қарор тоганини ҳаммамиз яхши биламиз. Юрий Владимирович раҳбарлигида бошланган ишни давом эттириш ва коллектив куч-ғайратлар билан илгари силжитиш — унинг хотирасини муносиб равишда эъзозлашнинг, сиёсатдаги давомийликни таъминлашнинг энг яхши усулидир.

Давомийлик — мавҳум тушунча эмас, балки жонли, реал ишдир. Бинобарин, унинг моҳияти аввало тўхтамай, олға боришдан иборат. Борганда ҳам, илгари эришилган ҳамма натижаларга таяниб, уни ижобий бойитиб, коммунистларнинг, ишчилар синфининг, бутун халқнинг коллектив фикрини, куч-ғайратини ҳал этилмаган масалаларга, ҳозирги ва келгусидаги энг муҳим проблемаларга қаратишдан иборат. Бу эса ҳаммамизнинг зиммамизга кўпдан-кўп масъулият юклайди.

Партиямизнинг кучи — унинг бирлигида, марксизм-ленинизмга садоқатида, омманинг ижодий активлигини ривожлантириш ва йўлга солиб туриш, уни ғоявий ва ташкилий жиҳатдан жиپслаштириш, ленинча синалган принциплар ва методларга амал қилиш қобилиятидадир. Ўртоқлар, кейинги вақтларда Марказий Комитетимиз, Марказий Комитетнинг Сиёсий бюроси, Юрий Владимирович Андропов давлат аппарати ишини такомиллаштириш, партиявий раҳбарлик услубини яхшилаш масалаларига нақадар зўр эътибор берганликларини биласизлар. Партия комитетларининг функцияларини давлат ва хўжалик органларининг вазифаларидан аниқ фарқлаш, уларнинг ишидаги қайтариқларни тугатиш — шу вазифалардан берибди. Бу — сиёсий аҳамиятга эга бўлган катта масаладир. Очигини айтганда, бу соҳадаги ҳамма иш ҳам пухта йўлга қўйилган эмас. Баъзан Советларнинг, министрликларнинг, корхоналарнинг ходимлари зарур мустақиллик кўрсатмайдилар, улар ўзлари ҳал қилиши лозим бўлган масалаларни партия органлари зиммасига ўтказиб юбордилар. Хўжалик раҳбарлари бажарадиган ишлар билан партия ходимларининг шуғулланиш практикаси кадрларни ишдан совутиб қўяди. Бунинг устига, мазкур практика замирида сиёсий раҳбарлик органи бўлмиш партия комитети ролининг бўшашиб кетиш хавфи бор. Хўжалик билан шуғулланиш партия комитетлари учун — аввало, хўжаликни бошқарувчи одамлар билан шуғулланиш демакдир. Буни ҳамisha ёдда тутиш керак.

Ўртоқлар! Бундан бир ярим ой муқаддам, Марказий Комитетнинг декабрь Пленумида биз мамлакатнинг социалистик ривожланиши соҳасидаги ишларнинг аҳолига ҳар томонлама баҳо берган эдик. Қабул этилган қарорда бошланган суръатни, вазифаларни амалий ҳал қилишга қаратилган ялпи кайфиятни сақлаб қолиш, экономикага партия ва давлат раҳбарлигининг савиясини муттасил ошириш, ижобий тенденцияларни активроқ ривожлантириш, уларга барқарор характер бахш этиш муҳимлиги алоҳида таъкидланди. Пленумнинг шу

кўрсатмаларини изчиллик билан бажариш — бизнинг бевосита бурчимиздир.

Бизнинг бутун тажрибамиз шуни тасдиқлаб турибди: омма билан алоқа, миллион-миллион меҳнаткашларнинг граждандлик активлиги, уларнинг ишлаб чиқаришдаги ишларга, ижтимоий турмуш проблемаларига омилкорлик билан ёндашиши ҳамisha партия куч-қудратининг энг муҳим манбаи бўлиб келди, ҳозир ҳам шундай ва келгусида ҳам шундай бўлиб қолади.

Ўз йўлини, ўз қарорларини, ҳаракатларини, аввало, ишчилар синфининг фикрлари билан, унинг зўр социал-сиёсий ва синфий ҳис-туйғуси билан доимо таққослаб бориш — Коммунистлар партиясининг бурчидир. Владимир Ильич Ленин ишчилар синфи фикр-мулоҳазаларининг тўппа-тўғрилигини, ҳаётий асосланганлигини ва равшанлигини ҳамisha юксак кадрлар эди, уларнинг фикрига, воқеалар ва одамлар ҳақидаги мулоҳазаларига сезгирлик билан қулоқ солар эди, улардан энг зарур саволларга жавоблар қидирар ва топар эди.

Ишчилар орасидан, социалистик қурилишнинг олдинги маррасидан чиқадиган сўзга қулоқ солиш, меҳнат аҳли билан маслаҳатлашиб туриш — ҳозир ҳар бир коммунист раҳбарнинг энг биринчи бурчи, чуқур ички эҳтиёжи бўлиши керак.

Халқ ташаббусини, иш жойидаги меҳнатга омилкорлик билан ижодий ёндашишдан тортиб, давлатни, жамиятни идора қилишда актив қатнашишга жуда кенг маънодаги ташаббусни ўз вақтида пайқай билиш ва қўллаб-қувватлай олиш тараққиётимизнинг энг буюк, айтиш мумкинки, битмас-туганмас манбаидир. Экономикамиз ўзининг ҳар бир катта утувиги бирон-бир даражада меҳнат коллективларининг ижодий ташаббуслари туйғули, уларнинг ўз планлари, гапириш одат бўлганидек, муқобил планлари туйғули эришмоқда.

Декабрь Пленумининг меҳнат унумдорлигини пландан ташқари 1 процент оширишга ва маҳсулот таннархини кўшимча равишда 0,5 процент камайтиришга эришиш тўғрисидаги даъватини мамлакатнинг меҳнат коллективлари бажонидил маъқуллаб кутиб олганликлари чуқур мамнуният туйғуларини уйғотмоқда. Меҳнаткашлар, партия, касаба союз, комсомол ташкилотлари бу вазифани ҳал этишга ватанпарварлик жўшқинлиги, ғайрат-шижоат ва ишчанлик билан киришганлиги муваффақият таъминланишига ишонч туғдирмоқда.

Шу ҳисобга олинандиган ҳамма воситалар ва ресурсларни (бу восита ва ресурслар озмунча бўлмайди) совет кишиларининг меҳнат ва турмуш шaroитларини яхшилашга, медицина хизматига, уй-жой қурилишига сарфлаш тўғрисидаги масалани кўриб чиқиш лозим деб ўйлайман. Бундай қилиш партия сиёсатининг инсон бахт-саодати тўғрисида ҳар томонлама ғамхўрлик қилиш ҳақидаги олий мақсадига тўла-тўқис мос бўлиб туради.

Умуман, ўртоқлар, чамаси, меҳнаткашларнинг ижодий ташаббусларини, новаторлигини моддий ва маънавий жиҳатдан яхшироқ рағбатлантириш ҳақида ўйлаб кўриш керак.

Социал адолат совет тузуми негизининг ўзига асос қилиб олинган. Унинг жуда катта кучи ҳам мана шунда. Шу боисдан кундалик ишларда, иш ҳақи ва мукофотлар ҳақида, квартира ёки йўлланмаларни тақсимлаш тўғрисида, тақдирлаш ҳақида гап борганида адолатга ҳеч оғишмай риоя қилиниши — ҳуллас, ҳамма нарса адолат юзасидан, ҳар бир кишининг умумий ишга қўйган меҳнат ҳиссасига мувофиқ бўлиши жуда муҳимдир.

Бу ўринда партия, касаба союз, комсомол ташкилотлари, ҳўжалик раҳбарлари анчагина иш қилишлари керак. Меҳнат коллективларининг ўзларига кўп нарса боғлиқ. Ҳозир уларнинг қонун тарзда мустаҳкамлаб қўйилган катта ҳуқуқлари бор. Эндиги вазифа шу ҳуқуқлардан тўлиқроқ фойдаланишдан иборат.

Кейинги вақтларда партия социалистик жамиятга раҳбарлик қилишнинг янги тажрибасини орттирди. Биз тузумимизнинг афзалликларидан, имкониятларидан яхшироқ фойдалана бошладик. Омманинг уюшқоқлиги ва оңлиги, шубҳасиз мана шулар жумласига киради. Биз тартибни, интизомни мустаҳкамлашга эътибор беришимиз мана шундан келиб чиқади.

Уюшқоқлик ҳақидаги, тартиб тўғрисидаги масала — биз учун энг муҳим, принципиал масаладир. Бу хусусда икки хил фикр бўлиши мумкин эмас. Ҳар қандай ландавурлик, маъсулиятсизлик жамият учун моддий зараргина келтириб қолмайди. Ландавурлик ва маъсулиятсизлик жиддий социал, маънавий зўён етказилади. Биз, коммунистлар буни яхши тушунаемиз, миллион-миллион совет кишилари буни яхши тушунадилар.

Партиянинг меҳнат, ишлаб чиқариш, план, давлат интизомини ошириш мақсадида, социалистик қонунчилигини мустаҳкамлаш юзасидан кўрган тадбирлари чинакам умумхалқ маъқуллашга сазовор бўлганлиги мутлақо табиийдир. Бу соҳада ҳозиргача бирмунча иш қилишга муваффақ бўлинди. Бу нарса ишлаб чиқаришдаги ишларга, ижтимоий турмушимизга, қолаверса одамларнинг кайфиятига ҳам самарали таъсир қилганлигини ҳамма билади. Бироқ, ҳамма иш қилиниб бўлди, деб ўйлаш нотўғри бўлур эди. Йуқ, ўртоқлар, ҳаёт бу ўринда бўшаувчиликка асло йўл қўйиб бўлмайди, деб ўргатмоқда.

Экономикамиз ривожининг асосий йўналишларига келганде, бу йўналишларни партия аниқ-равшан белгилаб берган. Интенсивлаш, фан ва техника ютуқларини ишлаб чиқаришга жадал жорий этиш, йирик комплекс программаларини амалга ошириш — мана шуларнинг ҳаммаси пировард натижада жамиятимизнинг ишлаб чиқарувчи кучларини сифат жиҳатдан янги поғонага кўтариши керак.

Экономикани бошқариш системасини, бутун ҳўжалик механизмининг жиддий равишда қайта қуриш лозим. Бу соҳадаги иш эндигина бошланди. Бу иш корхоналарнинг ҳуқуқларини кенгайтириш ва маъсулиятини ошириш соҳасидаги кенг миқёсли иқтисодий экспериментни ўз ичига олади. Хизмат соҳасидаги ҳўжалик юритишнинг янги формалари ва методлари қидирилмоқда. Бу ишлар кўп фойда келтириши, бутун халқ ҳўжалигининг самарадорлигини юксалтиришдан иборат стратегик жиҳатдан муҳим проблемани ҳал этишимизга ёрдам бериши шубҳасиз.

Бироқ, келинлар, ўзимизга ўзимиз: айрим ҳўжалик раҳбарлари учун экспериментларнинг натижаларини кутиш, уларнинг пассивлигини, эскичасига ишлаш муллоасини яширувчи никоҳ бўлиб хизмат қилаётгани йўқми! — деб савол бериб кўрайлик. Иқтисодий структураларни янгилаш — маъсулиятли иш, албатта. Етти ўлчаб, бир кес, деган қадимий ҳикматли қоидага риоя этиш бу ўринда фойдадан холи бўлмайди. Аммо бу нарса умуман ўзгарган шaroитлар билан, турмушнинг янги талаблари билан ҳисоблашни хоҳламаётган кишиларни асло оқламайди.

Ҳамма поғоналарда кўпроқ мустақиллик кўрсатиш, дадил изланишлар билан шўғулланиш, агар керак бўлса, экономиканинг самарадорлигини ошириш, халқ фаровонлигини ўстириш йўлида ўрилли тавakkалдан қайтмаслик керак, биз ҳўжалик ходимларимиздан мана шундай иш тутишларини кутмоқдамиз.

Бултур КПСС Марказий Комитети билан ҳукумат экономикани ривожлантиришнинг принципиал масалалари юзасидан бир қанча қарорларни ишлаб чиқиб, қабул этганликларини биласизлар. Бу қарорлар партия ва ҳўжалик органларнинг қўлига ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишнинг, мамлакат иқтисодий тараққиётини жадаллаштиришнинг муайян воситаларини берди.

Белгиланган тадбирлар ҳўжалик аҳамиятигагина эмас, катта сиёсий аҳамиятга ҳам эга бўлиб, уларни бажариш ҳар бир партия ташкилоти, ҳар бир ходим кундалик ишининг асосий мазмуни бўлиб қолган тақдирдагина рўёбга чиқиши мумкин.

Биз буғунги вазифаларни ҳал этар эканмиз, келгусида анча юқори марраларга кўтарилиш учун шарт-шaroит яратамиз. Эҳтимол, эртанги кунимизнинг, ўн иккинчи беш йилликнинг икир-чикирлари тўғрисида гапириш учун ҳали вақт эртадир, аммо келгусидаги ишнинг бош проблемалари, бош йўналишлари ҳозирнинг ўзидаёқ кўриниб турибди.

Янги беш йиллик аввало, ишлаб чиқаришдаги чуқур сифат ўзгаришларининг илк даври бўлиши, халқ ҳўжалигимизнинг барча тармоқларини интенсивлаш ишидаги ҳал қилувчи бурилиш беш йиллиги бўлиши лозим. Ҳозирги моддий-техника базаси ва бошқарув системаси янги, янада юқори сифатлар касб этиши лозим.

Совет жамиятининг иқтисодий, социал ва маънавий тараққиётини янада кўпроқ узвий равишда ўзаро боғлашни таъминлаш ҳам гоётада жуда муҳимдир. Зарур социал ва мафқуравий шарт-шaroитларни яратмай туриб, экономикани сифат жиҳатидан янги поғонага кўтариб бўлмайди. Худди шунингдек, иқтисодий ва социал сиёсатнинг мустаҳкам пойдевори га таянмай туриб, социалистик онгни ривожлантиришнинг етук проблемаларини ҳал этиб бўлмайди.

Янги дунё қуриш — янги дунё кишисини камол топтириш ҳақида, уни гоёвий-ахлоқий жиҳатдан ўстириш тўғрисида тинимсиз ғамхўрлик қилиш демокдир. Марказий Комитетнинг

июнь Пленуми идеология, оммавий-сиёсий иш масалаларини айна шу нуқтаи назардан кўриб чиққанлиги маълум. Пленум йўл-йўриқларига мувофиқ партия бу ишнинг ривожланган социализми такомиллаштириш соҳасидаги катта ва мураккаб вазифалар характериға тўла-тўқис мувофиқ бўлишиға ҳаракат қилаверади.

Янги таҳрирдаги партия Программаси бизға мана шу вазифалар комплексини идрок этишға, уларни ҳал қилишнинг узок муддатли аниқ-равшан стратегиясини белгилашға, кундалик ишларимизнинг коммунистик истиқбол билан боғлиқлигини кўрсатишға ёрдам бериши керак. Марказий Комитет бу ҳужжатни тайёрлашға жуда катта аҳамият бермоқда.

Уртоқлар! Биз мамлакатимизни янада ривожлантириш планларини ишлаб чиқиш пайтида дунёда рўй бераётган аҳволни эътиборға олмастлигимиз мумкин эмас. Бу аҳвол эса ҳозир мураккаб ва кескин эканлиги ўзларингизға маълум. Мана шундай шароитда партия билан Совет давлатининг таъқиқ сиёсат соҳасидаги тўғри йўли жуда катта аҳамият касб этади.

Мустақкам тинчлик, халқлар озодлиги ва мустақиллиги иши учун кураш ҳамisha Юрий Владимирович Андроповнинг диққат марказида бўлди. Марказий Комитетнинг Сиёсий бюроси ва давлатимиз ҳокимиятининг олий органлари унинг раҳбарлигида шу олижаноб принципларға мос бўлиб тушади-ган актив таъқиқ сиёсатини белгилаб бердилар. Бу сиёсат инсониятни жаҳон ядро уруши хавфидан халос қилишға қаратилган. Бу ленинча тинчлик сиёсатининг ҳозирги тарихий босқичдаги асосий белгилари КПССнинг сўнгги съездлари қарорларида белгиланган бўлиб, у совет халқининг ва меҳнат эътибори билан дунёдаги бошқа халқларнинг ҳам туб манфаатларига мувофиқ келади. Биз бу сиёсатдан бир қадам ҳам чекинмаслигимизни қатъий қилиб айтамыз.

Уртоқлар, тинчликни сақлаш ва мустақкамлаш ишининг муваффақияти социалистик мамлакатларнинг жаҳон майдонидаги таъсири қанчалик катта бўлишиға, уларнинг ҳаракатлари нақадар актив, собитқадам ва ҳамоханг бўлишиға кўп жиҳатдан боғлиқлиги мутлақо равшан. Бизларнинг мамлакатларимиз тинчликдан астойдил манфаатдордирлар. Шу мақсад йўлида биз барча социалистик мамлакатлар билан ҳамкорликни кенгайтиришға интилаверамиз. Биз социалистик ҳамдўстликдаги мамлакатлар билан ҳамма соҳалардаги, шу жумладан, экономика сингари муҳим соҳадаги жипслик ва ҳамкорликни ҳар томонлама ривожлантириб ва чуқурлаштириб, шу тариқа халқларнинг тинчлиги, тараққиёти ва хавфсизлиги ишиға катта ҳисса қўшамиз. Биз қардош мамлакатларға мурожаат этиб, Совет Иттифоқи бундан буён ҳам сизларнинг ишончли дўстингиз ва содиқ иттифоқчингиз бўлиб қолаверади, деймиз.

Мустамлака қарамлиги сиртмоғини улоқтириб ташлаб, мустақил ривожланиш йўлиға ўтган халқлар билан бирдамлик партияимиз билан Совет давлати таъқиқ сиёсатининг асосларидан бири бўлиб келди ва шундай бўлиб қолади. Дунёнинг гоҳ у, гоҳ бу районида қонли зўравонлик ва уруш ёнгинларининг энг хатарли манбаларини вужудға келтираётган империализм агрессив кучларининг хуружларини қайтаришға мажбур бўлаётган халқлар билан айниқса бирдамимиз, албатта. Халқларнинг ҳаққоний иши тарафини олиш, мана шу манбаларни тугатиш учун курашиш ҳам — ҳозир ер юзида мустақкам тинчлик учун кураш иши зарур ва муҳим йўналишидир. Партияимизнинг бу масалалардаги принципиал позицияси равшан, бегубор ва олижанобдир, бинобарин, биз бу позицияларға муттасил риоя қилаверамиз.

Энди капиталистик мамлакатлар билан муносабатлар ҳақида гапирмоқчиман. Улуғ Ленин бизға турли ижтимоий тузумдаги давлатларнинг тинч-тотув яшаши принципини васият қилиб қолдирган. Биз шу принципға доимо содиқмиз. Ҳозир, ядро қуроли ва ўта аниқ ракеталар асрида бу принцип халқларға ҳар қачонгидан ҳам зарурдир. Афсуски, капиталистик мамлакатларнинг айрим раҳбарлари буни унчалик равшан тушунмаётганликлари ёки тушунишни хоҳламаётганликлари кўриниб турибди.

Империализм агрессив кучларининг телбанамо, авантюра-чилик ҳаракатлари инсоният учун ҳозир қандай хавф солаётганини яхши кўриб турибмиз ва бу ҳақда баралла гапириб, ер юзи халқларининг эътиборини мана шу хавфға қаратмоқдамиз. Бизға ҳарбий устунлик керак эмас, биз бошқаларға ўз иродамизни мажбуран қабул қилдирмоқчи эмасмиз, аммо биз зришилган ҳарбий мувозанатни бузишға йўл қўймаймиз. Биз мамлакатимизнинг мудофаа қобилятини мустақкамлаш,

урушқоқ авантюрачиларнинг жазавасини пасайтира оладиган етарли воситаларға эға бўлиш ҳақида бундан буён ҳам ғамхўрлик қилаверишимиз ҳусусида ҳеч кимда асло шубҳа-гумон бўлмай қўя қолсин. Бу — тинчликни сақлаб қолишнинг жуда муҳим шартидир, ўртоқлар.

Буок социалистик давлат бўлиш Совет Иттифоқи тинчликни сақлаб қолиш ва мустақкамлаш учун халқлар олдидаги ўз масъулиятини тўла-тўқис англайди. Биз барча қитъалардаги давлатлар билан тинч ўзаро манфаатли ҳамкор-лик қилишға тайёрмиз. Биз барча низоли халқро проблемалар жийдий, тенг ҳуқуқли, амалий музокаралар йўли билан тинч ҳал этилиши тарафдоримиз. СССР халқро кескинликни ка-маййтиришға амалий ишлар билан ёрдам беришға, дунёда ишонч муҳитини вужудға келтиришға тайёр бўлган, бошқача қилиб айтганда, ҳақиқатан ҳам урушға тайёргарлик кўришни эмас, балки тинчлик негизларини мустақкамлашға интилувчи барча давлатлар билан тўла-тўқис баҳамжиҳат иш кўраверади. Биз шу мақсадлар йўлида барча мавжуд воситалардан, шу жумладан, албатта, тинчликни сақлаш ва мустақкамлаш учунгина тузилган Бирлашган Миллатлар Ташкилотидан ҳам тўла-тўқис фойдаланиш лозим деб ҳисоблаймиз.

Уртоқлар, биз инсониятнинг тинч келажиғи ва тараққиёти учун курашда миллион-миллион синфдош қардошлар билан, жаҳон коммунистик ва ишчилар ҳаракатининг кўп сонли отрядлари билан қўлни-қўлга бериб бораётганимиз биз, совет коммунистарини астойдил қувонтиради. Пролетар интернационализми принципиға бениҳоят садоқатли бўлган бизлар чет эллик ўртоқларимизнинг меҳнаткашлар манфаатлари ва ҳуқуқлари йўлидаги курашиға қизгин хайрхоҳлик ва астойдил ҳурмат билан қараймиз ҳамда ўртамиздаги алоқаларни ҳар томонлама мустақкамлашни ўз бурчимиз деб биламыз.

Партияимизнинг халқро ишлардаги йўли ҳақида бугун мана шуларни айтмоқчи эдим. Совет халқи бу йўлни сидқидилдан қизгин қўллаб-қувватлашиға ишончимиз комил.

Уртоқлар!

Совет кишилари ўзларининг ҳамма ютуқларини партия-нинг фаолияти билан чамбарчас боғлиқ деб биладилар. Оммаға астойдил садоқатли партия омманиннг тўла ишончини қозонган.

Яқиндагина партия ташкилотларида ҳисобот-сайлов кампанияси тугади. Бу кампания коммунистарнинг онглилиги ва ақлилиги юксак даражада эканини яна бир бор кўрсатди. Обру-эътиборли, тажрибали, билимдон кишилар раҳбарлик лавозимларига сайланди.

Пленум ишида ўлка ва область партия комитетларининг биринчи секретарлари қатнашмоқдалар. Уртоқлар, сизларға алоҳида мурожаат этмоқчиман. Сизларнинг вазифаларингиз, юмушларингиз доираси нақадар кенглиги Марказий Комитетға яхши маълум. Кундалик, яқин вақт ичидаги ва стратегия вазифаларимизнинг ҳал этилиши ҳам кўп жиҳатдан сизларға боғлиқ эканлигини билади. Марказий Комитетнинг Сиёсий бюроси аминдирки, сизлар санаот ишлаб чиқаришни ўстиришнинг барқарор суръатларини таъминлаш, Озиқ-овқат программасини муваффақиятли бажариш, омманиннг меҳнат ғайратини ошириш учун, халқ фаровонлигини юксалтиришға қаратилган тадбирларни рўёбға чиқариш учун зарур бўлган ҳамма ишларни қиласизлар. Шу тариқа партиянинг авангард-лик ролини ошириш учун ҳам ҳамма ишларни қиласизлар.

Партияимиздаги сайлаб қўйиладиган ҳар қандай лавозим — масъулиятли лавозимдир. Партия комитетиға сайланиши партия аъзоларининг ўз ўртоқларига берган ўзига хос ишонч кредити деб билмоқ керак. Бу ишонч эса фидокорона меҳнат билан оқланиши лозим. Бўлиб ўтган йиғинилар ва конференцияларнинг қатнашчилари мана шундай нақаз беришди. Ҳозир — СССР Олий Советига сайлов арафасида партия депутатликка номзод қилиб кўрсатилган, давлат ҳокимиятининг олий органиға қирадиган коммунистарға ҳам мана шундай талабчан нақаз беради.

Совет коммунистлари сафларининг жипслиги — уларнинг битмас-туганмас куч-қудратидир. Ленин ибораси билан айтганда, «**Бизнинг ҳаммамиз, партия аъзолари бир кишидек иш кўрганимиз**» тақдирда бу куч тўла-тўқис намоён бўлади. КПСС ленинчи Марказий Комитети, унинг раҳбар ўзаги — Марказий Комитетнинг Сиёсий бюроси айна мана шундай жипслашиб, аҳил ишламоқда. Бу эса ишчилар синфи, деҳқонлар, зиёлиларнинг иттифоқини, ССР Иттифоқи халқларининг қардошлар-

ча дўстлигини мустаҳкамлашга олиб борадиган яхши текширилган, атрофлича ўйланган қарорлар қабул қилиш имконини беради.

Юрий Владимирович Андропов чинакам партиявий, ишчан ва ижодий муҳитни вужудга келтиришга кўп куч сарфлади.

Мана шу муҳит партия Марказий Комитети ишининг зарур шarti бўлиб келди ва шундай бўлиб қолади. Бу — КПСС обрў-этибори янада ўсишининг, коммунистик бунёдкорлик соҳасида олдимизда турган катта ва мураккаб вазифалар муваффақиятли ҳал этилишининг гаровидир.

КПСС МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИ СИЁСИЙ БЮРОСИНИНГ АЪЗОСИ, СССР МИНИСТРЛАР СОВЕТИНИНГ РАИСИ ЎРТОҚ Н. А. ТИХОНОВ НУТҚИ

Азиз ўртоқлар!

Коммунистик партия, халқимиз, жаҳон коммунистик ва ишчилар ҳаракати оғир жудодликка учрадилар. Партиямиз билан Совет давлатининг атоқли арбоби, социалистик Ватаннинг оташин ватанпарвари, тинчлик ва коммунизм учун толмас курашчи Юрий Владимирович Андропов ҳаётдан кўз юмди.

Юрий Владимирович Марказий Комитетга қисқа муддат, бир йилдан сал кўпроқ вақт бошчилик қилди. Аммо шу вақт ичида нақадар кўп ишлар қилинди. Партия XXVI съезд йўлига амал қилиб, уни ижодий бойитиб, КПСС Марказий Комитети раҳбарлигида иқтисодий ва социал тараққиётнинг барча йўналишларида мамлакатнинг дадил олға силжишига эришди.

Юрий Владимировичнинг фаолияти кўп қиррали эди, партия унга ишониб топширган масъулиятли лавозимларда у ўзининг бутун кучи ва билимини халқ манфаатларига хизмат қилишга бағишлаб келди.

Юрий Владимировичнинг Марказий Комитет 1982 йил ноябрь Пленумида ва шундан кейинги Пленумларида сўзлаган теран нутқлари ҳаммамизнинг ёдимиздадир. Ана шу нутқларда социализм афзалликларини рўёбга чиқариш, коммунистик қурилишнинг актуал проблемаларини ҳал этишнинг аниқ программаси кўрсатиб берилган эди.

У Марказий Комитетнинг, Сиёсий бюронинг коммунистларни, барча меҳнаткашларни экономикани жадал ривожлантиришга, халқ ҳўжалигини бошқаришни такомиллаштиришга, уюшқоқлик ва интизомни мустаҳкамлашга сафарбар этиш соҳасидаги фаолиятини моҳирлик ва зўр ғайрат билан йўналтириб турди.

Юрий Владимирович коллектив тажрибасига таяниб, ижтимоий ривожланиш эҳтиёжларини сезгирлик билан пайқаб олиб, партиянинг Совет давлати қудратини кучайтириш, совет кишиларининг фаровонлигини ошириш борасидаги ишига катта шахсий ҳисса қўшди.

У партиянинг тинчликсевар ташқи сиёсий йўлини, термоядро уруши хавфини тугатишга, империализмнинг агрессив кирдикорларига қатъий зарба беришга қаратилган йўлни изчиллик билан амалга ошириш учун сабот-магонат билан курашди.

Биз ҳаммамиз партиямиз бошига, бутун совет халқи бошига тушган оғир жудодликдан чуқур қайғурмоқдамиз. Аммо ленинчи коммунистларнинг бурчи ўз сафларини яна ҳам маҳкамроқ жинслаштиришдан, партия билан халқнинг бирлигини мустаҳкамлашдан иборатдир.

Марказий Комитет Сиёсий бюроси қатъий ишонч билдирадики, Марказий Комитет Пленуми партиянинг бундан буён ҳам ленинча тўғри йўлдан қатъий ва изчил бораверишга бўлган буқилмас иродасини бутун мамлакат олдида, бутун дунё олдида намойиш қилади.

КПСС тарихий XXVI съезди ва Марказий Комитетнинг шундан кейинги Пленумлари ишлаб чиқаришни интенсивлаш, экономика самарадорлигини ошириш, фан-техника тараққиётини жадаллаштириш, Озиқ-овқат программасини амалга ошириш, совет кишиларининг моддий ва маънавий эҳтиёжла-

рини тобора тўлиқроқ қондириш соҳасида ишлаб чиққан йўл қатъият ва собитқадамлик билан ўтказилаверади.

Партия ишчилар синфи, колхозчи деҳқонлар ва зиёлиларнинг бузилмас иттифоқини, Ватанимиз халқларининг қардошларча дўстлигини бундан буён ҳам мустаҳкамлайверади.

КПСС билан Совет давлати барча мамлакатларнинг халқлари ўртасида тинчлик, дўстлик ва ҳамкорлик идеалларига, социал тараққиёт идеалларига ҳаммиша содиқ бўлиб қоладилар.

Азиз ўртоқлар!

Сиёсий бюро КПСС Марказий Комитети Бош секретари тўғрисидаги масалани муҳокама қилди ва Пленумга ўртоқ Константин Устинович Черненко партиямиз Марказий Комитетининг Бош секретари этиб сайлашни таклиф этишни яқдиллик билан менга топширди.

Константин Устинович бой ҳаёт мактабидан ўтган. У деҳқонларнинг қийин меҳнатини ҳам, солдат хизматини ҳам, қишлоқ райкомининг юмушларини ҳам билади.

У кўп йиллар давомида Красноярск, Пенза, Молдавия партия ташкилотларида, КПСС Марказий Комитети аппаратида партия ишининг масъулиятли участкаларига бошчилик қилди.

Константин Устинович қаерда меҳнат қилмасин, у ҳаммиша омманинг истеъдодли ташкилотчиси, марксизм-ленинизм ғояларининг оташин пропагандисти, улўф партиямиз сиёсатини амалга ошириш учун буқилмас курашчи эканлигини кўрсатиб келди.

Константин Устинович коммунистларга, совет кишиларига Коммунистик партия билан Совет давлатининг атоқли арбоби сифатида, Леонид Ильич Брежнев ва Юрий Владимирович Андропов каби Ленин типидagi раҳбарларнинг содиқ сафдоши сифатида яхши маълум.

Константин Устинович Марказий Комитет Сиёсий бюроси ва секретариатида ишлаб, партия ва давлат раҳбарлигининг ленинча услубини ривожлантириш ҳамда қарор топтириш учун кўп иш қилди, ижтимоий ривожланишнинг энг муҳим масалаларини чуқур тушуниш, эришилган натижаларга ва ҳал этилмаган проблемаларга баҳо беришда реалистик ёндашув, кадрларга нисбатан юксак талабчанлик ва айни вақтда уларга хайрихоҳлик билан муносабатда бўлиш, меҳнаткашларнинг ташаббускорлиги ва тажрибасига таяниш унга хос хусусиятлардир.

Ўз ғайрат-шўжоати билан, ҳар қандай ишга новаторларча муносабатда бўлиши билан кишиларни илҳомлантириб, ўртоқларни аҳил коллективчилик ишига жипслаштира олиш маҳорати Константин Устиновичга хос фазилатдир.

Унинг доимо омма билан мулоқотда бўлиш эҳтиёжини, унинг хоҳ истеъдодли олим, ёки донгдор металлург, солдат онаси ёки ёш ёзувчи бўлишдан қатъи назар, ҳар бир инсон тақдирига эътиборини алоҳида таъкидлаб ўтмоқчиман.

Константин Устинович ривожланган социалистик жамиятни такомиллаштиришга доир катта назарий проблемаларни ишлаб чиқишда, КПССнинг олис истиқболга мўлжалланган идеологик фаолиятининг яхлит концепциясини яратишда катта роль ўйнади.

Константин Устинович тинчликсевар ташқи сиёсатимизнинг стратегик йўналишларини шакллантиришда, КПССнинг халқаро коммунистик ва ишчилар ҳаракати бирлиги ҳамда жипслигини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятида жуда актив иштирок этмоқда.

Бизнинг ҳарбий ходимларимиз Константин Устинович мамлакатнинг мудофаа қобилиятини мустаҳкамлаш, Қуролли Кучларни замонавий техника билан таъминлаш, Армия ва Флотнинг шахсий составини ғоявий чиниқтириш масалалари билан қанчалик кўп шуғулланишини биладилар.

Константин Устинович Черненко КПСС Марказий Комите-

ти Бош секретари лавозимида партиямизнинг жанговар штабига муносиб бошчилик қилишига Сиёсий бюронинг ишончи комил.

Ленинча Марказий Комитет ва унинг раҳбар ўзаги теварагида маҳкам жипслашган, партия XXVI съездида, партия Марказий Комитетининг кейинги Пленумларида ишлаб чиқилган равшан ва аниқ ҳаракат программаси билан қуролланган коммунистлар, барча совет кишилари келажакка зўр ишонч билан назар ташламоқдалар ҳамда улуг Ватанимизнинг тобора равнақ топишини ўзларининг фидокорона меҳнати билан таъминлашга азму қарор бергандирлар.

КПСС МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИ СИЁСИЙ БЮРОСИНИНГ АЪЗОСИ, КПСС МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИНИНГ СЕКРЕТАРИ ЎРТОҚ М. С. ГОРБАЧЕВ НУТҚИ

Ўртоқлар! Биз партия билан халқ ҳаётидаги масъулиятли моментда тўпланган Марказий Комитетнинг навбатдан ташқари Пленумини тугаллаяпмиз. Пленум яқдиллик ва жипслик вазиятида ўтди. Пленумда партия ва халқ олдида ғоят катта масъулият ҳис қилган ҳолда раҳбарликнинг давомийлиги масалалари ҳал қилинди.

Пленум шуни кўрсатдики, партия бундан буён ҳам КПСС XXVI съезди, Марказий Комитетнинг 1982 йил ноябрь, 1983 йил июнь ва декабрь Пленумлари ишлаб чиққан ленинча йўлдан бораверади. Бу нарса ўртоқ Константин Устинович Черненко КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари вазифасига яқдиллик билан сайланганлигида, унинг КПСС

Марказий Комитетининг бугунги Пленумидаги нутқида партия ва давлатнинг ички сиёсати ва ташқи сиёсий фаолияти юзасидан баён қилинган қоида ва хулосалар тўла-тўқис қўллаб-қувватланганлигида алоҳида куч билан намоён бўлди.

Сиёсий бюро номидан ишонч билдириб айтишга рухсат этгайсизларки, Марказий Комитет аъзолари, Пленумнинг барча қатнашчилари жойларга, партия ташкилотларига қайтиб, партия Марказий Комитетининг ушбу Пленуми учун характерли бўлган бирлик ва жипслик, юксак талабчанлик ва масъулият руҳида иш олиб борадилар.

Ҳаммаларингизга ишда муваффақиятлар тилаймиз.

Пленум ёпиқ деб эълон қилинади.

Константин Устинович ЧЕРНЕНКО

Константин Устинович Черненко 1911 йил 24 сентябрда Красноярск ўлка Новоселово районининг Большая Тесь қишлоғида туғилган, миллати — рус.

1931 йилдан КПСС аъзоси. Олий маълумотли — педагогика институтини ва ВКП(б) Марказий Комитети ҳузуридаги Партия ташкилотчилари олий мактабини тамомлаган.

К. У. Черненко меҳнат фаолиятини эрта бошлаб, қулоқларга ёлланиб ишлади. Унинг шундан кейинги бутун меҳнат фаолияти комсомол, сўнгра партия органларидаги раҳбарлик иши билан боғланди. 1929—1930 йилларда К. У. Черненко Красноярск ўлка Новоселово район комсомол комитетининг пропаганда ва агитация бўлимига мудирлик қилди. 1930 йилда у кўнгилли бўлиб Совет Армиясига борди. 1933 йилгача чегара қўшинларида хизмат қилди, чегара заставаси партия ташкилотининг секретари бўлди.

К. У. Черненко армиядаги хизматни тугатганидан кейин Красноярск ўлкасида: Новоселово ва Уяр район партия комитетларининг пропаганда ва агитация бўлими мудир, Красноярск ўлка партия маорифи уйининг директори, Красноярск ўлка партия комитети пропаганда ва агитация бўлими мудирининг ўринбосари, шу ўлка партия комитетининг секретари бўлиб ишлади.

1943 йилдан бошлаб К. У. Черненко ВКП(б) Марказий Комитети ҳузуридаги Партия ташкилотчилари олий мактабида ўқиди. 1945 йилда ўқишни тамомлагач, Пенза область партия комитетининг секретари бўлиб ишлади. 1948 йилда Молдавия ССРга юборилди ва Молдавия Компартияси Марказий Комитетининг Пропаганда ва агитация бўлими мудирини этиб тасдиқланди. У шу лавозимда ишлаганида республикадаги иқтисодий ва маданий қурилишга, меҳнатқашларни коммунистик руҳда тарбиялашга кўп куч ва билимини сарфлади.

К. У. Черненко 1956 йилда КПСС Марказий Комитети аппаратида ишлашга кўтарилди, бу ерда у Пропаганда бўлимидаги секторга бошчилик қилди ва айни вақтда «Агитатор» журнали редакцион коллегиясининг аъзоси қилиб тасдиқланди. 1960 йилдан бошлаб СССР Олий Совети Президиуми Секретариатининг бошлиғи бўлиб ишлади.

1965 йилда К. У. Черненко КПСС Марказий Комитети Умумий бўлимининг мудирини этиб тасдиқланди. 1966—1971 йилларда у КПСС Марказий Комитети аъзолигига кандидат бўлди. Партиянинг XXIV съезида (1971 йил март) КПСС Марказий Комитетининг аъзоси қилиб, 1976 йил мартда эса партия XXV съезидан кейин ўтказилган КПСС Марказий Комитетининг Пленумида КПСС Марказий Комитетининг секретари қилиб сайланди.

1977 йилда у КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюроси аъзолигига кандидат, 1978 йилдан бошлаб эса Сиёсий бюронинг аъзосидир. 7—10-қақриқ СССР Олий Советининг депутаты. 10-қақриқ РСФСР Олий Советининг депутаты. К. У. Черненко Европада хавфсизлик ва ҳамкорликка бағишланган халқаро кенгашда (Хельсинки — 1975 йил) совет делегациясининг аъзоси бўлди, қуролсизланиш масалалари юзасидан Венада ўтказилган музокараларда қатнашди. (1979 йил).

Константин Устинович Черненко — Коммунистик партия билан Совет давлатининг таниқли арбобидир. Партия унга қайси лавозимни топширмасин, ҳамма жойда у юксак ташкилотчилик қобилиятларини, партиявий принципаалликни, улўғ Ленин ишига, коммунизм идеалларига содиқлигини кўрсатди. К. У. Черненко партиянинг совет жамияти турмушидаги раҳбарлик ролини ошириш, партия ва давлат ишининг услуги ва методларини такомиллаштириш, социалистик демократияни ривожлантиришнинг актуал масалалари юзасидан бир неча илмий асарлар ёзди. КПСС Марказий Комитети 1983 йил июнь Пленумида К. У. Черненко доклад қилиб, ҳозирги шароитда КПСС идеология фаолиятини яхшилашнинг энг асосий йўналишларини белгилаб берди.

Константин Устинович Черненко Ватан олдидаги катта хизматлари учун икки марта Социалистик Меҳнат Қаҳрамони унвонига сазовор бўлди ва учта Ленин ордени, учта Меҳнат Қизил Байроқ ордени ва Совет Иттифоқининг кўпгина медаллари билан мукофотланди. У Ленин мукофотининг лауреатидир.

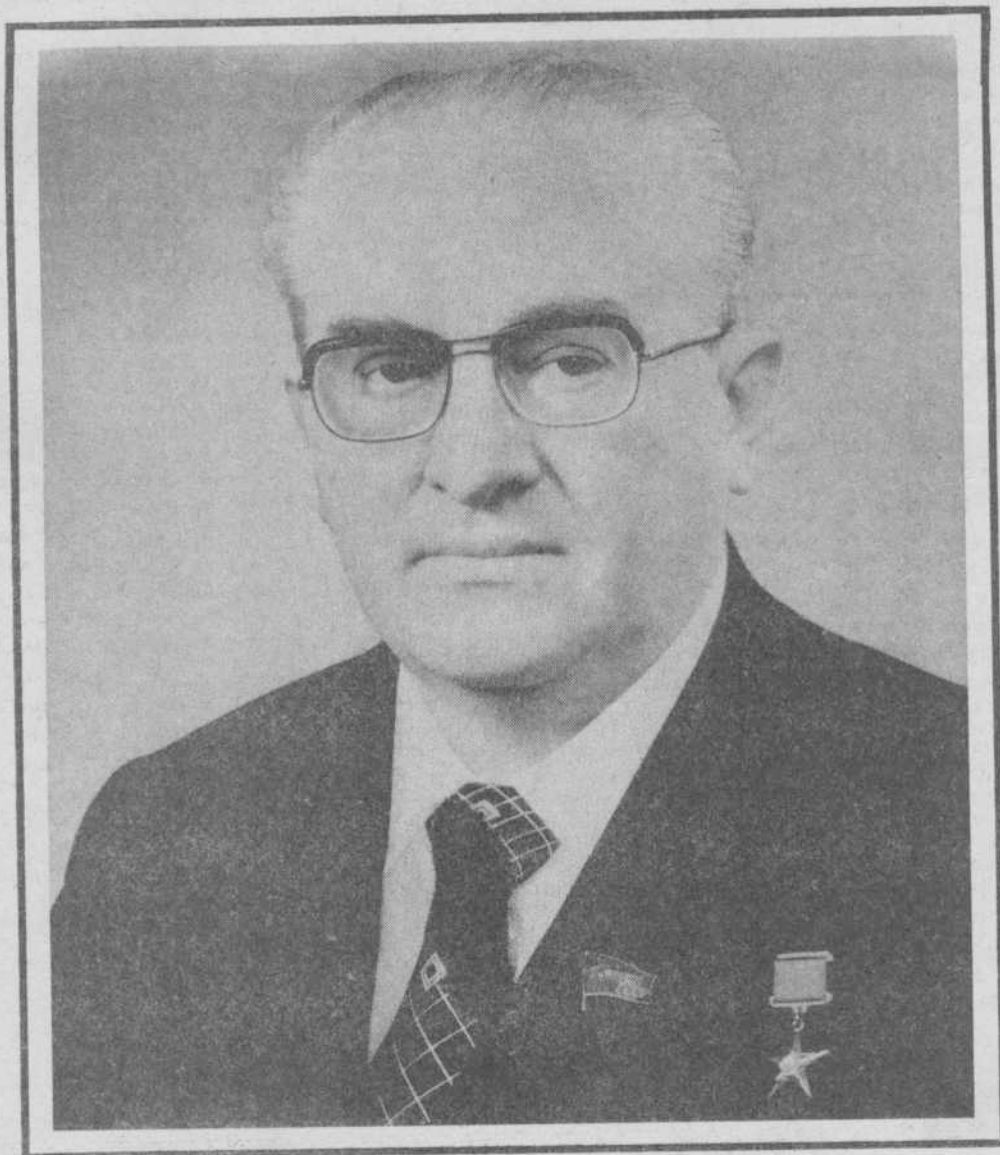
К. У. Черненко социалистик мамлакатларнинг олий мукофотларига сазовор бўлган.

КПСС МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИ, СССР ОЛИЙ СОВЕТИ ПРЕЗИДИУМИ, СССР МИНИСТРЛАР СОВЕТИНИНГ КОММУНИСТИК ПАРТИЯГА, СОВЕТ ХАЛҚИГА МУРОЖААТИ

Азиз ўртоқлар!

Совет Иттифоқи Коммунистик партияси, бутун совет халқи оғир жудоликка учрадilar. Ленин партияси билан совет давлатининг атоқли арбоби, социалистик Ватаннинг оташин ватанпарвари, тинчлик ва коммунизм учун толмас курашчи Юрий Владимирович Андропов вафот этди.

Унинг ҳаёти — партия билан халқ манфаатларига, улуг Ленин ишига садоқатли хизмат қилиш намунаси. Партиянинг иродаси билан Юрий Владимирович Андропов меҳнат қилган ҳамма лавозимларда ўзининг бутун кучи, билимини, жуда катта ҳаётий тажрибасини партия сиёсатини муттасил амалга оширишга, коммунизм ғояларининг тантанаси учун

курашга сарфлади. Ю. В. Андроповнинг бутун кўп қирралли фаолиятида — комсомол ишида ва Улуғ Ватан уруши йилларида Карелиядаги партизан ҳаракатини ташкил этишда, партия ва дипломатия фаолиятининг энг масъулиятли участкаларида йирик сиёсий раҳбарга хос фазилатлари яққол намоён бўлди. У давлатимизнинг хавфсизлигини мустаҳкамлашга кўп меҳнат сарфлади.

Ленин типига раҳбар — ўртоқ Андроповнинг буюк қобилияти ва ташкилотчилик истеъдоди унинг КПСС Марказий Комитети Бош секретари ва СССР Олий Совети Президиуми раиси лавозимларидаги ишида яққол кўринди.

Ю. В. Андропов КПСС Марказий Комитетига қисқа муддат бошчилик қилди. Аммо шу вақт ичида партия ўзининг XXVI съезди йўлидан бориб, уни ижодий бойитиб, иқтисодий ва социал тараққиётнинг ҳамма йўналишларида мамлакатнинг дадил олға силжишини таъминлади.

КПСС Марказий Комитетининг 1982 йил ноябрь, 1983 йил июнь ва декабрь Пленумлари партия билан халқнинг турмушида, уларнинг бузилмас бирлигини мустаҳкамлашда муҳим босқичлар бўлди. Пленумларнинг қарорларида, Ю. В. Андроповнинг нутқларида партиянинг ҳозирги замон стратегияси — етук социализмни такомиллаштириш стратегияси ривожлантирилди ва конкретлаштирилди.

Шу даврда партия билан халқнинг куч-ғайратлари экономика ривожини жадаллаштиришга, халқ ҳўжалигини бошқаришни яхшилашга, партия, давлат ва меҳнат интизомини мустаҳкамлашга, кадрларнинг масъулиятини оширишга, омма-нинг ижодий активлигини ривожлантиришга қаратилди.

Партия қабул этган тadbирлар бир мақсадга — совет кишиларининг фаровонлигини ўстиришга, Совет давлатининг қудратини кучайтиришга бўйсундирилди. Мана шу ишларнинг ҳаммасида Юрий Владимирович Андроповнинг хизматлари жуда катта.

Ю. В. Андропов социалистик ҳамдўстлик мамлакатларининг ҳар томонлама ҳамкорлигини ривожлантиришга, халқаро коммунистик ва ишчилар ҳаракатининг бирлиги ҳамда жипслигини мустаҳкамлашга, халқларнинг озодлик ва мустақиллик йўлидаги курашини қўллаб-қувватлашга анчагина ҳисса қўшди.

Унинг раҳбарлигида КПСС Марказий Комитети билан Совет давлати жаҳон майдонида ленинча ташқи сиёсат йўлини — термоядро уруши хавфини тугатиш, империализмнинг агрессив кирдикорларига қаттиқ зарба бериш, халқлар тинчлиги ва хавфсизлигини мустаҳкамлаш йўлини изчиллик ва сабот билан амалга оширдилар.

Шу қайгули кунларда коммунистлар, бутун совет халқи ўз сафларини партия ленинчи Марказий Комитети, КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюроси теварагида янада маҳкамроқ жипслаштирадилар. Совет Иттифоқи меҳнаткашлари Коммунистик партияни ўзларининг синалган, коллектив йўлбошчиси деб билиб, унинг халқ туб манфаатларини ифодаловчи ички ва ташқи сиёсатини амалга ошириш учун астойдил курашишга азму қарор берганлар. Партиянинг ленинча йўли ўзгармасдир. Партия КПСС XXVI съезди, унинг Марказий Комитети кейинги Пленумлари ишлаб чиққан аниқ ва равшан ҳаракат программаси билан қуролланган.

КПСС ишлаб чиқаришни ҳар томонлама интенсивлаш, фан-техника тараққиётини жадаллаштириш, уюшқоқлик ва интизомни кучайтириш, халқнинг моддий ва маънавий турмуш даражасини муттасил ўстириш йўлини бундан буён ҳам сабот ва собитқадамлик билан ўтказаверади. У ишчилар синфи, колхозчи-деҳқонлар ва зиёлиларнинг бузилмас иттифоқини, СССР халқларининг қардошларча дўстлигини мустаҳкамлайверади, социалистик демократияни ривожлантираверади, одамларни совет ватанпарварлиги ва пролетар интернационалиزمни, коммунизм улуғ идеалларига садоқат руҳида тарбиялайверади.

Ҳозирги хатарли равишда кескинлашган мўраққаб халқаро вазиятда КПСС, Совет давлати тинчлик ишини изчиллик билан қаттиқ туриб ҳимоя қилишни, сабот-матонат ва ҳўшёрлик кўрсатишни, империализмнинг авантюрачилик режаларини қатъян барбод этшни, мамлакатнинг мудофаа қудратини мустаҳкамлашни ўзларининг энг муҳим бурчи деб ҳисоблайдилар.

Совет халқи — низоли халқаро масалаларни куч билан ҳал этишга астойдил қаршидир. Урушларсиз дунё — бизнинг идеалимиздир. Мустаҳкам тинчлик учун курашда қардош социалистик мамлакатлар, коммунистик ва ишчи партиялар, миллий ва социал озодлик учун курашчилар, термоядро фалокатининг олдини олишга интилайётган кенг халқ оммаси биз билан ҳамдамдилар.

Партияимиз билан давлатимиз турли ижтимоий тузумдаги давлатларнинг тинч-тотув яшаш принципларини бундан буён ҳам қатъият билан изчил амалга ошираверадилар. Биз барча мамлакатлар билан тинчликда яшашни, тинчлик йўлида ҳалол ва амалий ишлашга тайёр бўлган ҳукуматлар ва ташкилотлар билан актив ҳамкорлик қилишни хоҳлаймиз.

Партия Марказий Комитети, унинг раҳбар ўзаги Ленин байроғига, Улуғ Октябрь ишига сидқидилдан содиқ эканликларини совет халқи жуда яхши билади. Партия халқнинг ишончини муқаддас билиб қадрлайди ҳамда совет кишиларининг фаровонлигини ва бахт-саодати тўғрисида ғамхўрлик қилишни ўз фаолиятининг олий мақсади деб ҳисоблайди. Партия билан халқ бирлиги куч-қудратимизнинг манбан бўлиб келди, ҳозир ҳам шундай ва келажакда ҳам шундай бўлиб қолади.

Юрий Владимирович Андропов коммунистларнинг, барча совет кишиларининг хотирасида Маркс-Энгельс-Ленин таълимотига астойдил садоқатли, принципаал ва камтарин, меҳнат аҳлига меҳрибон, уларнинг талаб ва эҳтиёжларига сезгир, ҳамма нарсани социалистик Ватан манфаатларига бўйсундиришга маҳоратли инсон бўлиб абадий сақланиб қолади.

Совет Иттифоқи Коммунистик партияси Марказий Комитети, СССР Олий Совети Президиуми, СССР Министрлар Совети комил ишонч билан айтадиларки, коммунистлар, барча совет кишилари ўзларининг синфий онглилиги ва уюшқоқлигини, ўзларининг юксак коллективчилик фазилатларини янги куч билан намоён этадилар, халқ ҳўжалик планлари ва социалистик мажбуриятларнинг бажарилишини, Улуғ Ватанимизнинг янада равнақ топишини собитқадам, фидокорона меҳнат билан таъминлайдилар.

Холиқ Бақоев,

Ўзбекистон ЛКСМ Бухоро
область комитетининг
биринчи секретари

САФАРБАР ЁШЛИК

Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартиясининг қутлуг 60 йиллик тўйини кенг нишонлаш арафасида турибмиз. Кўҳна тарихга нисбатан бу қисқа давр мобайнида республикамиз, жумладан, областимизнинг сиёсий, иқтисодий ва маданий ҳаётида жуда катта ўзгаришлар рўй берди.

Экономикаси ва маданияти йил сайин юксалаётган Ленин орденли областимиз барча соҳалар бўйича янги ривожланиш босқичига кўтарилмоқда. Қишлоқ хўжалик, sanoat, қурилиш, транспорт, алоқа, савдо, медицина тармоқлари билан бир қаторда адабиёт, санъат ва маданият тобора ривожланипти. Ҳамма жабҳаларда партиявий раҳбарлик роли кучайтирилаётгани тўғрисида муваффақиятларга эришилмоқда. Айниқса, ўн биринчи беш йилликнинг ўтган даврида қўлга киритилган ютуқлар қувончлидир. Биргина қишлоқ хўжалик ходимларининг фидокорона меҳнати тўғрисида айтиш мумкин: ишлаб чиқариш 6 процентга ўсди ва 380 млн. сўми ташкил этди. 1,5 миллион тоннадан зиёд пахта етиштирилди. Бу — ўнинчи беш йилликнинг шу даврига нисбатан 129 минг тонна кўпдир. Фақат ўтган йилнинг ўзида давлатга 500 минг тоннадан зиёд, шу жумладан, 27 минг тонна қимматбаҳо ингичка тонали пахта топширилди. Бу муваффақиятларда областимиз комсомол-ёшларининг ҳиссаси бениҳоя катта ва маътовга сазовордир.

Кейинги йилларда sanoat маҳсулотини ишлаб чиқариш кўпайди, унинг сифати яхшиланди. Тўққизта sanoat объекти, шу жумладан, Бухоро тўқимачилик комбинати, унинг Ғиждувон ва Вобкентдаги филиаллари, Пешку ва Шофиркон пахта тозалаш заводлари ишга туширилди. Уй-жойлар, маданий-маиший бинолар, қишлоқларда бош план асосида янги замонавий посёлкалар қурилди, мавжуд корхоналар қуввати оширилди. Буларнинг барчаси иқтисоднинг яхшиланишига, маданий ҳаётнинг гуркираб яшашига олиб келмоқда.

Бухоронинг қадимий маданияти, адабиёти ва санъати бугунги кунда янгича мазмун касб этиб, юксак босқичга кўтариляпти. Юртимиз азалдан буюк сўз усталари, етук санъаткорлар ватани бўлиб келди ва шундай бўлиб қолмоқда. Абу Али ибн Сино, Аҳмад Дониш, Садриддин Айний, Султон Жўра, Домла Ҳалим Ибодов, Мухтор Ашрафий, Олим Хўжаев, Раззоқ Ҳамроев, Шариф Нурхон сингари таниқли ижодкорлар шу

қутлуг дийрда вояга етдилар. Ҳозир талантли ёшлар улар ишини сабот билан давом эттирмоқдалар.

КПСС Марказий Комитети ва Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг ёш ижодкорлар билан ишлашни янада яхшилаш ҳамда такомиллаштириш тўғрисидаги қарорлари бу соҳадаги ишнинг ривожланишига асос бўлди. Область комсомол комитети мазкур қарорлар асосида конкрет тадбирлар тузиб чиқиб, уларни амалга оширмоқда. 1977 йилда область комсомол комитети қошида «Камалак» ижодкор ёшлар клуби ташкил этилди. Клуб ёш рассомлар, архитекторлар, шоир ва ёзувчилар, театр санъати, композитор ва музикачилар секцияларидан иборат. Беш секциядан иборат клуб аъзолари ўз йиғилишларида ижодий планларини муҳокама қилишади, келгуси режаларини белгилашади.

Ижодкор ёшлар клуби ўтган йиллар давомида қатор маданий-оммавий тадбирларини амалга оширди. Сиёсий ва ҳарбий-ватанпарварлик кўшиқлари конкурси, вокаль-чолғу ансамбллари кўрик-конкурси, «Комсомол баҳорини», «Биз — ватанпарвар-интернационалистлармиз» ҳамда совет-болгар ёшлари дўстлик фестиваллари, «Қизлар давраси», «Ёшлар изланишда», шеърят кечалари, мунозара оқшомлари мунтазам ўтказиб турилибди. Бу эса ёшларнинг ўз қобилиятини кенг намойиш этишига, тенгдош ижодкорларнинг ютуқларини ўрганишга кўмаклашмоқда.

Кейинги йилларда адабиёт соҳасида муваффақиятли қалам тевратаётганларнинг сонини кўпайиб бораётганлигини мамнуният билан таъкидлаш керак. Айни пайтда юздан ортиқ ёш ижодкорларимиз Ўзбекистон Ёзувчилар Союзи область бўлими атрофида уюшган «Нилуфар» («Бухоро ҳақиқати») газетаси ҳузурда), Шофиркон районидagi «Мингчинор», Свердлов районидagi «Бинафша», Бухоро районидagi «Шалолан», Ромитан районидagi «Баҳра», Олот ва Қорақўл районларидаги «Ғунча» адабий тўғарақларида ҳам кўплаб ёшлар бадий маҳорат сирларини ўрганмоқдалар.

Агар ўзбек совет адабиётини теран дарёга қиёс этадиган бўлсак, бухоролик қаламкашлар яратаётган асарларини шу дарёга қуйилаётган мавжли ирмоқлар, дейиш мумкин. Ўтган йиллар ичида ижодкорларимиздан Аҳад Ҳасан, Тошпўлат Аҳмедов, Самандар Воҳидов, Садриддин Салимов, Марям Турдиева, Музаффар Турсунов, Асад Гулов, Гулом Шомуродовнинг республикамиз нашриётларида босилган шеърини ва насрий китобларини адабиёт мухлислари томонидан илтиқ кутиб олинди. Яна бир қанча умидли ёшларнинг машқлари газета-журналларда, альманахларда тез-тез босилмоқда. Юсуф Жумаев, Усмон Файзий, Бахшулла Ражабов, Сулаймон Шодиев, Жаҳонгир Исмоилов каби ёшлар дастлабки шеърини тўпламларини кўпчилик муҳокамасида ўтказиб, республика нашриётларига топширганлар. Мавлуда Мавлонова, Исроил Суҳубов, Гулхумор Шаропова, Дилмурод Жабборов, Вали Бобомуродов, Гулнора Саноева каби ёшлар илк тўпламларини Ўзбекистон Ёзувчилар союзи область бўлимида муҳокама қилдириб, улар устида ишлашни давом эттирмоқдалар.

Ёш ижодкорларимизнинг ижодий изланишлари, машаққатли меҳнатлари муносиб тақдирланмоқда. Шонрлардан Тошпўлат Аҳмедов, Самандар Воҳидов, Юсуф Жумаев, Мавлуда Мавлонова область Ленин комсомоли мукофотининг лауреати бўлдилар. Ўзбекистон Ёзувчилар союзи ва «Ёш ленинчи» газетасининг ВЛКСМ 60 йиллиги муносабати билан эълон қилган конкурсда Бахшулла Ражабов комсомол-ёшлар жасорати тўғрисидаги туркум шеърлари учун Фахрий ёрлик билан тақдирланди. Областимизда профессионал санъаткорлар билан бир қаторда санъат сирларини ўрганган бадий ҳаваскорлик коллективлари сафини кенгайтираётган меҳнаткашларнинг интилишлари бизни жуда қувонтирмоқда. 16 та шаҳар маданият уйлари ва клублари, 10 та район, 49 та қишлоқ маданият уйлари, 45 та қишлоқ, 71 та колхоз клубларининг кўпчилиги қошида бадий ҳаваскорлик тўғарақлари ишлаб турибди. 132 та ёшлар клуби навқирон авлод хизматиди.

Бухоро район маданият уйи ҳузурдаги, Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофоти лауреати «Лола» ашула ва рақс ансамбли, Бухоро Енгил sanoat ва озик-овқат технологияси институти қошидаги, область Ленин комсомоли лауреати «Ситора» вокаль-чолғу ансамбли, Бухоро педагогика ўқув

юртининг область Ленин комсомоли мукофоти лауреати «Дилрабо» бадний ҳаваскорлик коллективи, Бухоро тўқимачилик комбинати ҳузуридаги «Баҳс» халқ театри [раҳбари — область Ленин комсомоли мукофоти лауреати Файзулла Абдуллаев] коллективларининг намойиш этаётган программалари барчага манзур бўлмоқда.

Турли касб эгаларидан тузилган «Лола» ашула ва рақс ансамбли чет эллик санъат мухлисларига ҳам ўз маҳоратини кўрсатмоқда. Халқ талантлари бир неча йил илгари Венгрияда, 1980 йили Москвада бўлиб, XXII Олимпиада ўйинлари иштирокчиларига маданий хизмат кўрсатдилар. Улар областимиз ва республикамизнинг турли шаҳар ва районлари меҳнаткашларини дилрабо куй, қўшиқ ва жозибали рақслари билан шуниҳуд этмоқдалар.

Бундай талантли йқодий коллективлар областимизнинг барча районларида мавжуд. Қорақўл районидagi «Октябрь» колхозини халқ театри, Олот районидagi «Нурафшон», Свердлов районидagi «Дилдор», Шофиркон районидagi «Гулноз», Бухоро шаҳар ўқитувчилар ўйи ҳузуридаги «Сайқал» ансамбллари шулар жумласидандир. Бухоро давлат филармонияси ва халқ ансамблларидаги талантлар санъат шинавандалари орасида тезда танилиб қолдилар. Республика мақомчилар конкурси голиби, бастакор Улмасжон Расулов, Шомурод Эркаев, Аҳад Сулаймонов, Зарбуви Нормуродова, Мурод Қодиров область Ленин комсомоли мукофоти лауреати деган шарафли номга сазовор бўлдилар.

Областда рассомлик, ҳайкалтарошлик каби санъат турлари ҳам ривожланмоқда. Бунёдкор замондошларимизнинг серқирра образларини маҳорат билан тасвирлаётган Ўзбекистон ССР халқ рассоми Б. Ким, область Ленин комсомоли мукофоти лауреати Баҳодир Саломов, Н. Бобоев, А. Ҳазратов, З. Саиджонов сингари истеъдодли мўйқалам соҳибларининг ранг-баранг асарлари, пешқўлик Салим Шукруллаев, бухоролик Владимир Селиванов каби ҳайкалтарошлар ишлаган барельефлар санъат мухлислари диққатини жалб этмоқда.

Бухорода халқ амалий санъати янги формалар, анъаналар билан бойиб борапти. Зардўзлик, заргарлик, кулолсозлик, чеварлик, кандакорлик ёш авлод томонидан муваффақиятли давом эттирилмоқда. Бухородаги «Октябрь 40 йиллиги» зардўзлик фабрикасида Р. Қўлдошева, Т. Ғайбуллаева, М. Очилова каби юзлаб зардўзлар маҳорати билан бунёд бўлаётган зардўппилар, нимчалар, бежирим поябзаллар ва эсдалик буюмлари бепоён мамлакатимиз ва ҳатто чет элларда машҳур бўлмоқда. Улар Канада, Туркия, Лейпциг, Монреаль, Токио, Кобул, Югославияда ўтказилган халқаро ярмаркаларда намойиш этилди.

Бир неча асрлик тарихга эга бўлган мисга нақш ўйиш — кандакорлик санъати анъаналарини ҳозир Ўзбекистон халқ рассоми, марҳум Салимжон Ҳамидов яратган мактаб талабалари катта ихлос билан давом эттирмоқдалар. Т. Қосимов, Д. Ҳалимов, М. Аҳмедов, У. Алнев каби кандакорларнинг безакларида традицион нақшлар билан бирга портретлар, чиройли манзаралар, меҳнат кишиларининг образлари ўз аксини топаётир. Кандакор Тоҳир Қосимовнинг Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофоти лауреати бўлганлиги бу соҳада ажойиб ишлар қилинаётганлигидан далолат беради.

Кулолчилик халқ амалий санъатининг энг қадимий турларидан биридир. Ғиждувонлик Мухаммад Сиддиқ, Усмон Умаров каби машҳур кулолларнинг шоғирдлари кўркам сопол буюмлар ясаётган бўлсалар, Вобкент районидagi Уба қишлоғини таниқли кулол, СССР Рассомлар союзининг аъзоси марҳум Ҳамробуви Раҳимованинг лойдан ўйинчоқлар яшашдек нафис санъатини унинг невараси Шарифа Обидова давом эттираётир.

Ҳа, областининг қайси бурчагига борманг, комсомол-ешларнинг барча соҳаларда буюк бунёдкорлик руҳи билан яшаётганларининг шоҳиди бўласиз. Ешликнинг тугёнок тўлқини янги кучлар билан тўлиб, юксак чўққиларни кўзламоқда. Ҳозирги кунда комсомол-ешларимиз меҳнатда, ўқишда, ижтимоий ҳаётда барчага намуна бўлиб, эл бойлигига бойлик қўшишга, илм-фан сирларини чуқурроқ ўрганишга, Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартиясининг муборак 60 йиллик тўйини муносиб тўёна билан кўтиб олишга астойдил ҳаракат қилмоқдалар.

Тошпўлат

Аҳмедов

Илдизлар

Бутуниттифоқ Ленин комсомоли мукофоти лауреати, селекционер Шодмонжон МАВЛОНОВГА

Ул кун кўзингдаги қувончни кўриб,
Лол қолдим иштиёқ, сеҳр кучига.
Сўзларинг тингладим ва хаёл суриб,
Тан бердим муҳаббат, меҳр кучига.

Дедингки;

Астойдил интилса одам,
Гаплашса бўларкан илдизлар билан...
Борлигинг банд этса, ҳатто майса ҳам
Кўнглимни ёзади соф ҳислар билан.

Не ажиб ҳикмат бу!

Не ажиб тугён,

Тилсиз тилсимларнинг тилин ўрганмоқ.
Илдизлар — тандаги беҳаловат қон,
Илдизлар урөндир — бетиним ирмоқ...

Дўстим, ўрганибсан шуларнинг тилин,
Баъзан сен сўзлайсан, баъзида улар.
Хулласки, қилибсан феълу-амолин,
Йиғлатсанг йиғлайди, кулдирсанг — кулар!

Сенку қўл солгансан илдиз кўнглига,
Қалбинг илдизлари — меҳрингни сочиб.
Лекин кушод айтай ҳақнинг йўлига,
Кушод тинглагайсан кўзларинг очиб.

Балки кўргандирсан,

Сен ҳам ўз кўнглин —

Йўлини топмаган ғўр-меъровларни.

Мен ўтда ёнаман кўрсам ўз тилин —
Илдизин унутган бенаволарни!..

Зикрилла

Неъматов

Киприк

Само гўё кўзимизнинг оқидир,
Замин эса — яшнаб турган қорачиқ
Кўзлар умри нур туфайли

боқийдир,
Ва тиниқлик уларга хўп ярашиқ.

Аммо мудом изғиб юрар қабоҳат,
Соф кўзларнинг тиниқлигини

қасдида.
Шу боисдан инсон даставвал

фақат
Киприк бўла олмоғи шарт аслида.

Файласуф Мэлс Маҳмудовнинг ғарблик харита чизувчи айтианлари

Сиз зўр одам: истасангиз харитангизга
Сигдирасиз йўлин қилиб буткул жаҳонни.
Лекин бир бахт бўлмас сира муяссар Сизга
Харитага чизолмайсиз Ўзбекистонни.

Чизолмайсиз уни ҳатто глобусга ҳам,
Сигмас ҳатто гар ер юзи бўлса харита.
Пиёлага уммон акси сигмас ложарам,
Гул баргига сигмайди-ку гулзор албатта!

Мана буюк Оксиартнинг қизи Роксана,
Оҳуларнинг кўзларидек гўзал, моҳтобон.
Қаршисида тиз чўкмоқда Искандар ана,
Тиз чўкса-да гарчи унга замин у замон.

Харитачи, қўлингиздан келса мабодо
Кўз ўнгимда шундан бошланг, ютмай имон.
Қани, чизинг, ўшал дилбар бўлсин ҳувайдо,
Чизинг фотиҳ тиз чўккан ул Ўзбекистонни!

Ер юзига сигмади-ку аллома Сино,
Одамзотга шифо бўлган Ўзбекистон у.
Битта эмас, бу юртда бор минглаб Бухоро,
Бири буюк Муқаннадир, қалбларда мангу!

Бири ўктам Торобийдир, қонларда тирик
Исён бўлиб, у йўқолса ризкимиз парқанд!
Самарқанд ҳам битта эмас: Темур, Улуғбек,
Сарбадорлар... ҳар биттаси битта Самарқанд!

О, юртимни ўз бағрига сигдира олар:
На харита, на тасаввур, на сўз, на назм.
Хоразм ҳам битта эмас, ўлмас боболар —
Хоразмийлар ҳар биттаси битта Хоразм!

Харитачи, гарчи бўлманг қанчалар моҳир,
Вужудингиз имконсизлик аро эзилар!
Мана бири: айрилиқда ўртанган Бобир,
Қани, шоир — Ўзбекистон қандоқ чизилар?!

Юсуф
Жумаев

Мана битта Ўзбекистон — Тўйчи Эрайгит,
Кўкрагини босаётир эрк деб оловга.
Жо бўлмагай харитага мундоқ ёвқур юрт,
Асло жойлаб бўлмагандек ўтни қировга!

Далаларга боқкин: тун-кун эгатга пайванд,
Нон бергувчи майсалардек камтар, хокисор,
Лекин юксак кўёш монанд руҳлари баланд
Пахтакор деб аталган бир Ўзбекистон бор!

Қайси бирин санаб берай, азизим, Сизга,
Ғурур билан жўш ураркан юракда қоним.
Имкони йўқ, сигмас асло харитангизга
Қалбимдаги она юртим — Ўзбекистоним!!!

Гулбуви момонини одамлари

Каттакон кабинет. Гулбуви момо
Ҳамда идоранинг «шефи» — «каттаси».
«Иш билан келгандим». Бошлиқ бепарво:
«Эртага». Тугамас эрта, эртаси...

Оғзидаги сўнги тишлари мисол
Сўнги тоқатлари бўларди адо.
Ҳар кун қатнар шўрлик, ҳар куни шу ҳол
Ох, бардош ҳам битди, бардош, алвидо!

Келди жим, кетди жим... наҳот бу кун ҳам
Қумурсқалар каби жўнаб қолса жим.
Деди: «Моманг билан ўйнашма, болам,
Марказкомда бордир менинг одамим!»

Оқарди ранг-рўйи «катта»нинг дарҳол,
Қўлида не бўлса тушди дафъатан.
«Момо, узр, ҳозир...» Қизлардек хушҳол
Чиқди идорадан кампир руҳ билан.

Йўлда хира тортди кўнгли негадир,
«Ёлғон сўйладим-ку, шу ёшда бехос.
Бўлсам қишлоқдан ҳеч чиқмаган кампир,
Марказком номини биламан, холос».

Яна биладики қутлуғ маъвони
Уша доно Ленин тузиб кетганмиш.
Аламлар қўйнига олди момони,
«У ерда одами ўлтирар эмиш».

Ногоҳ енгил тортди: йўқ, эмас ёлғон —
Покиза одамлар юрсин деб эркин,
Табаррук ошённи азалдан шоён
Бизнинг одамлардан тузгандир Ленин!

Эй майда «катта»лар, не учун баъзан,
Бепарво тинглайсиз халқ дардини сиз?!
Менсимай ўйнашманг асло биз билан
Марказкомда бордир одамларимиз!

Шоирларнинг рафиқаларига

ҲАЗИЛ

Сизнинг пойингизда аҳли шуаро,
Пойингизда шеърлар битилар бисёр.
Лекин мақтанмангиз асло эл аро,
Ахир барчангизда кундошингиз бор.

Гофил бўлмасангиз асли азалдан
Шоирга тегишга кўнармидингиз.
Номим тушмайди, деб энди ғазалдан
Қалбига ишқ бўлиб кўнармидингиз.

Ёлғончи хайлининг султони — шоир!
Бекор ишонгансиз оҳи-воҳига.
Ҳали сиз қалбида бўлмасдан зоҳир
Кўпларни ўтказган ўз никоҳига!

Сиз каби севади тиниқ булоқни,
Рашкдан тўкилмасин кўз ёшларингиз.
Сиз каби севади яшил ўтлоқни.
Юлдуз ҳам, ҳилол ҳам кундошларингиз!

Сизга кундош бўлиб чечаклар унар
Сизга кундош бўлиб улғаяр оҳу.
Битта кундошингиз эзгулик, музтар
Шоирни ўртайди ҳажрида оҳ, у!

Гарчи сиз ёнида туну-кун ҳозир,
Нега кўпаймоқда сочининг оқи.
Гоҳ бирдан қартаяр жувонмард шоир,
Бос — кундошингиз — ҳақнинг фироқи!

Тунни ўтказасиз ёлғиз ва бедор,
У нариги уйда кимнидир куйлар,
Кел, менга, нажот бер, кўрсат, деб дийдор
Адолат — суюкли ёрини ўйлар!

Битсин ҳажр, алам дақиқалари,
Фақат висол билан олам муқаррам.
Бор бўлсин шоирлар рафиқалари,
Бор бўлсин уларнинг кундошлари ҳам!

«Хушёр» танқидчи

ҲАЗИЛ

Дўстлар, балки танимассиз,
Қилиб қўяй хабардор.
Давронимиз бахтига бир
Хушёр танқидчимиз бор.
Шеърингизда «ғам», «дард» сўзин.
Ишлатсангиз, суймайди.
Сизни давлат душмани деб
Ҳар даврада сўйлайди.
Кулиб юрар кеча-кундуз,
Дер, ҳар сўзда, ҳар онда:
«Ахир йиғлаш жиноятдир
Шундоқ улуг замонда.»
Танқидчимиз ғоят актив,
Жамоат ишларида:
Хотинини судга берган
Йиғлар деб тушларида.
Туғруқхона врачини
Айблаган у бир замон.
Бу хизматим учун бир кун
Оларман, дейди, унвон.
Езган: «Келар бу гўшадан
Йиғи овози лак-лак,
Бунда ишлар жамиятга
Қарши бўлган тўғарак».
Йиғи саси қайдан чиқар:
Уйми, қишлоқ, шаҳарда.
Бомба билан портлатарди,
Бўлса ҳарбий саркарда.
Бу кун ўлган волидаси,
Деманг бағрин чок қилар.
Кўз ёш тўкиб келганларни
Кулиб туриб қаршилар.
Шўрлик она тепасида,
Жилмайиб дер ҳар онда:
«Ахир йиғлаб бўладими,
Шундоқ улуг замонда.»

**Бахшулла
Ражабов**

Деган орзу уфққа чорлаб,
Шаршарадек оқаверса маст.
Оҳ, маҳвашим, ойдин орзуға
Бир истакни этгайман пайваст:
Сеҳрласин сирли муҳаббат,
Умр бўйи ёғилсин яккаш:
Сизнинг ғунча лаблардан шарбат,
Менинг чакноқ кўзимдан оташ!

**Садриддин
Салимов**

Рангин чакмоқлар

Булут майдонида от кўяр садо,
Тугён кўтаргандай неча минг қайрок.
Гулдурос ҳайқирик, шовқинлар аро —
Худудсиз фалакда чакнайди чакмоқ.
Булут кўргонидан сапчийди шу он
Емғирга йўғрилган садо вулқони.
Бағрида чирпирак сирли ғалаён,
Ёниқ оғушида ёғду тугёни.
Бу-ку булут ичра ўжар бир тошқин,
Коинот кўксига санчилган пичоқ.
Ва лекин, хаёлан айлагин талқин,
Курраи заминда не турли чакмоқ!
Чакмоқдир нафратдан яркираган кўз —
Қаърида шиддаткор ғазаб сурони.
Чакмоқдир рақибга отилган ҳар сўз —
Бағрида қайралган қилич исёни.
Муҳаббат бошида рашк ҳам бир чакмоқ,
Баъзида шафқатсиз пурқайди олов.
Зарбидан вужудга тушару титроқ,
Тафтидан юраклар ёнар беаёв.
Чакмоқдир энг яқин дўст хиёлати!
Чакмоқдир устингдан тошган қаҳқаҳа!
Чакмоқдир иблисининг қилча ҳиммати,
Чакмоқдир азобда ўтган дақиқа!
Чакмоқдир қиличдан илк сачраган қон,
Мард учун чакмоқдир бесабаб қийноқ.
Сарҳадсиз самога мўътабар инсон —
Она-Ер кўксидан учган бир чакмоқ!..
Майли, чақинлар чак, ёрисин дунё!
Чакмоққа айлангин, эй азиз инсон.
Лекин чакмоғингдан ёнмасин асло,
Тириклик кўргони — Курраи жаҳон!!

* * *

Кўпқарига кирган тулпордек
Чопаёттир шиддатли умр.
Қай манзилга етар у охир,
Этолмаймиз ҳатто тасаввур.

«Йўлимизга сочилсин гуллар,
Сархуш этсин иқбол шароби.
Куйимиздан уйғонсин саҳар,
Нурға тўлсин ҳаёт китоби», —

Эски Бухоро халқ қўшиқлари

1.

Тушиб келдинг осмондан
Оппоқ қор каби,
Оққа бурканган малак,
Дилим матлаби,

Оқ пардага ўради
Бизни лайлак қор,
Бермесин деб ўзгалар
Таъкиби озор.

Энди қорлар эриса —
Эрисин, ғам йўқ.
Сендан бошқа, дилбарим,
Менга ҳамдам йўқ.

II.

Ойначага ҳар замон
Қараганинг қараган,
Мушку анбар сочингни
Тараганинг тараган.

Ойначага бемалол
Дил сирини очасан:
«Севганим сиз!» — дейсану
Кўрсанг мени, қочасан.

Ойначанинг ичида
Ўзинг бўлганинг заҳот
Ойначани ўғирлаб —
Оламан эй, паризод!

Ҳижрон

Сен кетдинг қўл силкитиб, сен кетдинг қай томонга?
Бугун эса, дилбарим, атроф йўқ, томон ҳам йўқ.

Ишонмагин, дегандим, рақиб айтган ёлғонга,
Бугун эса, дилбарим, рост гап йўқ, ёлғон ҳам йўқ.

Қарамадинг бир нафас йўлингдаги хазонга,
Бугун эса, дилбарим, баҳор йўқ, хазон ҳам йўқ.

Ишонгандим мен сени на заминга, осмонга,
Бугун эса, дилбарим, замин йўқ, осмон ҳам йўқ.

**Самандар
Воҳидов**

Қишлоқ иўли

Хур-хур шамол, хур-хур шамол —
Хур қизларнинг нафаси.
Тол бошида яшил рўмол,
Сувда ўйнар сояси.

Эгатларда саф-саф ғўза
Тақинчоғи — гул, кўсак.
Ҳар баргига ёғду сизар,
Ҳар барг — нурга беланчак.

Йўлдан боқсанг, қатор туплар
Болалардай чопағон.
Югуради, ҳув, четдаги
Дехқон отаси томон.

* * *

Ҳар кимнинг ўз фалсафаси бор,
Ҳар кимда бир нуқтаи назар.
Ҳайрат бўлмас эди дунёда
Ҳамма бир хил ўйласа агар.

Ҳолдан тойган бир маст
мингиллар.
Суянганча машҳур минорга:
«Сен бўлмасанг кетардим қулаб,
Қуришмабди сени бекорга...»

**Сабрулло
Салимов**

Қизларга

шоирни севсангиз севинг ўйлаброқ...

Э. ОХУНОВА

Шоирни севсангиз севинг ўйлаброқ,
Ёниқ ҳисларига учмангиз кўп ҳам.
У билан яшашнинг азоби кўпроқ,
Жонингиз жунбушда туради ҳар дам.

Асли-ку, шоир бир фариштадай зот,
Севса, севгисига топилмас сарҳад.
Бокира қалбига хиёнатлар ёт,
Сўзим давомини эшитинг, фақат.

Илҳом париси сал қоқсами қанот,
Шоир унут этар сизни шу заҳот.
Мўлтираб, рашк билан тилайсиз омад,
У пари изидан кўяр экан от.

Баъзан кутавериб кўзни босар хоб
Дастурхон олдида интик, беҳудуд.
«Шунга тегмай ўлай» — дейсиз гоҳ хуноб,
Фигону дардлардан отилганча дуд.

Қўшни хотин ҳар кун бошда тоғора,
Кезиб юрар экан мамнун тўйма-тўй.
Сиз гап уқтиролмайдиганга овора,
Маршрутингиз, фақат, бозор яна уй.

О, дунё азоби сизгами фақат,
Етмасмиди, ахир, шунча ғуссалар?!
Унинг муҳлислари бисёр бунчалар,
Атрофида қизлар парвона бот-бот.

Шоир шеър ўйида юрса девона,
Жононлар ишқи деб хаёл қиласиз.
Оғир рашк ўтига бўлиб ҳамхона
Сочини ҳовучлаб юлмоқ бўласиз.

Бир куни тугаса сизда сабр-тоқат,
«Ойижоним» — дея, тушарсиз йўлга.
Ҳижрон азобида қийнаб бир фурсат,
Олмоқчи бўласиз шоирни «қўлга».

Бардоши метиндир, кетмангиз ташлаб,
Аммо ортингиздан бормас у излаб,
Яна хун бўласиз, уни аяйсиз,
Шеърлари келади сизни етаклаб...

**Жаҳонгир
Исмоилов**

Бахт

Дил қонмас ҳаётнинг завқи, тотига,
Ҳаёт кимга борлик,

кимга йўқликдир.

Бору йўқлик аро инсон зотига
Виждон бутунлиги тенгсиз бойликдир.

Не юксак чўққилар қолиб ортингда,
Номингни билса ҳам жумлаи жаҳон;
Дўстим, инсон учун менинг наздимда,
Инсонийлик эрур энг олий унвон.

Турфа орзуларга яшаймиз тутқун,
Юрамиз...

Бахтни деб юрак жўшадир.
Кимки чин инсондир, виждони бутун,
Наздимда тенги йўқ бахтли ўшадир.

Бахтли дўстларимни алқаркан...
Баъзан —
Нафрат, изтиробга кетаман тўлиб;
Бойлик деб, унвон деб инсонлигидан,
Виждонидан тонган зотларни кўриб.

Ортиқча дунёмиз йўқ эди у вақт,
Тутмас эдик ҳою ҳавас отини,
Дер эдик:
Биз — бирга.
Биз бирга — шу бахт!
Бахт дердик муҳаббат илтифотини.

Яшардик кўплардан фарқимиз йўқдай,
Гарчи кўп қатори яшар эдик, рост;
Лекин ўзимизни сезардик шоҳдай,
Ўртамизда севги бор эди, холос.

Ногоҳ қолдик яна ненидир истаб,
Ногоҳон йўқолди юракнинг тинчи.
Қуёш юзин тўсган булутга ўхшаб,
Дилни тутди ҳою-ҳавас илинжи.

Илинжга-ку, етдик!..
Қамраб дил кўкин —
Ҳамон изғиб юрар булутлар қат-қат.
Булутлар ортида қолган каби кун,
Энди ўртамизда севги йўқ фақат.

**Марзия
Эрдонова**

Тунги ўйлар

Кўзимни юмаман. Ухлаш керак. Тун.
Ҳаёллар ортиқча. Ташвиш ортиқча.
Барини юракдан қувмоқлик учун
Журъатим етишмай қолди бу кеча.

Қоронғу хонамга дераза ошиб,
Ҳайратнинг тўдаси чопиб киради.
Қаршимда Бухоро. Қоламан шошиб,
Минорлар ёнимга ҳозир келади.

Бағрига босади. Бу иссиқ бағир
Онамнинг меҳрини қалбимга солар.
Кўзлари онамнинг кўзлари, ахир,
Ешлари юлдузга айланиб қолар.

Юлдузлар шодаси тўкилдими ё,
Юзларим куйдириб кетди нимадир,
Онажон! Тупроққа тўкилди зиё,
Зиёда беқиёс соғинчим бордир.

Хонамни қучади аста Бухоро,
Ухлайман онамнинг бағрида гўё.

Осмон,
Қонталаш рангларда тин олар осмон,
Парчаланган булут жон бераётир,
На қуёш, юлдузлар кўринмас ҳамон,
Билиб бўлмас, тунми, тонг отаётир.

Замин!
Шеърлар япроғидан тутунни қоқар,
Оппоқ от булоққа юзини чайди,
«Хайрият» — осмонга турналар боқар,
«Булутлар ўлганга, қаранг ўхшайди».

Осмонга табассум узатар замин,
Ўртада ҳаётни олқаган — бу мен.

**Ғулом
Шомуродов**

Чўпон қўшиғи

Чўл оралаб келаман,
 чўл оралаб,
Ерим кутар ўтовда
 қош қоралаб.
Қошингни-ю кўзингни
 мен садқаси,
Айтар ширин сўзингни
 мен садқаси.
Уч кун кетдим олислаб
 қир томонга
Қолди ёду-хаёлим
 сен жононда.
Ҳилпиратгин эй қуралай,
 рўмолингни
Узоқроқдан кўра қолай
 жамолингни.
Сенга томон қараб-қараб,
 қоқиндим-ку,
Сочларингни чиққин тараб,
 соғиндим-ку!

Зоҳир
Аълам

Иккию бир

ҲИКОЯ

Дўстим ФАЙЗУЛЛАнинг хотирасига
бағишлайман.

аёт — бир совға, уни таҳлил қилиш фойдасиз эканини Тош яқиндагина билди. Кунни кеча — дўсти Лутфуллани ўлди деб эшитганидан кейин. Мана бугун, май ойининг охириги кунни — тонгда Лутфуллани мазорга қўйиб қайтаркан, дўсти билан боғлиқ хотиралар уни яна бир исканжага олмоқчи бўлди-ю, Тош ўзини чалғитди. Кўп қийинчилик кўрмаганми, энди хотиралар азобига ҳам ҳар қандай оғриққа кўниккан каби ўрганиб кетган эди. Қолаверса, одамнинг бошқа ташвишлари ҳам борки, улар қачон бу кишим дўсти учун қайғуриб бўлиб, бизга қўли тегаркин, деб кўтиб тураверадиган анойилардан эмас.

Лутфулла район касалхонасининг бош врачси эди. Утган кунни ишдан кеч бўшабди, машинасига рухсат бериб, уйга яёв қайтибди. Район маркази билан қишлоқнинг ораси бир чақирим ҳам чиқмасди. Келатуриб макказор тарафдан бўғиқ чинқириқни эшитибди, қайрилиб, у ёқда турган бир «Волга»ни кўрибди. Борса, тўртта ўспирин олдида чикиб, йўлдан қолманг, ака, деб «илтимос» қилишибди. Қўллариди арматура бор экан. Лутфулла улардан бирининг қўлидан арматурани тортиб олиб, ўзини ҳимоя қилишга уринибди. Биттаси қочиб кетибди, иккинчиси йиқилибди. Лекин учинчиси машинадан қирқма милтиқ олиб чиқиб... Лутфуллани отиб ташлабди.

Бор гап шу.

Ҳа, дарвоқе, ўспиринлар шаҳардан экан: бир қизни авраб бу ёққа олиб келишгану афтидан, зўрламоқчи бўлишган. Лутфулланинг зарбидан йиқилгани ҳалиям нари-бери бўлиб ётганмиш. Шу чалажони катта одамнинг фарзанди эмишу мабодо Лутфулла тирик қолганида ҳам ҳимоя усулларини ошириб юборгани учун жавобгарликка тортиларкан, Манови гапни қаранг! Бировнинг қизини обқочиб, тажовуз қилиш ошириш эмас-а? Э, тириклай терисини шилиш керак барининг, ўша отасига қўшиб туриб! Ҳайкал қўйиш керак Лутфуллага! Мана бу ҳақиқат бўлади. Падарига лаънат! Менинг қўлимга тушганда отасига қўшиб мажаклардим. Кейин, майли, «ошириб юборган», деб нима қилса қилаверсин эди.

Расми О. АСОМОВ чизган

Бу гапларнинг бари дўсти Лутфуллага алоқадор. Тошнинг ўзига тегишлиси бундай эди.

Унинг олтига боласи бор — тўнғичи қиз, қолгани ўғил. Ешлари ўн олти билан икки яримнинг ўртасида. Икки ойдан ошди, хотини яна ўқиб, кўнгли айниб, бўйида бўлганини сездира бошлади. Тош хурсанд бўлди. Лекин илгаридагидек эмас. Колхоздан чиқадиган даромадини ўзича етти минг ҳисоблаб юрган тўқнаш-ю, йилнинг охирига бориб саккиз минг бериб юборишса, одам тахминан шундай хурсанд бўлади. Олтигадан кейин еттинчиси келганда, тўнғич фарзанд дарагини эшитган мишиқчи оталарга ўхшаб, бўталоқдек сакрагинг келмай қоларкан. Бунга вазнинг ҳам йўл қўймас экан.

Бироқ, унинг ана шу — етти эмас, саккиз минг даромаднинг дарагини эшитгандагидек кичкина севинчи ҳам узоққа бормади: туғилдию бўғилди. Чунки хотини болани олдириш ниятида эканини айтди.

Тош бунақа муаммога рўпара келарман деб сира ўйламаган эди. Шунинг учун хотини гўёки, опамниқига бориб келай деб сўрагандагидек шунчаки, йўқ, деб қўя қолди. Ҳай, биринчи тўқнаш-ю шу билан уч-тўрт кунга тинчиди. Бироқ, мана, орадан бир ойдан ошиқроқ вақт ўтиб, абортнинг муддати яқинлашган сари масалани ҳал этиш тобора жазавалироқ тус олиб борар, шу кунларда энг юқори паққасига етган эди.

«Ўттиз бешга чикдим. Умрим бола боқиш билан ўтпти. Ҳеч қаерни кўрганим йўқ. Тошкан, Анжон, Намангондан бошқа. Мен ҳам одамларга ўхшаб ўзимга қарай, курорт-пурортга борай-да. Бола боқиш жонингга тегиб кетди. Бир ёқдан қизининг бўйи етиб қолди, уяламан. Шу олтигадини боқиб, жой-жойга қўйиб олсам — бас, етади менга!» Хотинининг даъволари шу.

«Мен нимани кўрибман, армияю қурултойни айтмасан? Сен борган жойдан бошқа қаерга ҳам бордим? Ахир, очиги, табиатнинг ўзи хотин кишини бола туғишга яратган. Унга қарши бориш яхши эмас. Бола қанча кўп бўлса, улғайганида яшаш шунча осон бўлади, бир-бирини суяйди».

Бу — Тошнинг далиллари.

Энг катта далили эса бундай эди: «Мана шунақа боланинг биттасини ўз қўлинг билан нобуд қилмоқчимисан?!», дерди икки ярим яшар Жамшидни силталаб хотинининг қаршисига турғизиб қўяркан. Жамшид ҳеч нарсани тушунмай мўлтирар, эр-хотининг кўзига янада ширин кўриниб кетар эди. Шунда хотин баъзан индамас, баъзан англаб бўлмас бир нарсаларни пўнғиллар, баъзан эса, менга бунақа гапларни гапирманг, дея Бобиллар эди.

Марҳумнинг дарди Тошнинг юрагини қачон бўшатаркан, деб ўрин пойлаб турган масаланинг биттаси мана шу. Иккинчиси — ишига тааллуқли. Майда-чуйда, рўзгорга алоқадор бошқа ташвишлар ҳам йўқ эмас, лекин улар ҳисобга кирмайди. Айтса адоғ бўлмайди, кейин, улар ҳамманинг ҳам бошида бор.

Май ойи охирилди. Қатқалоқ гўзани сиқиб ётибди, зудлик билан юмшатиlmаса, аҳвол чатоқ. Лекин гап бунда эмас, қишгача кўз очирмайдиган пахта ташвиши битта Тошнинг эмас, бари бригадирларнинг бошида бор: ҳамма кузги хирмонни ўйлайди. Лекин Тош, хосилдан ташқари, раиснинг таклифини ҳам ўйлаши керак. Таклиф эса бундай: Тош ўзининг хирмонидан, қоқоқ деб гап тегмайдиган даражадан ортигини Остонақул бригадасига бериши керак! Яна — шахсан ўзи машинада тарадиган пахтадан бир қисмини Остонақул номига ўтказиб туриши керак. Янги раис бу йил Остонақулни муқофотга, қулай келса, орден-порденга ҳам тавсия қилмоқчи. Эвазига — ўғитнинг, сувнинг, техниканинг энг олди, энг сараси ҳеч қандай сансалорсиз берилади. Лозим бўлган тақдирда Тош шуларни ҳам Остонақул билан баҳам кўриши керак. Яъни, хулласини айтганда, бу мавсум, зарурати туғилса келаси мавсум ҳам Остонақулга тиргак бўлади. Ахир, орденга бир марта кўрсатган билан иш битармиди?!

Тош буларнинг эвазига раиснинг, яъни каттакон бир хўжалик раҳбарининг дўстлигига, кейин шу дўстига эркаликлар қилавериш имконига сазовор бўлади. Бригада аъзоларининг оғзини ёпиш учун эса, ҳар бирига янги очилаётган кўриқдан ярим гектардан ер ажратилади. Хуллас, янги раис ўз жиянини кўтаришнинг йўлларини пухта

ўйлаб, ҳар томондан қуршовга ўтган эди. Боз устига, «выдвижение» учун Остонақулдан кейин Тошнинг гали экани ҳам шаъма қилинган. Бу шаъманинг ёлғон эмаслиги аён. Чунки, янги раис келгандан кейин беш-олти йил ичида бир колхоздан иккита номдор чиқса, раиснинг ўзи ҳам бир нарсали бўлади-да.

Шу ҳақда ўйлаб юраркан, Тош беихтиёр эски раис — ўзининг устози Турсункул акани эсларди. Турсункул ака даврида бунақа устомонликлар тушга ҳам кирмасди. Ҳақиқий Қаҳрамон эди Турсункул ака! Ўзи ҳам ҳалол ишлар, одамларни ҳам ҳалоллик билан ишлатар эди. Буниси эса, келганига уч йилдан сал ошди-ю, колхозчиларнинг онгадиги ҳарому ҳалоллик чегарасини бузиб юборди. Одамлар «гуноҳ», «мумкин эмас», деган тушунчалар чегарасидан ҳам бемалол, этлари жунжикмай ўта бошлашди.

Уч йил ичида бригадирларнинг саксон фонизи янгиланди. Тош, Эргашали ака ва Аҳмадшо деган йигитдан бошқа ҳаммаси ўзгариб кетди. Бари янги раиснинг одамлари. Янги раис янги бригадирлардан пул олаётганмиш, қилинмаган ишларга нарядлар ёзилаётганмиш, бўлмаган гармселлар, ёғмаган дўллар ҳисобига пуллар олинаётганмиш, деган миш-мишлар оралади. Бу гаплар ростми, ёлғонми — Тош аниқ билмайди, шунинг учун унчалик бош қотирмайди...

— Ҳорманг, Тошбеквой!

Колхоз клубининг мудири Ҳасаналининг саломидан Тош ўзига келди.

— Бор бўлинг! Қалай, унвон ундими?

Тош Ҳасаналининг «Астойдил киришсам, Тошкентдан «хизмат кўрсатган артист» унвонини олиб келаман!», деб мақтанганига шаъма қилмоқда эди.

Ҳасанали шу қишлоқдан чиққан яллачи бўлиб, тўй-пўйларда ашула айтиб юрар, бир марта, район плани дўндириб бажарганда, бадий ҳаваскорлар билан бирга телевизорга ҳам чиққан эди. Янги раис келган, клубга мудири бўлиб олдию ҳавоси баландлашди. Раиснинг Остонақулга алоқадор таклифи ҳам Тошга мана шу Ҳасанали орқали силлиққина, оғритмайдиган қилиб етказилган эди.

— Ҳах, битта гапни ушлаб олганингизча сира қўймас экансиз-да! Ҳеч бўлмаса клуб мудиригим учун бўлман! — деди Ҳасанали кулгига олиб. Одатда унинг ҳеч жаҳли чиқмасди.

— Сизга «Ўзбекистонда хизмат кўрсатган яллачи» деган ном бериш керак. Тўйда юрадиганлар илгари яллачи дейилган-да. Ҳозир сиздақалар атайлаб чалкаштириб, санъаткор, дейишади.

— Бўпти. Биз, халқнинг хизматини қилиб юрган бир одаммиз. Қўйинг энди!

— Халқнинг хизматини қилиб бир халта пул тўпламоқчиман, денг? «Пулинг бўлса халтада, дам олсан Ялтада, пулинг бўлмаса халтада, номаъқул ейсанми Ялтада». — Тош Ҳасанали айтиб юрадиган гапни ўзига қайтарди.

Ҳасаналининг жаҳли чиқмади: «Лўлининг эшагини суғору пулини ол!».

— Қўйинг шу гапни. Узингиздан сўрай: нега яёвсиз? Нега паришонсиз? Тинчликми?

Ҳасаналининг мана шунақа босиқлиги, юмшоқлиги, маълум маънода одамни билиши унга нисбатан қаттиққўлик қилишга имкон қолдирмасди. Мабодо унга «Ҳой эш-шак!» десангиз, «Ҳа, энди, ҳар хил ёмон сўзлар билан атайверманг, ака», деб жавоб қайтарарди. Шу билан одамнинг захрини суғуриб оларди. Ҳар ҳолда бу унинг жуда катта фазилати бўлиб, истасангиз-истамасангиз қадрлаб қолардингиз.

Тош ҳам дарров юмшади-қолди.

— Тинчлик. Лутфуллани қўйиб келяпмиз...

— Э-ҳа! Худо раҳмат қилсин. Яхши одам эди! — Ҳасанали, гарчи ичида ачинмаса-да, бу гапни ҳам ўта қуёнчалик билан айтди. Шундай қилиниши кераклигини у жуда яхши биларди.

— Ҳа, яхши одам эди, — деди Тош яна зардаси қайнаб. Лекин зардаси бу гал Ҳасаналига эмас, «Волга»нинг эгаларига қаратилган эди.

— Кеңқурун раис бувага бир учрашинг энди. Ундай одамларни ҳадеб куттиравериш одобдан эмас.

— Кеча кўришувдик, индамади-ку ўзи. — Тошнинг ичида енгилгина, кўнгил айнишга ўхшаш иркти бир нарса турди. Назарида, Ҳасанали қўлини унинг кўксига тиқиб виждонини секин суғуриб олмоқчи-да, мана қаранглар, ўзларинг

баҳосини беринглаб, деб кўчадаги кишиларга кўрсатмоқчи-дек эди. Тош беихтиёр енги калта кўйлагининг тугмаларини пайпаслаб, яхшилаб тангиб кўйди.

— Энди, одамларнинг олдида бундай гапга оғиз очилмайди-да, — деди Ҳасанали боягидек маслаҳат оҳангига. — Ундан кейин, ўзингиздан чиққани маъқул. Гўёки, ихтиёрингиз билан Остонақулга ёрдам бермоқчидек, гап бошланг.

Тош беихтиёр бақриб, Ҳасаналини итариб юбормаслик учун нари кета бошлади.

— Ҳа, майли, вақт топсам, кирарман, — деди у, гўёки уят иш қилиб кўйгандек тез узоқлашаркан. Яна кўкрак тугмаларини пайпаслади.

«Аблаҳлар-эй! — деб кўйди ичида. — Ҳам виждонингга чанг солишмоқчи, яна бунинг устига ўзинг тақлиф қилишинг керак... Ҳеч қачон!»

Тош кетиб бораркан, Ҳасанали билан боғлиқ бир воқеани беихтиёр эслади. Гарчи бу нарса ҳаёлидан бир зум ўтган эса-да, унинг тафсилоти хийла узунроқ...

Бундан етти-саккиз йил муқаддам районда «Зайнабим» деган ашула машҳур бўлган эди. Жамики магнитофон эгалари кўча-кўйда, тўй-пўйларда шуни бақиртирмаса кун ўтмас эди. Хотинининг исми Зайнаб бўлгани учунми, Тош бу ашуланинг бунчайин машҳурлигига негадир қўшилмасди.

Кўзга яқин ҳар бир қиз ёшлигида ҳеч бўлмаганда иккита йигитчанинг кўнглида туради-ю, аммо у фақат биттасига насиб этади. Зайнаб ҳам Тошга тегди-ю, район банкида ишлайдиган Муродали деган йигит доғда қолаверди. Ушанда, Тошнинг эшитиши бўйича, Муродали тўйларда «Зайнабим»ни буюришни сира қанда қилмай кўйган.

Зайнабга уйланганида Тошнинг на бойлиги, на мансаби бор эди. Армиядан келганига олти ойдан сал ошган. Қизларни кизартириб ерга киргизворадиган қомат бор, кирғайқараш бор. Турсунқул аканинг раҳбарлигида ишни гўмбирлатапти. Эндигина мактабни битирган Зайнабга бир қараб, унинг жизғинагини чиқаргану совчи кўйган; олган. Бўлак майда-чуйда гаплардан беҳабар. Хотинининг шайдолари бўлганини кейин, беш-олти йил ўтгач эшитган. Зайнабнинг ғиринг демай текканидан маълумки, бу шайдолар унинг учун бир пул экан. Тош тинч. Ҳеч нарсани қавлаштирган ҳам эмас, ўйлаган ҳам эмас.

Хуллас, бундан етти-саккиз йил илгари, Тош энди ўттиздан ҳатлаган пайтлар, бир тўйда Муродали билан ўтириб қолди. Тош яна «Зайнабим»ни такрор-такрор эшитиши мумкинлигини, ароқ савил ичига киргандан кейин тутиб кетиб қолса, рақибига яхши бўлмаслигини тушунди. Олдини олиш учун «халқ хизматини бажараётган» мана шу Ҳасаналига йигирма бешталикни берди-да, «Зайнабим»ни айтмайсан, деб тайинлади. Кейин зиёфатга меъердан сал зиёд берилиб кетди. Уйин-кулги, гап-сўзлар орасида рақибига кўз ташлаб кўяр, унинг Ҳасанали билан тортиш-ётганини, натижа чиқаролмаётганини кўрар, бундан янада ҳаволаниб, маза қилар эди.

«Зайнаб» барибир айрилди: энди чиқиб келаётган «жўжаҳўроз» яллчилар айтишди уни. Лекин улар гапнинг нимада эканини, масаланинг чуқур томонларини билишмас, шунинг учун буниси ҳисоб эмасди. Ҳасанали эса биларди.

Хуллас, Тош маза қилиб ўтирган пайтда Ҳасанали ўртага чиқиб, тўсатдан, ҳеч қандай эълон-пёлонсиз «Зайнабим»ни бошлаб юборди. Тош ўтирган жойида тошдек қотди. Бунинг устига Муродалининг мароқ билан тебраниб туриши унга қаттиқ таъсир қилди.

Ҳасанали негадир авжини сал чўзиброқ айтар, ҳар замон-ҳар замонда Тош тарафга хавотирланиб қараб кўяр эди. Ҳа, Тошга эмас, Тош тарафга. Юраги орқага тортиб кетаётган эди бечоранинг.

Ҳасанали қўшиқни айтиб бўлиб, ҳеч гап ўтмагандек Тошнинг олдига келди-да, «Уэр, халқдан кўп талаб тушди, мана қайтими», деб йигирма беш сўмликни узатди.

— Мен садақадан қайтим олмайман! — дея Тош гижини унинг қўлини нари суриб юборди.

— Кечирасиз, бўлмаса, — деди Ҳасанали. «Садақа» дейилганидан хафа ҳам бўлмай пулни чўнтагига солди-да, созадлар ўтирган сўрига қараб кетди.

Ҳасаналининг сотқинлик қилгани, садақадан қайтим олмайман, деганида ҳам жаҳли чиқмагани, ниҳоят, Мурода-

лининг муроди ҳосил бўлиб, шу кун тўйда «Зайнабим»нинг айрилгани Тошга жуда алам қилди. Шу билан бирга, ҳа, бировлар шу қўшиқни эшитишни истаган экан, халқдан кўп талаб тушган экан, майли, деган фикр ҳам бор эди миёсида. Лекин шу пайт кимдир (унинг кимлигини Тош ҳалигача аниқлагани йўқ) «Муродалидан элликтиликни олган-да, бу касофат!», деб юборди. Шундан кейин Ҳасаналининг «Мана, қайтимини олинг, деганининг боиси ҳам равшанлашди. «Ҳозир мен икковингга ҳам «Зайнабим»ни эшиттириб кўяман», деб ғудранди. Босиқ-вазмин бўлгани учун қўзғолишига ҳам беш-олти сония керак бўлди. Ана шу сониялар ичида уч-тўрт киши уни босиб, ҳар томондан ҳай-ҳайлаб қолди.

Агар шу пайт, сизни Турсунқул ака қақиряпти, деб қолишмаганида бу босиб олганлар унинг учун ҳеч гап эмасди. Бир сермардию «эшиттиргани» жўнардди. Турсунқул аканинг номини эшитиб Тош жойига ўтирди. Устозини у ҳурмат қиларди. Ҳатто, жаҳлдан кўз олди қоронғилашганида ҳам унинг бир оғиз сўзи билан нотўри иш қилаётганини сезиб оларди. Турсунқул аканинг шу пайтда қақириб қолганидан эса, «Ўпкангизни босинг, хато кетяпсиз», демоқчилиги аён.

Тош пиёлани тўлдириб «Тошкент» сувидан ичди-да, атрофга қаради. Тўй охирай бошлаганига қарамай, ҳали хийлагина гавжум.

Турсунқул аканинг тўй тугагунча бел боғлаб туриб бериш одати бор эди. Ҳозир ҳам у дарвозахонада ясалган дастурхон олдида ўтирарди. Тошнинг қараётганини сезиб, кишибилмас ёнига имлади. Тош ҳам бир-икки минут ўтказди-да, аста киши билмас қилиб ўрнидан турди.

Турсунқул ака ҳассага таянганча тўғрига қараб ўтирарди. Тош етиб келганда боши билан оҳиста имо қилиб, ёнидан жой кўрсатди: Тош ўтирди.

— Ҳасаналидан хафа бўлдингизми? — деб сўради у ҳамон тўғрига қараганча. Тош индамади. — Бунақа отарчидан хафа бўлмайдилар. Бугун уйингиздан сўкиб ҳайдаб, эртасига пул кўрсатсангиз, хизматингизга келаверадиган зотидан бу.

— Ҳа, йўқ... — Тош бир нарсаларни изоҳламоқчи бўлиб чайнала бошлаган эди Турсунқул ака уни тўхтагди:

— Тўшундингизми?

— Тўғри, ота, — деди Тош ерга қараб. Ҳақиқатда ҳам ҳозир ҳар қандай гап ортиқча эканини тушунди.

— Боринг, бораверинг уйингизга! Еки яна ўтирмоқчимисиз?

— Йўқ, ўзим ҳам кетмоқчи бўлиб турган эдим.

— Бўпти. Яхшилаб дамингизни олинг. Эртага азоналаб шийпонингизда учрашамиз.

Тош учун тўй устозининг яна бир сабоғи билан тугаган эди...

Тош ўша сабоқни, умуман, Турсунқул акани ўйлаб уйига етиб келди.

Сиёсат — бир нарсани назарда тутган ҳолда, ташқаридан қараганда унга боғлиқ бўлмаган бошқа нарса ҳақида гаплашидир, деб ҳисоблайди кўпчилик. Демак, сиёсат фақат давлатлар эмас, эр-хотин ўртасида ҳам иш беради. Умуман олганда, қарама-қарши ниятдагилардан бири иккинчисини ўзининг айтганига айланма йўллар билан алдаб кўндирмоқчи бўлган жойда албатта сиёсат қўл келади.

Бўлмаса, бир одамнинг «03» маркали «Жигули»си билан хотинининг қорнидаги уч ойга етмаган ҳомиланинг туғилиш ё туғилмаслигининг ўртасида қандай алоқа бўлиши мумкин? Ҳаммасига сиёсат айбдор. Болани туғиш ёки олдириб ташлаб ҳақидаги қарама-қарши фикр бир ёқда қолиб, бешинчи симириб ҳавога нозандек пуфлаб турган «03» маркали «Жигули» нега бирдан юрмай қолади, деган масалани ҳам башланган кетади.

Хотин: «Ўзингиз туғруқхонага элтиб ташланг!», дейди. Эр: «Ҳеч қўл тегмаяпти шу қизиталоқни устага кўрсатиб олишга. Бир-икки кун сабр қил», деб жавоб беради.

«Бир-икки кун» баҳонаси билан амал-тақал қилиб бир

ойдан сал ошиқроқ вақтни ўтказиб олиш мумкин. Кейин яна:

«Нега ўт олмас экан? Туппа-тузук юриб турувди-ку!», дейди хотин.

«Қайдан билай, — дейди эр. — Бу бир темир бўлса! Гапирмасан! Мен унинг тилига тушунмасам!»

Хотиннинг назарида эр сойга олиб бориб суғормай қайтариб келмоқчи, яъни мuddатни ўтказиб юбормоқчи. «Ҳа, оборинг тузатадиган жойига! Расулжонга кўрсатинг!», дейди у кўшинини назарда тутиб.

«Расулжон билмайди, бузиб кўяди. Сервизга эса судраб бориш керак. Шу бозор ўтсин, ўзимизнинг трактор бўшайди. Қатқалоқни юмшатиб олайлик: пахтани жуда исқанжага олиб, еб қўймоқчи, — дейди эр, гўёки фақат машинасию қатқалоқни ўйлагандек. — Шартта шатакка олакизу обориб кўрсатамиз. Ярим соатда тузатиб беради. Сервиздагилар жуда уста-да! Атайлаб шу «Жигули» учун очиб қўйган уни ҳукумат».

«Ўтган бозор Парпивоининг грузовойга эргаштириб обораман девдингиз?»

«Ҳа, касал бўлиб қолди-да Парпивою. Мен уни ётган жойидан турғизиб, рулга ўтказиб юбора олмайман-ку?!»

«Кейинги бозор ҳам бир баҳона топасиз шу сиёғингиз бўлса!»

Мана шунақа. Ваҳоланки, асосий масала, бояги айтганимиздек, қоринда гамирлай бошлаган, умри икки ойдан ўтиб учинчи ойга қараб кетаётган бир парча тирик вужуднинг яшаш-яшамаслиги. Ким ҳақу ким ноҳақлиги яна ўша сиёсатдан келиб чиқиб ажрим қилинадиган бўлса, иккала томон ҳам ўламан саттор меники тўғри деб туриб олади. «03» маркали «Жигули»га эса, масалага шу хусусда келгусида тўғён уриши мумкин бўлган оилавий жанжалларда икки томон тилининг ҳам узун ёки қисқа бўлишини таъминлаш нияти билан боғланади. Тўғруқхонага машинада бориб, хотиннинг тили узун, эрники эса қисқа бўлади ёки аксинча. Хуллас, машина можароси хотин фойдасига ҳал бўлса, демак, ҳомилани олдириб ташлашга эр ҳам юз фоиз розилик берган бўлади. Фиди-биди билан уч ойлик доvon қатлаб ўтилса, эр еттинчи фарзанднинг ҳам отаси деб ҳисоблайверади ўзини!..

Боя Ҳасанали билан чалакам-чатти хайр-маъзур қилиб, хаёллар оғушида уйга етиб келганида Тошнинг пешонаси тарақ этиб машинага, яъники, тагин ўша масалага урилди. Бир ойдан бери чанг босиб ётган «Жигули» ювиб ялтиратилган, тумшуги дарвозага тираб қўйилган эди. Кимдир уни йўлга шайлагани аён. Демак, бола масаласи қиндан чиқарилган қиличдек яланғочланиб, ҳар қачонгидан ҳам ўткирлашган.

Тош оч яшил рангдаги, ярқираб, «Ўтир, мин», деб турган машинага маҳлиё қараб турган эди, Зайнаб бобиллаб уни хушига келтирди:

— Мана, нозандек экан-ку, сабил. Мен сизга аҳмоқман-да, а!!

Тош индамай нарироқда қўлини докага артаётган катта ўғли Салимга қаради.

— Мен ҳеч нарса қилганим йўқ. Фақат, мой қуйиб свечаларини тозалладим. Ҳозир чиқиб кетаман, — деди ўғли бир йўла иккала айбини, яъни машинага бесўроқ тегинганинию шу вақтгача барг теришга жўнамаганини ювмоқчи бўлиб.

— Бир нарса бўлсин шунга! — Тош қўлини бигиз қилиб машинани кўрсатаркан, этак кўтариб чиқиб кетаётган Салимга захрини сочди.

Ўғил чиқиб кетган, эр-хотин ўртасига сукунат чўқди. Жанг олди сукунати эди бу.

Ховлида фақат кенжаот Жамшидгина, тут новдасини ушлаганча, тўдадан ажралган товўқни қувлаб юрарди. Товўқ ҳам биратўла эмас, калта-калта қочар, бола лапанглаб етиб келиб, хивични бейшов силкитмагунча бўйинини қийшайтириб, ер чўқиб тураверарди.

— Мана, тузатиб қўйди-ку! Энди оборинг! Тош ҳамон товўқ билан Жамшидни кузатиб турарди. Вақтни имкони борича ўтказиб, ниҳоят:

— Ке, қўй, хотин, шуни ҳам туғиб кўя қол, — деди жуда ҳам сулҳпарвар оҳангда. Аслида бу оҳанг унинг ичидаги ўй-хаёлларга мос келмасди.

— Ўзим билувдим, ўзим билувдим баҳона қилиб юрганни буни!

Хотин сизлаш ўрнига шунақа йўсинга ўтгандан кейин ундан яхши гап чиқмаслигини Тош биларди. Бундай пайтлар ўзиники ҳам тутиб кетар, хотинини у бурчакдан-бу бурчакка тепкилагиси келарди. Лекин илож йўқ. Олтита туғиб берган. Қорнида еттинчиси.

— Нимани билувдинг?

— Мани алдаб, мuddатини ўтказмоқчи бўлиб юргангизни. Ўзим аҳмоқман маслаҳат солиб! Ҳеч бир миннатдор бўлмайди бу эр деган зот. Ишқилиб алдаса, ишқилиб алдаса!..

Зайнаб шу бўйи ўзини тўхтатолмай қолди: жамики норози хотинлар номидан мунофиқ эрлар шаънига кўп маломат тошларини ёғдирди.

— Э, ўчир-э овозингни! — деди Тош ҳам бунақа вазиятда ҳамма эрлар тутадиган йўлдан бориб. — Нима, урушга қарши ваъз айтпасанми? Учир!

Зайнаб «ўчирмади». Боягидек оҳангда давом этди:

— Нимага ўчирарканман? Нимага ўчирарканман?! Сизни одам деб, гапимга тушунар деб, ёрдам берар деб ўйлаган эдим. Сизга гап очган мен аҳмоқ. Тўғри-да, сизга нима?! Туғадиган мен, боқадиган мен, кечалари миужжа қоқмайдиган мен, ифлосини ювадиган мен! Сиз юрасиз кўчада, етти боланинг отасиман, деб гердаиб. Ўзи олтинчисидакёқ шунақа қилишим керак эди!

Шу жойга келганда Тош ҳам соб бўлди.

— Нима қилишинг керак эди?! — дея ўшқирди.

— Ҳеч кимга индамай, олдириб ташлашим керак эди!

— Олтинчиси деб кимни айтаётганингни биласанми? —

Зайнаб гапидан бунақа мазмун чиқшини ўйламаган эди. — Йўқ, билиясанми нима деяётганингни?!

Зайнаб яна индамади. Тош югуриб ташқарига чиқди-да, Жамшидни шарт ердан узиб, уйга олиб кирди. Тўп этказиб ерга қўйди.

— Мана, мана шуни айтпасан олтинчиси деб! Билдингми?!

Зайнаб ўзича ҳақлигини била туриб, миқ этолмай қолди. Айни пайтда, индаёлмагани алам қилди. Уввос солиб, юзини таҳмондаги кўрпаларга босди.

— Олдираман барибир! — деди у ўқирганча, кўрпаларни муштаркан.

— Олдириб бўлсан! — Тош шундай деб хотинининг орқасидан қараб турди-турди-да, пиқиллай бошлаган Жамшидни кўтариб ташқари чиқди. Ўғлининг қўлига хивични қайтадан тутқазиб, уни бояги товўқнинг ёнига қўйди-да, кўчага йўналди. Йўл-йўлакай, машинасига ҳам ўқрайиб ўтди.

Уйдан чиқиб, даланинг ўртасидаги эски шағал йўлдан кетаркан, можаронинг акс садоси кўнглида хийла вақтгача давом этди. Хотинининг ҳамда унинг тарафини олиши мумкин бўлган кўп, лекин, киёфаси ноаниқ ганимларининг гапларига боғлаб жавоб бериб борди. Зайнабнинг бундай фикрга келишининг илдизларини излай-излай, хаёли гап ейдиган тошкентлик жўраларига, уларнинг хотинларига бориб тақалди.

Гапларида саккиз оила иштирок этар, Лутфулла билан Тошдан ташқариси тошкентликлар эди. Тўй ёки маърака бўлса, аввало, «тошкентликлар»ни айтдингми ёки «тошкентликлар»нинг хабари борми, деб сўраларди. Умуман, ҳаммаси бир-бирининг исмини эмас, касбини тутиб — «прокурор», «начальник цех», «газитчи», «дўхтир» деб чақиршарди. Шу ақидага биноан Тош ҳам Тош эмас, «бригадир» эди.

Зайнабнинг бунақа қилиқ чиқаришига сабаб бўлаётган шамол тошкентликлар тарафдан эсяпти, дейишга унинг асоси бор эди — ҳаммаси олий маълумотли, ҳаммаси катта-катта ишларда ишлайди: барида иккитадан-учтадан бола бор, холос. Тўғри, дўстларининг хотинлари атай гап сўчиштиради, деб бўлмайди. (Хотинлар алоҳида хонада ўтирганликлари учун Тош буни аниқ билмайди.) Лекин,

чиллаки чиллакини кўриб чумак уради-ку! Гаштакнинг ҳам бахридан ўтиб кўя қолсамикан?

Ҳар ойда Тошкентга меҳмондорчиликка бориш баъзан жуда жонига тегарди. Фақат, гап навбати ўзига ёки Лутфуллага етганида маза қиларди. Мана, Лутфулла дўхтир ҳам қайтиш қилди, энди Тўйтепада фақат бир марта зиёфат ўтади.

Дўстлари уни Тошкентга чорлайвериб ҳол-жонига кўйишмасди. Цех бошлиғи уч юз сўм маош билан ишга олмакчи бўлар, прокурор эса ҳовлисининг ярмини унга ўтказишга ваъда берар эди. «Ҳаммамиз биргаллашиб битта уй қуролмаймизми сенга», деб, қолганлари жўр бўларди. Тош, албатта, бунга кўнмасди. Шунда дўстлари, «Ҳа, бўлмаса, ота-боболаримизнинг битта гапи бор, билансанми?», деб сўрашарди. «Биламан, бас!» дерди Тош. Лекин дўстлари бас қилишмасди, биттаси бўлмаса биттаси албатта: «Аҳмоққа Тўйтепа нима йўл? Қатнайверасан», дерди-да шу билан бари хоҳолла кулиб юборарди.

Сўнгги пайтлар, Турсункул акани мақтаб, янги раис ҳусусида минғирлай бошлагандан кейин дўстларининг «хуружи» яна кучайди.

«Вей, эси бор одам ҳозир Тошкентда яшайди, — дерди цех бошлиғи. — Мана, кел менга ишга! Кунига етти соат ишлайсан, тамом. Узинг — хон, кўланканг — майдон: биров мушугингни пишт деёлмайди. Икки йилда уй олиб бераман. Шанба-бозор дам оласан. Автобуслар тайёр туради. Бола-чақангни олиб, Чимёнми, Хумсонми — дам олиш зоналаримизга чиқиб кетасан. Жуда соғинсанг, Тўйтепангга ҳам бориб келаверасан. Юрасанми этта, бир раиснинг, бир райкомнинг қовоғига қараб!»

Лутфулла ҳам таги тошкентлик бўлиб, уч-тўрт йилдан сўнг пенсияга чиққач, барибир бормоқчи эди шаҳарга. Тош бўлса Лутфулланинг қадрдон, шунинг учун қақришади-да.

Тош шуларни ўйлар экан, қулоғига узук-юлуқ трактор овози келди: йўл четигаги гўзаларга кўзи тушган эса, ўзининг вужуд-вужуди билан пахтага, далага шўнғиб кетганини яна бир бор ҳис қилди.

Йил йилга тўғри келмас экан. Мана, икки йилдан бери гўзани худди ёш болага ўхшаб, «Ана, энанг келяпти; ҳозир сенга шоколад олиб бераман», деганга ўхшаш гаплар билан алдаб-авраб ўстиришляпти. Бултур баҳор иссиқ келиб, ёмғир ёлмади. Тош бутун бригада аъзолари билан «Ана, эртага ёғади, мана, кечқурунга бориб ташлайди», деб базўр сувга етказишган эди, бу йил эса нақ тескариси. «Ана, исийди, мана исийди», деб ҳамма намни қочириш билан овера. Бултур бир шамол турса, қарталарни чанг-тўзон қоплаб кетарди, бу йил бир қатқалоқни юмшатиб улгурмасингдан яна ёмғир ёғади, яна қатқалоқ.

Тош шийпонга ўтмади. Хув нарида, трактор атрофида уймаланиб турган уч кишига, улар ичида ўринбосари Дўмаҳонга кўзи тушди. Дарвоқе, кунни кеча улар ҳам қатқалоқни эзиб, бир-варакайига жўякни юмшатиб, ҳам бегона ўтга қарши дори сепиб кетадиган «хоразмча иш усули»га ўтишган эди. Бу усулда ерга ишлов бериш хийла самарали бўларкан. Кеча агроном келиб кўриб кетган эди, бугун раис келади деган гап бор...

— Раис келиб кетдилар! — деб бақирди Дўмаҳон узоқдан, бир унга, бир узоқлашаётган тракторга қараб. Тракторни яқинда армиядан келган иккита йигитча ҳайдаб борарди.

— Нима гап? — деб сўради Тош бироз хавотирланиб. — Индамади. — Дўмаҳон қақир кўзларида майин табассум ила у билан сўрашди. — Уришмади ишқилиб.

— Ҳа, хайрият.

Кулишди. Асли таги фарғоналик, исми ҳам камёб бу йигит Тош учун ҳақиқий топилдик эди. Иккови бир тану бир жондек, бир-бирларига ишониларди.

Улар тракторнинг кетидан бир оз юришди.

— Дўмаҳон сизда бир гап бор, фақат, ҳеч кимга айтмайсиз...

— Тинчликми? — Дўмаҳон қиқирлаб кулди. Чунки Тошбек яқин орада, умуман бундай оҳангда гапирмаган эди.

— Тинчлик. Четга чиқайлик.

Улар пайкал четига, тутқаторга ўтишди. Яқинда каллак-ланган, бир қаричча узунликда шох чиқаргани учун чўғирма

кийган хоразмлик чолларга ўхшаб қолган тутлар унсиз саф тортиб, пахтазорни йўлдан ажратиб турарди.

Дўмаҳон сигарет тутатди; Тош ерга ёнбошлади...

Тош Ҳасанали айтган гапни ҳам узлиш, ҳам ижирганиш билан тутилиб-тутилиб айтиб берди. Дўмаҳон яна бир сигарет тутатди-да, индамай қолди.

— Нима дейсиз, Дўмаҳон? Сизларга ярим гектардан ер берадиган бўлса, кейин менга таъна қилиб юрмайсизларми, нега кўнмадинг, деб?

Тошнинг Дўмаҳон билан маслаҳатлашишига дўстликдан ташқари сабаб ҳам бор эди. Бригаданинг маълум қисми Тош ҳамда хотини Зайнабнинг қариндошларидан иборат бўлса, анчагина қисми Дўмаҳоннинг ҳешлари эди.

— Сиз йўқ деб бўлдингизми, Тошбек ака? — деди Дўмаҳон ерга қараб.

— Энди айтаман. Ярим гектар ердан қуруқ қолдиларинг, деб сизларни менга тесқари қилиб қўйишидан кўрқаман, холос. Ҳар ҳолда бу катта бойлик. — Тош чўнқайиб олди.

— Қўйинг шу гапни, — деди Дўмаҳон суюнганидан кўзлари чақнаб. — Бизларга хотиржамлик керак. Мен сизни ўйлаб индамай турган эдим: Остонақулдан сўнг сизнинг навбатингиз экан...

— Э, мен бунақа илгорликдан кўра, ҳар куни совун еганим яхши.

Тушлик яқинлашган эди. Улар индамай шийпонга йўл олишди.

— Сизга гишава қилиб, тиндирмасмикан дейман, Тошбек ака?

— Қўяверинг, Дўмаҳон. Менинг тагим бақувват, — деди Тош жиндек ғурур билан. У бир томондан, «тошкентлик»ларни, иккинчи томондан, Турсункул аканинг райком, обкомда ишлаётган шогирдларини назарда тутарди.

Тушликдан сўнг у шийпон қоровули Сотволди аканинг эшагига миниб қишлоққа кетди: машина мойи билан ўтга қарши доридан хабар олиши керак эди.

Остонақулнинг даласи ённдан ўтаркан, беихтиёр унинг шийпонига қараб қўйди. Ердан кўтарилаётган тафт ичида жимирлаб Остонақулнинг оқ «Жигули»си, далада ишлаётган одамларнинг қораси узоқдан базўр кўринар эди.

Ҳа, орден олгиси келган экан, шунанга йўлларини билар экан, секин Тошнинг ўзига келиб айтмайдими? Узи келиб, башаранга бақрайиб туриб шундай илтимос қилса, уялганингдан ҳам ҳўп деб юборасан. Гузарнинг қоқ ўртасида мулойим жойидаги ярасини очиб, шунга дори сепиб қўй, дегандан нима фарқи бор бунинг? Тезроқ ёпсин ўша жойини, деб ҳам ноилож сепиб қўясан-да.

Ҳар ҳолда бу гап Остонақулдан чиқмагандир-ов? Бордию Тошнинг пахтасини олиб кўрсаткичини бир ярим-икки баравар қилса ҳам раиснинг ёрдамисиз ҳеч қаёққа боролмайди. Авваламбор, раис унинг номзодини райондан ўтказиши, кейин эса райондагилар областдан ўтказишлари керак. Йўқ, бу гап раисдан чиққан!

Бирдан Тошнинг Остонақулни кўргиси, шундайгина қилиб башарасига бир қарагиси келди. Ахир, улар, мана, қанча вақт бўлиб кетди, бундоқ гаплашганлари ҳам йўқ. Узоқдан Остонақулнинг қорасини бир кўриб қолади-ю, экиш-тикиш ташвиши билан бу қоранинг Остонақулга тегишли эканини ҳам анча кейин билади. Агар шу кунларда биров, Остонақулни кўрмадингизми, деб сўраб қолса, Тош ўйлаб туриб: «Ҳа, ҳали узоқдан бир кўрувдим, шекилли», деган бўларди. Юмушинг бўлмагандан кейин мажлисларда ҳам бировга аҳамият бермайсан. Ваъзни эшитасан-у, эшикни мўлжаллаб ўтирасан.

Остонақулга учрашсамми, йўқми, деб ҳам Тош анча йўл босди. Кейин, «Тўхта, балки Остонақулнинг бу гапдан хабари йўқдир!», деган фикр келди миёсига. Тош эшакни орқага бурди. Остонақулнинг ерига яқинлашганда уялгандан ҳам кўзга камроқ кўринишини истаганидан эшакдан тушиб, уни тутга боғлади.

Гўзалар, тракторнинг атрофидаги икки одам, тракторнинг орқасидан кўтарилаётган сийрак чанг — ҳаммаси Тошнинг бригадасидаги аҳволни эслатади. Буларнинг шийпонидоги дарахтларнинг камчиллиги, иморатнинг анчайин кичиклигини ҳисобга олмаса, ҳеч нарсада фарқ йўқ. Экиндоги фарқ билингунча анча фурсат бор.

Тош аввал колхозчилар билан саломлашмоқчи бўлди.

Ҳорманг-бор бўлингдан сўнг, гарчи машинасини кўриб турган бўлса-да, бригадирларинг шу ердами, деб суриштирди. Сўнг, ўзларининг янги усулларидан гап очди. Гапир туриб, бирдан тугилди: Остонақулнинг алақандай шомша-шошарлик билан машинага ўтириб жўнаётганини кўриб қолди. Назари бир жойда қотганини кўриб, суҳбатдошлари ҳам ўша тарафга қарашди.

— Ия, кетаяпти-ку, — деди ёши каттароқ Иброҳим дегани. Нишон деган ёшроғи ҳой-ҳойлаб бақирди, ҳуштак чалди, лекин Остонақул ҳеч нарсани кўрмай, эшитмай, физиллаганча ҳайдади-кетди.

— Бирор зарур ишингиз бормиди? — деб сўради Иброҳим дегани Тошнинг юзидаги қарахтликини кўриб.

— Э, йўқ, ўзим, шунчаки...

Тош сир бой бермаслик учун янги усул ҳақида яна бир оз гапирди, даласига таклиф қилди, кейин хўшлашиб ортига қайтди.

«Биларкан-да, аблах, қочиб қолди!», деди эшакка минаркан.

Ёнилғи базасига, у ердан бир кимсани тополмагач идорага, сўнг омборга учраб шийпонга қайтганида қуёш уфққа кўнишига бир тирсак қолган, каттакон бўлиб осилиб турар эди.

Тош бригаданинг ёрдамчи хўжалигида етилиб қолган памилдорларнинг таралишини текшириб, қийшайганини боғлаб юраркан, негадир юраги ҳовлиқаётганини сизди. Узини босмоқчи бўлди-ю, уйдан хавотири зўразаверди. Қўлидаги қаноп ўрамини шундай зғат бошига қўйди-да, Сотволди акага тайинлаб, уйга шошилди.

Уй уни қандайдир сокин нохушлик билан қутиб олди. Болаларининг кўзларидан сизди бу нохушликни.

— Онанг қани? — деб сўради у баридан бирварақай.

— Катта холамникига кетдилар. Бугун келмасмишлар. Отанг билади нега кетганимни, дедилар. — Болалари ҳам ингичка-йўғон товушда бараварига жавоб беришди.

Тошнинг юрагидан бир нарса узилиб, шув этиб пастга тушди. Ичидан отилган ўкирикни тўхтатиб қолмоқчи бўлган эди, гўдранишга ўхшаган нарса барибир чиқиб кетди. Ҳамон кўча дарвозага тумшуқ тираб турган машинага югуриб бориб шитоб билан ўтирди-да, ўт олдира бошлади. Лекин уддасидан чиқолмади. У яна шошилиб машинадан тушди, шахд билан капотни очди; стартер, свечаларнинг клеммаларини жаҳл билан босиб-босиб кўриб, яна ўтирди, яна ўт олдиromoқчи бўлди. Лекин, боя ўғли ишлатган машина ҳозир негадир ўт олмас, қирт-қирт қилиб стартер айланарди-ю, мотор тилга кирмас эди.

Тош эшикни қарсиллатиб ёпди.

— Э, шу менга «Москвич» олмай «Жигули» ол деганинг онасини... — деб сўкинди. Кейин болаларига бақирди: — Бу ёққа келларинг!

Кенжа Жамшиддан бошқа бешала боласи мақсадни тушуниб, дарров югуриб келишди.

— Сен нари тур! — деб, Тош олти яшар Шерзодни ҳам четга сурди-да, қолганларига бош бўлиб, машинани кўчага итариб чиқардилар.

Кўчанинг бир томони хиёл қиялик бўлиб, туғруқхона ҳам шу тарафда эди. Шошилнчда рулни тесқари тарафга буриб, машинани тепаликка қаратиб қўйибди. Ҳа, майли, зарари йўқ: оладиган бўлса, тепаликда ҳам олаверади.

Болалар инқиллаб, ўзи пишиллаб, бир оз итариб кўришган эди, натижа чиқмади. Сўнг машинани қиялик томон буришди. Бундан тезлик сал ошди-ю, аммо мотор ўт олмади. Стартер ҳамон қирт-қирт қилиб айланар, мотор ҳамон миқ этмас эди.

— Ҳе, менга «Жигули» ол деганинг!.. — деди яна Тош эшикни қарсиллатиб тушаркан. — Агар шу «Москвич» бўлганда, юргизардим-а! — У кимнингдир олдида ўзининг ношудлигини оқлади. Шунда бирдан боя устачилик қилган катта ўғли Салимни кўриб қолди.

— Ҳе, сен машина билимдони бўлганиям!.. — деганча уни қува кетди.

Салим: «Мен нима қилдим? Бузганим йўқ!», деганча ҳовлига қочди. Тош ҳовлини гир айлантириб тирқириб қувди, бола чап бериб ўзини кўчага урди-да, кўздан йўқолди. Ун тўрт яшар ўғлонга етиб бўларканми?!

Салимнинг кетидан кўчага чиққан Тош гира-шира қоронғиликда шўппайиб турган машинани кўрди. Бир теггиси келди-ю, тепса камида элик сўмга тушишини, шунда ҳам яхши уста топиш кераклигини вақтида эслаб қолди.

— Олиб кириб қўларинг буни! — деб бақирди у қаредадир биқиниб, кўздан нари турган болаларга қарата. Сўнг район марказига йўл солди.

Йўл-йўлакай нотаниш машиналарга қўл кўтара-кўтара туғруқхонага етиб келганда, бўлар иш бўлган эди. Тош навбатчи хотинга бир сўм бериб киритиб юбордики, Зайнаб деразадан бир қарасин, деб. Навбатчи хотин қайтиб чиқиб шундай деди:

— Айтиб қўйдим. Иккинчи қават, чапдан тўртинчи дераза.

Тош ўша иккинчи қават, чапдан тўртинчи деразага қараб ярим соатча турди. Зайнаб ўлақолса қарамаслигини билса ҳам, сўкисси келганидан роса кутди. Кўнглининг майли рўёбга чиқмагани алам қилди. Кейин эркакка ярашмаган иш бўлди: ачиқ бир нарса тепадан келиб бўғзига урилди-да суюқликка айланиб кўзидан оқди.

Мана шунақа. Тош бир куннинг ўзида ҳам дўстидан ажралди, ҳам фарзандидан. Бир кунда икки марта йиғлади. Лекин эрталабгисиде уялмаган эди. Чунки, дўст учун йиғлаш мумкин. Ҳозир негадир уялди. Бундан баттар жаҳли чиқди. Яхшиямки, хотинини туғруқхона деворлари яшириб турарди, бўлмаса ўша дўстининг қотиллари қолдирган аламини ҳам ундан олган бўлармиди. Дўсти Лутфуллани ўлдирган қотил киму еттинчи боласини олиб ташлагани хотинию дўхтир ким — қандай фарқи бор? Иккала тараф ҳам одам ўлдирди.

Тош ўзини босди...

Мана шунақа. Лутфулланинг ўлганини тумонат одам билди. Еттинчи боласи ўлганини хотинию ўзидан бошқа ҳеч ким билгани йўқ, бундан кейин ҳам билмайди.

Шом тушган. Ҳаво дим. Ҳозиргина турган кучсиз эпкин бўлмаганда нафас олиш қийин эди. Ҳу-ув наридаги ёзги кинотеатрдан хиндча ашула эшитилади.

Тош бошқа тарафга қаради. Узоқдан райижроқўм ҳамда унинг қаршисидеги рестороан қарақлаб турарди. Иккала бионинг олдида ҳам уч-тўрттадан одам қораси кўринар, «Тошкент — Бекобод» трассасидан ўтган машиналар гувиллар эди. Чойхона тарафдан завққа тўла узун қийқириқ эшитилди.

Дунё унинг жудоликларидан беҳабар!

Тош яна ўзини босди...

Уйга у тез етиб келди. Тўнғичи Фотима Жамшидни айвонда «оббо»лаб ўтирар, қолган ўғиллари нарироқда қотиб ётар эди.

Жамшиднинг кўзлари кетаётган бўлса-да, дам-бадам бабалаб йиғлар, «ада» деяптими, «апа» деяптими — аниқлаб бўлмади. Тош қизига «тур» деб имо қилди-да, боланинг ёнига ўзи ётди. Отанинг ҳидини сезган гўдак кўзини бир очди-ю, шу зумдаёқ уйқуга кетди. Тош яна уч минутча ётиб, ўрнидан турди.

— Эшикни илиб ол, — деди қизига. — Келсам, ўзим очарман.

— Хўп, — деди қизи отасининг юзларига унсиз тикиларкан. У қандайдир изоҳ берилишини кутарди.

— Мен идорага бирров ўтиб келаман, — деди Тош. Қизи бошқача изоҳларни кутган эди. Тош ҳам буни биларди. Аммо ҳаёт ҳаёт-да, қизи кутган гапларни айтиб бўларканми?

«Ҳа, яхши — деди у кўчага чиқиб, уйдан хийла узоқлаш гач, — масала ҳал. Қолаверса, туғиш хотининг зиммасида. Хоҳласа — туғади, хоҳламаса — йўқ! Тошга боғлиқ бўлса эканки, ўзи билганича қилса. Лекин ҳозир уни йўлга бошлаган масала ёлғиз ўзига боғлиқ!

Бир хил куннинг садағаси кетсанг, бир хил кунни итқитиб отсанг, деганларидек, одамнинг бошидан ҳам баъзи кунлар ўтадики... ўтади-ю унутилади. Баъзи кунлар эса, бир умрга етадиган масалалардан бир нечаси тўдалашиб келади-да, деб қираб туриб олади. Шунда айримларини кўнгилдагидек ҳал этолмаслигини мумкин. Худо ҳам, подшо ҳам эмас, оддий бир бандасан, ахир. Боз устига, мана еттинчи фарзанд масаласига ўхшаб, у бир ўзингга қарашли бўлмайди. Лекин раиснинг таклифи масаласи бир ўзингга қарашли. Буни мана шу виждонинг ҳал этиши керак. Ҳеч кимдан сўрамайди ҳам, ҳеч кимга жавоб ҳам бермайди. Нега ундай қиялсан дейишга бировнинг ҳаққи йўқ. Айтса ҳам, «Бор ишингни қил!», деб кетавериш мумкин.

Умуман, одам бўласи тўғилибдики, ниманидир ҳимоя қилиб, ниманидир ўзидан нари итариб яшайди. Зайнаб раиснинг таклифини эшитиб, рози бўлинг, деб туриб олди. Шунга кўнсам, дўппини яримта қилиб яшаб юраверамиз, деб ўйлайди. Бўлмайдики, кейин ҳам милента ташвиш чиқади. Балки ундан ортиқроқ ҳам чиқар. Агар шундай бўлмаганда, ёлғонни миниб олиб яхши яшаётганлар ўлмасди. Уларнинг дарди-ҳасрати ортиқроқдирки, кўпинча ҳалол одамларга қараганда барвақтроқ ўлиб кетади.

Тошга таклифнинг ўзи бир алам қилса, ўзи гап очсин дейилгани икки ҳисса алам қиларди. Яъни, Тошнинг ўзи Остонақулга ўз ихтиёри билан «ёрдам бермоқчилигини» айтиши керакмиш! Вой, қизиталоқлар-эй! Тош нима, одаммасми, хоҳлаганча босиб кетаверасан? Эзғиласа ҳам индамайдиан молми Тош! Дехқончиликни, тракторни, кранни, чилангарликни, бухгалтерликни эплаб қўйса? Жуда каттаси бўлмаса ҳам, кичикроқ орденни ҳукуматнинг ўзи тақиб қўйган бўлса! Бу нима деган гап бўлжанти ўзи? Ҳасаналига, мен бу ашулаларингга ўйнамайман, деб айтди. Ҳасанали нима дейди, денг: унинг йўқ деганини раисга етказмасмиш, Тошнинг ўзи айтиши керакмиш. Вой, хунасалар-эй! Уйлашадики, раиснинг салобати босиб, йўқ дёлмайди-ю, хўп дегандан кейин эса (Тош сўзининг устидан чиқадиган, чиққанда ҳам миҳдек қилиб чиқадиган одам), ишлари беш бўлади. Йўқ, ҳурматли акахонлар, бетингизга шартта йўқ дейман! Турсункул аканинг руҳини чирқиллатмайман!

Тош шундан кейин жуда бўралаб сўкинди. Раис ҳам, Ҳасанали ҳам қолмади. «Бригадирлигини олади-да, олади-ган бўлса. Ғидинг-ғидинг қилаверса, кетаман Тошкентга. Шавкатнинг қўлига ишга кираман. Икки йилда уй беради. Унгача прокурорниқидеа туриб тураман... Умуман, иш жуда шу даражага бориб етмас. «Тошкентликлар»нинг прокуроригами, газетчисигами бир оғиз айтса, улар «Раис бува, шу бизнинг Тош деган оғайнимиз сояи давлатингизда яшасин», деб қўйишар? Бу ёғи яна шаҳар ҳам бедарвоза эмасдир?..

Шу сонияда у, боя гапга қатнаш оғирлигини рўқач қилиб шикоятланганидан уялди. Мана, мана шунақа пайтда керак бўларкан-да оғайнилар.

Қизиқ, шундай жўралари борлигини, тошкентликлар билан гап ейишини била туриб, унга бунақа таклиф айтишга ҳайиқмадимикан раис? Эҳ, хомкалла, ахир, раис сени уddaбурро, ишбилармон, деб ҳисоблаб шерик қилмоқчи-ку! Бундан ташқари, фақат колхозда эмас, бутун районда энг бақувват бригадирлардансан! Тош шу фикрга келгандан сўнг раисга адовати анча сусайди. Унга юмшоқ, хафа қилмайдиган, ҳатто узр сўрагандай қилиб рад жавобини айтишни мўлжаллади.

Соат ўн бўлишига қарамай, идора олди одатдагидек гавжум, лекин одамлар тарқалиш арафасида эди. Раис «хоразмча усул» тўғрисида бир-иккита одамга гапирган шекилли, бригадирлар бўсағада уни ўраб олиб, бу усулнинг қанақалигини сурштира кетишди. Тош бирпасда ўзининг дарду ҳасратини унутиб, бир оз керилганча тушунтира бошлади. Уқувлироқлари гап нимадалигини дарров илғаб, турган жойларида хаёл суриб қолдилар. Уқувсизроқлари, «Ану қандоқ бўлади, ману қандоқ бўлади?», деб роса бошини қотиришди. Тош чарчади. Охирида: «Минг эшитгандан бир кўрган яхши. Эртага ўтинглар, кўринглар, менга ҳам, ўзингларга ҳам осон бўлади», деб идорага кириб кетди.

Қабулхонада раис ёрдамчиси Пардакул деган ёш йигит қандайдир қоғозларни титкилаб ўтирган экан, бир оз

фурсат ўтказиб бош кўтарди. Саломга бош ирғаб, ҳорғин кўзини унга тикди. Тош «борми, бир ўзимми?», деган маънода имо қилди.

— Ҳа, кираверинг, сизни сўровдилар ҳам чоғи, — деди Пардакул ҳорғин овозда.

— Ҳа, мазангиз йўқми дейман? — деб сўради Тош ўтиб кета туриб, шунчаки.

— Шу иссиқда шамоллаб қолибман, денг. Ҳаммаёғим қақшайди, — деди ёрдамчи энди мингиллаш оҳангида.

— Э, ёзники ёмон бўлади.

Раис машинкаланган, кистирғичланган қоғозларни ўқиб ўтирарди. Ердамчисининг акси ўлароқ унинг юзи қип-қизил эди, бардамлиги кўзга яққол ташланиб турарди.

— Ҳа, кўринмайсиз? Далангизга бориб ҳам тополмадиқ? — деди раис мулоим оҳангда жилмайиб.

Тош гуноҳкорона кулди-ю, индамади. Чунки раис унинг нега тушгача далага чиқмаганини биларди.

— Ҳа, Лутфулладан ажралиб қобмиз-да, а? Қаранг, одам нима бўлишини билмаси экан-да? Бугун — бор, эртага — йўқ. — Раиснинг табассуми ўчган эса-да, унчалик куйинмаётгани сезилиб турарди.

— Бандалик экан! — деди Тош чайнаиб.

— Ҳа, ишларингиз яхши, — дея таъкидлади раис, мавзунини дарров буриб. — Кўрдим. Ишқилиб, дориқопнинг оғзи бурилиб кетмасин-да! Тагин, ғўзани куйдириб, чапак чалиб қолмайлик.

— Йўғ-э, маҳкам қилиб ўрнатамиз уни.

— Ҳа, яхши топибсиз шу усулни.

Раис одатда суҳбатнинг узилиб қолишига йўл қўймасди: Тошнинг гапи тугаши билан дарров улаб кетарди. Четдан қараган одам буни ўзаро суҳбат деб эмас, битта одам тўхтовсиз гапиряпти деб ўйлаши мумкин эди. Чунки раис суҳбатдошининг нима демоқчилигини билар, унинг галини кўп ҳам писанд қилмас эди.

— Мен эмас, хоразмликлар ўйлаб топишган. Радиодан эшитиб қолиб эдим.

— Ҳа, сизни сўратганимдан мақсад — эртага далангизда кичкинагина семинар қилса. Бари биргадларни чақирамиз: кўзи билан кўриб, қўли билан ушлаб кўрсин. Ун бешта биргад, идорадан уч-тўрт киши — йигирма кишилик шўрва қилсангиз тушлик пайтига. Овқатланамизу ишингизни кўрамыз. Кучингиз етадими шўрвага? — Раис жилмайди.

— Бир амаллармиз? — деди Тош яна гуноҳкорона кулиб.

— Мабодо кучингиз етмаса, ана оямбордан олинг уч-тўрт кило гўшт. Ҳа, ерни юмшатаётган пичоғингизнинг узунлиги йигирма икки сантиметрмиди?

— Шундай.

— Жуда чуқур эмасми? Илдизга зарар етказмасмикан? Салгина, икки-уч сантиметр тортсангиз бўлмайдимми?

— Энди, раис бува, — деб гап бошлади Тош, лекин қарши фикр билдираётгани учун ҳуркибгина. Умуман, Турсункул ака даврида тарбиялангани учунми, раисларни у жуда ақлли ҳисоблаб, жуда ҳурмат қиларди. — Бизнинг ерлар — колхоздаги энг паст, зах ерлар. Яхшилаб шомоллатмасак, ёмғирларни кўрдингиз-ку!

Тош билан суҳбат бошлангандан бери раис биринчи марта тин олиб, ўйланиб қолди. Бундан фойдаланиб Тош фикрини маъқуллашда давом этди:

— Зарар қилганда шу пайтгача кўринарди. Бошқа биргадлар, майли, сал қисқароқ қилсинлар.

— Ҳа, майли. Бўлмаса, эртага шу гапларингизнинг ҳаммасини ҳижжалаб тушунтирасиз қолганларга.

Орага жимлик чўкди.

— Ҳа, умуман бола-чақа омонми, Тошбеквой?

Ана шу жимлик ва раиснинг шу саволигина Тошга унинг яна нимадир кутаётганини тушунишга имкон берди. Чунки шу сониягача унда бир дам ўйлашга фурсат бўлмаган эди.

— Яхши, тузук... Ихм... Раис бува, мен ҳалиги Ҳасаналининг айтгани бўйича кирувдим... — Тош чайнаиб жиндек тўхтаган эди раис яна боғидек дарров улаб кетди:

— Нимани айтган Ҳасанали?

Тош бирдан қулоқларининг шанғиллай бошлаганини, кўз олди жимирлаб, бу жимирлаш раисни олислаб, кичкина қилиб қўйганини сизди. Узининг овози узоқдан, раисники эса яқиндан ва аниқ эшитилаётгандек бўлди. Жаҳли чиқа бошлади.

— Ҳасаналининг менга айтган гапига рози эмаслигини,

бўлак одам топилса, мен эшитмасам яхши бўлишини айтмоқчи эдим.

— Қандай гап? — деб раис яна қайта сўради. Унинг ҳайронлиги шу қадар табиий эдики, Тош тамом ўзини йўқотди. Раиснинг сиёсати олдида, уддабурролиги олдида ёш боладек аҳмоқ бўлганини ҳис қилди. «Гапни биринчи бошлашим шунинг учун керак экан-да!», деган ўй кечди хаёлидан. Бутун ғазоби, нафрати ўзига қаратилди.

— Сиздан менга бир гап айтиб эди...

— Қандай гап ўзи? У бахтиқаро нима деган экан? Гапим бўлса, ўзингизга айтавераман: кўрқадиган ерим борми! — Раис телефон трубкасини олиб номер тераркан, ҳалигидек юмшоқ, лекин заҳарли оҳангда давом этди: — Қани, у бахтиқаро нима деган экан?... Ҳасаналининг уйими? — деди у трубкага. — Бу, раис гапиряпти, борми ўзи? Йўқ? Тўйга кетган? Ҳа-а. Эртага менга учрашсин! — Раис трубкани қўйди.

Тош соб бўлди. Индамай ўрнидан турди.

— Мен кетай, раис бува? Мен кетай?..

— Ҳа, қандай гап экан, қани, айтинг-чи?

— Йўқ, мен кетай, раис бува! Мен кетай!

Тош отилиб хонадан чиқиб кетди. Икки юз қадамларча узоқлашиб, якка-дукам чироқлар хира ёритиб турган кўчада ёлғиз қолгач, сал ўзига келди. «Оббо, аблаҳ-эй! Оббо, зўр-эй! Қойилман сенга! Аммо, бопладинг!», деди у раисга хитобан. «Ул-э — деди кейин ўзига ўзи — Ул-э! Чувварани хом санаш мана бунақа бўлади! Арбоб билан ўйнашиш мана бунақа бўлади! Жуда, гап билан мот қилиб, дабдаласини чиқармоқчи эдинг, а?»

Бирдан унинг кулгиси қистади. Эртага Ҳасанали келиб кечирим сўрайди-да, боплаб ўйнатдимми, дейди. Тошдан калтак ейдиган бўлса ҳам, бутун айбни ўзига олади. Раис эса, бир-иккита одамнинг олдида ҳамма айбни Ҳасаналига тўнкаб, Тошни, албатта, унга оғир ботмайдиган қилиб, ўзича уялтиргандек ҳам бўлади. Тош уларнинг ҳийласини энди англади. «Биз ҳам жа унақа аҳмоқлардан эмасмиз!», деб қўйди. Кейин, «Э, бор-э, сиёсати билан нима ишим бор? Тошлигимни кўрсатдим бўлди-да!» дея қўл силтади.

У жуда-жуда бир ўзи қолгиси келарди. Мана шундай ним-қоронғи кимсасиз йўл бўлса-да, Тош кетаверса-кетаверсал

Афсус, уйда болалар ёлғиз. Ҳа, майли, уйига кириб крандан сувни оқизади-да, унга қараб ўтиради.

Эшик тагидаги сўричада ёнбошлаб ётган қўшниси Расулжонни Тош узоқдан кўрди. Гарчи уни четлаб ўтишининг иложи бўлмаса-да, беихтиёр кўчанинг нариги бетига ўтди:

— Э, ҳорманг, Тошбек ака! — Расулжон ўрнидан туриб, кўчага чиқди. Ноилож, Тош ҳам унга пешвоз юрди.

— Бор бўлинг, Расулжон!

Тош атай тўхтаб ҳол-аҳвол сўрай бошлади. Лекин Расулжон унинг қўлидан ушлаб юришга ундади: Тошнинг уйига кириш истаги борлиги билинар, шимининг чўнтаклари дўппайган эди.

— Мен уйда эдим, бир оғиз айтмайсизми, қараб берардим, — деди Расулжон машинани назарда тутиб.

— Вақт йўқ, шошилиб турувдим, итарса юрса керак деб ўйлабман. — Тош уни ноилож уйга бошлади.

— Бабинадан келади диган симнинг қиллари узилиб, биттаси қолган экан. Унақада контакт берармиди? Отдай қилиб қўйдим, — деди Расулжон.

Улар ҳовлига киришди. Тош сўрининг тепасидаги чироқни ёқди.

— Қани, ўтиринг. Овқатни қарай-чи...

— Менга овора бўлманг. Янгам қаёқдалар?

— Опасиникида. Эртага келади.

— Тинчликми? Кичкинани ташлаб кетибдилар?

— Тинчлик. Нимаси кичкина? Уч ёшга киради яқинда. — Тош хавотирланиб қўшнисига бир қараб олди. Расулжон сўрига чиқишдан аввал чап чўнтагидан бир шиша ароқни олиб думалатди, ўнг чўнтагидан қарта олиб, шўп этказиб ташлади.

— Бир қўл пирра олайлик. Жуда зерикиб кетдим.

Тош унга узоқроқ тикилди. «Нима дейсан энди бунга? Рози бўлмай кўр-чи? Ичингдан ўтганини яшириш учун нималарга рози бўлмайсан?!»

— Мазангиз йўқми, Тош ака?

— Жуда қаттиқ чарчадим бугун.

— Зарари йўқ, мана бундан қиттак олсангиз, чиқиб кетади, — деди Расулжон ичкюярлик билан.

Дарҳақиқат, ичига жиндек ароқ, совиган шавла, тўртта гилос киргач Тош анча ёзилди. Расулжон, кеча буқачаси кўрсатган қилиқлардан гапириб кулдириди. Тош бундай доно қўшниси борлигидан хурсанд бўлди.

Журналимизнинг келгуси сонида **АНДИЖОН** области ёш қаламкашлари ижодидан намуналар билан танишасиз.

МУШОИРА ЭТАДИ ДАВОМ...

**Венера
Иброҳимова**

Кўклам ҳаяжони

Кўкламни тўйиб-тўйиб куйлагим келаяпти,
Баркамол бахт ҳақида ўйлагим келаяпти.
Қувончимга шерикдир букун яшил кенгликлар,
Қувончим боисини сўйлагим келаяпти.

Хазонлар четлаб ўтдим бу бахтга етгунимча,
Гулларни ҳидлаб ўтдим бу бахтга етгунимча.
Чеккан машаққатларни энди айтмайди юрак,
Бахтни куйлагум токи дунёдан кетгунимча.

Сенга бахт кулиб боқди, деганлари рост бўлсин,
Кўклам сенга хуш ёқди, деганлари рост бўлсин.
Ёмғир сувлари тинмас шиддат билан оқаркан,
Дардларинг унда оқди, деганлари рост бўлсин.

**Зулфия
Юнусова**

Бахтлиман

Мен давронлар ичра сардор
Замонлардан яралганман,
Етти иқлим таърифи бор
Ошёнлардан яралганман.

Бағрида не донишлару
Не аллома, не-не мардлар
Не бахтлилар камол топган
Маконлардан яралганман.

Мен — ҳақиқат қароғиман,
Мен — ҳурликнинг ёниқ кўкси.
Мен — келажак яратувчи
Имконлардан яралганман.

Кўкси қора булут кўрмас,
Қалби Қуёш — ҳаёт жоми,
Алвон уфқи эрк байроғи
Осмонлардан яралганман.

Бахт аталмиш ишқ боғига
Қадам кўйдим мен ҳам ногоҳ,
Муҳаббатда садоқату
Ҳижронлардан яралганман.

Сокинликка боқмас қалбим
Унда ҳаёт шитоби бор.
Дарғаларда кўкрак керган
Уммонлардан яралганман.

Бахтлиман-ки, кўп элатли
Юртим ичра камол топган.
Аҳли ўзбек, оқ тилакли
Инсонлардан яралганман.

**Маъсуда
Убайдуллаева**

Ҳазил

Сочларимни майда қилиб ташлаб қўйсам
майлига,
«Кумушбиби» атар қизлар таърифлари билмай чек.
О, бу гаплар ҳазил билан тугай қолса
майлига,
Ғойибона ахтаришар менга лойиқ «Отабек».
Каштам узра игна мисол қадалса-да
кипригим,

Булар бари ҳазил-ку деб гиналардан
йироқман.
Ғафат қалбим оромини бузмоқ истар
аллаким,
Мен ҳаёлий Отабегим йўлларига
муштоқман.
Сочларимни майда қилиб ташлаб қўйсам
майлига,
Уримларин тузоқ дерлар,
Шайдолари эмиш сайд.
Лек, мабодо боқар бўлсам замонанинг
зайлига
«Бу Кумушмас», деб Отабек,
Утиб кетмагин лоқайд.

**Бибисора
Турובה**

Сенинг қалбингдаги муҳаббат билан,
Менинг бағримдаги орзу туташса —
Бу кекса дунёмиз нуқул бахт, ўлан,
Бу ёруғ оламнинг неъматини бошда.
Бахтдан довдирашнинг завқини тотиб,
Меҳрда яйрашни бизга чиқазган.
Гоҳо ташвишларга, ўйларга ботиб,
Юмушдан толсак ҳам бол томар сўздан.
Бир илиқ нигоҳинг сеҳрига боғлаб,
Бутун бир умрни измингга олдинг.
Даврада ғолибман севгини ёқлаб,
Энди ҳаёлларим тумансиз ва кенг.
Мен кўпдан бу бахтни орзу қилардим,
Мен кўпдан куйингга эдим ташналаб.
Меҳрга қорилди туйғум, ҳаётим,
Тугата олмайман хислатинг санаб.

**Нафиса
Ҳакимова**

Қиз меҳри

Назаримда ҳаёт менга сирли коса тутганди,
Сипқарар деб сўнгигача, ишонч билан кутганди.
Мен косани ёт кўзлардан асрагандим авайлаб,
Ичмагандим, киприklarим орасида пок сақлаб...
Ичмагандим, оташ қалбим ташналиқдан ёнса ҳам,
Чидамасдан само йиғлаб, мунгли куйлар чалса ҳам,
Ичмагандим...

Ногоҳ бир кун мен косани сипқармоққа шайландим,
Гуё унинг атрофида парвонадек айландим...
Қўлга олдим... аллақандай титроқ билан, шаст билан,
Ҳам қувончу, ҳам ғуссаю қоришилган бахт билан,
Қўлга олдим...
Шунда кимдир, қай бераҳм туртиб ўтди йўлимдан,
Коса синди... чил-чил бўлиб, тушиб кетди қўлимдан...

**Гулчеҳра
Йўлдошева**

Ҳайрат

ЗУЛФИЯ онага

Сизни маъюс кўрганда маъюс тортиб қоламан,
Жаладан озор топган кўклам чечаги мисол.
Мен-ку ҳали ҳаётда довдираган боламан,
Тасодифлар олдида донолар ҳам қолган лол.

Тоғлар қулашга келар шу тасодиф туфайли,
Шундандир қаро, чилвир сочининг оплоқ қорлиги.
Сизга боқиб инондим, ёруғ дунёда Лайли,
Рост экан-да Вомиқу Узроларнинг борлиги.

Қўлингизда қаламу қалбингизда матонат,
Оромни унутасиз уфқларга шайланиб.
Нималарга қодирмас, ёпирайин, одамзот,
Қолдингиз-ку мангулик шеърятга айланиб.

Сўнгсиз бардошингизни буқолмаган дарду ғам,
Ортига чекинди-ю, қайлардадир бўғилди.
Муҳаббатни олқишлаб қуёш чарақлаган дам
Ширин-ширин «инга»лаб «Мушоира» туғилди.

Шундан буён дилларга ташлаб яшаш завқини
Меҳнатдан зеболаниб, зебо берган сайқалсиз.
Ер юзига улашиб қўшиғингиз шавқини
Наққош чиза билмаган садоқатга ҳайкалсиз.

**Ҳабиба
Абдураимова**

Хотира қўнғироқлари

Соғинганга ўхшайман у болалик кунларим,
Ташлаб беҳи пўчоқни бозиллаган танчага,
Ҳидидан сармаст бўлиб, хўб яйраган тунларим,
Қантак ўрик оғизда айланарди асалга.

Сават тўла иссиқ нон буғи тутади уйни,
Шамолдан Қорбобонинг қийшайиб кетар бўйни.
Қистар эдик бувимни айта қолинг деб эртак,
Тинглар эдик афсона, тинглаган каби куйни.

Ширин болалик дамин туганмас деб ўйлабман,
Онамнинг иссиқ бағрин, ажралмас деб ўйлабман.
Ҳар доим силаб бошим, эртак сўзлаган бувим,
Кун келиб афсонага айланишин билмабман...

Гулнора Саноева

Умид

Ҳеч ким билмас юрагимнинг осмонин,
Бургутлар кўнмаган қоялари бор.
Ҳеч кимса очмаган сирли тубида
Ям-яшил япроқнинг соялари бор.

Умиднинг яшнаган чорбоғларида
Орзулар укамдай варрак учирар.
Туйғулар ялпизли қирғоқларида
Тўлғониб иншосин оққа кўчирар.

Гулистон
Матёқубова

Юрагимма...

Агарда сен денгиз бўлганда
Довулингдан тўлқинга тўлиб
Оқ кемалар соҳилларингда
Ётар эди сенга ғарқ бўлиб.

Агарда сен қуёш бўлганда
Шимолларнинг тоғ-тоғ музлари
Эриб кетиб ҳаммаси бирдан
Тошар эди дарё сувлари.

Агарда сен кўшиқ бўлганда,
На бир шоир ва созанда ҳам
Қанчалар қасд қилса ҳам жонга,
Ундай кўшиқ битолмас ҳечам.

...Қандай яхши, ёш бир жувоннинг,
Кўкси узра юрак бўлганинг.
Одамларнинг олис қалбига
Йўл топсам деб куйиб ёнганинг.

Қандай яхши «азиз фарзандим,
Қолмадимми интизор йиғлаб»
Деб ҳовлиқиб ўрнингдан бирдан
Талпинганинг уйингга қараб...

Қандай яхши, ўзингни суйган,
Ўзинг суйган бир азаматнинг,
Йўлин кутиб ишқида куйган,
Зарби бўлиб чин муҳаббатнинг...

Кутмаса ҳам эртами, кечда
Уни ўйлаб қайғуриб жонинг
«Ёқангни ёп, қолма совуқда,»
Деб меҳрибон кулиб қолганинг.
Қандай яхши...

* * *

Осмонга қон бўлиб ёйилар қуёш,
Бетоқат шамоллар тинади ерда.
Тоғларга кўрк бўлган мағрур қоя тош
Қуёш панжасида ботади терга.

Шаршара шошади кўксини босиб,
Аламда қолдириб чўнг қояларни.
Булут нигоҳига қўяди осиб
Зангори туманлар оқ сояларни.

Тоғларнинг тошига сўнг бор урилиб,
Шаршара қўшилар шошқин ирмоққа.
Қуёш туғёнлари кетар сурилиб,
Олмалар беазаган яшил бутоққа.

Замин дастурхони тоза ювилиб,
Шошилар боғларга кенг ёйилмоққа.

Маъсума
Аҳмедова

ОДДИЙ ҲИКОЯ

у ҳикоя дунёдаги энг оддий, жўн ҳикоялардан бири бўлади. Чунки бу ҳақда — оддий одамнинг кичкина бахти хусусида жуда кўп ёзилган. Оддийлиги шундаки, бу ҳикояда айтарли арзигулик ҳодиса ҳам рўй бермайди, фавқулодда қаҳрамонликлар ҳам кўрсатилмайди. Воқеалар бир бошдан, анъанавий тарзда ҳикоя қилинаверади.

Бўпти, бошладик энди.

Биз тикув ательесида ишлаймиз.

Ательенинг ўзи мўъжазгина, қадимий кўчанинг биқинига жойлашган. Албатта, шундай бўлгач, уни жудаям кўзга ташланмайди, деб бўлмайди. Хуллас, гап ательенинг қаерга, қай тарзда жойлашганию миждо қанчалигида ҳам эмас. Аслини олганда, миждоларимизнинг кўплиги билан мақтана олмаймизку-я...

Эркакча кийимлар бичиқчиси Довуд акани мустасно қилганда, биз — ўн тўртта қизу жувон бирга ишлаймиз. Ҳадя опа, Сокина опа, Назира, Ҳилола... Барини санаш, менимча, шарт эмасдир. Чунки ҳар бирининг ўзига ҳос хулқи атвори, феъли хўйи бор. Агар санаб ўтиргудек бўлсак, вақтимиз уларни тавсифлашу таърифлашга сарф бўлади-да, нима мақсадда ҳикоя бошлаганимизни унутамиз. Ҳа, айтмоқчи, шу ўринда кун кеча ишга келган Ҳилоладан тортиб, ательемиз бунёд бўлгандан бери ишлаб келаётган ветеранимиз Нурия опагача тиккан кийимлари беўхшовроқ чиқса ёки миждоларга маъқул бўлмаса, Мавжуда опани қалқон қилишларини қистириб ўтмоқ жоиздир. Бундай дамларда хонани ҳар томондан уни чақирган овозлар тутди: «Мавжуда, шуни шундоқ дазмоллаб юбора қолинг», «Ҳах, ўлсин-а, Мавжуда опа, шу чўнтак ўлгурга яна бир марта чок юргизиб юбора қолсангиз-чи», «Этагининг икки чеккаси осилган, дейди, ўзингиз шуни бир амаллаб...» ва ҳоказо, ва ҳоказо.

Мавжуда опани, керак бўлса, ҳаммамиз қалқон қиламиз. У Бундан хафа ҳам бўлиб ўтирмайди. Аслида, бунга йўл қўйиб берган, яъни доимо мошхўрдага қатиқ бўладиган ўзи-ку. Масалан, бирортаимизнинг миждозимиз юзида сал тундлик ифодаси пайдо бўлдим, бас, қаердандир Мавжуда опанинг товуши эшитилиб қолади: «Балки энгини бошқатдан ўрнатиш керакдир? Келинг, ишдан қоч-

Расми Г. РАҲМОНОВА чизган

манг, Насиба! Шундай пайтларда унинг гапи нақ жон-жонингдан ўтиб кетади. Бирон нарса деб кўр-чи! Ичингда пўнғиллаганча кўйлак енгини сўкиб қайтадан ўрнатишга киришасан. Мавжуда опа бўлса оғирлигини у оёғидан-бу оёғига солганча:

— Насиба (ўн тўрттамыздан истаган биримизни мисол қилиб келтириш мумкин), қани, мен нимасига қарашворай? — деб атрофингда гирдикапалак бўлади.

Сал юмшайсан.

Мисол учун, тушлик вақти бўлди, дейлик. (Унинг каллаи салҳарлаб ательега келиб олишинию ҳаммани кузатиб, қаро хуфтонда уйга жўнашини айтиб ўтирмайман.)

— Нима ейсизлар, қизлар? — Вақт тушликка яқинлашгач, у ҳаммага бирма-бир юзланиб чиқади. Шу ерда унинг салмоқлаб қадам ташлашию юзидаги доимий жонсараклик ифодасини алоҳида таъкидламасдан ўтиб бўлмайди.

Энди ҳикоямиз ўз-ўзидан қаҳрамонини топиб олгани равшан бўлгандир.

Машиналар ғир-ғир айланади.

— Сомса ейсизларми?

Ғир-ғир товуш тинади. Ҳали нима ейишга келишилмасдан, ногоҳ Мавжуда опанинг ёноқлари туртиб чиққан бугдойранг юзида, қийиқ кўзларида ташвиш акс этиб қолади:

— Зухраникига ўтиб келмаймизми?

Зухра биз билан ишларди, яқинда кўзи ёриган.

Мавжуда опа шундай дея пастак деразадан кўчага қараб кўяди: ташқарида ёмғир шиваламоқда. Дўконга чиққан қизчанинг жиққа хўл сочлари ёпишган пешонаси деразамиздан лип этиб ўтиб кетади.

— Шундай ҳавода-я? — Ҳилола норози бўлиб юзини ўгиради.

— Тиниб қолар. Майли, ўзим бирров ўтиб кела қоларман.

Мавжуда опанинг гапига ҳеч ким эътироз билдирмайди.

У бир зумда тушликка таом олиб келади. Бозордан топиб келган бир дунё гапи билан тушлик ҳам ўтиб кетади; яна тикув машиналари ғир-ғирини бошлайди. Шовур-шувур орасидан Назиранинг қайнонасию кеча «шахмат нусха» атлас олиб келган, қулогига шапалоқдай қашқарбалдоқ тақиб олган, ательенинг эшигидан аранг сиққан отарчи (отарчилигини ким била қолибди!) хотиннинг ғийбати авж олади.

— Мана мунақа қилиб кириб келди... — Мавжуда опа тикув машинани ортидан туради, тиззасидаги нафис мато сирғалиб ерга тушади. Бичиқчимиз Сокина опанинг афти буришиб кетади. Мавжуда опа салмоқ билан одимлаганча эшик томон бораркан, Ҳилоланинг юзида ачиниш пайдо бўлади. Чунки Мавжуда опа оқсоқланиб бирор жойга бориб келгунча кўнглибўш Ҳилоламининг кўзларидан тирқираб ёш чиқай дейди... Шундагина бизнинг эсимизга Мавжуда опанинг ҳануз ёлғизлиги, умри ҳам ўтиб бораётгани тушади.

Гап нима ҳақда бораётган эди? Ҳа, Назиранинг қайнонаси ҳақида.

— «Эрталаб кеч турасиз», дегандай қилади. Овқат пайти товоқни товоққа, қошиқни қошиққа уриштиради...

Мавжуда опанинг кўзларида қизиқсиниш пайдо бўлади. Матони ушлаб турган қўллари, машинани юргизаётган оёқлари аста ҳаракатдан тинади, тикув машинани шиф этиб тўхтаб қолади. Очиғи, бизнинг ҳеч қайсими бировнинг гапини Мавжуда опачалик диққат билан берилиб тинглаёлмаймиз. Унинг ўз тақдирига бепарволиги, бизни деб яшашига, «ана бузилади — мана бузилади» деган мишмишлар юрган шу кўҳна кўча бикинига жойлашган ательемизга бениҳоя боғланиб қолганига бутунлай кўникиб кетган эдик.

Бироқ... Шунда бирдан ательемизнинг панжараю эшиклари шарақлаб очилади. (Балки шарақлаб очилмагандир?) Эшик очиладию ичкарига ўрта бўй, увоққина, қорамағиздан келган ўттиз беш-қирқ ёшлардаги киши кириб келади. У бошига қулранг шляпа илган, у ер-бу ерига доғ теккан плаши елкаларидан шалвираб тушай дейди.

— Шим ҳам буурса бўладими бу ерда? — Киши беихтиёр бошидан шляпасини олади.

— Бирпас кўтинг, — деб тўнғиллайди Сокина опа.

У эшитмайди шекилли, «А?», дейди.

— Бирпас кутинг, деяптилар, — дейман мен.
— Ҳа...
Мижоз шундай деб деворга суянади.
— Довуд келаман девдимми ўзи? — деб сўрайди биздан Сокина опа.
— Қайдам.
Киши савол назари билан бизга яқинлашади.
— Буйёққа кирманг! — деб жеркийди уни Сокина опа.
Хона бурчагида дазмол босаётган Мавжуда опа бошини ўгириб шу томонга қарайди:
— Елкангизни қоқворинг, оқариб қопти.
Ҳаммамиз кулиб юборамиз.
— Шунча узоқдан кўргангизни қаранг-а, Мавжуда опа! У ҳам бизга кўшилиб кулади.
Мижознинг ҳам юзида табассум пайдо бўлади. У Мавжуда опа томонга юзланиб, майинлик билан дейди:
— Раҳмат.
Бўлади кулги! У кишининг юзлари лавлагидай қизаради. Шу куни нимаям бўлади-ю, Довуд ака ишга келмайди. Мижоз эса эртаси куни ҳам келади. Шим буюради.
— Бир тушган иш, Довуджон, шу шимни Мавжудахонга беринг. — Сокина опанинг ҳазилидан биз ҳам дадилланиб кетамиз. Зерикиб ўтирганда, тилни тушовлаб бўларканми!
— Энди сал ўзингизга қараб юринг! — дейди Ҳилола таҳдидомуз.
— Қайси кўйлагингизни кийсангиз экан-а? — дейман мен.
Ўйлаб қарасак, Мавжуда опанинг ўзига кўйиб қўйгандай ярашадиган кўйлаги йўқ экан. Бўзчи белбоққа ёлчимамайди, деганлари шу-да.
Шундай қилиб, биримиз узиб, биримиз улаб кетамиз.
— Ҳа, анув кўйлак-чи, хол-хол? Скрипка кўтариб юрадиган қиз олмаган? — дея тўсатдан Назиранинг эсига тушиб қолади.
Тилла топгандай қувониб кетамиз. Шу ерда яна бир нарсани айтиб ўтмоқ жоиздир: Мавжуда опанинг бисотида унта кўйлаги бўлса, саккизтасини ательемиз мижозлари ёқтирмай ташлаб кетган кўйлақлар ташкил қиларди. Албатта, уни сотиб олгин, деб биров мажбурлармиди? «Нима қипти, бирон жойи йиртиқмас, қийшиқмас, бинийдай кўйлак», дерди одатда шунақа пайтларда Мавжуда опа.
Бу ишни у мижозгаю бирга ишлайдиган, ўзи айтмоқчи, «опа-сингилдай бўлиб қолган» биронтамизга ачингани боис қилиши ҳеч кимга сир эмасди. Энди хол-хол кўйлакка келсак... бу кўйлакнинг бичими шу қадар нозик дид билан танланган эдики, уни тиккунча Назиранинг она суги оғзига келган эди. Ҳаммамизнинг наздимизда, шу кўйлак Мавжуда опага ярашадигандек эди...
Ҳа, олдинлари бизга кўшилиб хахолошадиган, гўё уни эмас, бошқа бировни гапиришаётгандай аскияни улаб кетадиган Мавжуда опа тобора бу ҳақда гап очилса, индамай қоладиган, аста ўрнидан туриб кетадиган одат чиқаради. Ва бу ҳол бизнинг тилимизни қичитиб юборади. Чунки бунга асослар кўп эди-да. Масалан, у киши келади. Хўп. Биз Мавжуда опага ўша скрипкачи қиз олмай кетган кўйлакни мажбуран кийдирган бўламиз. Назаримда, Мавжуда опа кўйлакни бу гал кийганида бутунлай ўзгариб кетади. Сира пайқамаган эканмиз: Мавжуда опанинг сочлари сақичдай қоп-қора, майин жингалак толалари ялтираб тураркан. Кўзларидаги жонсараклик ифодаси ўрнини хаёлчанлик эгаллайди. Менимча, шу кўйлакни кийганида ҳалиги мижоз «Ярашибди», деганга ўхшаш бирор гап айтгандек туюлади.
Унинг назокату муомаласинию Мавжуда опанинг шимни нақадар иштиёқ билан тикканини айтиб ўтирмаса ҳам бўлади. Шим тайёр бўлгач, олиб кетадиган куни нима бўлди денг? Айтсам, ишонмайси! Ҳатто орамиздаги энг чевари-

миз, ҳар қандай урфдаги пальтоларни қотириб тикиб ташлайдиган Нурия опа ҳам, ательедагина эмас, бутун кўчада нозиклиги, хушрўйлиги билан ном қозонган, кетаётган кишини ихтиёрсиз ортига қайтарадиган Ҳилола ҳам, ширин сўзи билан ҳар қандай бракларни эгасининг қўлтиғига қистириб юбора оладиган Ҳадя опа ҳам бундай шарафга муяссар бўлмаган эди: у киши Мавжуда опамизга бир даста гул кўтариб келибди!

Шу кунинёқ Мавжуда опамизга катта универсал магазиндан Шерали Жўраевнинг пластинкасини сотиб олади.

У одамнинг Мавжуда опамизга бефарқ эмаслиги яна бир нарасада аён бўлади: эмиши, Мавжуда опанинг кўли гул экан, шу туйфайли ҳам унда яна буюртма бериш, яъни бир костюм тиктириш истаги туғилибди. Мавжуда опанинг узун-узун бармоқлари титраб кетади, назаримда қандайдир хавотир юрагининг бир чеккасини тимдалаб ўтади — агарда мижози костюм тиктиришдек астойдил ниютидан қайтмаса, Довуд ака костюм тикишда мураккаб ишни ўла қолсаям унга ишониб топширмайди. Лекин одатда маъшуқа қизларда бўлгани сингари, менимча, уни ҳам ўктам бир ишонч тарк этмайди: у кишининг яна буюртма бериш истаги бор экан (юқорида айтилди-ку ахир, унинг кўли гул ва х. к. деб), демак, кўнглида нимадир уйғонган.

— Насиба, — деб қолди у бир куни менга, — бир қиз, бир ўғлим бўлса...

Исмими Баҳор билан Зафар қўйса, улар уйни бошга кўтариб, иргишлаб сакрашса...

Унинг ҳам биз каби оддий бир инсон экани эндигина ёдимизга тушгандай бўлади, камтаргина орзу-хаёллари кундалик сўхбатларимиз мавзусига айланади. Мўъжазгина ательемиз ташкида эса кунлар кунлар билан алмашар, дам тарновлардан кўҳна кўчамизни фарқ қилиб юборгудай ёмғир шарилласа, дам қуёш лағча чўғдай қиздира бошлар эди.

Кунлар елиб ўтмоқда, лекин ҳанузгача костюм буюртмачисидан дарак йўқ эди. Мавжуда опа эса, ўзи айтганидай, ҳар куни бир марта Шерали Жўраевнинг пластинкасини кўйиб эшитаверди.

Аслида-ку, ҳикоямиз воқеаси шу таразда кечаверар, нуқта кўйишга ҳожат ҳам йўқ эди. Истагимизга қарши... кунлардан бир куни эшикдан Мавжуда опа янада ҳаллослаб, янада оқсоқланиб кириб келди.

Маълум бўлдики, костюм ҳеч қачон буюрилмайди! Алвидо, кечиккан бахт! Алвидо, Баҳор билан Зафар!

Мавжуда опанинг қулоғи остида Шерали Жўраев нола қилаверади, қилаверади:

Яна баҳор қайтармикан, сен қайтмасанг,

Қайтармикан, қайтармикан... кан... кан...

Чунки бу пластинкани ўша куни у эҳтимол йигирманчи марта айлантирган, сўнг ўзини кўрпачага отган...

У ёғини билмайман. Аслида бу манзарани хаёлимдагина тасаввур қиламан.

...Ўша куни Мавжуда опа мижозини марказий кўчалардан бирининг чорраҳасида, икки ёнида икки бола билан кўриб қолибди.

— У эмасдир, ахир яқиндан кўрмагансиз-ку?!

— Ўша тараққосдан бошқа одам шляпа киймайдими?

— Ўхшатгандирсиз, ўхшатгандирсиз!

Табиийки, Мавжуда опага гап тегмайди. Ва шу бўйи бу мавзуга чек қўйилади. Биз эмас, Мавжуда опанинг ўзи бу ҳақда сўзламай қўяди. У, одатдагидай, шу кузакда боди кўзиган фаррошимиз Ҳадича колани йўқлаб келади, бирортамиз тиккан кўйлакнинг чала қолган этагиними, белбоғиними тикиб ўтиради.

Умидларнинг сўнган-сўнмаганини эса ҳеч ким билмайди.

Орамиздан ҳеч ким, ҳатто Мавжуда опанинг ўзи ҳам буни инкор қилолмайди: ахир, умидларимиз иродамизга эш бўлиши аён-ку!..

Микеланжело севгиси

Севгим, мен нақадар севаман сени.
МИКЕЛАНЖЕЛО

1. Муқаддас тош, менинг севгим, андуҳим,
Радди бало бўлур бу ишқ ханжари.
Дунёни тўлдириб учадир руҳим.
Сен қайси маконда? Манзилдан нари?!

Уфққа бош урар денгиз девори,
Юракда исённинг иссиқ хунлари.
Жимирлар шафқати ёлғон ғамхорим,
Келур оқчорлоқнинг аччиқ унлари.

Денгиз, оқчорлоққа тилайман бардош,
Унга лочин шиддатини бер, қани,
Бағринга олмай тур, қаноти синган...

Саодат бағишла, эй, муқаддас тош,
Бу чексиз оғриқдан халос эт мани.
Менга илҳом керак, мангулик сенга.

2. Ичимдаги ёвга қараб тураман,
Йиллар ўтган сайин у ҳам беқайғу...
Мангуликнинг ҳассасига ураман,
Тақдирнинг ёлғончи шевасидир бу!

Қиш қуёши кезар хаёлга чўмиб,
Ёлғизлик йўлида ёлғиздир ўзи,
Ўзи яратгандир, кетмас кўз юмиб,
Ҳар нарсани кўрар осмоннинг кўзи.

Тул қолган кимсадек осмон азали,
Мозор — дунё узра қилар ибодат.
Мен ҳам унинг каби кўп бор тутилдим.

Ё йиқилмас, ёки кулмас тузалиб,
Ер — ё ҳаёт ё мамотдан иборат...
Инсонни севдим мен. Инсонни билдим.

3. Билинғиз, қуролим севгимдир фақат,
Унинг ўқларидан бўлдим бахтиёр.
Неки қаҳру ғазаб, макру қабоҳат
Севгимдир пойида мағлуб, тор-мор.

Рауф
Парфи

Борлиқ ёнса, қуёш айланса кулга,
Юлдузларни тугма каби юлсалар.
Менинг буюк севгим, бир бора кулгин,
Қаҳқаҳанг йўқликни даҳшатга солар.

Оллоҳнинг ишига ҳайрон қоламан,
Қонли товушларнинг ранги: Улдир, ос...
Ўтларнинг ичинда куйиб толаман.

Ичим ёнар, ҳар нафасим — эҳтирос.
Оллоҳингга сиғинмайман, оломон,
Севгимга сиғинаман, севгимга, холос.

Александр Блок

Билурман, хун ҳақи, ҳалокат ҳақи,
Барибир, мен сени қутлайман, ҳаёт.

А. БЛОК

1. Қора булутларин йўнар осмон.
Олис юлдузларнинг сирли шуъласи.
Туманли соҳилдан ундар бегумон
Бу сўлғин шаъмларнинг игналик саси.

Ташналик сасидир, бу — туш, бу — олам,
Кимдир тишлаб олган оловни унда.
О, Русь, сен — ёрим, сен — синглим, сен — Онам,
Қандай олиб чиқай мен сени тундан?

Сира қувиб бўлмас бу қонли тушни,
Куйдиргувчи юлдуз сапчир дафъатан.
Ҳеч синмас руҳ ичра осмоннинг ҳусни,

Томоққа тиқилган кўз ёшим — Ватан.
Ўт ичиндан термақдаман товушни.
Куйиб бўлган нарса куймас қайтадан.

2. Мадор йўк, қанот йўк. Тамом. Чарчадим.
Чўқир жигаримни бу ўтрук, ёлғон.
Бу таъна қадимий, бу сўзлар қадим,
Бу совуқ сайёддир кўҳна палаҳмон.

Ёлғиз менми ахир?! Дард бор, ҳамдард йўк.
Бу ёлғон дунёда мен ёлғиз эмас.
Нақадар тиниқдир, зангоридир кўк,
Нақадар шириндир, узундир нафас.

Русия! Йиғлама, кўз ёшингни сот,
Сўйилган ой кезар — у менинг хуним.
Сен билурсан, холос. Бошқа ҳеч бир зот.

Жисмим совуб борар сўнмоқда уним.
Гирдоб қўйнида мен, кўлингни узат...
Хайр! Бу кун менинг охирги куним.

3. Қайда, қайда қолди ўзғир ғалаён?!
Наҳот унинг синмас қиличи синди.
Титра, чексиз уммон, сен мудроқ жаҳон,
Темир дарбозангни тепарман энди.

Қара, кўлларим қон, тирноқларим қон,
Тургил ғафлатингни ётмагил босиб.
Эшикни очсанг-чи, эй, ялқов посбон,
Қаршингда мана мен, жаҳон садоси.

Раҳмзор жаҳонсен, қалбимни ёқиб,
Шеърят қаърига шўнғирман ношод.
Русия, Русия, севиб, ютақиб

Шўрлик, омон бўл, деб топиндим бедод.
Билурман хун ҳақи, ҳалокат ҳақи
Барибир, мен сени кутлайман, ҳаёт.

Туркистон ёди

Устоз МИРТЕМИР хотирасига

На-да узун, на-да оғирдир бу йўл.
Далалар ястаниб ётар кўк каби.
Тиглар хотирамни осмон чеки йўк,
Тизгинсиз бу шиддат кенглик асаби.

Бу кенгликда ўйлар мени ғижимлар,
Ул ўз қофиясин судраб келадир.
Қанча қочсанг — шунча қилғай ҳужумлар,
Ўқ сингари хотирамни тиладир.

Теграмда зич ҳаво — она Туркистон,
Ёргай томиримни кўр ҳаяжоним.
Бу майдон ичинда мен тўкмаган қон,
Менинг уни дея аяган жоним.

Яна йироқларга чорлайдир мозий,
Ватан тушунчаси келар етаклаб
Айрилган, хўрланган улус овозин.
Шоирнинг бешиги айтар эртақлар.

Ясавий мақбари мунғаймиш мағрур.
Товушга айланди ҳар бир ғишт ранги:
Дунё менинг деганлар... Нидо келур.
Каркас қушдек... Қадим сўзлар жаранги.

Ёлғон даъво қилганлар... Сўзлар шоир.
Оқни қаро қилганлар... Айтинг, кимлар?!
Мақбара бошимга йиқилар ҳозир.
Яна товуш: Ҳаром еган ҳокимлар...

Парчин-парчин бўлди ёдим симлари,
Симлар — кўзларимга мил тортган чизгу.
Ўтган улуғларни эслайман барин,
Хотирот мозори Туркистон мангу.

Кеча содиқ ўғлинг ўтди дунёдан.
Сахий инсон эди, у шоир эди.
Санчилиб яшайди бир умр ёдда,
Кетаётиб, л'ен йиғлаб бўлдим, деди.

Йиғла энди, кўзим, сен ҳам йиғлаб ол,
Тўйсин кўзёшингга бу туркий отам,
Тўйсин, Ватан ёди чидар бемалол.
О, сабр дарахти кутлуғ Туркистон.

На-да узун, на-да оғирдир бу йўл.

Ёнғин

[1812]

Сергей БОНДАРЧУКка

Юзма-юз, кўзма-кўз, изма-из изғир,
Ёвуз ёв, қаттол ёв қонга қонмоқда.
Бу зулмат ўтлари, бу ёнғин надир?
Москва ёнмоқда, ахир, ёнмоқда.

Охири, бир куни интиком бордир,
Кимлар жон узмоқда, кимлар тонмоқда.
Ҳақиқат хоч узра, қайда у кодир,
Москва ёнмоқда, ахир, ёнмоқда.

Москва, Москва, қутлуғ, шўрлик ер,
Бўғриққан қўшбургут қанотида қон.
Билгисиз, анланмас, эй, ғариб жаҳон,

Банданга тўзим бер, ер бер, имон бер...
Айтинг, ким сўзлайдир бу кун ҳам
ёлғон?! —
Москва ёнмоқда, ёнмоқда ахир.

Кўзларингга ишонмайсан жасорат кўрсатсам бир кун

Кулиб қўйдинг ҳозир, лабингда порлади истеҳ-
зо. Юзларингда ачиниш рози. Яратаркан мени
табиат бир кудрат этган эҳсон. Бу — одамлик ҳақ-
қим. Мени суюб қўйди қисмат ва улуғ халқим.
Керак бўлса вулқон каби отилар жасорат... Кўз-
ларингга ишонмайсан кейин...

Улдис Берзиньш¹ сўзларни қаттиқ севар. Тутган каби

Ниначининг думидан, сўзларни ушлаб олар авайлаб. Жаранглашни, шивирлашни билишлари шарт, мусиқа кўйиб берар, бирга ракс қилар, узун тунлар эртак айтар шуур-ла. О, бобоси тушар ёдига. Аскарый куштили соҳиби. Бош чайқаб аччиқ кулар бобоси.

Гоҳ сакраб, гоҳ йиглаб бир уй бўлиб инглиз, ўзбек, идиш, фаранги, араб ва бошқа... латишча ўрганар сўзлар. Мижжа қоқтирмаслар унга тун бўйи, сўзлар сочларига, соқолларига кириб юлқинар, кўзларига кирар мил бўлиб, ғаров каби кирар эт ва тирноқ драгисига сирқираб. Боян Ҳеленаси турар эшикда.

Тонготарда сўзлар қайга отланар ўғли Антсис билан баробар. Кузатиб ўйга чўмар яна, ўз сўзларининг ортидан ҳайрон. Уйғонмаган сўзларни ҳай-ҳайлар энди. Сепмак керак уйқули юзларига юрагининг қонини.

Улдис Берзиньш сўзларни қаттиқ севар, ўпар очилиш олдидан қора ғунча-баргларин...

Долғаларнинг шошқин одими

Шиддат ила юзмоқда кемам.
У томонда бахтим қолдими,
Бахтсизлигим қолдими, билмам?

Йўлни дарға шамоллар олди,
Мана, судраб борар кемамни.
У томонда нималар қолди,
Бу томонда не қутар мани...

Юрагимдан маскан ахтариб

Милтирайди, нурланади шам.
Интиламан юрагим сари,
Интиламан шуълага ўхшаб.

Ундан ёруғ товуш келади,
Шамол унда то саҳар, то шом.
Ўз дардини ўзи билади,
Милтирайди, нурланади шам.

Иброҳим
Ғафуров

ОЛТИН ШАФТОЛИЛАР

Дилгинамни роса сайратдим.

Усмон НОСИР

Рауф Парфининг шеърлари ҳақида сўзлаш — жуда нозик ва жуда ноёб чиний косани синдириб неча юз бўлақларга бўлиб, мана бу чиний бундай лойдан, бундай усуллар билан, бундай тарбиятлар ва бундай маҳоратлар кўрсатиб ясалган, дейишлик билан балки баробар бўлар.

Ундан ташқари Рауф Парфи ўз шеърларида уларнинг қандай ва нималардан тугилганлигини ўз тили билан ҳўброқ қилиб айтиб ҳам ўтгандир. Унинг шеърлари ўзлари ҳақида ўзлари сўзлаб, ўзларини энг яхши тил билан англадиб турадилар.

Мен кўйиниб севаман, нетай!
Мен кўйиниб сўзлайман, холос, —

деб ёзган эди шоир олтмишинчи йилларнинг ўртасида.

Бу сўзлар томоша учун ва ёҳуд чиройли декларация учун айтилмаган. Шоир ўзини бениҳоя яхши билганидан ва англаганидан, ўз иқтидорининг қудратини ва имкониятларини

теран ҳис қилиб турганидан шундай дейди. Не ажабки, унинг ҳар бир сатри шундай кўйиниб севинмак ва севмакдан ва демак кўйиниб сўйламакдан қоғоз бетига тушгандир.

Рауф Парфи ўз шеърларини доимо закий илҳом билан ёзади. Унинг зеҳни югурик. У ўз меваларини ҳаёт ва тахаюлот оламларидан топади. Теран ҳиссиёт билан яшайди.

Шодлик ҳам, мунг ҳам — мураббий. Шодлиқнинг чўққиси — мунг, Мунгнинг чўққиси — шодлик. Рауф Парфи шуни маърифатли дили билан туяди ва маърифатли шеър яратади. Маърифатли шеър дейилганда мен интеллектуал шеърни англайман. Бундай шеърда сатрлар аро ва ҳиссиётлар аро ва тафаккур аро зиё оқиб айланиб юради ва гўзал бир руҳий, инсоний иқлим яратади.

Рауф Парфининг бундан йигирма йил ва ундан ҳам олдинроқ ёзган илк шеърларидаёқ шундай энёли шеър соҳиби бўлишга интилиш сезилган ва бу интилишлар вақт ўтган сари кучайиб, тугал шаклланган услубий йўналиш тусини олди.

Рауф Парфининг шеъри Такубоқудан тортиб Нозим Ҳикматгача, Луис Морандан тортиб Усмон Носиргача, Пабло Нерудадан тортиб Карло Каладзегача, Тавфиқ Фикратдан

¹Улдис Берзиньш — ҳозирги замон латиш шоири ва туркшуниси.

тортиб Егише Чаренцгача, Тагордан тортиб Верленгача, Ван Гогдан тортиб Николай Рубцовгача, Микеланжелодан тортиб Александр Блоккача — бу рўйхатни яна узоқ давом эттириш мумкин, — ўз образли тафаккур дунёсига тортади. Узини улуг инсонларнинг овозлари ва фикрлаш тарзи билан бойитади, маърифатли қилади.

У адабиётимизнинг энг яхши шоирлари каби шеърини дарчаларини дунё шеърининг ранг-баранг овозлари ва мусикаларига кенг очади ва уларни ўзбек сўзининг мусика ва оҳангларига органик бир йўсинда жўр қилиб юборади.

Маърифатли шеър гўзал шаклларга ҳам, турланишларга ҳам, темаларга ҳам гоятда бой бўлади. Рауф Парфи шакл ва мундарижада ранг-барангликка, тугал оригиналликка интилнидек ва интилишларида гўзал натижаларга эришганидек, шакл билан мазмуннинг ажиб баркамол уйғунлигига ҳам муяссар бўлади. Шунинг учун унинг шеърларидан бепарво, тасодифий сўзни топиш қийин.

Бир ажиб навога ўхшайди,
Шоирга ўхшайди бир хассос,
Мискин соз чалмоққа у шайдир,
Дардига бордир-ку бир асос.

Дераза олдида йиғлаб, ғариб ва паришон ўтирган бир қушча ҳақида айтилган бу сўзларда қушча — қушча эмас, ғариблик — ғариблик эмас. Булар тоза тимсоллар. Шунинг учун қушча шоирга, унинг мунги ва дардлари эса асосли дардларга ўхшайди. Йигирма яшар шеър қаҳрамони бу шоир қушчага қараб йиғлаб туради. У қушчанинг нима исташини билмоқчи бўлади, лекин буни ҳеч қачон билолмаслигидан қайғуради.

Рауф Парфининг жуда кўп шеърларида мунг силқиб ётади. Унинг мунгсирамаган шеъри йўқ, дейиш мумкин. Лекин бу мунглилик — асло тушқунлик эмас. Унинг мунги шодликка бўлган зўр интилишлардан ва шодликини севишдан тўғилган десак, ажабланарли бўлмас.

Унинг шеърларида мунг — маърифатли юракнинг бойлиги, яхшилиқ, эзгулик, олижанобликка интилишнинг мевасидир. Мунг бу ҳолда — мураббийдир, қалбга тоза, эркин, тетик шамол очиб киргувчи мураббий.

Кулранг булут кезикади жим,
Кулранг булут ўхшар уйқуга,
Кулранг булут бошлайди ҳужум,
Бақириб шивирлар рўҳимга...

Рауф сукунатлар ичида портлашлар ва ғалаёнларни илғайдиган шоир. Шунинг учун жимгина сузиб бораётган кулранг булутлар унинг безовта рўҳига ўкиради, ғалати бир тарзда бақириб шивирлайди...

Рауф Парфининг шеърлари шамоллар, ёмғирлар, қорлар, булутлар, сойлар, ойларнинг турфа ёғдулари билан ўртоқ тутинган.

Шоир юрагини очди ва ёмғир
Сўзларга айланди...

Унинг шеърларида ёмғирлар, шамоллар, ранглар ва айниқса, оқ ва қора ранглар (Рауф шеърларида айниқса оқлик, оқ ранглар мотивлари ҳақида катта махсус мақола ёзиш мумкин —) ҳаяжонли, титраб турган, мушфиқ бир шеър сўзига айланадилар.

Борини чекаман асабий,
Имонимда аллақандай куч,
Аллақандай қудрат бесаёр,
Аллақандай шаклсиз севинач...

Шеърини ўзини шундай кўрсатади. Яъни билиб туриб билмасликка олади. Номаълумлик сари интилиб боради. Лекин номаълум гўзал оламларга ташриф буюраркан, доимо ўзида аллақандай имон куч-қудратини сезиб туради ва шу кучдан илҳом олиб ўз гўзал дунёларини кашф этади.

Уксиб-ўксиб ахтараман нур,
Қоронғуда бўлмайман адо,
Қўнғироқлар жаранги келур,
Қандай машъум бу гўзал садо...

«Машъум» ва аини замонда «гўзал» садолар. Шоирнинг маърифатли дунёсига қарама-қарши қўтбларда турган сўзлар ва тушунчалар мана шундай қовушади, рўҳнинг изтиробли гўзал ҳолатларини теран ва шоирона гавадалантириш ҳамда ифодалашга хизмат қилади. Бунда шоир нафис ва моҳир санъаткор каби кўзга ташланади.

Шоир учун инсон мукаррам зот. Инсон ўз ҳиссиётлар оламининг барча қарама-қаршиликлари, изтиробли, азобли изланишлари баробарида мумтоз ва улуг. Рауф Парфи инсондан мана шуларни излайди, шуларни кашф қилади. Инсонга қарата тоза виждон билан сўз айтади.

Йўқ, мен Гуржистонни сева олмасдим,
Бағримда турмаса Ўзбекистоним...

Бинобарин, у яратган ва яратаётган ҳамма гўзал сўзларнинг онаси Ўзбекистондир. Ўзбекистонга бўлган битмас-туганмас муҳаббат юксалиб, инсониятга, заминга бўлган муҳаббатга айланади. Уларни бир-бирдан айриш мумкинмас. Бирининг қудрати ва гўзаллиги иккинчисининг қудрати ва гўзаллиги каби айланади.

Шоир ўз ўртанган севгиси билан олами олкишляётган экан, бу севгини рад этиб бўлмайди.

Рауф Парфи бугун ўз шеърининг талабчан ва моҳир боғбони бўлиб қолди. Унинг боғида олтин шафтолилар етилмоқда. Рауфнинг янги шеърлари — шафтолиларнинг азал таровати заррача камаймаганлигини кўрсатади.

Зарғалдоқ шафтолилар ўз лазиз мевасининг шунчалар ҳарир пўстига беҳад нозик ва нафис ранглар беради. Унинг рангларидан кишининг ҳушини элтадиган тароват ёғилади.

Рауф Парфининг шеърларида ҳам ранглар мана шунчалар ҳарир, нозик ва инжа.

Юқорида айтганимиздек, унинг шеъри инсон қалби нозикликларини — мураккаб нозикликларини ифодалашда ҳам шундай моҳир.

Шуларнинг бари тақорланмас самимият билан қўшилиб Рауф Парфи шеърларини бугунги кўпгина ёшларга севишли қилади. Уларнинг бирмунчалари унга тақлид қилиш, унга эргашишни ёқтирадилар. Лекин Рауф Парфининг шеъри жуда ранг-баранг шеърини мактабларнинг синтези каби юзага чиқмоқда. Унга осон тақлид қилиш мумкин ва шунчалар осон ҳеч қандай натижага эришмаслик ҳам мумкин. Чунки бу шоирга табиатан хос бўлган хислатлар бошқаларнинг табиатларида бўлмаслиги мумкин. Шунинг учун тақлид шакллар ва айрим мотивлар, кўпроқ айрилиқ мотиви атрофидоғина айланади. Ажаб эмаски, худди мана шунинг учун ҳам, баъзи ёшлар ва ўрта ёшга қадам қўйган ва уч-тўрт китобчалари чиққан шоирларнинг қатор шеърлари Рауф Парфи шеърининг қоралама нусхаларига ўхшаб қолаётгани сир эмас. Ҳа, айрим ёшлар Рауф Парфи шеърининг худди шу ҳазин ва ҳорғин томонларини ўзлаштиришга уринадилар.

Рауф Парфи куюниб, дард билан ёзганда, шеърининг айрим намуналарида ва айниқса, ва асосан, ошиқ «мен» ва маъшуқа «у» ўртасида пайдо бўлган туганмас чоҳ — айрилиққа бағишланган шеърларида дардчиллик, ҳазин руҳ кучайганлиги сезилади. Шеър ҳатто иситмалаётгандай тасаввур туғдиради. Иситманинг «ошнаси» эса инжиқлик. Туркийча инжа сўзи бор. Кўп маънодор. Шоиримизнинг шеъринида образлар ҳам, кечинмалар ҳам, фикр дунёси ҳам шундай инжа нафосат билан яратилади. Лекин шу инжалик ўз классик мейридан ошганда инжиқликка айланади. Рауф Парфининг айрим темаларида инжиқлик рўҳий ҳорғинлик билан чамбарчас боғлиқ суратланади.

Мен ўйлайманки, Рауф Парфи шу инжиқлик ва шу ҳорғинликини енгиб ўтса, таланти ва маҳоратининг катта имкониятларини ҳозиргига қараганда анча кенг, кучли, салмоқли намоён қилган бўларди.

Шуларни ёзарканман, Рауф севган шоирлардан бири Усмон Носирнинг «Дилгинамни роса сайратдим» деган, одамнинг кунгини яйратиб юборадиган мисраси ёдимга тушди. Бу гўзал сатр катта шоирнинг дилидаги ҳақиқат. У, чиндан, дилини катта шеърини учун роса сайратиб яшаганди. Рауф ҳам дилини сайратиб яшаётган ижодкорлардан. Ҳа, шундай САЙРАТИБ! Лекин шеърини, ўқувчилар истайдиларки, у дилини сайратиш билангина чекланиб қолмасин, балки аини, том маънода РОСА САЙРАТСИН!

ҲАР НАФАС — ЭҲТИРОС

Лампам ёнур... яраланган қанотдек
оғир
Уй босади. Юрагимда гўё сел ёғир.
Қийналаман. Тиришаман. Хушим
паришон
Утмиш, ҳозир ва келажак кўринар ҳар
он.

Усмон Носир («Нил ва Рим» шеърдан)

Шоир ижоди давр ҳақиқатигина бўлиб қолмай, балки ўз шахсининг ҳаққоний, бир нусхадангина иборат, бетақдор суврати ҳамдир. М. Лермонтов кўзларига чўккан ғуссада, В. Маяковскийнинг элп қомати, гулдиракдек овозида улар шеърининг табиати яққол акс этиб туриши ҳақида кўп ёзишган. Ўз лирикаларининг барҳаёт қаҳрамонлари, улар! Ҳақиқий шоирнинг асл қиёфаси — шеърлятидир. Бунда мен талантли шоир Рауф Парфи ижоди билан мулоқотдан олган журъатимга таянаман.

Шоир ўзи ҳақда шундай ёзади:

Таваллудим: 40
Отам — боғбон. Саводсиз.
Онам — пиллакор. Саводсиз.
Илм олишга вақтлари бўлмаган уларнинг.
Қишлоқ мактаби. Шаҳар мактаби. Кечки.
Сўнгра...

Сўнгра «тирикчилик мактабларида» олинган «аччиқ-чучик бесаноқ сабоқ». Айни замонда, шоир шахсининг умуртқасига айланган ўшандаги ният: тиниш белгилари сингарни содиқ бўлмоқ — касбга, дарсларга ва орзуларга.

Шоирнинг тиниш белгиларидек содиқликка ҳавасманд йиллари битган «Агарда» шеърда изланиш куртаклари кўз уқалайди. «Юлдузлардек ҳадсиз ҳаёт»да ўзлигини излайди: «Қаёнларда, айтинг бу замон, Қаёнларда қолдим мен ўзим!..» («Бир лаҳза дostonи»).

Рауф Парфи лирик қаҳрамонининг «ўзини» ёниб излашида ажиб моҳият бор. Қуёшдайин улугвор ва барҳаёт инсониятнинг қутлуғ нияти — мутлақ ҳақиқатга эришмоқ истаги, уммондан қатра қаҳрамоннинг умид чироғи бўлиб ярқирайди.

Юқорида келтирилган сатрлар шоирнинг 60-йиллар поёнида битилган шеърларидан олинди. Ун йиллик машқларни жамлаган илк тўплам «Карвон йўли» ҳам 1969 йили чоп этилган.

Бу китобчада мусаффо тонгни деб келган, шу тонгни деб яшаш иштиёқида ёнмоқни орзу қилган лирик қаҳрамон кўзидagi олам хаёл каби гўзал, локувард. Бироқ, недандир, қуёш сари йўл солган қаҳрамон қалби — безовта, хуркак, ҳатто бир оз ҳазинроқ ҳам. Уйноқи оҳулардай тошдан-тошга сакраётган хаёллар оқими харсангларда синади, мавжлар каби жимирлаган вужуди, япроқдек қалтираётган руҳи чўчинқирайди!..

Ҳа, шоир туйғуларига исм излайди. Тафаккур нури «кўздаги қумлар ўйини»нинг қалин туманини кесиб кирмоққа, «йўлдаги ғиж-ғиж соқов тош»лар идрок тилига эга бўлмоққа чоғланади. Бироқ, эҳтироснинг беҳад тошқини ҳали бунга монелик қилади.

Рауф Парфининг илк тўпламида ҳали тўлалигича фикрга айланмаган ҳиссиётнинг қайтариқли суврати нисбатан устивордир. Шоирнинг кейинги шеърли мажмуалари «Акс садон» (1970) ва «Тасвир» (1973)да ҳам бу жузъий қўсурлар сояси унда-бунда тўнглаб, кўрар кўзни ранжитиб туради. Шунга қарамай, бу учала тўпланда шоир сайланмасига сўроқсиз кира оладиган том маънодаги шеърлар ҳам анчагина. «Хотирот» (1975) ва «Кўзлар» (1978) мажмуалари орасида уч йил бор,

улар ортида эса 15—20 йиллик изланиш йўлининг омов излари кўпчиб ётибди! Ушбу тўплалар шоир қалбини қавартирган машаққат маҳсуллари. Булар — юрак намидан озиқ олиб, идрок қийноғидан ҳаво сўрган турфа гуллар гулдастаси.

60-йилларда шеърлятга кириб келган шоирлар ижодда барвақт камол толганларини атоқли шоиремиз Зулфия: «...ҳам шахсий истеъдоднинг, ҳам шубҳасиз шеърлятимиз баркамоллигининг натижасидир. Улар ўзларига қадар ишлаганларнинг елкасида турганликлари учун энди олисроқ масофани кўрмоқдалар», деб ҳаққоний изоҳлайди. Советлар учун, социализм пойдеворини мустаҳкамлашга, эскилик сарқитларига қарши, кейин эса ёвни маҳв этиш ва уруш келтирган талофотларни бартараф қилиш сари — Олга, деган ҳайқириқ социалистик шеърлятнинг ўнлаб йиллар мобайнидаги бош мазмуни эди. Бу ҳаётини, ҳаққоний моҳият кейинги 60—70-йилларда кенгайди ва янада чуқурлашди. Жамиятимиз тараққиёт йўлидаги кўпдан-кўп тўсиқларни бартараф этди. Бугун олғагина эмас, юксакка — маънавий камолотга, умуминсоний уйғунликка даъват шеърлят қонига, лирик қаҳрамон нутқига, шоир қалбининг ҳаётга кўчди. Шоирни эртанги кун, келгуси авлод қиёфаси ҳаяжонга солади. Ҳаяжон унинг қалбида, ер шарининг тўрт жабҳаси вужудида, инсоният эртаси шахс тақдири билан бирликда кўринади. Шу боис шоир қалбидаги зиддиятлар, ички кураш шахсий масала билан чегаралана олмайди. Бинобарин, шоир кўзларига туман тўқинса, руҳини сукунат сиқувга олса, ўтганин унутмоқ истагида ўлмас тоқатини мададага чорласа, уни тушунмоқ, бундай шеър асосида давр долғалари ётганлигини унутмаслик керак:

Кўзимга тўқинар маломат, туман,
Чексизлик кўйинда яланғоч сукунт.
Рухимда муаллақ жимлик безабон —
Неки ўтган бўлса, барчасин унут.

60-йилларда шеърлятга кириб келган Эркин Воҳидов, Абдулла Орипов, шунингдек, Рауф Парфи ва уларга тенгдош шоирлар ижодидаги шиддаткор давр мураккабликлари, қарама-қаршиликлари чигалликдан фарқлаш лозим. Мавҳумлик, гоёвий чигаллик Рауф Парфи лирикасига ёт. Шоир санъат тушунчасини баён этаётиб, қадимий обидалар билан XX асрдаги санъатбозлиқни қиёслайди, санъатдаги бош мезон — жанговарлик, курашчанлик эканлигини таъкидлайди.

Ҳақиқий санъатда ва санъаткор вужудида замин дарди тажассум топади, бамисоли бу вужудни бир ҳужра десак, унга ер аҳли сиға олмоғи керак, дейди шоир. Агар ер аҳли — уч миллиард ҳужра, яъни шунча одам санъаткор вужудида ўз дарди, орзу-истаги билан мувофиқлаша олмас экан, бундай ижод маҳсули мавҳумдир, дейди у. Унинг назаридаги юксак санъаткорлик даражаси: «ҳар ҳужрада олти қитъани» жам этган миллиардлар мужжасами:

Яшамак санъати шу олтиликда
Шу манзилда икки ранг аниқ.

Яъни, Оқ — Ҳақиқат ва Қора — ёлгон; Яхшилик ва ёмонлик аро курашни мазмун этиш санъатининг бош вазифаси!

Умуминсоний талқин ижтимоий заминда, тарихийликда қарор топади. Келинг, дейди даъваткор шоир, шубҳаларимизга тараққиётдан раддия топайлик. Токи бу раддия инсон ақлига бўлган ишончга раҳна солмасин. Мабодо, биз бундай далилни топсак, унга имон келтирайлик. Шоир бу далилни излаб топади, у қуруқ ҳужжат эмас, — у яна Инсондир: у — мазлумларнинг, умумбашариятнинг йўлбошчиси дохий Лениндир:

Кўзимизга ишонмасак —
Сўзимизга ишонмасак —
Ленинга ишонгаймиз.
Ер шарининг эй, одамлари
Ленинга топширайлик
Йигирманчи ва ундан кейинги
чексиз-чексиз асрларни.

Инсониятнинг икки минг йиллик ақлий изланишида, ҳали эсга эммаган гўдак манглайдаги йилт этган шуълада бу улуг зот кўзлаган ёруғ мақсад бор. Бас, шундай экан:

Кибернетика сен қора қўти атаган жойда
Оқ фикр бор оқ
Бу — Ленин.

Умуман, Р. Парфи лирикаси мундарижасига, улар ботинига изчил ёндашсак шоирнинг реал воқелик билан мазмунан чуқур муносабатда эканини аллақачон англаган бўлардик...

Муҳаббат мавзудидаги шеърларида шоир лирик қаҳрамони мураккаб драматик ҳолатларда сўзга қотган шахсдир. Алданган ишонч, ноҳақдан қилинган ҳақорат! Лирик қаҳрамон юрагида буни ҳазм қилгудек қувват йўқ. «Севги уйини узлатда вайрон» этган тақдирнинг турткиси гўё игнанинг кўзидай нурга ҳам соя солган. Бевафо дастидан энг муқаддас туйғу бўйзиланган!

Нечун қатл этилди севги бечора!!

«Беш қўл сингари таниш иқлимда» ишончсиз яшамак қанчалик азоб! Шу аснода бахтсиз севги изтироблари ижтимоий дард билан қоришиб кетади: ахир «фалакнинг қуёш»ини ўчириб ёндираётган, кишилик тақдир билан ўйнашаётган Яго ким!

Табиат, мадад бер, етмас ўз кучим,
Нечун алдадинг сен тушуниб бўлмас. —

Маънавий ҳуқуқи бўлмаса-да, моддий имкони мавжуд «ўзгалар»нинг киши пок руҳини тақдирлашига қарши курашга отланади лирик қаҳрамон. Қуйидаги сатрларда эса унинг индоси шоир «мен»ининг олижаноб инсонга хос бир жиҳатини очади. Бу — оқибатсиз ёрга улкан қалб томонидан тилаingan оқибатдир:

Бу шундай ҳаётдир, бу шундай дунё,
Эга чиқавермас ҳар ким аҳдига.
Онасан, омон бўл, соғ бўл доимо,
Маъсум болаларнинг маъюс бахтига...

Рауф Парфи шеърларида хос курашчан пафос мазкур «Муҳаббат» шеърининг интиҳосини ҳам алвон нурга чайиб олади:

Лов-лов ёнаётир қуёш — ул нажот,
Осмон чорлаётир, чорлар юксак тоғ.

Шундай юрагимда товушсиз фарёд.
Мен сенга ишонмоқ истайман, эвоҳ,
Барча кўргиликка кўниккан ҳаёт.
Буюк муҳаббат деб аталган олпоҳ.

Александр Блокнинг ҳикматомуз шундай бир гапи бор: «Инсонсиз [қачонки, шоирда «инсон» йўқ экан!] шеър — тоқдир». Тоқ шеър — туйғусиз юрак маҳсули. Асл шеърда шоир «мен»и лирик қаҳрамонга «оталик» қилади. Бу хил қаҳрамонлар характеридеги индивидуал хусусиятларда шоир шахсига доир хислатлар ярқираб кўриниб туради. Рауф Парфининг: «Ҳар бир сўзим — ошкор жаҳоним», дегани, шоир «мен»и билан лирик қаҳрамони қондошлигига яна бир ишорадир.

Гражданлик туйғуси шоир ижодидеда умуминсоний муаммо лар, замон тўлғоқларидаги дард, уқубатлар билан чирмашиб кетади. «Луис Моран», «Вьетнам ҳақида қўшиқ», «Виктор Харанинг сўнги кўшиги», «Пабло Неруда ўлимига» сингари юксак истеъдод билан битилган шеърлар шоирнинг асрига ҳамнафаслиги маҳсули.

Эквадорлик коммунист Луис Моран қонини ичган машъум кеча шоир қалбини оёққа турғизади:

Қитъалар, штатлар, иттифоқлар,
Қалқинг!
Қалқинг!

«Қора машъал тутган машъум шайтанат» келтирган жаҳоний қайғу — Пабло ўлимига аза очмай, илож йўқ. Гўё озодлиқнинг сўнгсиз осмони сўнди. Йўқ, бу буюк ҳасратнинг мазмуни чексиз қайғугина эмас:

Етар, бас, марсия...
Ҳайқир, ҳайқир, ҳайқир осмон —
Пабло Неруданинг сўнгсиз осмони.

Шеърдаги ранглар сўзламаса, курашмаса, бузмаса, қайта яратмаса у поэзия бўлармиди!!

Рауф Парфини дўстлари инсон руҳининг мусавири дейишадди. Унинг мўйқалами эса замондошлари ва умумбашар сиёҳдонидан бўёқ олади. Бу деганимиз: шоир тасвирлари умум ҳаракатидан ажралмаган.

Рауф Парфи лирикаси серобразлилиги, кўп темалилигидан ташқари, гоёвий импулсивлигига кўра, кўп таркибли шеърят ҳамдир. Унда лирик қаҳрамон нутқи яхлит, индивидуал, ўз характерида хос. Одатда образли тимсоллар билан «гапиреадиган» шоир қаҳрамони нутқида тасвир воситалари ўзига хос ийланган:

Айт-чи, мени унутдингми,
Гулларим қонлар ютдимми!
Унутдингми, эҳ, бир йўла
Ёруғ дунёдан ўтдимми
Муҳаббатим эккан гуллар!!

Ана шу беш сатрда символика бутун контекстини ўзига бўйсундирган. Қолган сўзлар эса ўзидаги мустақил маънони йўқотган, яъни улар айримлик касб эта олмаган. Шу тариқа юзага келган яхлит текст поэтик фикрни рангдор туйғуларга ўраб беролган.

Реал тасвир билан метафоранинг, нарса билан символнинг чатишиб кетиши Рауф Парфи лирик қаҳрамони нуқтаи назарини чуқурлаштиришга хизмат қилади. Ушбу хусусият ҳам шоир ижодидеда маълум тараққиётга эга. «Деразамга урилади қор» деб бошланадиган илк шеърларидан бирини қор ёғиши — хотиранинг жонланиши тарзида келарди. Қуйидаги сатрлар эса «Бернд Иеншца мактуб»дан:

Ватан ҳақида сенга, Бернд
Бу мактубни ёзаётган пайтим
Ташқарида қор ёғмоқда эггин-эзгин,
Олпоқ-олпоқ, лўппи-лўппи. Неларин ёғар қор!

Бунда «Қор» ўзининг семантик кўламига кўра, ўзаро бириккан икки маънони ҳам ифодалайди. Бирини айнан ўз маъносига [олпоқ-олпоқ қор], иккинчиси кўча маънода [тахайиол ёғар]; шеър бошдан охиригача метафора асосига қурилган, символик манзаралардан ташкил топган. Манзараларга сўз туйғули жон киритаётган нарса лирик қаҳрамоннинг оралиқлардаги публицистик мурожаатлари [«Германия, қареларда эдинг», «мен шундай тушунаман ватаним» ва ҳ. к.] Асар таъсир кучини тарихий ва индивидуал шахс қарашлари билан янада оширилган. Бу ҳолат тасвирни тушунчанинг символик акси бўлиб қолишдан асраган.

Шеърдаги реал вазиятнинг натурал манзаралари сатрдан-сатрга улашиб, таъсир кучи ошиб боради: «Уларни қийнайди ҳатто, Виждон азоби. Баъзан истаб қоладилар Темир йўлга бўйинларини қўйиб ётмакни. Ёки бир япон фильмдаги каби ўз ташларини ўзлари қилич билан секин, роҳатланиб кесиб ташламакни» ва ҳ. к. Кишининг эмоцияларига мўлжалланган бу каби ўтқи парчалар Рауф Парфи шеърларини юқумли қилишининг, поэтик фикрни шеърхонда ўйотилган туйғулар кўмагида сингдиришининг ўзига хос йўли.

...Виктор Гюго ёзганидек, нури билан бирга сояси, алангаси билан бирга тутуни бўлмаган истеъдод борлигига каффиллик беролмаймиз. Рауф Парфи ижодининг бугунги поғонасида ҳам етишмовчиликлар мавжуд. Жумладан, юксак эҳтирослар пўртанасидан олиб ўтгувчи елкан — ифода аниқлиги (гарчи у туйғунинг конкрет тасвирини беришда барча тенгдошларига намуна тимсоли бўлса ҳам) ҳали-ҳали унга панд бериб туради... Шунингдек, шоир таланти тақозо этгудек, катта, лиро-эпик полотноларга дадил қўл уриш фурсати етганлигини унутмаса дуруст бўлув эди.

Стефан
Цвейг

Бир кеча даҳоси

(Марсельеза, 1792 йилнинг 25 апрели)

НОВЕЛЛА

Русчадан Василя НАСРИДИНОВА
таржимаси

1792 йил. Мана, икки-уч ойдирки, Миллатлар кенгаши «Сулҳ тузилгани маъқулми ёки Австрия императори ҳамда Пруссия қиролига қарши уруш бошланганими?» деган масалани ҳал қила олмайди. Инқилобий кучларнинг ғалабаси қандай хавф туғдиришини Людовик XVIнинг ўзи ҳам тушунади, лекин инқилобнинг мағлубияти ҳам бир фалокатни бошлаб бериши мумкин. Хуллас, у иккиланар эди. Унинг устига, партиялар ҳам яқдил эмас: жирондчилар ҳокимиятни қўлда сақлаб қолмоқ ниятида урушни ёқлаётган бўлсалар, якобинчилар Робеспьер билан ҳамкорликда ҳокимиятни эгаллашга уриниб, тинчлик тарафдори бўлиб чиқдилар. Танглик кун сайин кучайиб борарди: газеталар тинмай жар солар, клубларда қизгин баҳс-мунозаралар давом этар, ҳар хил миш-мишлар тўқиб чиқарилар, натижада, жамоатчилик ҳам икки ўт орасида қолган эди. Ниҳоят, 20 апрель кuni Франция қироли уруш эълон қилгач, гўё елкалардан оғир юк ағдарилгандек ҳамма енгил тин олди.

Узоқ чўзилган бу ҳафталар давомида Парижни кўнгилни эзадиган қандайдир бўронолди кайфияти босган, чегара яқинида жойлашган шаҳардаги бесаранжомлик эса бундан ҳам баттар эди. Лашкароғҳларга қўшинлар етиб келган, қишлоқларда, шаҳарларда кўнгилчилар ҳамда Миллий гвардия отрядлари қуроолланмоқда эди. Ҳамма ерда истеҳкомлар қад кўтарарди. Айниқса, Эльзасда қаттиқ тайёргарлик кўриларди, чунки Франция билан Германия қачон қирпичоқ бўлса Франция заминининг мана шу кичик парчаси дастлабки ва энг оғир зарбага дуч келар, буни эльзасликлар яхши билишар эди. Ахир, бу ерда, яъни Рейн соҳилларида «душман» сўзи мавҳум ёки худди Париждагидек дабдабали бир тушунчагина эмас, балки муқаррар талафот, ҳалокат демакдир. Яқинлашиб келаётган прусс полклари черков минораларидан дурбинсиз ҳам кўриниб туради. Кечалари шамол ойдинда кўзгудек ярқираб оқаётган дарё узра нариги қирғоқдан душман бурғиларининг акс садосини, қуроолларнинг жаранг-журунгини, тўпларнинг гумбурлашини олиб келади. Бундай пайтда қиролнинг биргина сўзи, биргина ишораси билан Пруссия

тўплари гумбурлаб, оғзидан ажал оловини пуркаши аниқ; Германия ва Франциянинг минг йилдан бери давом этиб келаётган ўзаро жанжали энди, бир томондан, ҳуррият йўлида, иккинчи томондан эски тартибни сақлаб қолиш йўлида қайтадан алангланади — буни ҳамма кўриб-билиб турибди.

1792 йилнинг 25 апрелида чопарлар галаси Париждан Страсбургга Франция уруш эълон қилгани ҳақидаги хабарни етказди. Саросимага тушган одамлар шу заҳоти маҳаллаю жинкўчалардан оқиб чиқа бошлади; бутун шаҳар гарнизони тартиб билан сўнгги тайёргарлик кўригидан ўтиш учун бош майдонга йиғилди. У ерда эса аллақачон елкасидан уч хил рангли қайиш-тасма ўтказиб олган Страсбург ҳокими Дитрих ҳарбий шляпасини силкитиб, кўриқдан ўтаётган қўшинларни қутламоқда эди. Бурғию ноғоралар чалиниб майдонни сукутга чорлайди. Дитрих француз ва немис тилларида битилган хитобномани баралла ўқийди. Унинг нутқи ниҳоясига етар-етмас, полк оркестри инқилоб маршларидан биринчиси — «Карманола»ни ижро этади. «Карманола» аслида марш эмас, балки шўх, ҳазил-мутоиба мақомидаги лапар, аммо бир текис ташланган қадам туюшлари худди марш қўшигини эслатади. Жўш ураётган ғайратини ҳеч қаерга сиғдиролмаётган оломон яна уй-уйларига кириб кетади; кафеларда, клубларда алангали нутқлар сўзланади, варақалар тарқатилади. «Қуроолларнинг, граждандар! Олға, ватан ўғлонлар! Ҳеч қачон буйин эгмаймиз!» — барча нутқ ва хитобномалар шу каби даъватлар билан бошланади. Ҳамма ерда — ўша нутқлару газеталарда, барча плакатларда, граждандар оғзида ана шу жанговар, жарангдор шiorлар такрорланади. «Қуроолларнинг, граждандар! Титранг-қақшанг, тождор золимлар! Олға, азиз эркинлик!» Оломон бу алангали сўзларни қайта-қайта такрорлайди.

Одатда бирон бир уруш эълон қилиндими — бас, майдон ва кўчалар доим гавжум бўлади, негадир тантанавор руҳ ҳукм суради, лекин айни пайтда бир оз бошқача, яъни сал эҳтиёткорлик ҳам сезилади; бундай ҳадикли, ташвишманд руҳ ҳар журъатсиз сукут сақлашларда, пана-паналардаги

Австриялик машҳур ёзувчи Стефан Цвейг (1881—1942) асарлари мамлакатимизда севиб ўқилади. Жумладан, ўзбек ўқувчилари ҳам унинг «Бир аёл мактуби» (1962), «Куйган кўнгил фарёди» (1977) китобларини она тилида ўқишга муяссар бўлганлар. Мухаббатдан, садокатдан баҳс кетган давраларда бу китобларнинг тилдан тушмаслиги бежиз эмас, албатта. Чунки С. Цвейг қаҳрамонлари ўқувчи қалбини бир умрга ром эта оладиган маънавий жозиба ва қудратга эга.

Башариятнинг сарватли онлари... Бундай онлар одатда буюк инқилоблар рўй беришига, даҳо санъаткорлар етишиб чиқишига, авлодлардан авлодларга мерос бўлиб қолажак ўлмас асарлар яратилишига сабаб бўлади. «Марсельеза» — ана шундай мумтоз асарлардан. Унинг ижодкори — Руже де Лиль эса бир кечада даҳога айланган санъаткордир. «Марсельеза»нинг дастлабки ижрочилари француз буржуа инқилобининг ҳимоячилари — чет эллик босқинчиларга қарши курашга отланган ватанпарварлар эди. Шундан кейин бу кўшиқ Халқаро ишчилар ҳаракатининг маршига айланиб кетди. Капитал дунёсини зир титратган, тарихда илк марта пролетариат диктатурасини ўрнатган Париж коммунаси даврида «Марсельеза» етмиш икки кун мобайнида айниқса қудратли руҳ билан янгради, сармоядорлар оламига зўр таҳлика солди.

Улуғ Октябрь инқилобидан кейинги йилларда тожик ва ўзбек совет адабиётларининг атоқли намояндаси Садриддин Айнийнинг «Хуррият марши» «Марсельеза» таронасига солиб куйланганини фахр билан ёдга оламиз.

Париж коммунаси тантана қилган ўша тарихий кунлардан буён бир юзу ўн уч йил ўтди, лекин «Марсельеза»нинг ўлмас оҳанглари жаҳон бўйлаб ҳамон қанот қоқмоқда.

Эътиборингизга ҳавола этилаётган ушбу асар ана шу инқилобий кўшиқнинг яратилиш тарихи ҳамда унинг ижодкори — Руже де Лиль тақдиридан ҳикоя қилади.

хуфёна шивир-шивирларда айниқса билиниб туради. Она зоти борки, ҳаммиша ва ҳамма ерда «Ишқилиб, душман аскарлари ўғлимни ўлдириб қўймайдими?», деб ўйлайди. Ҳамма жойда уни, ери, мол-ҳолини азиз билган деҳқонлар: «Ўйларимиз хонавайрон бўлмайдами, далолалимизни ваҳшийлар тўпчи топтаб ташламайдими, шудгорларимиз қонга бўкмайдами?» деб ўйлашди. Бироқ Страсбург шаҳрининг ҳокими барон Фридрих Дитрих, ўзи ҳам аслзода эмасми, худди француз киборлар жамиятининг сара намояндалари каби янги озодлик ишига астойдил содиқ эди: у фақат баландпарвоз, умидбахш сўзларни эшитишга иштиёқманд, шунинг учун ҳам у уруш эълон қилинган кунни халқ байрамига айлантириб юборди. Уч хил рангдаги қайишни елкасига ташлаб олиб, халқда ватанпарварлик туйғуларини жўштириш мақсадида кенгашма-кенгаш шошади, аскарларга қўшимча озиқ-овқат, ичимлик беришни буюради, кундузи эса ўзининг Пас де Броилдаги саройида генерал, офицер ва олий маъмурлар учун зиёфатлар уюштиради, тантанавор руҳ билан суғорилган бундай зиёфатлар гўё ғалаба шодиенасига айланиб кетади. Генераллар дунёдаги барча генераллар сингари, ўз армияларининг ғолиб чиқишига ишонадилар: улар бу кечада ҳам фахрий раис вазифасини ўтамоқдалар, ҳаётнинг мазмунини фақат урушдан иборат деб билган ёш офицерлар эса узаро қизгин суҳбатлашмоқда. Вақт-бевақт шамширларни силтайдилар, кучоқлашадилар, қадаҳ кўтарадилар, май таъсирида алмойи-алжойи суҳандонлик қиладилар. Бу нутқларда ҳам газетано варақалардаги алангали шiorлар қайтарилмоқда: «Қуролланинг, граждaнлар! Елкама-елка олға! Тождор золимлар титрасин, байроқларимизни бутун Европа узра олиб ўтамиз! Ватанга муҳаббат — муқаддас туйғу!»

Шундай ваъзхонлик авжга минган бир пайтда барон Дитрих ёнида ўтирган инженерлик қўшинларининг ёшгина капитани Ружега мурожаат қилади. Хушсурат булмаса-да, истараси иссиқ офицер ярим йил илгари — конституция эълон этилиши шарафига эркинликни улуглаб дурустгина бир мадҳия ёзгани бароннинг ёдига: мадҳияга дарҳол полк машшоғи Плейел оркестр учун куй басталаб берган эди. Оҳанги дуруст чиққан экан, ҳарбий хор капелласи тезда уни ўрганди, кўшиқ оркестр жўрлигида шаҳарнинг бош майдонида ижро этилди. Уруш эълон қилиниши ҳамда қўшиннинг юришга чиқиши муносабати билан яна ўшандай маросим уюштирилса-чи? Барон Дитрих худди қалин бир ошнасидан арзиманган нарсани сўрагандек, капитан Ружедан (дарвоқе, у ҳеч қандай асосси ўзини аслзодалардан ҳисоблайди, шунинг учун ҳам фамилиясини Руже де Лиль деб ўзгартириб олган) халқ ўртасида ватанпарварлик руҳининг алангаланганидан фойдаланиб, жангга отланган Рей армияси шарафига ҳарб кўшигини ёзиб бермайсизми, деб сўради.

Руже, аслида, нуфузсиз, камтар одам; у ўзини ҳеч қачон

буюк санъаткор, деб ҳисобламаган. Ёзган шеърларини ҳеч ким нашр этмайдди, опералари эса театрлардан қайтиб турибди, бироқ бирон-бир воқеа муносабати билан ёзган шеърлари дуруст чиқишини ўзи яхши билади. Руже олий мартабали бу кишининг кўнглини овлаш мақсадида рози бўлди. Майли, уриниб кўраман, деди. Қаршида ўтирган генерал унинг соғлиги учун қадаҳ кўтарди: «Офарин, Руже!» Кейин қатъий тайинлади: «Ёзажак кўшигингиз урушда аскарларимиз руҳини кўтарадиган ватанпарварлик марши бўлиши керак! Тайёр бўлиши билан уни тўғри жанг майдонига элтинг! Рейн кўшини ҳақиқатан ҳам шундай кўшиққа муҳтож».

Айни пайтда кимдир яна нутқ сўзлай бошлади. Яна нутқбозлик, қадаҳлар жаранги, шовқин-сурон. Оммавий кўтаринкиликнинг қудратли тўлқини тасодифий суҳбатни кўмиб юборди. Овозлар тобора баравж янгради, зиёфат аҳли тобора жўшиб боради... Меҳмонлар вақт ярим кечадан ўтгандагина ҳокимнинг уйини тарк этишди.

Қоронги тун.

Страсбургликлар учун жуда муҳим бўлган 25 апрель — уруш эълон қилинган кун ҳам ана шундай алғов-далғовлар билан ўтди. Уйлар қоронглик оғушида, лекин бу зулмат алдамчи эди, чунки ҳар тунги сокинлик энди йўқолган, шаҳар чайқалмоқда. Қазармаларда солдатлар юришга шайланишди, ўта эҳтиёткор шаҳарликлар эса эшик-дерзаларини тамбалаб олишган — эҳтимол улар қочишга тайёрланиб, кўч-кўронини йиғиштираётгандир. Кўчалардан взводма-взвод пиёда аскарлар ўтмоқда: гоҳ от туёғидан ўт чақнатиб чопар ўтиб қолади, гоҳ майдонда тўплар гумбуралиди. Ора-сира соқчиларнинг бир маромдаги йўқламаси эшитилиб туради. Душман жуда яқин, шаҳар гирдоб оғушида — бундай дақиқаларда ҳеч кимнинг уйқуси келмайди.

Нихоят, Руже Гранд Рю кўчасида жойлашган 126-уйга етиб келди. Зинапоядан кўтарилиб кўримсизгина хонага кирди. Вужудини ҳаяжон эгаллаган, чунки у боя шаҳар ҳокимига берган ваъдасини унутмаган эди. Тор хонанинг у бурчагидан-бу бурчагига беором бориб келаркан, ҳавлида бир савол чарх уради: «Қандай бошлаш керак? Қандай?» Оташин шiorлар, нутқлар, қадаҳлар жаранги бир-бири билан айқашиб-уйқашиб ҳамон қўлоғи остида жаранглайди: «Қуролланинг, граждaнлар!.. Озодлик ўғлонлари, олға!.. Зулматнинг қора кучларини тор-мор қилайлик!..» Шу билан бирга, зиёфат чоғи қўлоққа чалиниб қолган бошқа сўзлар ҳам эшитилмоқда: ўғилларнинг ҳаётини ўйлаб қайғураётган аёллару далаларининг топталишидан, хунрезликдан юраги титраётган деҳқонларнинг овозлари... У қўлига қалам олди, беихтиёр дастлабки икки сатрни қозоғга туширди: бу сатрлар юқоридagi умумий кайфиятнинг, даъват хитобларнинг аск садоси эди, ҳоло:

Ёзганини қайта ўқиб кўрдию ҳайратга тушди: худди мана шу керак эди унга. Бошланиши тайёр. Энди шеър маромига мос мусиқа топиш керак. Руже жавондан скрипка олди-да, унинг торларига оҳиста камонни теккизди. Ё тавба! Бир уринишдаёқ оҳанг топилди-қолди! Кейин у яна қаламни олиб, қандайдир номаълум куч таъсирида ёза бошлади. Шу заҳоти ҳамма нарса — жунбушга келган туйғулару кўча-кўйда, зиёфатларда сўзланган нутқлар, золимларга нафрату ватан ташвиши, ғалабага ишонч, озодликка муҳаббат бир-бири билан уйғунлашиб кетди. Фақат қофияларни топса — бас; бу кутлуғ кун давомида оғизлардан тушмаган сўзларни оҳангга солади, холос; кўшиғида бутун француз халқининг дилидаги гаплари баён қилиб беради. Оҳангни топиш учун ҳам бош қотириш шарт эмас, чунки ташқаридан хонага ўша оҳангнинг ўзи — серташвиш туннинг залворли нотинч садоси бостириб кирмоқда; сафланиб ўтаётган аскарлар қадами, тўп лафетларининг гумбурлаши атрофга гўё қудратли мусикадек таралади. Эҳтимол, бу оҳангни Руже эмас, шу бир кечада инсоннинг тирик вужудига ўрнашиб олган давр руҳи илғаётгандир, идрок қилаётгандир, у бутун француз халқи қалбидан сизиб чиқаётгандир?

Руже, фақир қалбида шу пайтгача сезилмаган ажиб бир тўлғаниш, гўё тепасида кимдир ўқиб бериб тургандек шоша-пиша ёзмақда. Узига хос бўлмаган илҳом, шиддатли ҳаяжон бир нуқтага йиғилгандек бўлди, чунг бир зарб билан бу юпун ҳаваскорнинг камтарона истеъдодини юксак чўққига кўтарди — гўё порлаган мушакни нақ юлдузлар қаторига қўшгандек. Шундай қилиб Руже де Лиль номи бир кечадаёқ тарихнинг ўчмас саҳифасидан ўрин олди. Кўшиқнинг тайёр иборалар, баландпарвоз шиорлардан иборат биринчи-иккинчи сатрлари кейинги ижодий фикрларга туртки бўлди, натижада сўзлари куй каби боқий тўртлик қуйилиб келди:

Олга бос, олга бос, елкама-елка!
Ватанга муҳаббат — муқаддас демак.
Олга бос, мўтабар, азиз озодлик,
Илҳом бер бизларга қайта ва қайта!

Яна бир неча сатр ёзилди — илоҳий илҳомдан бинчо бўлган бу мукаммал кўшиқ қозога яхлит тушганида ҳали тонг отмаган эди. Руже шамни ўчирди-да, ўзини ўринга ташлади. Сал илгари қандайдир куч [қандай куч эканини Руженинг ўзи ҳам билмайдди] уни илоҳий юксакликларга кўтарди, энди эса шу кучнинг ўзи уни ланжлик ботқоғига ботирди. У ўхлади, уйқуси гўё ўлимга ўхшар эди. Аслида ҳам шундай-да, боягина унинг вужудида, руҳида уйғонган ижодкор, даҳо шоир тонг отмасиданоқ ўлди. Лекин илоҳий бир илҳом билан яралган мўъжиза стол устида ётарди. Башарият тарихида бирон-бир кўшиқ бу қадар тез яратилмаган эди.

Ана, кўҳна ибодатхона кўнғироқлари ҳар доимдагидек тонг отганидан дарак бериб даранг-дурун чалинди. Вақти-вақти билан шамол Рейнинг нариги соҳилидан милтиқ товушларини олиб келади — дастлабки отишма бошланди. Руже карахт уйқуни арагн енгиб, кўзини очди. Зафқ хотирасида тунги тўлғоқдан ғира-шира бир чўғ қолган эди. Стол устида ёзиб-чизиб ташланган варақ ётарди. Шеър шекилли! Қачон битилган экан! Ие, буниси мусиқами! Ноталар! Қачон ёзди экан! Э, ҳа! Дўсти Дитрихга ваъда қилинган кўшиқ-ку! Рейн лашкарининг юришига мўлжаллаб ёзди-ку, ахир! Руже шеър устидан кўз югуртирди, миңда куйга солиб киргойи қилди. Янги асар битган барча муаллифлар сингарни, у ҳам ҳозир кўнғлида иккиланишдан бошқа ҳеч нарсани сезмади. Руже кўшиқни қўшни уйда яшайдиган полқдош ўртоғига кўрсатишга ошиқди. Кўшиқ дўстига ёқди, у айрим жузъий тузатиш киритди, холос. Бу дастлабки мақтов Ружега дадиллик бахш этди. Ваъдани бу қадар тез уддалаганидан фахрланиб шаҳар ҳокиминикига жўнади. Дитрих сайр қилиб юрган экан: ҳозир бўғ айланиб, ичиде янги нутқ тўқийтган эди.

— Нима! Тайёр бўлдими! Майли, эшитайлик-чи.

Икковни меҳмонхонага киришди: Дитрих пианинони чала бошлади, Руже куйлади. Барвақт янграган мусиқа сада-

рини эшитиб, уларнинг ёнига ҳокимнинг рафиқаси келди. Қўшиқ уни ҳам бемхтиёр мафтун қилиб қўйган эди, шунданми, матини бошқа қозғоларга кўчириб беришни, ҳатто бу кўшиқни шу оқшомдаёқ дастурхон устида, хонадон дўстлари иштирокида тинглаш мумкин бўлсин учун унга кўпчилиқнинг ижросига мослаб куй басталашни ваъда қилди. Ҳоким ҳам руҳланиб кетди, у доим ширали овозидан гурурланиб юрарди, шу сабаб шеърни дарҳол ёдлаб олишга тўттинди. Шундай қилиб, сахарда яратилган кўшиқ шу кунги кечки зиёфатга тўпланган тингловчилар олдида — Страсбург ҳокимининг меҳмонхонасида илк бор жўр овозда янгради.

Тингловчилар муаллифни қарсақлар билан олқишлашгани, унга зўр илтифот кўрсатишгани аниқ. Бироқ бу фоний дунёга кенг қанот ёйиб, ўлмас бир оҳанг учиб киргани меҳмонлардан ҳеч бирининг хаёлига ҳам келмади. Буюк кишилар ва улуғ асарларнинг аҳамиятини камдан-кам замондош ўз вақтида пайқайди. Мана, бир мисол: ҳокимнинг рафиқаси имисига мактуб ёзди. Унда бу мўъжиза асарнинг обрўйи бир пул қилинган: «Биласан-ку, биз тез-тез меҳмон қақирамиз, кечки ўтиришларимиз зерикарли бўлиб қолмаслиги учун доим нимадир ўйлаб топиш керак. Эрим уруш эълон қилиниши муносабати билан бир кўшиқ яратишни таклиф қилган эди. Инженерлик корпусининг капитани — Руже де Лиль деган ёқимтойгина ийигит ўшандай кўшиқни ёзди. Эрим дарҳол уни ижро этди: кўшиқ жуда ёқимли чиқди. Қандайдир ўзига хос ҳусусияти ҳам бор: жонли, тантанавор. Унда менинг ҳам ҳиссам бор — куйини оркестрга мослаб бердим, клавир ҳамда бошқа чолеу асбоблари учун партитура ёздим. Хуллас, унча-мунча тер тўкишга тўғри келди. Кечкурун кўшиқ бизнинг меҳмонхонада ижро этилди, йиғилганлар бундан жуда мамнун бўлишди».

«Йиғилганлар жуда мамнун бўлишди...» Нақадар совуқ нафас уфуриб турибди бу сўзлардан! Ҳар ҳолда, илк бор ижро этилишида «Марсельеза» дўстона хайрихоҳлик ва мамнуният туйғуларидан бўлак туйғу уйғотолмасди ҳам. Ахир, у ҳали бутун қудрати билан намоён бўлмаган эди-да. «Марсельеза» гўё хоним ёзаётганидек ёқимли тенорга мўлжаллаб ёзилган камер асари эмас. Бундан ташқари, у хилват гўшаларда ёҳуд меҳмондорчиликларда италянча ария ва романсларга тақлидан айтилиш учун ҳам мўлжалланмаган. Кишини ҳаяжонга солувчи шиддатли оҳанги «Гражданилар, қуролланинг!» деган даъватдан туғилган бу кўшиқ — халққа, оломонга ўтли даъватдир. Унга фақат қуролларнинг жаранг-журунги, бурғилар садоси, қўшинларнинг шаҳдам қадам товушларигина жўр бўла олади. Бу, зиёфатларда тарала-бедод қилиб юрган лоқайд кимсалар учун эмас, балки маслакдошлар, жанговар ўртоқлар учун яратилган. Уни, овози ширали-ширали эмасидан қатиш назар, бир киши эмас, балки минглаб кишилар ижро этиши керак! Чунки, бу — ҳарб кўшиғи, ғалаба мадҳияси, мотам марши, она ер кўшиғи, бутун бир халқнинг миллий гимнидир. Руже де Лилнинг кўшиғидаги ана шу сержило, илҳомлантирувчи куч унинг яралишига сабаб бўлмиш туйғуларни жунбушга келтиради. Лекин унинг бир-бирига мутаносиб сўзюю оҳанги ҳозирча миллат руҳига сингиб кетмади; кўшни уни ўзига ажойиб ҳарб марши, ғалаба кўшиғи сифатида, иккилоб эса ўзининг қаётбахш руҳи, шон-шухратининг гимни сифатида қабул қилмади.

Қандайдир беқарор руҳий тўлғоқда — гўё алаҳсираш пайтида ёзилиб қолган асарининг оламшумул аҳамиятини шу мўъжизани яратган Руже де Лилнинг ўзи ҳам бошқалардан ортиқ тушунмади. Қарсақлару илтифотли мақтовлардан бу ёқимтой ҳаваскорнинг боши осмонда. Нуфузсиз одамларга хос майда шухратпарастлик унда чечка виллоятдаги кичкинагина доирада эришилган бу муваффақиятини яна ўстириш истагини тугдирди. У кўшиғини қаҳвахоналарда ошна-оғайинларига айтиб юрди, кўллаб кўчиртириб, Рейн армияси генералларига юборди.

Бу орада ҳокимнинг буйруғи ва ҳарбий бошлиқларнинг тавсиясига кўра, Страсбург Миллий гвардиясининг полк оркестри «Рейн армиясининг ҳарб кўшиғини» айтишни машқ қилди, тўрт кундан сўнг қўшинлар юришга чиқаётганда уни шаҳарнинг бош майдонида ижро этди. Ватанпарварлик руҳида тарбияланган бир ношир уни чоп

этишни зиммасига олди ва қўшиқ Руже де Лилининг бошлиғи генерал Люкнерга самимий бағишлови билан босилиб чиқди.

Бироқ, ҳеч қайси генерал янги қўшиқни ҳарб маршига айлантиришни ҳатто хаёлига келтирмади. Руже де Лилининг бу қўшиғи ҳам, бундан олдин яратилганлари сингари, бор-йўғи бир оқшомдагина меҳмонхонада қозонилган муваффақияти билан кифояланиб, виллоят ҳаётида сезиларли из қолдирмай, тез унутилишга маҳкумдек эди.

Аммо ҳақиқий ижод маҳсули ҳеч қачон пана-паналарда узоқ вақт биқиниб ётмайди. Асар вақтинча унутилиши, ҳатто таъқибга йўлиқиши, йўққа чиқарилиши мумкин, лекин барибир ундаги барҳаёт ботиний куч-қудрат охир-оқибат тантана қилади. Бир ой, икки ой ўтибдики, Рейн армиясининг ҳарб қўшиғи ҳақида ҳамон лом-мим дейилмади. Унинг чоп этилган нусхалари дуч келган ерларда ётар, тепса тебранмас одамларнинг қўлида юрар эди. Лекин юрак қони билан яратган асаринг лоақал биттагина одамга хуш келса — кифоя, бундан ортиқ бахт борми!

22 июнь куни Франциянинг бошқа чеккасида — Марселда «Конституция дўстлари» клуби урушга отланган кўнгилчилар шарафига зиёфат берди. Узун-узун столлар атрофида Миллий гвардиянинг яп-янги мудири кийиб олган беш юз нафар ўтирак йигит ўтирарди. Бу ерда ҳам худди 22 апрелда Страсбургда бўлган зиёфат чоғидагидек жазавакор ҳолат ҳукмрон, фақат, марселликлар қизикқон эмасли, шунинг учун бу ерда у янада кучлироқ, лекин уруш эълон қилинган дастлабки соатлардагидек серзаъқ ва голибона тусда эмас эди. Чунки мақтанчоқ генералларнинг «Француз революцион қўшинлари Рейндан осонгина ўтишади, ҳамма ерда аҳоли уларни кучоқ очиб кутиб олади», деган дабдабали ваъдалари пуч бўлиб чиқди: ганим қўшинлари Франция тўпроғига бостириб кирди. Шу кунларда у Франция мустақиллигига таҳдид солмоқда, озодлик хаёфи остида қолган эди.

Зиёфат айна қизиган пайтда йигитлардан бири (унинг исми Мирёр бўлиб, Монпелье университетининг студенти — бўлажак медек эди) қадаҳини жананглатиб ўрнидан турди. Ҳамма жим бўлиб қолди; нутқ сўзласа керак ё қадаҳ кўтарармикан, дея унга қаради. Йигит нутқ сўзлаш ўрнига қўлини кўтариб, зиёфат аҳлига нотаниш, қандайдир янги, қаёқдандир ўрганиб олган «Она ватан ўғлонлари, кўзголинг!», деб бошланадиган қўшиқни айта бошлади. Худди бир бочка порохга чўғ тушгандек туйғулар бирдан жушурди: инсон иродасининг азалий қутблари бўлмиш ҳиссиётлар бир-бири билан тўқнаш келди! Эртага юришга чиқадиган бу йигитларнинг бари эркинлик йўлида жангга ошиқадилар, ватан учун жон фидо қилишга тайёрдирлар. Қўшиқ сўзларида ҳар ким ўз орзу-умиди ҳамда бебаҳо ўй-хаёлининг нозик ифодасини сезди; унинг оҳанги барчаи бирданга забт этди-қўйди. Қўшиқнинг ҳар банди қайтарилганда йиғилганлар унга жўр бўлишар эди. Қўшиқ яна бир марта ижро этилди, энди унинг оҳангини ҳамма эслаб қолган, ўрнидан туриб қўлларда қадаҳ тутганча гулдурас овозда накаротни қайтарар эди: «Қуролларнинг, граждандлар! Сафимизга қўшилинг!» Кўча томондан деразалар тагига йиғилган хангаматалаблар ҳам аста-секин қўшиққа жўр бўлдилар; эртасига эса бу қўшиқни ўн минглаб одамлар айта бошлади. У қайта нашрдан чиқди, 2 июль куни эса беш юз нафар кўнгилли Марселдан чиқаётганда улар билан бирга қўшиқ ҳам жангга жўнади. Энди одамлар юриб-юриб толиққанида, мадордан кетганида кимдир янги гимини бошлаб юборса бўлди — унинг ҳаётбахш оҳанги аскарларга янгидан куч-қувват бағишларди. Бирон-бир қишлоқдан ўтаётиб томошаталаб деҳқонлар айтадилар. Марселлик кўнгилчилар қўшиқни хор бўлиб кўрадилар. Бу — уларнинг қўшиғи; уни ким, қаерда ёзганию Рейн армияси учун мўлжалланганидан беҳабар батальонлар ўзларига гимн қилиб олдилар. Қўшиқ — уларнинг жанговар тўғи, ҳаёт-мамонт байроғи эди. Улар шундай шиддаткор юришларида бу қўшиқни жаҳон узра олиб ўтишни орзу қилардилар.

Париж — мана, «Марсельеза»нинг илк ғалабаси қаерда! [Руже де Лиль ёзган бу қўшиқ тез орада шундай ном олади.] Марселлик кўнгилчилар батальони 30 июль куни ўз байроғи ва қўшиғи билан шаҳдам одимлаганча шаҳарга

яқинлашиб келарди. Минг-минглаб парижликлар солдатларни ҳурмат билан кутиб олиш учун кўчаларга тўпланган, беш юз киши шаҳар кўчасидан ўтаётиб, қўшиқ айтганида оломон саросимага тушиб қолди. Бу қандай қўшиқ бўлди! Куйи нақадар ажойиб, қадамни енгиллаштиради-я! «Қуролларнинг, граждандлар!» — бурғи садоси каби тантанавор! Ноғорага жўр бўлган бу сўзлар барчанинг қалбига оқиб кирди. Икки-уч соат ўтиб бу сўзларин Парижнинг ҳамма ерида айта бошладилар. «Гарманьола» унутилди, сийқа лапарлару эски маршлар унутилди. Инқилоб «Марсельеза»да ўз ифодасини топди ва уни гимн сифатида қабул қилди.

«Марсельеза»нинг голибона юришини тўхтатиб бўлмас, у худди довулга ўхшар эди. Уни энди банкетларда, клубларда, театрларда, ҳатто черковларда «Те Деум»дан кейин куйлайдиган бўлдилар. Икки-уч ой ўтиб «Марсельеза» бутун халқнинг гимнига, бутун лашкарнинг ҳарб қўшиғига айланиб қолди.

Француз республикасининг биринчи ҳарбий министри Серван бу қўшиқнинг руҳлантирувчи улғувор кучини дарҳол пайқади. У «Марсельезани» юз минг нусхада кўпайтириб, барча чолғучилар командаларига жадал суратда юбориш ҳақида буйруқ чиқарди. Икки-уч кундан кейин номалълум муаллифининг қўшиғи Расин, Мольер ва Вольтерларнинг асарларидан кўра кўпроқ машҳур бўлиб кетди. Ҳеч бир тантана «Марсельезасиз» ўтмас, ҳеч бир жанг ўсиз бошланмас эди. Жемаппе ва Нервиндене яқинидаги жангларда француз қўшинлари унинг садолари остида жанговар сафга тизилдилар, эски тартибга кўра икки ҳисса ароқ билан солдатларини сийлаган душман генераллари минглаб овоз жўр бўлиб айтилаётган бу «адашталли» қўшиқнинг қақшатқич зарбасига дош бера олмасликларини сездилар. Французлар қаерда жанг қилмасин, уларнинг тепасида худди зафар маъбудаси ҳисобланиш қанотли Нике каби кишиларни ҳаёт-мамонт жангига чорлаб, «Марсельеза» оҳанглари учиб юрарди.

Айни шу пайтларда Хюкинда жойлашган кичик гарнизонда траншея ва истеҳком лойиҳаларини чизиб, дунёда ҳеч ким танимаган Руже де Лиль — инженерлик қўшинлари капитани ўз хизматини ўтамоқда эди. 1792 йилнинг 26 апрелига ўтар кечаси ўзи яратган «Рейн армиясининг ҳарб қўшиғи»ни эҳтимол у аллақачон унутиб ҳам юборгандир! Ҳар қолса, Парижнинг мафтун қилган янги ҳарб қўшиғи, янги гимн тўғрисида газеталардан ўқиб қолса, бу голибона «Марселликлар қўшиғи», унинг ҳар бир такти, ҳар бир сўзи аллақачон ўтиб кетган ўша апрель кунинда ўзи бошидан кечирган, қалбидан отилиб чиққан мўъжиза эканини ҳаёлига ҳам келтирмайди. Бу қўшиқнинг овозаси оламни тутди, садолари юлдузларга етди, ҳозир кўнда кенг қанот ёйиб учиб юрибди, бироқ қўшиқ ижодкори бундан беҳабар, ҳеч ким уни танимайди: нима бу — тақдирнинг ҳазинлими!

Инженерлик қўшинлари капитани Руже де Лиль панада қолиб кетган, бутун бошли Францияда у ҳақда ўйлайдиган бирор кимса йўқ. Шу бонс ҳеч бир қўшиққа насиб қилмаган мислсиз шухратнинг бари қўшиқнинг ўзигагина мўъассар бўлган эди. Муаллиф бу шухратнинг унча-мунча эпкинидан ҳам бенасиб қолган. Унинг номи «Марсельеза» текстларида ёзилмайди. Башарти ўзи кўкнинг ғазабини қўзғатмаганида ҳатто уни эсламасдилар ҳам. Ҳалати ҳолат — буни фақат тарихнинг ўзи юзага келтира олади: қизик, инқилоб гиминини яратган инсоннинг ўзи инқилобчи эмас! Бу ҳам етмагандек, абадий барҳаёт қўшиғи билан инқилоб йўлида ҳаммадан зиёд хизмат қилган кимса, аслида жонини жабборга бериб бўлса ҳам унинг голибона йўлига кўндаланг туриб олган!

Марселликлар ва парижликлар у яратган қўшиқни оғиздан қўймай Тюильери саройига хуруж қилиб, қиролга таҳдид сола бошлаганларида Руже де Лиль инқилобий ғоялардан юз ўгирди. Республикага қасамёд этмишдан бош тортиди, яқинчиларга хизмат қилгандан кўра, истефого чиқишни афзал кўрди. Қўшиғидаги «азиз эркинлик» сўзларига янги маъно беришни истамади; унингча, Конвент арбоблари билан чегара ортидаги мустабид ҳокимлар ўртасида фарқ йўқ. Оммавий нажот кўмитасининг буйруғи билан шаҳар ҳокими Дитрихс, генерал Люкнерни ва

бошқа дворян офицерларни гильотинага судраб келганларида Руже де Лиль ўзини тутиб туролмади. Натижада ана сизга тақдир ҳазили — инқилоб куйчисини «аксилинки-лобчи» деб қамоққа ташладилар, ватанга хиёнат қилганликда айблаг, ишини судга оширдилар. Ҳолбуки, тутқунлардан бири муаллифнинг дўсти, яна бирига қўшиқ бағишланган, қолганлар эса унинг илк тингловчилари бўлган эдилар! Фақат, Робеспьер тахтдан қуладия ҳибсхоналарнинг эшиклари ланг очилиб француз инқилоби чидаб бўлмас шармандалиқдан, яъни абадий барҳаёт инқилобий қўшиқ муаллифини «Миллий устара» тифида қатл этишдек бемаъниликдан қутулиб қолди.

Шундай бўлса-да, ўшанда унинг ўлими — қахрамонларча ўлим бўлар эди. Ваҳоланки ҳозир уни ҳеч кимса улугламайди. Аксинча, умри давомида рўй берган, ҳақиқий мўъжиза яратилган ўша бир дақиқа унга кейинчалик қанчадан-қанча азоблар келтирди, ўшандан кейин яна қирқ йилдан ортиқ — неча минглаб кунлар у бадбахт бўлиб яшашга мажбур. Мундирини ечиб олдилар, нафақа тайин этмадилар; шеърлари, опера ва пьесаларини ҳеч ким нашр қилмайди, ҳеч қайси театр қўймайди. Ундан кўра ўлиб кетгани яхши эмасмиди!

Ҳаваскорнинг ўлмас даҳолар сафига ёриб кирганини қисмат кечиролмайди. Чунки майда одамнинг ҳаёти ҳар хил бачкана, кўпинча, нопок ишлардангина иборат бўлиши керак-да... Аввал Карно, кейинроқ эса Бонапарт унга ёрдам беришга ҳаракат қилиб кўрдилар, лекин ўша бахтсиз тунги кечмишидан сўнг унинг қалбига нимадир синган эди. Унинг кўнгли тасодифнинг (бу тасодиф уни уч соат ичида даҳога, маъбудга айлантириб қўйди, сўнгра яна чексиз нафрат билан дастлабки тубанликка ирғитган эди) ваҳшиёна шафқатсизлигидан рўй-рост яраланган эди.

Ҳокимият тепасига келганлар орасида Руже жанжаллашмаган император қолмади. Ҳатто унга ёрдам бермоқчи бўлган Бонапартга ҳам кўрс хатлар ёзди; сайловда унга қарши овоз берганини айтиб ошкора мақтанаверди. Хуллас, боши ташвишдан чиқмай қолди, чайқовчиликка берилди. Бир сафар вексель бўйича қарзини ўз вақтида тўламай Сент-Пелажидаги қамоқда ҳам ўтириб чиқди. Ҳаммадан ранжинган, судхўрлар таъқибига йўлиққан Руже полициядан қочиб, ниҳоят пойтахтдан узоқ, овлоқ бир жойга биқиниб олди ва у ердан туриб, худди лаҳад ичидан ҳаётни томоша қилаётгандек, ўлмас қўшиғининг тақдирини кузатиб ётаверди. Руже «Марсельеза»си қандай қилиб Наполеоннинг музаффар қўшини билан бирга Европанинг барча мамлакатлари бўйлаб қуюндек ўтганию эндигина император бўлиб олган Наполеон бу қўшиқни ўта инқилобий деб барча расмий тантаналар программасидан чиқариб ташлаганининг, Бурбонлар Реставрациясидан сўнг эса уни бутунлай тақиқлаб қўйганларининг ҳам гувоҳи бўлди. Фақат, ўша қора кунлардан бир одам умри ўтиб, яъни 1830 йилнинг июлида рўй берган инқилобий ҳаракатлар даврида бу қўшиқнинг сўзлари ва оҳанги Париж баррикадаларида худди илгаригидек қудрат билан яна жаранлаганида, буржуй-қирол Луи Филипп унинг муаллифига арзимас нафақа тайин этганида аламзада чол ҳайрон бўлди, холос. Бу кимсасиз, ёлғиз одамга кимдир эътибор қилгани мўъжизадек кўринади унга. Лекин бу эътибор ҳам узоққа бормади: 1836 йилда етмиш олти яшар чол Шуази-ле-Руада дунедан кўз юмдию номи ҳам ўчди-кетди.

Шундан кейин жаҳон уруши вақтидагина, аллақачон давлат гимни бўлиб қолган «Марсельеза» Франциянинг барча фронтларида жанговар куч-қудрат касб этиб янграганида фақир капитан Руже де Лилининг хокини Инвалидлар уйига элтиб, кичик капрал Бонапарт ёнига дафн этиш ҳақида буйруқ берилди — ниҳоят, ҳақиқий шоирлик унга бир тунгина насиб этганидан аччиқ ҳайратланган Руже — ўлмас қўшиқнинг жаҳонга танилмаган муаллифи ватанининг шон-шўхратга бурканган мақбарасида осойишталикка эришди.

Нодира
Рашидова

Наманган

*Сенинг гулларингни соғиниб келдим,
Сенинг йўлларингни соғиниб келдим.
Аллани қўмсаган фарзандинг каби
Жозиб куйларингни соғиниб келдим.*

*Олам-ку бепоеън, йўллар мўътабар,
Аммо ҳамон сенга толпинади дил.
Сенда бир фаслни кўрмасам агар,
Гўё ҳаётимдан чўрт узилар йил.*

*Мажнунтолларингга дил бўлур таслим,
Қалбимни аламлар эзарлар тошиб.
Толга-ку саркашлик ярашар асли.
Нечун, айт, уларнинг эзилган боши.*

*Е Машраб дардида долми қоматлар,
Усмонин йўқотиб мотамдами ё.
Кимдан кетиб кимга келар омадлар,
Шундай экан асли бу қизиқ дунё.
Усмонга бир маҳал айтилган алла
Шевангда мени ҳам аллалаганди,
Усмоннинг сочларин соғинган қўллар
Армонли бошимни хўп силаганди.*

*Тунлар эртақ тинглаб, алдаб шукуҳлик,
Чакка деб билганим кўз ёши экан.
Мен ўша йиллари билган буюклик
Олий буюкликнинг фарроши экан.*

*Онага юрагин очган қиз каби
Сенга мен дилимни очгум Наманган
Бугун гулга монанд навқирон қалбим
Мен ҳам йўлларингга сочгум, Наманган.*

*Бағрингга бос мени, онам Наманган,
Набирангман ахир сени соғинган.*

¹Маҳбуслар қатл этиладиган маҳсус тиф.

Ўтқир
Ҳошимов

МАЪНАВИЯТ МЕЪМОРИ

Бизнинг давримизда ўқитувчининг обрўси қай аҳволда! Биз ўзимизга муносиб ворислар авлодини тайёрлаётганими! Мактабнинг ҳаёт билан алоқаси қандай! Оила-мактаб муносабатлари-чи! Мактаб ўқувчиларини қишлоқ хўжалиги юмушлари билан қаддан ортиқ банд қилиб қўймаймизми! Юз процент ўзлаштириш деганда нимани тушуниш керак! Умуман шу нарсага зўр бериш керакми!

Кейинги йилларда бу муаммоларга аралашмаган олим, адиб, шоир, журналист, социолог кам топилади. Уйлаб қарасам, оддий қаламқаш сифатида мен ҳам беҳатиёр бу муаммоларга қайта-қайта мурожаат этган эканман. Мақола ва очеркларда, повесть ва романда... «Ешлик» журналида эса худди шу масалага бағишланган баҳс бир йил давом эттибди. Нега шундай!

Матбуотда КПСС Марказий Комитетининг «Умумий таълим ва ҳунар мактабларини ислоҳ қилишнинг асосий йўналишлари» ҳақидаги лойиҳаси босилиб чиқдию, ҳаммаси аён бўлди-қолди. Демак, бу масала пишиб етилган экан. Бу муаммолар кўпчилики ҳаяжонга солаётгани бежиз эмас экан. Лойиҳадан шу нарса кўриниб турибдики, партиямиз келгуси авлоднинг илми, меҳнатсевар, Ватанга содиқ кишилар бўлиб етишиши учун, энг муҳими уларнинг чинакам Инсон бўлиши учун тинмай ғамхўрлик қилиб келди, бундан кейин ҳам оталик қилаверади...

Агар биров мендан, энг қадимий касб нима, деб сўраса, ҳеч иккиланмасдан ўқитувчилик касби, деб жавоб берган бўлардим. Агар биров мендан энг бадавлат одам ким деса, ҳеч иккиланмасдан, ўқитувчи дер эдим. Тўғри, инсоният ҳарф таниб савод чиқарган замонга етгунча миллионлаб йиллар ўтган. Бироқ ёввойи одам ҳам бари-бир ўқитувчи бўлган, фарзандига чин инсон бўлиш йўлларини ўқитган, ўргатган. Акс ҳолда тараққиёт бўлмас эди. Инсон инсонга айланмас эди. Албатта, ўқитувчининг маоши бошқаларникидан кам бўлиши, қўшимча «даромади» мутлақо бўлмаслиги мумкин. Бироқ ўқитувчидек бадавлат, «миллионер» одам йўқ. Агар мендан одамлар назарида кишининг обрўини осмон қадар кўтарадиган ҳунар қайси, деб сўрасалар ўқитувчилик деган бўлардим. Одамлар назарида обрўсини етти қават ер тагига киритиб юборадиган ҳунар-чи десалар ҳам ҳеч иккиланмай, ўқитувчилик дейман. Бир қарашда тамомила зид кўринадиган бу тушунчаларни озми-кўпми ойдинлаштириш учун ўз кўзим билан кўрган баъзи воқеаларни айтиб берай.

Бундан анча йиллар илгари Қирғизистоннинг Саричелак қўриқхонасига бордик. Йўл олис, қалтис эди. Ярим кечага қолиб кетдик. Ҳайдовчи тоғ йўлида кечаси юришни хоҳламади. Ҳаммаёқ тоғ, йилт этган чироқ йўқ. Ниҳоят, олисда чироқ кўринди. Бордик. Вақт алламаҳал бўлган, бунинг устига беш-олти нотаниш эркак, бировникига нима деб кириб боришни билмай, истиҳола қилиб турардик. Ноилжой уй эгасини чақирдик. Қирғиз йигит самимият билан кутиб олди. Биз унинг безовта бўлмаслигини илтимос қилдик. Барибир, чой-нон, дастурхон келтирилди. Орамизда университет домлалари ҳам бор эди. Эрталаб Одинай (мезбоннинг исми шунақа экан) шу домлалардан бирини маҳкам қучоқлаб олди.

— Домла, мени кечиринг, кечаси қоронғида яхши танимай қолибман, мен университетда бир-икки ой ўқиганман, кейин оилавий шароит туфайли ўқишни ташлашга мажбур бўлгандим, — деди. Зум ўтмай бўйинига арқон солинган кўйини судраб келди. — Рухсат этасиз, ҳозир оёғингиз остига сўяман!

Шошиб турганимизни, бу ишнинг асло ҳожати йўқлигини қани тушутира олсак!

...Яқинда милицияда ишлайдиган бир танишим билан сўхбатлашиб қолдик. Ҳушёрхонада навбатчилик қиларкан. Гапдан гап чиқиб ғалати воқеани айтиб берди.

— Одамларга ҳайронман. Баъзан эсини йўқотгунча ичишадди. Нима кераги бор! Уч кун илгари ҳушёрхонага тушган одамлардан биттаси бўйинимга осилиб йиғлаб қолди. «Жон укам, мен сени ўқитганман-а, устозингни унутдингми, чиқариб юбормасанг, сендек шогирдим йўқ», дейди. Узи оёқда туролмайди, кийимларига қараб бўлмайди... Мундоқ разм солсам, ҳақиқатан ҳам мактабда геометриядан дарс берган муаллимим. Халиям ўша мактабда ишларкан. Ҳамкасбларимнинг айтишига қараганда, ҳушёрхонага учинчи марта тушиши экан. Ўртоқларимдан уялганимдан хонадан қочиб чиқиб кетдим.

...Хизмат юзасидан республиканинг кўп жойларида бўлишга тўғри келади. Бир областга борганимда пахтадан анча ҳосил олаётган бригадир билан таништиришди. Гаплашдик. Чиндан ҳам иши дуруст экан.

— Домла ўқитувчиликни ташлаб колхозга ўтдилару, ишлари гўмбў бўлиб кетти! — деди раис қувониб.

Собиқ домла мактабда ўн икки йил ишлаган экан.

— Ҳозирги ишингиздан хурсандмисиз! — деб сўрадим ўқитувчи-бригадирдан. Бригадир ишидан мамнунилигини айтди.

— Топиш-тутиш ҳам яхшидир!

— Ҳамма гап шунда-да, — деди бригадир ростига кўчиб. — Ўқитувчининг маошдан бўлак нимаси бор! Эртадан кечгача юракни сиқиб дарс ўтасан, оладиган пулинг халигидай.

— Бўлмаса нега пединститутда ўқидингиз!

Собиқ муаллим бу саволга жавоб бермай қўя қолди.

...Яна бир воқеа. Педагогика институтларидан бирида учрашув бўлди. «Қалбнинг оппоқ дафтари» мақоласи муҳокама қилинди. [Кези келганда айтиб ўтишим керак. Мазкур мақола юзасидан Ўзбекистон ССР Маориф министрлиги кенгайтирилган қарор қабул қилгани, бу мақола республикадаги ҳамма маориф муассасаларида ишлаб чиқилгани учун министрликдан беҳад миннатдорман]. Зални тўлдириб ўтирган студентларнинг аксарияти қизлар бўлиб, йигитлар озчилик эди. Йигитлардан бири савол берди:

— Ўртоқларим мени пединститутга кирганим учун масҳара қилишяпти. Йигит киши инженерми, ирригаторми бўлиши керак, ўқитувчилик аёлларнинг иши, дейишадди, шу гап тўғрими!

— Мутлақо нотўғри! — дедим ишонч билан. — Уша ўртоқларингиз бекор айтибди.

...Ноябрь охи эди. Дала айланаб юриб, мактаб ўқувчилари пахта тераётган қартага бордик. Бир чеккада тележка турар. Тушликка чиққан болалар пахтасини тарозибонга топширар эди. Кирза этик кийган, шляпасини бостириб олган йигит [бригадир эканини кейин билдик] сочига оқ оралаган, чехрасидан толиққани билиниб турган киши [бу киши ўқитувчи эканини ҳам кейин англадик] жаҳд билан қаттиқ-қаттиқ гапирарди:

— Энди, домла, бунақа эмас-да, кеча ўртача эллик килодан ҳам тушмабди. Бу қанақа гап!

Кекса домла ёш бригадирнинг дашномига индамай қулоқ солиб турар, икки қадам нарида эса, болалар тарози олдида навбат кутиб бу гап-сўзларни эшитишар эди.

...Ниҳоят тагин бир воқеа. Яқинда ёш бир ўқитувчи жувон йиғламоқдан бери бўлиб олдимга келди.

— Бўлмайти, ўқитувчиликни ташлайман!

Бир оздан кейин рўй берган воқеани гоҳ хўрсиниб, гоҳ кулиб айтиб берди.

— Қуйи синфларга дарс бераман. Учинчи синфда Шавкат деган бир бола бор. Алифни калтак деёлмайди. Бунинг устига ўлғудай тўполончи. Қайси куни «икки» қўйган эдим, онаси келиб бутун синф олдида «болани ўқитишни эпломасанг, бўшатиб қўй мактабни», деди. Ҳаммадан алам қиладигани, чиқиб кетаётганида оёғимга қараб «кийиб юрган туфлингизни қаранг, менга айтмайсизми, чешскийсидан топиб бермайманми» дейди. Директорга кириб шикоят қилсам, «Келинг шу бозорчи хотин билан олишиб юрманг, уч қўйиб беринг боласига, барибир ўзлаштиришни юз фоиз қилишимиз керак-ку» деб юпатди.

Мана, ўзим гувоҳ бўлган баъзи воқеалар. Уларни чуқурроқ мулоҳаза қилсак, қандай хулосалар чиқишини пайқаш қийин эмас. Шундай қилиб, ўқитувчи — энг табаррук касб. Яхши домла, ҳақиқий миллионер! Йўқ, унинг миллион сўм пули бўлмаслиги мумкин. Аммо миллионга шогирди бўлиши ҳеч гап эмас. Яхши устоз қайси ташкилотнинг қайси эшигини очмасин, битта шогирди салом бериб чиқади. Қайси шаҳар ёки қишлоққа бормасин, жилла курс бита шогирди очиқ чехра билан кутиб олади. Саричелак йўлида рўй берган воқеа хотирамга михланиб қолгани шундан. Яхши домланинг обрўси қанчалик улуг бўлса, ёмон устознинг иллати ҳам одамлар назарида шунчалик бўртиб кўзга ташланади. Эҳтимол хушёрхонада навбатчилик қилган милиционер йигит ўзига таниш инженерни, механизатор ёки агрономни учратганида бунчалик етти номуси ерга букилмас эди. Энг ёмони шундаки, у ўқитувчини, тагин ўзининг устозини шундай шармандали аҳволда кўрган!

Лойиҳада совет педагоги ўзининг маънавий оламини ҳаммиша пок сақлаши, ўз устида тинмай ишлаши, фан ютуқларидан ҳаммиша хабардор бўлиши шарт, деб таъкидлангани бежиз эмас. Яшириб нима қилдик: орамизда ҳамон наридан-бери дарс ўтадиган, боланинг билимга эмас, ота-онасининг мавқеага, ҳатто ота-онадан келадиган манфаатга қараб баҳо қўядиган домлалар йўқми! Муаллим бу қилиги билан ўзининг обрўсини уч пулга чиқаради. Лекин бу унчалик даҳшатли эмас. Даҳшатли бошқа жойда: бундай ноҳақликни кўрган болалар кейинчалик ким бўлади! Ҳақиқат, адолат деган муқаддас тушунчаларга қандай қарайди! Бунақа лўттибозликни кўрган бола мунофиқ бўлиб ўсмайди!

«Ёшлик» журналида давом этган мунозарада педагог ва ўзувчилар, олим ва ишчилар қатнашишди. Қизиқ, нима учундир аксарият одамлар адабиёт муаллимлари ҳақида фикр юритишарди. Бунинг сабаби нима! Нега энди, айтилик, физик, математик ёки биолог ҳақида ҳеч ким гапирмайдию, айнан адабиёт ўқитувчиси доим балога қолади! Эҳтимол, баҳсга қатнашган кишиларнинг аксарияти адабиётга яқин одамлар бўлгани учундир! Балки адабиёт анча «тушунарли» фан бўлгани учундир! Билмадим. Мен бунинг боисини бошқа томондан излагим келади. Гап шундаки, кейинги йилларда аниқ фанлар қанчалик кескин тараққий этмасин, аниқ фанлар келажакда етакчи бўлиб қолиши қанчалик равшан бўлмасин, барибир, аниқ фан дарсликларидан катта ўзгаришлар камроқ бўлади. Қолаверса, булар ҳарқалай ўз хусусиятига эга бўлган фанлар. Адабиёт эса, мана шу фанларнинг ҳаммасини ўз ичига олади. Негаки у Инсон олами ҳақидаги фан. Шу боисдан ҳам адабиёт муаллими ҳар томондан мукамал бўлиши керак. Болога илм беришгина эмас, таълим бериш, гуманист сифатида тарбиялаш кўп жиҳатдан адабиёт ўқитувчисига боғлиқ. Ҳолбуки, кўплар адабиётни энг осон соҳа деб ўйлашади. Билими «бундайроқлар» ўзини гуманитар факультетларга, жумладан тил-адабиёт ёки филология факультетига «уради». Қарабсизки, ўз ўқувчиси билган китобни ўқимайдиган, бинобарин боланинг саволларига жавоб беролмайдиган, қишлоқдаги тўйда бир шоирнинг шеърини иккинчи шоирники билан чалкаштириб ўқийдиган, шу билан гўё обрў топаётган, аммо аслида шогирдларнинг олдида шарманда бўладиган, энг

ёмони инсонийликдан сабоқ берувчи адиблар ижодини яхши билмайдиган чаламулла ўқитувчилар пайдо бўлиб турибди... Бир вақтлар мактабда ўқиб юрганымда ўз кўзим деб орзу китлагани тирик ёзувчини кўрсам армоним йўқ эди, деб орзу қилардим. Ҳозир шароит ўзгарди. Истаган мактабда истаган адибни тақлиф қилса, ўша шоир ёки ёзувчи имкони бор даражада албатта ўқувчилар билан учрашувга етиб боради. Албатта унинг мақсади китобхоннинг мақтовини эшитиб «семириб» келиш эмас. Чинакам ижодкорга бунинг кераги ҳам йўқ. Ёзувчининг мақсади аввало ҳаётнинг ичига чуқурроқ кириб бориш, катта-кичик муаммоларни синчиклаб ўрганиш. Қолаверса, китобхоннинг холис гапини эшитиб ўзи йўл қўйган камчиликларни билиш. Адабиёт ўқитувчиси Ҳалима Худойбердиеванинг шеърларини Абдулла Ориповники билан, Саид Аҳмад романини Одиб Ёқубовники билан алмаштириб юборди. Мактаб болалари эса ўтирган жойида домласининг хатосини тўғрилаб ўтиради. Шу бола энди домласини қандоқ ҳурмат қилсин!

Домлаликни ташлаб колхоз бригадири бўлиб кетган киши тўғрисида аниқсиза кўп ўйладим. Албатта, бевосита ишлаб чиқаришда меҳнат қилиш, айтилик, пахтакор бўлиш жуда машаққатли иш. Аммо шахсан мен ўқитувчиликни ташлаб бригадир бўлиб олган ўша собиқ домла ҳақида бир сатр ҳам мақтов гап эза олмадим. [Ҳолбуки айрим қаламкашлар фалончи пистончевич дил амри билан мактабдан далага ўтиб, мана бундоқ қаҳрамонлик кўрсатдилар, деб анчагина ёзишган. Майли, бу ҳар кимнинг ўз дунёқарашига боғлиқ]. Бизнинг мамлакатимизда ҳар бир касб шарафли. Ҳамма гап кишининг ўз хунарини яхши кўриши, ўз касбининг чинакам фидойиси бўлишида. Айниқса, Ўзбекистонда пахтакордек муқаддас касб йўқ. Аммо ўша муаллим азбаройи пахтакорликни севиб қолгани учун шу ишга ўтганмикан! Билмадим. Мен бунга ишонмайман. Унинг ўзи ҳам «ҳамма гап шунда-да», дегани бежиз эмас. У қандай қилиб бўлмасин кўпроқ маош олишини ўйлаган. Бунақа одам эртага бундан серпулроқ иш топилса, пахтакорликни ҳам ташлаб кетмайди, деб ҳеч ким кафолол бера олмайди. Лекин инсоф юзасидан бошқа гапни ҳам айтиш керак. Педагогларнинг маошини янаям ошириш кераклигини ҳаётнинг ўзи кўрсатяпти. «Халқ ўқитувчиси бизда шундай бир юксак даражага қўйилмоғи позимки, у буржуа жамиятида ҳеч қачон бундай юксак даражага кўтарилмаган, кўтарилмаепти ва кўтарилиши ҳам мумкин эмас... Биз ўқитувчини маънавий жиҳатдан юксалтириш борасида ҳам, уни ҳақиқий юксак унвонга лойиқ бўлишга ҳар томонлама тайёрлаш борасида ҳам, муҳими, ва энг муҳими унинг моддий аҳволини яхшилаш борасида ҳам мунтазам, оғишмай, зўр бериб иш олиб бориш йўли билан юқорида айтилган холга эришмоғимиз лозим.» Бу гапларни буюк дохийимиз Ленин айтган эди. Партиязма, давлатимиз шу муҳим йўналишда катта ишлар қилди. Педагогларнинг маоши, моддий фаровонлиги муттасил ошиб борди. Партиязма Марказий Комитетнинг лойиҳасида бу нарса яна бир бор кўриниб турибди: «Халқ депутатлари Советлари, халқ маорифи органлари, касабга союз ва комсомол ташкилотлари педагог кадрларнинг мустақкам ўрнашиб қолиши, уларнинг кўнимсизлиги қисқартирилиши юзасидан зарур чораларни кўришлари, ўқитувчиларнинг меҳнат ва турмуш шароитларини яхшилаш тўғрисида доимо ғамхўрлик қилишлари, уларга биринчи навбатда уй-жой беришлари лозим. Энг яхши педагогларнинг ишини маънавий рағбатлантириш ва моддий жиҳатдан рағбатлантириш практикаси кенгайтирилсин.»

Нақадар ҳақоний гап! Шубҳасиз, педагогнинг моддий шароитини яхшилаш деганда биз ўз касбини ташлаб бошқа — даромадлироқ ишга ўтиб кетадиган айрим кўнимсизларни «инсофга келтиришни назарда тутмаймиз». Ўз касбини ихлос билан севамаган одамдан [айниқса у педагог бўлса] яхшилик кутиш қийин. Бироқ ўқитувчининг моддий шароити яхши бўлса, бу далил ҳамма нарсани пулга қақадиган, ҳали эслатганимиз ёш муаллимага туфли ҳада қилмоқчи бўлган кимсаларнинг оғзига урувчи маънавий восита ҳам бўлади. Қолаверса, бу шарафли меҳнатга яраша ҳақ тўлаш социалистик жамиятимизнинг моҳиятидан келиб чиқади.

Шу ўринда тагин бир фикрни айтиш керак. Масалан, милиция ходими, суд ёки прокуратура вакиллари давлат аҳамиятидаги шахс саналади. Бу касблардаги кишиларни оз бўлса-да камситиш давлат томонидан қаттиқ жазоланади.

Нима учун чайқовчи хотин ёш муаллимани ўқувчилар олдида ҳақорат қилса, ёш бригадир мактаб болалари олдида отаси тенги домлага дағдаға қилса, ҳеч ким унинг мушугини пишт демаслиги керак! Ахир муаллим бажараётган иш давлат аҳамиятига молик юмуш эмасми! Болани ёшлигиданоқ меҳнат бўлиқларини руҳида тарбиялаш керак. Бутун мамлакат болаларининг онаси Крупская айтганидек, биз бир тўда оқбилак бойваччаларни эмас, меҳнат кишини тарбиялаймиз. Шу жиҳатдан баъзан шаҳар мактабларидаги болаларнинг бекор қолиши, меҳнат билан топиладиган нон кадрини ўнчалик ҳис қилмаслиги кишини ташвишга солади. Қишлоқ болалари кичкиналик чоғиданоқ меҳнат қилади. Бу жуда яхши. Аммо баъзан болаларнинг ўқиш учун ажратилган вақти ҳам далада ўтиб кетаётганлигига афсусланасан киши. Қишлоқ мактабини битириб чиқаётган кўпгина болаларнинг билими саёз бўлиб қоляпти. Шундай хўжаликлар ҳам борки, раис ёки совхоз директори мактабини ўз мулки деб билади. Гўё мактаб қурилишига ёки ремонтга қарашгани учун у хоҳлаган пайтда болаларни далага чиқариш ҳуқуқига эгадек. Ажаб, биринчидан, ўша мактабда океаннинг нариги соҳилидан келган бола ўқиётгани йўқ, ўз болалари таълим оляпти. Иккинчидан, қурилиш ёки ремонтга ажратилган маблағ раиснинг чўнтагидан чиққан эмас. Колхозчиларнинг — яъни ўша мактаб ўқувчиларининг ота-онаси меҳнати эвазига топилган маблағ. Менга қолса, мактабларга хўжалик бошлиқлари «раҳбарлик» қилишига чек қўйиш керак дердим. Ҳамма нарса меъёрида бўлгани яхши. Лойиҳада ҳам болаларнинг вақтини ортиқча юмушларга кўп сарфламаслик масаласи қўйилган.

Яна бир масала: педагогика институтида ўқийдиган ўша йигитчанинг саволига келайлик. Бу ўринда мен ҳурматли домла, СССР халқ ўқитувчиси Мамажон Абдурасуловнинг фикрига қўшилмайман. Мамажон ака болалар табиатан онага яқин бўлади, демак, ўқитувчилар асосан аёллардан бўлгани маъқул, деган фикрни айтади. Албатта, касблар ўртасида эркаклар ва аёллар касби деган тушунчада жон бор. Бироқ мактабда, айниқса юқори синфларда албатта эркак ўқитувчи (ўз касбининг фидойиси бўлган педагог) жудаям керак.

Негаки, ўсмир ўғил болалар эркак ўқитувчининг қаттиқ қўлини ҳис этиб ўсиши шарт. Ахир оқлада ҳам тали бола билан отасиз боланинг фарқи бўлади-ку!

Лойиҳада, баҳоларни сунъий равишда кўтариш, «иккисиз ва икки йилликсиз ўқиш» деган, бир қарашда чиройли, аммо амалда ёлгон практикага чек қўйиш ҳақида очиқ-ойдин айтилди. «Таълим-тарбия ишининг мазмуни ва методларида, мактаб ҳаётида ўқувчиларнинг билимига баҳо беришда ҳар қандай расмийлик кўринишларини қатъий равишда, тағ-томири билан тугатиш, процент кетидан қуввиш ҳолларига барҳам бериш зарур!» Бу масала аллақачон етилган эди. Тўғри, боланинг дарсларни ўзлаштира олмалиги давлат учун маълум маблағга тўшади. Лекин бола билса-билмаса, камида «уч» олиши ўқитувчининг обрўсига пўтур етказибгина қолмайди, бошқа болаларда ҳам илмга бўлган эътиқодни сусайтиради. Ахир план билан белгилаб бўлмайдиган нарсалар ҳам бор-ку дунёда! Лойиҳада мана шу нозик масала ҳам жиддий қўйилгани кишини жуда қувонтиради.

Ниҳоят, яна бир гап. Аксарият ҳолларда педагогнинг ўз устида ишлашига жуда оз вақти қолади. Баҳорда, кузда далада болалар билан бўлиш, қишда эса турли-туман жамоат топшириқлари, мажлисбозликлар... Ҳеч шубҳасиз, педагог фақат муаллим эмас, жамиятнинг илғор кишини, оташин агитатор бўлиши керак. Аммо уни ҳадеб майда-чуйда ташкилий ишларга тортавериш ҳам инсофдан эмас.

Хулоса қилиб айтганда, партиямиз Марказий Комитетининг лойиҳаси келажакимиз бўлмиш болаларнинг ҳар томонлама илмли, меҳнатсевар Инсон бўлиб етишиши йўлида катта ўфқлар очади. Айниқса, боланинг маълум касбини ўрганиши учун имконият яратиб бериш, ҳунар-техника билим юртлари тармоғини кўпайтириш, чуқурлаштириш борасида мўлжалланган катта тадбирлар кишини қувонтиради. Кўриниб турибдики, партиямиз, давлатимиз келажак авлод тўғрисида чинакамига оталиқ меҳрини беряпти. Бундай ғамхўрликка жавобан педагогларимиз ҳам ўз ҳунарларига янаям каттароқ иҳлос қўйиши керак. Ахир болага ҳаётни ота-она берса, яшашни устоз ўргатади.

Бир сўз

Мен Лоладан хафаман,
Бошқа ўртоқ топаман.
«Шаддод», деган сўзимга,
Қараб туриб кўзимга
Деди қасддан;
— Бўйи пастсан.
Бадбашара,
Хумбош,
Хаёлпараётсан!
Шунчалик айбим кўпми,
Узида-чи, айб йўқми?
Бўлди, ундан хафаман,
Бошқа ўртоқ топаман.

Неки берса ойимиз,
Бўлиб ердик доим биз.
Ранжитса уни биров,
Уч олар эдим дарров.
Уни дўстим деганман,
У деб калтак еганман.

У бўлса битта сўзга,
Атиги битта сўзга
Қарамай юзу кўзга
Шунча гапни тўқиди,
Битта дўстим йўқ энди.
Мен Лоладан хафаман,
Бошқа ўртоқ топаман...

Папка

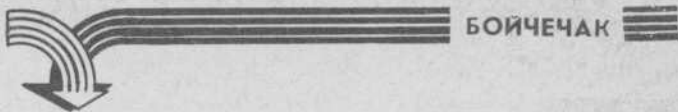
Қўл чўнтакда, борар «шеф»
Бостирганча шапкани.
Орқада митти Турсун
Кўтарган қўш папкани.
«Шеф» ҳуштакда беҳушсов
Қандайдир куй чалади.
Утган-кетган уларга
Қараб қўяр ғалати.

Чуқур-чуқур хўрсиниб
Турсун борар бемажол.
Ерга тикканча кўзин
Йўлма-йўл сурар хаёл.

Бирдан тўхтаб қолар у
Нимадир айтмоқ бўлиб.
Гапирмоқчи бўлар-у,
Улқаси кетар тўлиб.

«Шеф» дўқ урар:— Нима гап,
Нега қолдинг имиллаб?!
Турсун яна бош эгар,
Кетар боқмай ўнг-чапга.
Тортар ерга баравар
Қўлидаги қўш папка.

Манзилга етар-етмас
Ботиб кетган жиқ терга —

Ҳамза
Имонбердиев

Митти «шеф»нинг папқасин
Қулочлаб урар ерга.

— Бўлди, бўлди, бас етар,
Кўтармайман папқангни!!!
— Вей, Митти, ўзингмисан,
Босиб ол сал ўпқангни.

— Кўтармайман дедимми,
Кўтармайман бўлди, бас!
— Унутворибсан дейман
Хизматларимни, нокас!!!

Шу чоқ Турсун жағига
Келиб тушар мушт-гурзи.
Кўзойнаги бир четга,
Бир четга учар ўзи.
— Ойнагингни тақивол,
Аканг мардлардан, қўрқма.
Бўлдингми, мана энди
Улушингни ол, ма! Ма!

«Шеф» урар, сўкар роса,
Тупигини сачратиб.
Уртага тушиб бир чол
Олар уни ажратиб.

Митти турар бемажол,
Лаби-лунжи осилган.
Бошидаги дўпписи
Оёқ остда босилган.

Бироқ у хурсанд беҳад
Топгандай дардга чора.
Чунки мудҳиш қўрқинчни
Енгган эди илк бора.

Қодиржон
Собиров

ТОНГДАЙ ТИНИҚ ИСТИҚБОЛ

Депутатларимиз
ҳақида ҳикоя қиламиз

остини айтсам, ўзим ҳам билмай қолдим. Нима хизмат кўрсатиб қўйибманки, шунчалик ҳурматга сазовор бўлсам...

Ҳамсуҳбатимнинг чўзинчоқ юзида сезилар-сезилмас табассум пайдо бўлди. Қоп-қора кўзларни эса айтган гапларини тасдиқларди гўё: «Ахир рост-да, планини ошириб бажараётган битта менми бирлашмада! Эҳа, бизда донги кетган қанчадан-қанча ишчилар бор!»

Пиштур-тўқув фабрикаси партия комитети секретари Бахтиёр Азизовнинг хонаси иссиқ эди. Аммо ташқаридан туман кезар, январнинг қора совуғи этларни жунжитирар, бу совуқ дарахтларнинг яланғоч новдаларига оппоқ қиров бўлиб ёпишиб қолганди.

Майрамхон билан бир соатдан бери гаплашиб ўтирибман. Ен дафтарим турли-туман рақамларга, фамилияларга тўлиб кетди. Мана, масалан, «Атлас» абрли газламалар ишлаб чиқариш бирлашмаси йилига 22 миллион метр саккиз тепки хонатлас тўқиб чиқаради. Бу — етти ярим миллиондан кўпроқ хотин-қизларни кийинтириш учун етарлидир. Яна бир қизиқ рақам: бир сантиметр атлас газламасининг таркибида роппароса ўттиз учта тола бўлиши керак. Агар ўттиз иккита бўлса, етмай қолади, ўттиз тўртта бўлса, ортиб кетади. Иккала ҳолда ҳам ишлаб чиқариш технологияси бузилади. Ен дафтарим тўлиб кетган, лекин унда нимадир етишмасди. Ким билсин, балки мана бу қатор-қатор фамилиялару рақамлар керак эмасу, худди ўша етишмаётган нарса жуда керакдир. Баъзан шунақа ҳам бўлади...

Кўққисдан ҳаёлимга бир гап келиб қолди. Бундан ярим йил аввал Марғилон шаҳар халқ судида кўрилган бир ишни эсладим. Иккита ёш йигитни суд залидан машинага ўтказиб, олиб кетдилар. Бирни магазинчи, иккинчиси эса чайқовчи экан. Узаро тил бириктириб олишибди. Магазинга келган қимматба-

ҳо нарсалар чайқовчининг қўлига тушар, бу нарсаларни у чайқов бозорида устама нарх билан сотар экан. Фойда ҳам ўртада «арра» бўларкан. Уларнинг мол-мулки, енгил машиналари давлат фойдасига мўсодара қилинди.

Қизиқ, нега эсладим мен бунини! Ҳа, ёдимга тушди. Еруғ нарсани кўрсанг, дарҳол биронта қора воқеа ҳаёлингга келади. Ҳалиги иккала жиноятчининг ҳам ёшлари йигирма тўрт — йигирма бешда эди. Икковнинг ҳам тоғни урса талқон қиладиган кучи бор эди. Майрамхон ҳам йигирма тўрт ёшда. Йигирма тўрт ёш...

...Уша, 1977 йилнинг ўрталарида Рауфбек ака Сарсонқумдан чарчаб қайтди. У Охунбобоев районидаги Фрунзе номли колхозда ишлар, ҳозир эса Марказий Фарғонанинг жазирама қўмликларини ўзлаштиришда ёрдам бермоқда эди.

— Энди, она қизим, мактабни ҳам, мана, битириб олдинг, — деди у қизига, — ўқишга бораман десанг, ихтиёринг.

Майрамхон оиладаги еттита қизнинг иккинчиси эди. Кенжа ўғил Мўхаммадбек тўғилмаганди ҳали.

Ота давом этди:

— Аммо бир нарсани унутма, қизим. Мен сени ҳам қизим ўрнида, ҳам ўғлим ўрнида кўраман. Ўзим ҳамиша чўлма-чўл кезиб юрган одамман. Мана, бу йил уйнинг ремонтини ҳам ўзинг қилдинг. Оиламизнинг катта таянчи ўзингсан.

Майрамхон бугун мактабда сўнги имтиҳонини топшириб келганди. У ҳовли четидики сўрида ўйчан ўтирар, отасига нима деб жавоб қайтаришни билмас эди. Шу пайт тандир ёнида онаси Хосиятхон билан гурунглашиб турган қўшниси Матлубахон уҳ тортиб қолди.

— Бу ўқиш дегани ҳам бир қийин бўлиб кетдики, опа! Бир танишимизнинг ўғли ўтган йили институтга кираман деб ота-онаси тийинлаб йиққан уч минг сўмининг бошига сув қуйиб келди.

— Меҳнаткаш одам унақа пуллари кўкка совурмайди, — деди Рауфбек ака қўлини сочиққа артаётиб, — аммо Майрам ўқишга бораман, деса, эл қатори қилиб жўнатамиз.

Орага жимлик чўкди.

— Эртага бир бизнинг фабрикага ўтмайсанми, Майрамхон, — таклиф қилиб қолди Матлубахон. У «Атлас» абрили газламалар ишлаб чиқариш бирлашмасида ишларди. — Бир кўр. Балки ёқиб қолар.

...Майрамхон умри бино бўлиб бунақа шовқин-суронни эшитмаган эди. Ҳатто тасаввур ҳам қилмаганди. Тақ-тақ, гув-гув, тарақ-тарақ... Унлаб, юзлаб дастгоҳлар бир маромда ишламоқда. У куни бўйи Матлуба опасининг ишига разм солди. Қулоқлари шовқин-сурондан бошқа нарсани эшитмас, аммо кўзлари мўъжиза кўради. Улкан бино ичидаги ўнлаб дастгоҳлар тинмай ҳаракат қилар, уларни қандайдир кўзга кўринмас бир куч бошқарар, оқ, сариқ, қизил ва кўм-кўк — турли рангдаги ўрчиқлардан ипак толалари чўзилиб келарди-да, дастгоҳ рўпарасида бир сафга тизилар, хиёл ўтмай улар ялтироқ, нафис саккиз тепки атлас оқимига қўшилиб кетарди. Бу ранглар оқимининг на боши кўринарди, на охири.

Дастгоҳлар ёнида чаққон ҳаракат қилаётган аёллар, қизларнинг бари Майрамхонга «Хуш келибсиз!» дегандай табассум ила бош қиларди.

Бирдан нимадир юз бергандай бўлди. Ҳаммаёқ ғайритабиий равишда жимлик қолди. Дастгоҳлар ишдан тўхтаган экан.

— Нима бўлди! — ҳеч нарсани тушунолмаётган сўради Майрамхон.

— Тушлик. Юринг, айланай, биз билан. Истараси иссиққина қиз экансиз, — унинг қўлтиғидан олди бир аёл. — Бирга овқатланамиз.

Икки қатор қилиб қўйилган стол атрофига ўнлаб хотин-қизлар келиб ўтиришди. Кимдир сумкасида оби нон чиқарди, кимдир қатиқ, кимдир пишлоқ.

— Қани, олинг, ука! Бизда сизники-бизники бўлмайди.

Уша кўниёқ Майрамхон фабрикага шогирд сифатида ишга қабул қилишларини сўраб ариза ёзди.

— Сизни кинга бириткасиз экан! — ўйланиб қолди фабрика директори, — шогирд етиштирмакчи бўлганлар жуда кўп...

— Менга берақолинг бу қизчани, — илтимос қилди кекса тўқувчилардан бири. — Шундай шогирд чиқарай-ки, кейин мен билан от солишиб юрсин.

— Майли, Зелфира опа.

Кечқурун Рауфбек ака уйга келиши биланоқ қизига юзланди.

— Қалай, она қизим, ишинг ёқдими ўзингга!

Аммо қиздан садо чиқмади.

— Ишинг, дейман, ёқдими ўзингга!

— ...

— Бунга бир бало бўлганми! — ажабланди ота.

Қиз унинг кўзларига тикилиб турса-да, негадир ҳеч нарсани тушунмас, жавоб қайтармасди.

Шу пайт эшикдан кириб келган Матлубахон қаҳ-қаҳ отиб, кулиб юборди.

— Ҳайрон бўлманг, Рауфбек ака, бунинг қулоқлари шовқиндан битиб қолган. Ҳаммада бир марта шундай бўлиб олади. Бир ҳафтага қолмай аввалгидай бўлиб кетади.

Мустақил ҳаётнинг бошланиши. Бу сўзлар замирида катта маъно бор. Ҳаётни изга солиб олиш қийин. Уринасан, туртинасан, чидайсан, тажриба ўрганасан...

Бу ерда ҳар бир тўқувчи одатда учта дастгоҳда ишлайди. Яхши ишлай олса — тўртта дастгоҳ биритишади. Дам у дастгоҳда тола узилади, дам бунда. Шунда дастгоҳ дарҳол тўхтатилиши, тола қайта уланиб, юргизилиши керак. Минглаб толалар бир-бири томон қисилиб келаверади. Кўзинг олдида текис, майин, силлиқ атлас пайдо бўлади.

Тўқувчи ҳар бир станокда смена давомда 12—13 метр атлас тўқиши керак. Демак, тўртта станокда — 50 метрга яқин. Лекин масаланинг иккинчи муҳим томони бор. Бу ҳақда кунлардан бирида смена бошлиғи шундай деди:

— Бизда иккита план бор, қизим. Газлама тўқиш плани ва сифат плани. Уларга худди Ҳасан-Ҳусан ёки Фотиима-Зухродек қараш керак. Уларни бири-бирдан ажратиб бўлмайди. Газлама тўқиш планини икки юз фонд қилиб бажарингу, унинг сифати бўлмаса, биздан раҳмат эшитмайсиз.

Майрамхон кейин билиб олди: тўқиладиган газламанинг саксон проценти биринчи сортлар билан қабул қилинса, сифат плани бажарилар экан.

— Устозингиз Зелфира опа 95 процентни биринчи сортга топшираётти, — дейишди.

— Сиз қандай эришасиз бунга, опа! — сўради Майрамхон. Устози жимлик қилди.

— Қани, яқинроқ кел-чи, — сўнг кўрсата бошлади, — ҳеч қандай сири йўқ. Фақат шовқинли керак. Толани мана бундай ушла. Жуда яхши. Бажараётган ишинга кўпроқ меҳрингни бер. Сабр қил, кунт билан ишла. Оз-моз матонат ҳам керак, албатта. Меҳнат матонати.

«Матонат», деди устози. Нима ўзи у, матонат!

Бу сўзларни Майрамхон орадан беш йил ўтгач, 1982 йилнинг ёз ойларида Қора денгиз бўйида эслади.

Уша йили ёзда у тўқувчи дугонаси Муяссар Тошпўлатова билан бирга туристик группа составида Кавказга борди. Ўзбекистонлик туристлар Сочи ва Адлернинг хушманзара оромгоҳларини, Пицунда ўрмонзорларини, машҳур Янги Афон ғорини, биллурдек тиниқ Рица кўлини бориб кўрдилар. Яқшанба куни туш пайтида эса Сухумига етиб келишди.

— Энг аввало Надежда Курченконинг қабрини зиёрат қилайлик, — таклиф киритди кимдир.

Майрамхон Надежда ҳақида эшитмаган эди, гапириб беришди. Надежда Сухуми-Батуми шаҳарлари ўртасида учадиган самолётнинг стюардессаси экан. Кунлардан бирида пассажир қиёфасидаги ҳаво қароқчилари самолётга чиқиб, уни чет элга буришни буюрганлар. Ун тўққиз ёшли стюардесса қиз учувчилар хонасига кириладиган эшикни кўкси билан тўсиб олган. Қароқчилар Надеждани отиб ўлдиришдан бошқа чора тополмаганлар.

Жасур қизнинг қабри узра қип-қизил гуллар сочилиб ётарди. Юқорикорда, мрамар тош устида эса унинг хиёл табассум қилиб турган портрети.

Орадан бир ҳафта ўтгач, ўзбекистонлик туристлар юртларига қайтдилар. Ушанда самолёт ойнасидан пастга, пага-пага булутларга ўйчан тикилиб борар экан, марғилонлик тўқувчи қиз ўзича ўйланади: «Матонат. Нима ўзи аслида бу! Кишидаги бутун ироданинг, қатъиятнинг бир лаҳзалик уйғонишим! Еки инсоннинг ўзига номаълум бўлган қандайдир бир ички кучларнинг ярқ этиб юзага чиқишим! Ахир меҳнатда ҳам матонат кўрсатилади-ку! Хўш, уни қандай таърифлаш керак, бўлмаса! Зелфира опа айтгани каби, ишга ортиқчароқ кунт қўйиш, унга юрак кўрнингни сарф қилиш, бу нарсага меҳнат дея қарамаслик, балки ундан завқ олган ҳолда ишлашдир!»

...Ҳафталар ойларга, ойлар эса йилларга уланиб ўтиб бормоқда. Ҳар бир ой, ҳар бир йил, бу киши ҳаётининг маълум бир парчаси.

Фабрикага ишга келганининг учинчи йили Майрамхоннинг суратини биринчи бор бирлашма «Ҳурмат Тахта»сига илдилар.

— Энди мана мен билан бемалол от солишсанг бўлаверадим, — деди устози. Чунки шогирд 94 процент маҳсулотни биринчи сортга топшираётган эди.

Шу йили уни шаҳар Советига депутатликка сайладилар. Орадан кўп ўтмай эса Майрамхонни комсомол-ёшлар бригада-сига бошлиқ қилиб тайинлашди. Қизнинг вазифаси икки баравар кўпайди. Ҳам ўзи ишлайди, ҳам бригадасидаги ўн нафар қизнинг меҳнати, планларининг бажарилиши, тўқиган газламаларининг сифати учун жавоб беради.

— Менга қаранглар, қизлар, — деди у кунлардан бирида бригада аъзоларига, — биз комсомол-ёшлар бригадасимиз, шундайми! Бошқа бригадалардан бироз фарқимиз бўлиши керакми ёки йўқми!

— Бўлиши керак, — дейишди қизлар.

— Тома-тома кўл бўлур, деган мақол бор халқимизда. Бизда кўзга унча ташланавермайдиган, аммо ишга халақит бераётган камчиликларга йўл қўйилмоқда. Биров ишга беш минут кеч келади, биров ўн минут... Тушлик пайтини ўзларининг хоҳишига кўра узайтириб олаётган одамлар ҳам учраб турибди орамизда... Менинг таклифим шу: комсомолларимиз цехда иш вақти устидан назорат ўрнатсинлар.

Орадан кўп ўтмаёқ шаҳар комсомол комитети Майрамхон Рустамова бошлиқ комсомол-ёшлар бригадасининг «Иш соати — комсомоллар оталиғида» деган ташаббусини маъқуллаб чиқди.

...Дастгоҳлар бир зум бўлсин тинмайди. Урчуқлардан оқ, қизил, сариқ, кўк толалар тинмай оқиб келаверади-да, кишининг кўз ўнгига ялтироқ, силлиқ мато — атласнинг мўъжизакор ҳошиялари пайдо бўлади.

Смена тугашига ҳам оз қолди. Майрамхон ҳисоб-китоб қилиб кўрса, бугун бир дастгоҳ билан ўртача 13 метрдан атлас тўқилибди. Бу жами 52 метр дегани. Кечагидан кам бўлмабди. Сифати ҳам яхши.

Январь ойининг боши, изғирин, совуқ кун эди.

— Сменадан кейин йиғилиш бор, ҳамма қатнашиши керак, — эълон қилиб қолди мастер. — Майрамхон, сенинг қатнашишинг эса жуда зарур.

«Йиғилиш бўлса йиғилишдир-да, — кўнглидан ўтказди тўқувчи қиз, — яна меҳнат интизоми, маҳсулот сифати тўғрисида гап бўлса керак.»

Аммо, смена тугагач, фабрика ҳовлисига чиқса, тумонат одам. Шаҳардан, бошқа, қўшни районлардан ҳам вакиллар келишибди. Яна нима гап бўлди! Мастер нега энди «Майрамхон, сенинг қатнашишинг шарт» деб таъкидлади! Бригадада меҳнат интизоми изига тушган, ҳамма планлар бажарил-япти-ку. Аммо бир неча кун муқаддам уни бирлашма партия комитетига, комсомол комитетига чақиришганларини эслади. У билан узоқ сўхбатлашдилар, ҳол-аҳвол сўрадилар. Тинчлик-микан!

Шу аснода йиғилиш бошланиб қолди. Бир вақт кимдир 611-Марғилон сайлов округидан СССР Олий Совети депутатлигига номзод кўрсатиш лозимлигини айтди.

— Менда таклиф бор, — деди шу пайт таниқли тўқувчи Мухсин Қорабоев, — мен бирлашмаиз пишитув-тўқув фабри-

каси ишчилари номидан комсомол-ёшлар бригадасининг бошлиғи тўқувчи Майрамхон Рустамованинг номзодини кўрса-таман.

Гулдурос қарсақлар янгради. Яна кимлардир сўз олди. Унинг сидқидилдан, ҳалол ишлашини, меҳнатда ҳам, одобда ҳам бошқаларга намуна эканини айтишди.

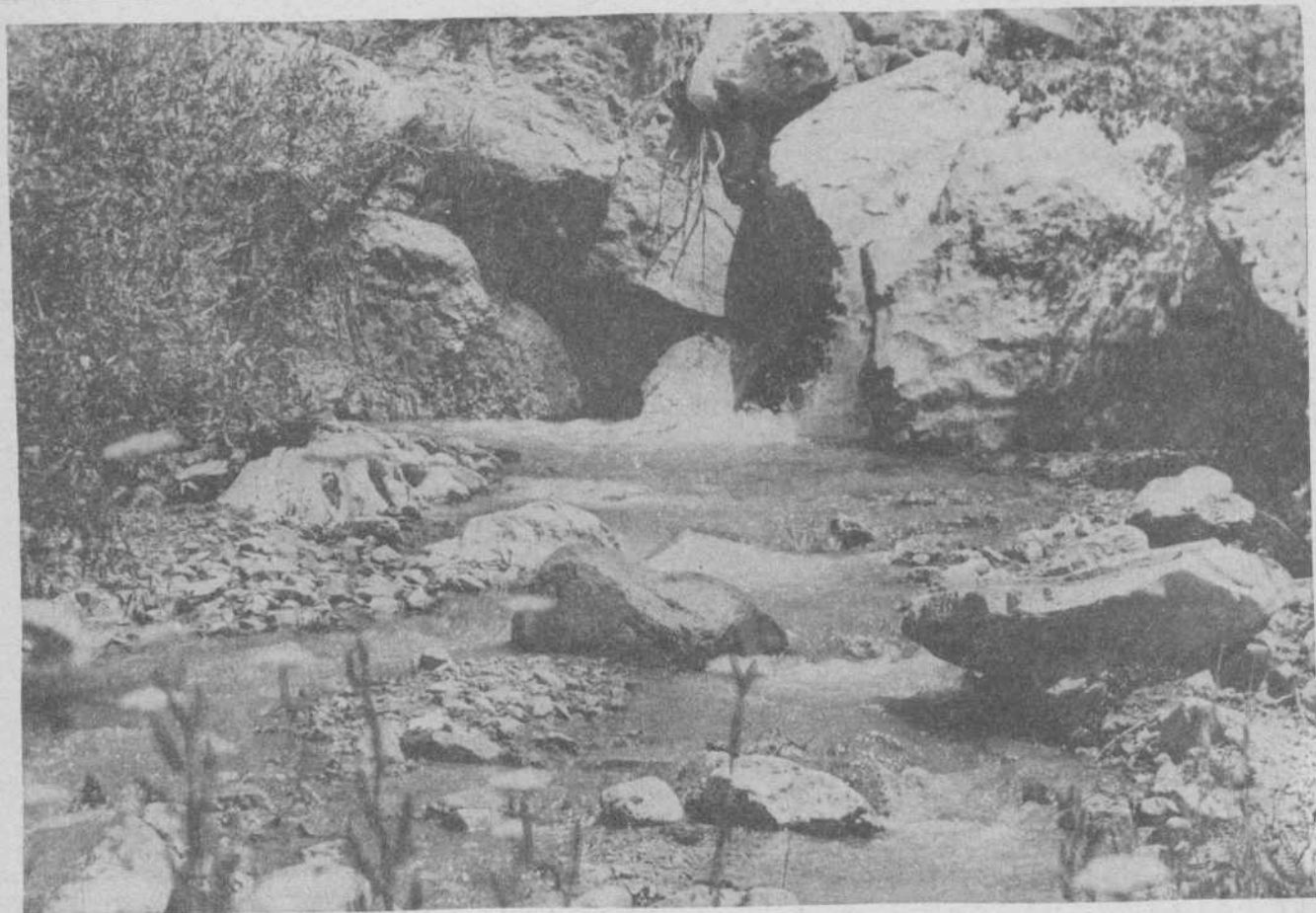
«Нега энди мен! — кўнглидан ўтказди Майрамхон, — ахир бирлашмага, фабрикага хизмати меникидан ўн чандон кўп синганлар озми!!»

— Бу сизга билдирилган катта ишонч, бошқача айтганда аванс, — деди кимдир унинг фикрларини ўқиб тургандай...

...Марғилонда навбахор сўлим бўлади. Дарахтлар аста-секин куртак ёза бошлайдилар. Кўм-кўк осмон юзида оппоқ булутлар кезиб юради. Юзларга илиқ шабада келиб урилади.

Мана, тонготарда ёшгина қизча фабрика дарвозасидан кириб келяпти. Юзларида кулгу, қадамлари шаҳдам. Ҳозирча у фақат меҳнатни, қайноқ меҳнатни билади, холос. У ҳали дунёни кўрмаган. Кўп нарсалардан хабари йўқ. Катта-катта анжуманларда, улкан масалаларни ҳал қилишда қатнашмаган. Москва манзараларини телевизорда кўрган, холос. Тошкентдан эса, фақат поездда ўтган...

Аммо унинг учун ҳали ҳамма нарса олдинда. У энди йигирма тўрт баҳорни кўрди. У ҳали ҳаётнинг катта йўлига энди чиқиб келяпти...

Табиат қўшиғи.

Н. ШАРИПОВ фотоси

«ДЕВОНИ НИҲОНИЙ»

Ўзбек совет адабиётининг асосчиси, инқилоб куйчиси, шоир ва драматург Ҳамза Ҳақимзода Ниёзий ўз ижодининг дастлабки босқичларида форсийда ҳам ғазаллар битгани маълум. Шоирнинг тожикча ғазалларидан олтитасини асл нусхада 1969 йил адабиётшунос Ю. Султонов Фафур Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида босилган «Ҳамза» китобига киритган. 1980 йили Душанбенинг «Ирфон» нашриёти чиқарган «Ҳамза китобида «Шеърҳои тоҷики» рубрикаси остида шоирнинг тўққизта форсча ғазали берилган. Аслида эса Ҳамза Ҳақимзодининг Ўзбекистон фанлар Академияси, Беруний номидаги Шарқшунослик илмий текшириш институтида 8989 инв. № билан сақланаётган, шоирнинг ўзи тузган «Девони Ниҳоний» мажмуасида 12 та тожикча ғазал ва бир мухаммаси форсий мавжуддир. Ҳамзанинг Ниҳоний таҳаллуси билан ёзган тожикча шеърлари асл нусхада тўла нашр этилмаганидек, ўзбек тилига ҳам таржима қилинмагандир.

Куйида шоирнинг ҳозирча ўзбек ўқувчиларига етиб бормаган тожикча шеърларидан икки таржима диққатингизга ҳавола этилади.

ТАРЖИМОН

Ҳамза
Ҳақимзода Ниёзий

Тоҷикистон газетаси
қаламварларига

«Жаноблари кимиёи назарига манзур бўлгудек лойиқ нарс топилса, газеталарингизнинг бирор бурчагида босилар деб умид қилурман».

Паёнай журъа тутгил, соқиё, бу масту шайдога,
Ки дил қони чаман этсин қадам қўйганда ҳар жога.

Магар бу тунги фурқатдан баса диллар асар олгай,
Ки саҳбо бўса тутмоқда ниқоби банди зебога.

На бўлғай бунча бадбахтлик, сабрсизлик ва навмидлик,
Кесилса ток шохи бергай самар боғбони донога.

Табиат нозидан ўзга таманноий гули сунбул,
Муҳаббат қўймаган боғбон етарми қадри раънога.

Агарчи ҳар биҳишти жовидон жовидлиги йўқдир,
Сияҳдил лола тўлмишдир нишоти файзи саҳрога.

Тариқи ишқ жафосидан сен ошиқ чекмагил озор,
Табассум кўз ёши зийнат қора кўзлари шаҳлога.

Агар кўнглимни овлолса ўшал ўзбеки жонона,
Икки холини алмашгум Самарқанду Бухорога.

«Ислоҳ бермоқ қулли ихтиёри муҳобир қаламига».

Налар қилдинг манга,
эй чарх

Налар қилдинг манга, эй чарх, бу янглиғ бенаво қилдинг,
Саноқсиз хўрликларга ахири мубтало қилдинг.

Бирини ғамли айлабсен бирини шод этиб доим,
Бу ерда бу ғарибни юз аламга ошно қилдинг.

Санга дедим даво бер, дардманман раҳм қил манга,
Уриб кўксимга ханжар ўлдириб сен бедаво қилдинг.

Гуноҳим не эди, эй бевафо, дунёи кажрафтор,
Муродим бори уч кунлиғ ҳаётим мосуво қилдинг.

Билолмайманки ҳайронман бошим зулматга
чўкмишдир,
Не қилдим сенга мен, сен бунчалар менга жафо
қилдинг.

Жудолиғ бир томон, ҳажри қора кўзлар ўлиб бир ён,
Ки дасти ғурбатингдан ўлмоғим охир ризо қилдинг.

Не десин бу Ниҳон ғайри фиғонким бахтиёрлик йўқ,
Ушал қолу бало амри била менга бало қилдинг.

Тоҷикчадан
Олимжон БҮРИЕВ таржималари

Жўра
Саъдуллаев

Яхшилар ёди

урматли редакция, биз яқинда янги массивга кўчиб ўтдик. Мактабимиз катта кўчанинг нариги бетида. Кўча Тошмухамедов номи билан аталади. «Ким бу киши?» «Нима ишлар қилган!», — деб янги синфдошларимдан сўраб кўрсам, улар тузукроқ жавоб бера олишмади. «Колхоз тузган... Раис бўлган эмиш», — дейишди. Илтимос, иложи бўлса, Тошмухамедов ҳақида маълумот берсангиз».

Мактуба, 5-синф ўқувчиси,
Тошкент шаҳри.

«Мактабимизда шон-шўҳрат музейи бор. Лекин қачон қарасанг, қулф. Райондан, областдан комиссия келса, очиб кўрсатишади. Бир кун, Ғалаба байрами арафасида, отряд йиғилишини шу музейда ўтказмоқчи бўлдик. Лекин мактаб раҳбарлари «Жой тор, экспонатларни бузиб қўясизлар», — деб унашмади».

Набижон, Тўрақўрғон райони.

Бу мактубларни ўқиб, Латвияда бўлган бир учрашувни эсладик. Рундана районидаги мактаб музейида бир фотосурат сақланмоқда. У 60-йилларда Сунуплява-Рундана районидаги бир тепаликда олинган. Улуғ Ватан уруши йилларида бу ерда 219-Идрица дивизияси бўлиналари жанг олиб борган. Урушдан кейин бу тепаликка ёдгорлик ўрнатилган. Жангларда қахрамонона ҳалок бўлган Совет разведкачилари номи ёдгорликка зарҳал билан ёзиб қўйилган. Ҳамюртимиз Уринбой Абдуллаев номи ҳам шу лавҳада бор.

Урушдан кейин Рундана мактабининг қизил изтопарлари жасур разведкачиларга онд ҳужжатларни тўплаш бошлашди. Уша кезлари тепаликнинг барча ҳимоячилари ҳалок бўлган деб ҳисобланарди. Музейда биз кўрган фотосуратда эса, Уринбой Абдуллаев ёдгорлик пойига гулчамбар қўймоқда...

— Биз бу кишини ўн олти йилдан кейин Ўзбекистондан, Тўрткўл районидан топдик, — дейишди музей қизил изтопарлари. — Уринбой акага Совет Иттифоқи Қахрамони Олтин юлдузи билан Ленин ордени ҳам шунча фурсат ўтгандан кейингина топширилди. Ахир, бу қахрамон юртдошингиз ҳам шу тепаликдаги жанг чоғида «ҳалок бўлганлиги» барча ҳужжатларда қайд қилинган экан-да...

Кейинроқ Тўрткўлга бориб, Уринбой Абдуллаев билан учрашдик, собиқ разведкачининг ҳаяжонли ҳикояларини тингладик. Уша кезлари Абдуллаевлар хонадонда кўпгина қимматли ҳужжатлар, ноёб буюмлар сақланмоқда эди. Уларни бир жойга тўплаш, асраб-авайлаш тўғрисида на қишлоқ мактабининг ўқитувчилари, на комсомоллар нега шу пайтгача ўйлашмаётган экан-а, дея ажабландик.

Тўғри, Тўрткўлда Гражданлар ва Улуғ Ватан уруши қахрамонлари хотирасини абадийлаштириш, ёшларни ҳарбий-ватанпарварлик руҳида тарбиялаш борасида анча ишлар олиб борилмоқда. Аммо, тўрткўллик Совет Иттифоқи Қахрамони Уринбой Абдуллаевнинг уй-музейини ташкил этиш алақачон етилган масала-ку! Қахрамон ҳамюртимиз жасорати ҳақида совет саркардаларининг мемуарларида, бадий асарларда ҳикоя қилинган. Шулар уй-музейга тўпланса, ёшларни она-Ватанга муҳаббат руҳида тарбиялашга хизмат қилмайдими!

Ҳозир республикамиз район марказларида, йирик колхозлар, совхозлар, кўпгина мактабларда тарих, шон-шўҳрат музейлари, заллари, хоналари ташкил қилинган. Фақат республика колхозларининг ўзида 130 дан ортиқ музей бор. Коммунистик районидаги «Политотдел», Янгийўл районидаги «Ленинизм», Андижон областининг Ленин районидаги «Провад Востока», Намангандаги «Ленинград», Тўрткўлдаги Максим Горький номи колхозларининг музейларида социалистик ўзгаришлар кўлами, коллективлаштириш ҳаракати, хотин-қизлар озодлиги тарихига онд кўпдан-кўп ҳужжатлар, томошабинларни, хусусан ёшларни ҳаяжонга солувчи ажойиб экспонатлар жамланган. Ана шу музейлар тадбиркор, бу ишни жондиладан севувчи, эртанги кунимиз ва келгуси авлодларимиз баркамоллиги ҳақида қайғураётган мураббийлар кўлида маънавий тарбиянинг таъсирчан қуролига айланиши мумкин.

Афсуски, ҳамма ерда ҳам бу ибратли тарбия воситасидан тўла, оқилона ва ўз ўрнида фойдаланилапти, деб бўлмади. Бир сафар «Политотдел» колхозини музейини кўргани бордик. Қалитни топшиғунча партия комитетининг секретари билан ярим соатдан зиёд суҳбатлашиб ўтирдик. Ниҳоят, қалит ҳам топилди, музейга қадам босдик, кўз ўнгимизда дид билан безатилган заллар, ноёб экспонатлар... Залларни айланиб чиқиб, Чирчиқ дарёси бўйидаги тўқайзорлар ўрнида қад кўтарган бу агрошаҳарча, республикамизга донг таратган мана шу орденли колхознинг шонли тарихи, нонга, илмга, эркам ташна бир халқ камолотининг ибратомуз босқичлари, СССР халқлари қон-қардошлигининг шонли аъёналари ҳақида жозибали фото альбом, ҳужжатли қисса, эсда қоларлик киноочерк тайёрлаш мумкин экан, деган фикрга келдик.

Таассуротлар дафтарига Африка ва Австралия, Осиё ва Америка, Европанинг кўпгина мамлакатларидан келган сиёсий ва давлат арбоблари тўлқинланиб ёзиб қолдирган сўзларни ўқидик. Лекин бу донгдор колхозда ҳам аҳолини, айниқса ёшларни оталарининг шонли аъёналарига садоқат руҳида тарбиялаш борасида олиб борилаётган оммавий ишларни асло қизиқтирарди деб бўлмади. Ёшлар, айниқса ўқувчилар музей залларида камдан-кам бўлишади. Колхознинг «Интернационал» участкасидаги мактабларининг кўпгина ўқувчилари эса, ўз колхозларида шундай музей борлигини ҳатто билишмайди.

Наманган сафари чоғида икки хил манзаранинг гувоҳи бўлгандик. Тўрақўрғон районидаги 20-ўрта мактабда шон-шўҳрат музейи ташкил этилганига уч йилча бўлган экан. Ушанда ўқитувчи Ҳасан Абдуллаевнинг куйиб-пишганларини айтмайсизми! Бу ажойиб мураббий, болалар тарбиясининг жонкуяр ташкилотчиси кўп куч-ғайрат сарфлаб, қизиқарли экспонатлар тўплади, уларни тартибга солди, жой-жойига қўйди. Уша пайтлари музейда уч авлод учрашувлари, қизиқарли суҳбатлар тез-тез ўтказиб туриларди. 1982 йилнинг 14 октябрида ўқувчилар жанговар генерал Николай Иванович Ященко билан учрашдилар. Орадан кўп ўтмай генерал Ященко мактаб музейига ўз жанговар формасини совға қилди.

Ҳўш, музей бугун қандай аҳволда! Бу ерда қандай ишлар олиб борилапти! Мактаб директори Саидмурод Каримов бошлаган қизғин ҳикоя музей эшиги очилиши билан... саробга айланди. Генералнинг муқаддас совғаси стол устида чағ босиб ётарди.

— Уни тартибга келтириб, ойнаванд бир шкафага илиб қўйиш мумкин эмасми!

— Вақт бўлмаяпти...

Музейда олиб борилаётган тадбирлар хусусидаги саволимиз эса мутлақо жавобсиз қолди. Улуғ Ватан уруши қатнашчилари

музейга кўплаб хатлар ёзилади. Бу мактаблар — бугунги бахтли турмушимиз учун курашган муборак зотларнинг дил изҳорлари. Уларнинг биронтасини бефарқ ўқиш мумкин эмас. Афсуски, мактаб директори шу табаррук хатлар сақланаётган папкаларга ҳам лоқайдига нигоҳ ташлаб ўтди.

Мактаб директорининг лоқайдлиги ҳақида фикр юрита-ётганлигини ўринсиз туюлмаслиги учун яна бир мисолни келтирмоқчимиз. Тўрақўрғондаги шу 20-мактаб яқинида ҳаёти афсонага айланган кетган бир одам истиқомат қилади. Бу кишининг номини бутун Иттифоқ билади. Бу табаррук отахон — Камол Турғунов. Оқдир аскар Турғунов Сталинград-да жанг қилган, ўша метин қалъа — Павлов уйи ҳимочилари сафида фашист газандалари билан олишган. Утган йили «Правда» ҳам ўз газетхоналарига Камол Турғуновнинг ибратли умри ҳақида хикоя қилиб берди. Афсуски, музейда газетанинг ўша номери ҳам сақланмаган. Камол Турғунов номи битилган, унинг жасоратига бағишланган китоблар ҳақида гапирмасак ҳам бўлади.

— Уқувчилар Камол отанинг хотираларини ёзиб олишганими!

— Йўқ...

Бу — мактаб директори, коммунист Саидмурод Каримовнинг жавоби.

Шу мактабнинг бир группа ўқувчилари билан сўхбатлашдик. Лекин улар музейда нималар сақланаётганлигини яхши билишмайди. У ерда ўтказилган бирор тadbирда иштирок этмаганлигини эслаша олмайдди. Бейхитёр кулф эшик ортидаги экспонатлар нимага хизмат қилаётганлиги ҳақида ўйлашса киши. Тўрақўрғон районидagi 18-мактабда, Тўрақўрғон шаҳридаги 3-мактабда ҳам аҳвол бундан яхши эмас.

Биз улуг ва муборак байрам — Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартияси ташкил этилганлигининг 60 йиллик юбилейини нишонлашга тайёргарлик кўрмоқдамиз. Шу сана арафасида инқилоб чавандозлари, дастлабки беш йилликлар қаҳрамонлари, Улуг Ватан уруши қатнашчилари — бахт-саодатимиз учун жон олиб, жон берган ажойиб курашчилар номини, уларнинг ибратли ишларини айниқса зўр эҳтирос ва чўқур ҳурмат билан ёдга оламиз. Зеро, янги ҳаёт учун кураш тарихининг айрим лавҳаларини ҳам мўкаммал билмасдан туриб, қаҳрамон, шижоатли, фидойи кекса авлоднинг ёрқин умрини чўқур ҳис этмасдан туриб, бугунги мунаваар кунларимиз қадрига етиш қийин.

Халқимизнинг революцион анъаналарини пропаганда қилишдан комсомол, пионер ташкилотлари алоҳида манфатдордирлар. Таассуфки, бир қатор район комсомол комитетлари, уларнинг бюрolari фаолиятини кузатиш шуни кўрсатадики, жойларда бу муаммога янги инсон тарбиясининг етакчи йўналиши сифатида қаралмайди. Бу нишга сердахмаза тadbир, деб қаровчи ташкилотчи ўртоқлар ҳам йўқ эмас. Биз кўпинча элбоничи бригадалар, оила пудрати ҳақида завқланиб гапирамиз. Аммо ҳозирги ёшлар ўз боболарининг стахановчилик ҳаракатидаги иштироклари, бувилари ёки оналарининг фронтчи бригадалардаги фидойилигини яхши билишадими! Улар ўз шаҳри, қишлоғи, мактабининг ибратли анъаналари билан мўкаммал танишми! Ўзи ўқийётган мактабин битирган донгдор кишилар номини, уларнинг ҳаётини биладими! Ўз комсомол ташкилот тарихини ўрганиб чиққанми! Ҳолбуки, бу билимлар ҳар бир ўсмир, ҳар бир йигит-қиз учун ҳаётбахш гоилар тантанаси бошқичларини жонланттирувчи шундай жозибали кўчга айланган мўкинлиги, буларсиз гоҳо йиғилишларда, митингларда ёш замондошлар қалбига ташланган чўғ эланга олмайдди, ловуллаб ёниб, ёшларни чўллари ўзлаштиришга, каналлар очишга, гигант корхоналар қуришга, фан чўққиларини эгаллашга олтантара олмайдди. Гоҳо бир қатор ташаббуслар, айрим ҳаракатлар шунчаки вақт ўтиши билан унутулиб кетаётганлиги, одамлар қалбидан чўқур жой олмаётганлигининг боиси шунда эмасмикин!

Яна Наманганга қайтамиз. Наманган районидagi «Ленинград» колхозида бир сулола яшайди. Бу — Қодировлар хонадони. Дастлабки беш йилликларда стахановчи Икром, Худойберди полвон, Абдуманнон, Абдувоҳидлар пахта мустақиллиги учун жонбозлик кўрсатишди. Гитлер Германияси она-Ватанимизга бостириб кирганида, уч ака-ука жангга отланди. Кейин улар колхозни иқтисодий мустақамлашда фидоикорлик кўрсатишди. Ҳозир Икром отанинг фарзандлари Шарифхон, Мажиiddин, Валихон, Худойберди отанинг ўғиллари Ахатхон, Абдуманнон аканинг ўғиллари Эргашбой ўн биринчи беш

йиллик зарбдорлари сафида. Яқинда колхозда ёшларнинг Қодировлар сулоласи билан учрашуви ўтказилди. «Ленинград»да бундай тadbирлар ўтказиш одат тусига кирган.

Колхоз музейига кирган киши эътиборини 700 папка ўзинга тортади. Улардан 450 таси кўниси, 250 таси қизғиш тусда. Колхоз қишлоқларидан 700 алп ўғлон фронтга отланган. Улардан 450 киши йигитлик ёшида она-Ватан учун жон берди. Кўниси папкадаги ҳужжатлар уларнинг жанговар хизматлари, қисқа, ёрқин умрлари ҳақида хикоя қилади. Ғалаба билан қишлоғига қайтган жангчиларнинг хотиралари, уларнинг меҳнат фронтдаги қаҳрамонликларига оид маълумотлар қизғиш папкаларда жамланган. Умуман, колхоз аъзолари ҳамма учун, ҳаммаша очки. Бу ерга якка-ёлғиз ҳам, оила аъзолари билан биргаликда ҳам, бригада аъзолари ёки синф ўқувчилари қаторида ҳам келиш мумкин. Қачон кирманг, у ердан бир олам таассурот, кекса авлодга эҳтиром, бугунги кунимиз учун шўкрона билан чиқасиз.

Республикамизда бахтимиз учун курашган кекса авлод вакиллари хотирасини абадийлаштириш учун кўпгина ишлар қилинмоқда. Районлар, хўжаликлар, корхоналар уларнинг номи билан аталмоқда. Солижонобод, Ғаниобод қишлоқлари бунга мисол бўлиши мумкин. Лекин бугунги турмушимиз нуқтаи назардан қараганда бу ишлар етарли эмас. Гап шундаки, баъзи табаррук номлар бора-бора унутилаётганга ўхшайди. Бир пайтлар Самарканднинг Пастдоргомида Мавлон-полвон Ғафуров номли колхоз бўларди. Хўжалиги барқарор колхозга бу ном шунчаки берилмаганди, албатта. Афсуски, колхозлар йириклаштирилаётганда бу номдаги хўжалик «Комсомол» колхозига қўшилиб кетди. Деярли ҳар бир областда Ҳасан-Ҳусан хўжаликлар кўпайиб бораётди. Шундай бўлгач, тарихимиздан муносиб ўрин олган кишилар номидаги хўжаликларни ўз ҳолича, ўша номида қолдириш ўринли эмасмики! Уша ном — Мавлонполвон Ғафуров номи эҳтимол ҳозирги йирик колхозга лойиқ топилмагандир! Шу мулоҳазалар билан ва, айниқса, Мавлонполвон Ғафуров шахсига оид материаллар излаб архивга мурожаат қилдик. «Қизил Ўзбекистон» газетаси 30-йилларнинг бошларида халқ орасидан етишиб чиққан пахта билимдони ҳақида кўпдан-кўп мақолалар ёритибди. Газета, жумладан: «Якка хўжалик вақтидаёқ пахтадан юқори ҳосил учун курашди. Урта Осиёдаги анча колхозлар ўртоқ Мавлон полвонининг тажрибаларини ўз далаларида ишлатиб, пахта планини тўла ва ошириб бажардилар», — деб ёзган эди. Газета материалларида М. Ғафуровга яна шундай таъриф берилди: «Коммунистлар партяси ва Шўро ҳукуматининг, деҳқоннинг йўли — колхоз йўли, деб кўрсатишини яхши тушуниб, Мавлон полвон колхозни ташкилий-хўжалик жиҳатидан мустақамлаш учун, қишлоқда социализм қатъий ўрнашини учун, колхозга оралаб қолган синфий ётлар билан актив курашди».

Мавлон полвон Ғафуров 1933 йил 11 февралда вафот этди. 14 февраль куни эса Ўзбекистон ССР Марказий Ижроия Комитетининг тўртинчи қақриқ учинчи сессияси иш бошлади. Республика оқсоқоли Йўлдош Охунбоевнинг тақлифи билан, депутатлар донгдор деҳқон, коллективлаштиришнинг атоқли ташкилотчиси хотирасини ўринларидан туриб ёдга олдилар. Республика ҳукуматининг газеталарда эълон қилинган таъзияномасида эса, шундай сатрлар бор эди: «Мавлон полвон пахтанин юқори ҳосилига эришув тажрибалари билан Урта Осиёдагига эмас. Бутун Иттифоқ Шўро жамоатчилигининг диққатини ўзига тортган ва пахта мустақиллиги учун курашнинг қаҳрамони эди».

Бу фактларга изоҳ шарт эмас. Айни пайтда улар оқоридagi саволимизга жавоб қамдир. Эндиги гап фақат область, район партия, совет ташкилотларининг, жамоатчилигининг бундан кейинги ҳулосасида, Мавлон полвон Ғафуров номи абадийлаштириб, бу фидокор инсоннинг шаън-шавкатини ўринга қўя билишда. Мавлон полвон сингари ўлмас сиймолардан яна бири коммунист Жума Пирназаровдир. У Асаканин Ниёзботир қишлоғида колхоз тузиб, унинг санокли аъзоларини Сарносиё тўқайзорларига эргаштириб борди. Қамиш, қиёқларга ўт қўйиб, томрини териб, ер очди. Пахтадан рекорд ҳосил кўтарди. Ленин ордени билан мукофотланди. СССР Олий Советига депутат бўлди. Ҳозир бу колхоз Жума Пирназаров номи билан аталади. Лекин бу хўжаликда бўлганимизда дангиллама клуб хоналаридан бирига бошлаб кириб, Жума Пирназаров буютини кўрсатишганини, уни ўрнатиш учун райижроком руҳсат бераётганини айтишганини ҳануз таассуф билан эслайман. Хизмат кўрсатган бир кишининг колхоз жамоатчилиги маблағига тайёрланган буютини ўз жойига ўрнатиб қўйиш ҳақида райижроком тегишли қарор қабул

қилиши учун... йиллар талаб қилинди. Бу — ўша пайтдаги район раҳбарларида шонли ўтмишимизга ҳурмат етишмаслигини, улардаги маънавий қашшоқликни кўрсатишини гапирмаса ҳам бўлади.

Андижоннинг Ерқишлоғида одамини ларзага солувчи бир воқеани гапириб беришди. Дзержинский номи колхоз тарихи ёзиб бўлингач, коммунистларга ўқиб эшиттирилади. Шунда залда ўтирганлар: «Нега Тешабой Мирзаевнинг номи ёзилмаган!» «Ахир у колхоз тузган-ку!» — деб луқма ташлашади. Колхознинг ўша пайтдаги раиси: «Фақат кейинги давр ёзилсин деган кўрсатма бор», — дея баҳона қилибди. Табиийки, коммунистлар тарихни бу тарихқа ёритишни ёқлашмаган, албатта. Лекин раис уни чоп эттиришга ҳам муваффақ бўлади. Аммо орадан-кўп ўтмай ўша ноқобил, яққабаш, ўзини-ўзи кўкларга кўтариб, ҳаволаниб юрган раиснинг уйига ўт тушиб, хонавайрон бўлади. Бу аччиқ ҳақиқат энг юксак идеаллар, инсонийлик шеvasи, яхшилар ёди ҳақида ўйга толдиради.

Ҳа, тарихимизнинг ҳар сонияси, улуг бунёдкорлик ишларининг ҳар бир иштирокчисини эъзозлай билиш муқаддас бурчимиз. Дилида муқаддас туйғуси бўлмаган, шонли анъаналаримизга эътиқоди нособит одам — пучдир. Бундай одам бугунги кунини ўйлайди, ҳозирги айши билан яшайди, ўтмишимиз, бугунимиз, истиқболимизга бефарқ қарайди. Шукрим, бу тоифадагилар озчилик. Шу фикр бизга тасалли беради. Тошкентлик Мактуба, наманганлик Набижон сингари ўсмир укаларимизнинг борлиги, ҳатто уларнинг кўп эканлиги қувонтиради. Мактубалар билан Набижонларнинг жажоки юракларида ёруғ ўтмишимизга, умуман тарихимизга қизиқиш, юртда донг чиқарган кишилар ҳаётини билишга интилиш борлиги одамини фахрлантиради. Биз баҳонада синглимиз Мактубага жавоб бериб ўтмоқчимиз.

Халқ орасида Ҳайитбой оқсоқол номи билан танилган Тошмуҳамедов — Тошкентда Қўшчи союзи тузган, Деҳқонлар уйини очишга бош-қош бўлган, Урта Осиёни миллий чегаралаш, ер-сув ислохотини ўтказиш, коллективлаштириш даврининг таниқли арбобларидан бири. Ҳайитбой Тошмуҳамедов Бутуниттифоқ Советлари съездларида, партия съездларида қатнашган. Бутуниттифоқ оқсоқоли М. И. Калининнинг Узбекистонга келганида, у билан ҳамсуҳбат бўлган. Кейинчалик Тошмуҳамедов узоқ муддат йirik колхозга раҳбарлик қилди. Ҳозир Тошкентнинг Муз спорти саройи ёнбошидан бошланувчи кўча бир пайтлари ўша колхоз территориясидан ўтарди. 1967 йили — Улуғ Октябрнинг 50 йиллиги юбилейи арафасида

Калинин район ижроия комитети шу кўчага Тошмуҳамедов номини беришга қарор қилди.

Йиллар ўтиб борапти. Шонли ўтмишимизнинг ҳаяжонли лавҳалари, социалистик давлатимизнинг тикланиш-босқичлари давр ўтган сари навқирон авлодлар хотирасидан тобора чуқур ўрин олиб бориши керак. Тўғри, давлат системасида кўп иш қилинапти. Боғчалар, мактаблар, матбуот, радио, телевидение бу борада катта тарбиявий иш олиб бормоқда. Музейларнинг ноёб экспонатлари бойимоқда. Лекин биз бевосита ўқиш жойида, яшаш жойида, коллективда олиб борилаётган ишлар хусусида гапирмоқчимиз. Маҳаллий партия, комсомол ташкилотлари бу ишни чинакам манфаатдорлик туйғуси билан ўз қўлларига олишларини истардик. Кекса коммунистлар, Гражданлар ва Улуғ Ватан уруши қатнашчилари, тикланиш даври қаҳрамонлари хотираларини магнит ленталарига ёзиб олиш, уч авлод учрашувларини жонли, мазмунли ташкил этиш тарбиявий ишда гоят фойдали. Кекса авлод вакилларининг ҳаёт тарзи, уларнинг мардонавор курашлари шонли ўтмишимиздан бебаҳо сабоқ берувчи қимматли восита бўлиб қолиши шубҳасиз. Боғчаларга, мактабларга партия, комсомол ва меҳнат ветеранларини тез-тез тақлиф қилиш, уларнинг матбуотда, радиодаги чиқишларини кенгайтириш ҳам гоят яхши самара беради. Усмирларга комсомол билетларини табаррук отахон ва онахонлар топширса қандай яхши. Колхоз музейларида, мактаб шон-шўҳрат хоналарида қизил галстукларни кичкинтойларга биринчи пионерлар — нуруний ўстозлар тақиб қўйишса, бунинг мурғак қалбларга таъсири нечоғлик юксак бўларди.

Айни пайтда ёшлар ҳам меҳнат ветеранларининг турмуши, аҳвол-руҳияси билан қизиқиб туришлари, улар учун вақтларини, меҳрларини аямасликлари керак. Темурчилар командалари анъанаси мутлақо кечириб бўлмайдиган тарзда унутиб қўйилаётир. Комсомол комитетлари эса ҳамиша ҳам маънавий тарбиянинг мана шу формасидан муносиб фойдаланишаётгани йўқ. Бу ишда собитқадамлик, меҳр-оқибат, раҳм-шафқат, инсоний эътибор ҳамма ерда ҳамиша етарли бўлаётир деб айта олмаймиз. Келажақдан умдвор ҳар бир киши ўтмишга эътиборли бўлиши, оталаримиз ва оналаримиз босиб ўтган изларга гард юқтирмаслиги, революция ва Улуғ Ватан уруши қадамжоларини зиёрат қилиб туриши лозимлигини асло унутмайлик.

Аловиддин Ҳамроев,
Нусрат Раҳматов

БИОЛОГИК КУРАШ: БИРИНЧИ ТАЙМ

Атроф муҳитни муҳофаза қилиш,
ғўза зараркунандаларига қарши биологик
курашни авж олдириш,
халқ саломатлигига путур етказадиган
кимёвий моддаларни тобора камроқ ишлатиш...
Бу каби муаммолар ҳозир
олимларимизни ҳам, қишлоқ хўжалик
мутахассисларини ҳам бир хилда ўйлантириб,
энг рационал ва тўғри йўлни топишга ундаб
турган масалалардир. «Ёшлик» журнаlining актив
автори ёзувчи
Нусрат РАҲМАТОВ мазкур масалалар бўйича
Тошкент қишлоқ хўжалик институти
ўсимликларни биологик муҳофаза қилиш
кафедрасининг
муdiri Аловиддин ҲАМРОЕВ билан суҳбатлашди.

А. ҲАМРОЕВ. Бугун анъанани бир оз бузиб, сизга мен савол билан мурожаат қилмоқчиман. Ҳойнаҳой, сиз ҳам кўпгина қаламқаш дўстларга ўхшаб, «Нега ҳамон ёппасига биологик курашга ўтмаяпмиз! Нима учун самолётлар далаларга химикат сепишда давом этяпти!» деб сўрасангиз керак!

Н. РАҲМАТОВ. Ҳа, худди шундай!

А. ҲАМРОЕВ. Афсуски, бу ишлар баъзилар ўйлагандек, осон жараён эмас. Тан олмай иложимиз йўқ: кимёвий моддалардан воз кечишимиз учун ҳали кўп йиллар керак бўлади.

Н. Р. Ахир, биологик курашни бошлаганимизга ҳам кўп йил бўлди-ку! Лекин республикамизда бирорта хўжалик раҳбари тўла-тўқис биологик курашга ўтганлигини айтиб мақтанолмайди. Матбуотда айрим район ёки колхоз, совхозларда биологик кураш қўрилганлиги, кимёвий моддалардан батамом воз кечилганлиги ҳақида хабарлар учраб қолади. Аммо синчиклаб текширсангиз, ўша район ёки хўжаликлар ҳар йилгидан кўпроқ химикат харид қилганлиги маълум бўлади. Ажабо, биологик усулда курашишга ўтиб олишган бўлишса заҳарли моддаларни нима қилишади!! Ҳатто сиз раҳбарлик қиладиган кафедра кўплаб тажрибалар ўтказган ва матбуотда қайта-қайта мақталган Свердлов райониди ҳам кўплаб кимёвий моддалар харид қилинаётганлиги ҳеч кимга сир эмас.

А. Ҳ. Агар матбуотда шундай деб ёзилган бўлса, бунинг учун биз олимлар ёки хўжалик раҳбарларигина эмас, маълум даражада сизнинг ҳамкасбларингиз — журналистлар ҳам айбдор. Ҳали ҳеч қайси район ёки хўжаликда заҳарли химикатлардан батамом воз кечилган эмас. Ҳозирча бунинг иложи йўқ. Лекин шу билан бирга биологик кураш натижаларидан кўз юмиш ҳам ноинсофлик бўлади. Бу борада республикамизда жуда катта ишлар қилиняпти. Мен шу ўринда Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг бир маълумотини диққатингизга ҳавола қилмоқчиман. Ҳар йили ер юзиде етиштирилган ҳосилнинг ўттиз беш процентини ҳашаротлар нобуд қилади. Тасаввур қиласизми — учдан бир қисмини-я! Демак, биз насибамизни зараркунандалар еб кетишига йўл қўймаслигимиз керак, қандай йўл билан бўлмасин уларни йўқотишимиз лозим. Ҳозирча биологик кураш андак ожиз экан, биз кимёвий усулларни қўллашга, улардан ўз ўрнида, оқилона фойдаланишга мажбурмиз. Ҳозирча ҳар иккала усулни бирлаштириш, уйғунлаштириш тақозо этиляпти.

Н. Р. Унда биологик эмас, биохимик кураш бўларкан-да!

А. Ҳ. Гап қандай аталишида эмас. Биологик усул бу — табиий кураш. Лекин табиатнинг ўзи мутаносибликни сақлайди, яъни фойдали ҳашаротлар зарарчиларини тартибга солиб туради, деган гап ўринсиз. Республикамиз пахтазорларида кўсак қурти, кузги тунлам, ўргимчаккана сингари кемирувчи ёки сўрувчи зараркунандалар кўпайиб кетаётганлигини кўпчилик билади. Демак, табиатнинг бу хатосини тузатиш учун бир қатор чоралар кўришга тўғри келади. Иложи борича биологик чораларни, зарур бўлганда эса кимёвий усулларни қўллашга мажбурмиз.

Н. Р. Табиат — ҳамisha ҳақ, деган ибора бор. Биз, масалан олтинкўз, хонқизи сингари ҳашаротларни — фойдали, кўсак қурти, ўргимчаккана каби ҳашаротларни зарарли деймиз. Табиат учун эса, уларнинг ҳаммаси ҳам фарзанд. Уларнинг бари яшаши, насл бериши зарур. Мутаносиблик масаласига келганда, менимча уни ўзимиз бузиб қўйганмиз. Аксарият майдонларга ҳадеб бир хил экин экилаверишининг ўзиёқ ана шу мутаносибликни бузиш ҳисобланади. Табиат қонунилари бўйича ғўза ҳам, ошқовоқ ҳам, райҳон ҳам мутаносиб тарзда кўпайиши зарур. Бу ўсимликлардан бири кўпайиб кетар экан, унинг касалликлари ва зараркунандалари ҳам ортиб бораверади. Назаримда бу мутаносибликни кимё билан бошқариб бўлмайди. Бу йўл табиат учун зид. Фойдали ҳашаротларни ҳам, зарарчиларини ҳам нобуд қилади. Шунинг учун ҳам бутун ер юзиде биологик чораларга кўпроқ таяниладиган бўлди.

А. Ҳ. Пестицидлар, яъни кимёвий моддалар атроф муҳитга, тупроқдаги тирик организмларга ёмон таъсир қилади. Уларнинг бир қисми ўсимликка сингиб кетади, доннинг, чигитнинг ичиде тўпланади. Зарарли ҳашаротлар кимёвий моддаларда

иммунитет пайдо қилади, яъни чидамли бўлиб бораверади. Атроф муҳитдаги бошқа микроорганизмлар эса нобуд бўлади.

Н. Р. Аловуддин Шамсиддинович, кимёвий моддаларнинг зарарларини эндиликда ҳаммамиз ҳам яхши биламиз. Мен бундан йигирма йилча бурун совхозда энтомолог бўлиб ишлаганман. Ушанда биз АҚШ, Германия Федератив республикаси, Канада сингари мамлакатлардан меркаптофос, метилмеркаптофосга ўхшаш заҳарли моддалар харид қилардик. Хавфли эди бу химикатлар. Тракторчилардан противогаз кийиб ишлаш талаб этиларди. Лекин ҳаво иссиқлиги учун улар кўпинча противогаз кийишмасди. Бунинг учун раҳбарлардан гап ҳам эшитганман. Аммо гап бунда эмас. Мен ўзим тезда меркаптофос ҳидига тоқат қилолмайдиган бўлиб қолдим. У жуда қўланса эди, унга йўлағудай бўлсангиз, кўзингиздан ёш оқаверарди. Шундай кунлардан бирида республикамизда биологик кураш бошланганини ўқиб жуда қувонганман. Ҳовлиқиб, бир йиғилишда ана шу усулни тез жорий этмагани учун совхознинг бош агрономини танқид ҳам қилганман. Бош агроном Улуғ Ватан урушининг иштирокчиси, кўпини кўрган, кайвони киши эди. У сўзга чиқиб, «Ҳали биологик усулни қўллашимизга ўн йиллар бор, ҳамма умид олимларимиздан», деган эди. Шукўрки, ҳозир меркаптофос, метилмеркаптофос, ҳатто ДДТли заҳарлар ҳам қўлланилмайди. Аммо биз ҳамон ўша мамлакатлардан БИ-58, акрекс, фазилон, тиодан, симбуш, омайт сингари кимёвий моддалар харид қиляпмиз...

А. Ҳ. Ахир, улар ҳосилни ҳимоя қилиш учун харид қилинади-ку!

Н. Р. Мени тўғри тушунишингизни сўрардим. Мен бояги кекса агрономнинг эзгу орзуси ҳақида гапирмоқчиман. Ун йилгина эмас, қарийб йигирма йил ўтпти, аммо бу борада олимларимиз, кечирасиз, бирон кашфиёт нари турсин, тузукроқ тавсиялар ҳам ишлаб чиқмаяптилар. Районлардаги ўсимликларни ҳимоя қилиш станциялари негадир далага сепилган кимёвий моддалардан манфаатдор. Масалан, тракторчи ёқилгани тежаса, маълум ҳақини ўзи олади, лекин заҳарли моддани тежаса, гап эшитиши турган гап. Районларда биологик курашни жорий этадиган мутахассислар, масъул кишилар йўқ, ҳисобида.

А. Ҳ. Ҳозир манзара анча ўзгарган. Оддий бир мисол: республикамизда биологик лабораториялар сони олти юзгага етди. Бу лабораториялар хўжакўрсинга ташкил этилган эмас. Улар бир неча йиллардан буён трихограмма, габрабракон сингари фойдали ҳашаротларни кўпайтириш билан шугулланиб келмоқда. Бу эса, ўз навбатида заҳарли химикатларни маълум даражада чеклаш имконини берапти. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети, Ўзбекистон ССР Министрлар Совети олимларимизнинг бу борадаги таклиф-мулоҳазаларини ҳаммаша ҳисобга олаётганлиги, зарур чора-тадбирлар кўраётганлиги ҳаммага маълум. Биргина бизнинг кафедрамиз мисолида ҳам бунга ишонч ҳосил қилиш мумкин. Олимларимиз бир неча проблемалар устида иш олиб боришпти ва улар ўз навбатида ишлаб чиқаришга жорий этилмоқда.

Н. Р. Масалан!

А. Ҳ. Масалан, зараркунанда ҳашаротлар ва гербицидларга қарши бир йўла гербицид қўллаш масаласи.

Н. Р. Гербицид қўллаш бўлса, бу энди батамом кимёвий усул экан-да!

А. Ҳ. Биологик усул билан кимёвий усул ҳозирча ажралмас эканлигини ҳали айтдим. Бундан ташқари биз олтингургуртни кир ювиш порошогига қўшиб селиш усулини ишлаб чиқдик.

Н. Р. Кечирасиз, бу ҳам энди кимёвий усул экан-да! Ахир,

сизлар кўпроқ биологик чоралар ишлаб чиқаришга сафарбар этилгансизлар-ку! Кафедра худди шу мақсадда тузилди. Кимёвий ва биологик усуллари уйғунлаштириш керак, дедик. Лекин инсоф билан айтганда, бу икки усул бир-биринга батамом зид. Халқимиз: «Ҳамма умид олимлардан», деб турганда, бу соҳанинг жуда актуал масалалари бўйича изланиш зарур эмасмикин, деб ўйлаб қолади киши.

А. Ҳ. Сиз олтингургурт аралашмаси тайёрлашга бироз нохушроқ қараётганга ўхшайсиз. Бу усулни афзал томонлари кўпчилигини ҳаётнинг ўзи исботлаб берапти. Олтингургуртни кир ювиш порошогига қўшиб селиш биргина бизнинг республикамиздагина эмас, қардош республикаларда ҳам давом этапти.

Н. Р. Ҳар қандай янгилик, бир вақтлар унутилган эскиликдир, дейишади. Яқин йилларгача колхоз-совхозлар олтингургуртни оҳақка аралаштириб ИСО деган модда тайёрлашарди. Яқин самара берарди. Аммо сўнгги йилларда тайёр химикатлар чиқиб, ИСО унутилиб кетди. Сиз айтган усул маълум даражада ўша эски усулга қайтиш экан-да!

А. Ҳ. Биз тавсия этадиган аралашма арзон бўлиш билан бирга ўсимлик баргида анча маҳалгача сақланиб қолади, у атроф муҳит учун деярли зарарсиз. Бунинг устига ўсимлик учун маълум миқдорда олтингургурт ҳам керак. Бизнинг усулда бир йўла ана шу вазифа ҳам амалга оширилади. Кафедрамиз ходимлари бундан ташқари кўсак кўртининг ашаддий кушанда-си габрабраконга озуқа тайёрлашининг янги усули устида ишламоқдалар. Бу борада ҳам яхшигина ютуқларга эришяпмиз. Ҳозир республикамиздаги аксарият лабораторияларга габрабракон тарқатяпмиз.

Н. Р. Булар бари яхши. Аммо мен диққатингизни яна шу соҳанинг энг актуал масалаларига қаратмоқчи эдим. Биз сўнгги йилларда кўплаб ўсимлик навлари ва ҳайвон зотларини четдан олиб келдик. Сўнгги пайтларда ҳатто ҳашаротларни ҳам четдан келтиришга мойиллик сезиляпти. Ваҳоланки ўзимизда жуда катта резервлар бор. Аксарият зараркунандаларнинг маҳаллий кушандалари ҳали аниқланган эмас, уларни лабораторияларда кўпайтириш учун изланишлар олиб борилмапти. Балки бунинг учун Урта Осиё олимларининг кучларини марказлаштириш, ўсимликлар муҳофазаси илмий-текшириш институти фаолиятини кучайтириш талаб этилар! Ва яна бир гап. Биологик курашнинг энг самарали усули биопрепаратлар тайёрлаш эканлигини ҳаётнинг ўзи исботлаб берди. Дендроба-циллин, эндобактерин сингари биопрепаратларни тайёрлаган рус олимларига ҳар қанча таҳсинлар айтса оз. Бу моддалар ҳам самолётдан сепилади ва ундаги бактериялар фақат кўсак кўртни ёки тунламга қирон келтиради. Атроф муҳитга заррача зарар етказмайди. Бу энди кашфиёт. Лекин ўргимчакканга, ғўза бити сингари зараркунандаларни қириб ташлайдиган бактериологик препаратлар яратилмас экан, масала мураккаблигича қолаверади.

А. Ҳ. Яратилади! Бу борада мамлакатимиздаги кўпгина йирик олимлар ҳам иш олиб бораптилар. «Совет Ўзбекистони» газетасининг 1983 йил 24 август сонига латвиялик олимлар яратган марфанол препарати ҳақида маълумот берилган эди. Бу препарат ўсимликнинг пишиб етишиш мuddатини тезлаштириш билан бирга ҳашаротларга ҳам қирон келтирар экан. Эндиликда ана шундай комплекс препаратлар керак. У ҳашаротни йўқотсин, атроф муҳитга зарар етказмасин, тез таъсир этсин, иложи бўлса, ўсимликка озуқа ролини ўйнасин. Яқин йилларда бундай препаратлар кўпайиб қолишига ишончимиз комил. Биологик кураш мамлакатимизда энди кучга кириб келяпти. Бошқача қилиб айтганда ўтилган давр биринчи этап ёки курашнинг биринчи тайми. Ғалаба ҳали олдинда.

РЕДАКЦИЯДАН. Ҳурматли олимимиз А. Ҳамроевнинг гапларидаги оптимизм ўқувчини қувонтиради. Лекин, бизнингча, у кишининг аргументлари етарли эмасдэй туюлаяпти. Сўхбатда кўтарилган масала жиддий, долзарб. Шундай экан, мазкур муаммога давлат ва халқ манфаатлари нуктаи назаридан ёндошиш, республикада биологик курашни устуи даражада йўлга қўйиш билан боғлиқ ишлар юзасидан конкрет таклиф-мулоҳазалар билдириш мумкин эди, деб ўйлаймиз.

Биз бу сўхбатда тилга олинган проблемалар бўйича мутасадди ташкилотлар, шу соҳага алоқадор олимлар ва шифокорларимизнинг мулоҳазаларини ҳам билишни истардик.

Санъат
Маҳмудова

НЕЧА ГУЛГУН ПОК ҚИЗЛАР...

Бепоён анорзорларни кўрганмисиз! Баҳорда худди ям-яшил арчазорга ўхшайди. Езда бу «арчалар»га қип-қизил капалаклар қўниб олгандай бўлади — улар гуллайди. Анор ҳам атиргул каби тонгда гуллайди. Эл оғзида ажиб ривоят бор: кимки анор гулининг очилишини кўрса, бахтли бўлармиш.

Кузда эса, анорзорлар бағри тўқ-қизил, катта-катта «фонарлар»га тўлади — ҳар бири ниёладек, чойнакдек мевалар пишиб етилади. Табиатнинг мўъжизакор қўллари уларни эринмай битта-битта осиб қўйгандек. Ҳар тупда олтиш-етмишта, ҳатто ундан ҳам кўп анор санаганман, Қувада...

Қувада кўп хонадонларда бўлганман. Ҳовлиларда, томорқаларда анорнинг ўзи гуллаб, ўзи пишиб ётганини, анор ниҳолларига фақат кекса отахонлар қараб юрганини кўргандим. Бу сафар «Анор» совхозининг боғбон қизларини сўроқлаб бораёпман. Совхоз директори Мухаммадҷон Умурдинов «Қирқ қиз»ларини кўрсатмоқчи бўлиб, йўл бошлади.

Район марказидан тобора юқорилаб кетаяпмиз. Олма қўйсанг юмалагудек йўллар. Ортада — район посёлкаси, қишлоқлар, пахтазорлар...

— Мана, ўрта Бўз адрлари, — Мухаммадҷон Олой тоғлари эстагиде ястаниб ётган майдонларга ишора қилди. — Ҳув анорзорларни кўраёпсизми! Совхозимиз боғлари ўша!

Анор кенгликни, шаббодани, қуёш нурини севади. Бу ернинг шабадаси қирчиллама ёзда жоннинг роҳати. Беш-олти йил аввал район раҳбарлари билан адрларни айланиб, мутахассислар билан обдон кенгашидик. «Адрга сув чиқариб, шу ерда анор совхозни ташкил қиламиз!» деган қарорга келдик. Илгари бу ерларда нефть изловчи геологлару чўпонларнигина учратиш мумкин эди.

Ана энди, чап томонга қаранг. Кучли насос станцияси қурилди. Олтита насос ишлаб турибди. Жанубий Фарғона каналидан, Каркидон сув обдоридан минг метр баландликка сув чиқариб бераёпти. Бетон ариқчаларни кўраёпсизми, бир томчи сув исроф бўлмайди...

Машина канал бўйида тўхтади.

— Мана, идорага ҳам келдик, — деди Мухаммадҷон вагон уйчани кўрсатиб, — ҳозирча шу ерда ишлаб турибмиз.

Вагон уйча олдида гуллар, райхонлар гуркираб ётибди. Уша биринчи ўтқазилган икки туп анор ҳосили шигил-шигил. Кейин анорзор давом этиб, гўё уфққача туташиб кетган.

— Кўчатни қаердан олгансизлар!

— Очиғини айтсам, — директор хижолат бўлгандек эди, — ўзимиз қувалик бўлсак ҳам қаламчаларни бозордан сотиб олдик ўшанда. Шунгами, анорларимиз ҳар хил бўлиб қолди. Ҳозир саралаяпмиз. Энди ҳамма келиб, биздан анор кўчати олиб кетаяпти. Қўшни Қирғизистон адрлари бизга туташ-да, ҳаваслари келиб, бу йил улар ҳам адрда совхоз ташкил қилишди. Номиям «Анор» бўлди. Биз кўчатларни ўзимиз олиб бориб, ўзимиз экиб бердик.

Ичкари кирдик. Бир патнисга қип-қизил сархил анорлар терилган. Худди пахтакор хўжаликлар идораларига энг серҳосил гўза тупини илиб қўйгандек. Ҳар ким ўз меҳнати меваси билан ғурурланади-да! Бурчақда телефон, радио, телевизор, китоблар. Совхозга келиб-кетган чет эллик меҳмонлар, республикамиздаги таниқли кишиларнинг суратлари. Ана, совхоз қизлари меҳмонларни анор шарбати ва нон-туз билан кутиб олмоқдалар. Ана, қувалик ўнлаб қариялар ҳашарга келиб, дастлабки анор ниҳолларини ўтқазिशаяпти...

Мен «Қирқ қизлар» сари ошиқаман. Йўлда қатор қурилган ўн-ўн бештача янги уйлар кўринди. Икки қаватли боқча...

— Посёлка қураёпмиз, — деди директор, — посёлканинг номи ҳам «Анор».

Яна боғлар бошланди. Анорзор четида — сариқ ҳошия — нақадар чиройли манзара. Бу — беҳи ниҳоллари. Уч йиллик ниҳоллар шигил ҳосилга кирган, беҳилар олтиндек товланиб пишиб ётибди.

— Бу боғлар Мастура Сайфуддинованинг боғлари, — деди директор. Мен сергакландим.

11

Мастуранинг боғлари... Қани энди Мастурага ўхшаб ўз қўлини билан боғ яратсанг. Ҳавасим келади. Ўзи қанақа қиз экан у боғларни яшнатиб қўйган! Кўпинча Фарғона қизлари қанча меҳнаткаш бўлса — шунча тортинчоқ ҳам бўлишади. Ҳадеганда уларни гапга солиш қийин.

Баланд қилиб қурилган олти-етти хоналик кўркам шийпон. Санаб ўтирмай — бу ерда яшаш, дам олиш учун ҳамма шароит муҳайё. Бу ерда қизлар борлиги ҳар қадамдаги саришталикдан сезилиб турипти.

Анорзор томондан ўрта бўйли, дуркунгина бир қиз келарди. Яқинлашгани сайин унинг кўзлари чарақлаб, чехраси яшнаб, худди эски танишлардай менга қараб кулиб қўяди.

Ўқимтой, киришимли, бурро бу қизнинг пухта жавобларига, ширали овозда тез, ёниб-ёниб сўзлашига маҳлиё бўлиб қолдим. Мен тахмин қилганимдай у тортиниб, қимтиниб ўтирадиган қизлардан эмас экан. Бир пасда ўз кабинетига ораста жой қилди. Дастурхон ёзмоқчи бўлди.

— Мастураҳон, кейин... қизлар билан бирга тушлик қиламиз, — дедим, — ҳозир юринг, анорзор айланамиз. Боғларингизни кўрайлик.

Мастура худди ўзи ёзган шеърни ўқиб беришга чоғланган ёш шоирадек гул-гул яшнаб, ҳаяжонланиб кетди. Йўл бошлади, йўл-йўлакай эса ҳикоя...

— Дастлаб директоримиз, агроном, бухгалтер, хуллас беш-ўнта одам иш бошлашган. Ишчи кадрлар йўқ. Кейин директор қишлоқдаги мактабларга бориб, битирувчи синф йигит-қизларини совхозга таклиф қилиптилар.

Ҳар кун эрта билан автобусда йигит-қизлар қўшиқ айтиб ўтиб кетишади. Кечкурун яна қайтишади. Уларнинг адрга «Анор» совхозига бориб ишлаб келаётганликларини билиб олдим. Мен бўлсам шундоқ йўл бўйидаги магазинда сотувчи эдим.

Мен ялт этиб Мастурага қараб қўйдим. Негадир уни сотувчи қиёфасида тасаввур этолмадим.

— Ҳа, мен Фаргона кооператив техникумини битирганман, опа, — деди у, — икки йил магазинда ишладим. Уям бир яхши хизмат, эл учун, тўғри ишласанг кам бўлмайсан. Лекин ҳар куни автобусда шовқин солиб ўтиб кетган ёшлар менинг тинчимни, менинг хаёлларимни олиб кетишарди. Бир куни магазинни шартта қулфладим-да, автобус йўлига чиқдим. Мен ҳам адрга келдим. Кеигликдан, ёқимли шаббодадан энтикиб кетдим. Соф ҳаво, чарақлаган қуёш. Ушанда саксонинчи йил эди, анор ниҳоллари худди садарайҳондек пастаккина, ҳали ҳосилга кирмаган эди. Уша сиз кўрган дала шийпони ҳам кейин қурилди.

Уша куни мен адрдан қайтиб, магазинда савдо қилиб турсам, нимадир ҳарид қилгани шу директоримиз кириб қолдилар. Шартта ниятимни айтдим. Совхозга ишга бормоқчиман, дедим. Уйда дадам анорларни қандай парвариш қилганларини кўрганман, дедим.

— Агар сен борсанг... бригадирликка тайинлардим. Сен эллаб кетардинг, — деди директор унча ишонинқирамай. — Бошқа бригадалардаги қизларни ҳам бир жойга тўплаб берардим. Лекин бу жарақ-журуқ пуллари, иссиққина жойни ташлаб кетолмайсан-да!

— Кета оламан, — дедим.

Шундай қилиб, магазинни топширдим, адрга қатнай бошладим.

Директор ҳам сўзининг устидан чиқди. Қизларни қирқтага етказишга ўзим ҳам ҳаракат қилдим. Дугоналаримни, кўшни қизларни чорладим.

Анор ҳам пахтага ўхшаган, эрта баҳордан далаларда иш кўпайиб кетади. Кўмилган ниҳолларни очиш, тагларини юмшатиш, вақтида суғориш. Хуллас, излаганга иш топилавера-

ди, кечгача боғдан чиқмаймиз денг. Ҳар бир туп анорга худди гулга қарагандек қараймиз. Қизларимиз миришкор, ҳамма ишни ўз вақтида, билиб-билиб бажаришади. Ҳаммаси қувалик асл деҳқонларнинг қизлари-да! Бирон туп бегона ўт анорлар насибасига шерик бўлолмайди. Бегона ўт йўқ, демак ниҳол бағрига шабада яхши тегади.

— Э яшанг, Мастураҳон! Ерданчи хўжалик деган гаплар ҳам бордир-а!

— Бўлмасам-чи. Сиз дала шийпонимиз нарёғига ҳали ўтмадингиз. Помидор, пиёз, сабзи, ўсмагача бор. Ун бешта қўйимиз, соғин сигиримиз бор.

— Яна бир томони борки, — Мастура андак ўйланиб, давом этди. — Совхоз дирекцияси қизларга янги уйлар ваъда қилишяпти. Йўлда кўргандирсиз уйларни. Ким икки-уч йил яхши ишласа — уй берилади. Лекин қурувчилар жуда секин қуришяпти-да. Яна денг, қилган ишларидан одамнинг кўнгли тўлмайди.

Бу орада анор узаётган қизлар ёнига яқинлашиб қолгандик. Бўйсира, дурқун, бири-бирдан суюмли қизлар. Сават-сават ҳақиқдек товланган, ҳар бири бир килограмм келадиган анорлар. Қизларнинг ҳам кўпларининг исми Анорхон. Саодатлар ҳам уч-тўртта. Муҳайё, Гулсара, Маҳфуза, Замира, Қаноат, Лобархон, Раънохон, Дилоромхон... Табассумлари, қулгулари ёқимли, қўл ҳаракатлари илдам. Ҳаммасига бир-бир қараб севинаман.

— Қизларимиз анор теришда ҳам санъаткор, — дейди Мастура, — ҳа, улар анорни уринтирмай бир йўла саралаб терадилар. Мана, яқинроқ келинг-а, анор новдалари шундоқ тикан бўлади. Агар анорга тиканнинг хиёл учи тегса ҳам заҳа еб тез чирийди. Шунинг учун уни жуда авайлаб териб оламиз.

Қизлар, қизлар... Меҳнатлари ўзлари каби гўзал қизлар... Булар — «Қирқ қиз»ларнинг энг сараси [чалдан]: бригада бошлиғи Мастура Сайфиддинова, Ҳидоятхон Абдуллаева, Замира Дўстматова ва Қаноатхон Усмонова.

Л. ЗАНИС фотоси

Ҳа, директор ҳали айтган эди-я: «БАМга, Узоқ Шарққа шу қизлар терган анор кетади, кўргазмаларга ҳам. Азиз меҳмонларга ҳам шу қизлар терган анорни сақлаймиз. Улар доим доналари бўлиқ, йирик-йирик анор топширадилар».

Мен анор узмоқчи бўламан. Қўлимга тиканлар санчилади. Анор ҳадеганда бандидан узил қолмайди. Қизлар хандон ташлашади.

— Мана бундоқ банд берадиган жойидан узинг-да, бунинг новдаси чайир бўлади, — дейди Саодат. Ниҳоят узаман. Кафтимда анор эмас, гўё тилло! Бу қизларнинг ҳар бири эса кечгача 400—450 килограмм анор теришади.

— Қирқ гектардаги анорни бир ҳафтада териб оламиз, — дейди Мастура, — план ҳар гектаридан қирқ центнердан. Биз 300 тонна топшираемиз. Биласизми, яна бир-икки йилдан кейин бу боғларда юз центнердан ҳосил олишимиз мумкин. Ҳозирча ниҳоллар ёш.

Бир вақтлар Нодирабегим саройига йўғилган шоирлар боғда сайр этиб, кўкаламзорда давра қурибдилар-да чистон айтибдилар. Навбат Увайсийга келганда у ёнидаги дугоналарига бир-бир назар ташлаб, шундай шеърини топишмоқ айтибди:

Бу на гўмбаздир эшиги, туйнугидин яўқ нишон.
Неча гулгун пок қизлар манзил айлабдир макон.
Туйнугин очиб аларнинг ҳолидан олсам хабар
Юзларида парда тортуглиқ турарлар бағри қон.

Боғбоннинг бўйга етган қизи бир четда мушоирага қўлоқ солиб турган экан, бу чистонни эшитган заҳоти анорзорга кириб, бир сават анор терибди ва шоирлар олдида биттадан қўйиб чиқибди. Боғбон қизнинг зўкқолигига Увайсийнинг завқи келибди.

— Офарин! Ақлинга тасанно! Соврин сенга тегди. Манави сенга, қизим! — деб қўлидаги тилла узугини тўхфа этибди.

Мен адр тепасидаги ажойиб кўшқда неча гулгун пок қизлар даврасида, уларнинг шодон чехраларидан кўз узолмай ана шу ҳикоятни эсладим. Увайсий тасвири ҳозир фақат анорларга хос. Бу қизлар эса, боғлар яратиб, меҳнатдан бахт топиб, гўзал орзулар билан яшаётган ҳур қизлар. Уша боғбон қиз донолиги билан бир неча шоирани хурсанд қилолган бўлса, бу «Қирқ қизлар» меҳнатлари, маҳоратлари, чексиз ғайратлари билан эл-юртнинг катта дастурхонини обод этаяптилар.

Директор билан орқага қайтарканмиз, Мастуранинг қурувчилар тўғрисидаги гапларини эслатдим.

— Эй, сўраманг! — деди хўрсиниб директор, — совхоз ташкил бўлганига мана беш йил бўлай деяпти, лекин ҳали у ўз қиёфасига эга эмас. Баъзан кўйиб-ёниб кетасан киши.

Ҳали келаётганимизда бу йигитнинг ҳеч қандай ташвиши йўқдай, совхоздаги ҳамма ишлари силлиққина битаётгандай туюлган эди.

— Боғлар тез етиляпти, ишчи кучи керак бизга, — деди Муҳаммаджон, — шу ерда яшаб, шу ерда ишлайдиган одамлар керак. Ҳозир 110 гектар боғ, 400 гектар анорзор бор. Мевани машина билан териб бўлмайди. 1984 йили 4500 тонна анор топшираемиз. Анорни пишганда узмасанг, бир кечада тарс-тарс ёрилиб кетади. Шафтоли, ўрикни вақтида термасанг ерга «тап-тап» тушиб эзилади. Ҳозир совхозда бор-йўғи 200 та ишчи кучи бор. Яримдан кўли қатнаб ишлайди. Мевалар шигил ҳосилга кираяпти. Бу йил бизга 500 та, тўқсонинчи йили икки ярим мингта одам керак. Ҳўш, улар қаерда яшайди! Қатнаб ишлаган билан бўлмайди-кў!

Мен директорнинг хаёлларини бўлгим келмади.

— Тўғри, давлат пул ажратган, — у бироз жим қолиб, яна давом этди — «Анор» посёлкаси учун 18 миллион сўм. Уйлар қурилиши керак, чойхона, ҳаммом, идора, клуб, теплица... Ҳар йили камида бир ярим миллион сўмлик иш бажарилиши керак. Ваҳоланки, бунинг бор-йўғи ярмича қурнлиш бўляпти.

— Қурилиш ташкилотлари нима дейишади!

— Нима дерди, нуқул ваъда беришади. Лекин жуда суст ишлашади. Агар республика сув хўжалиги министрлиги билан қишлоқ қурилиши министрлиги гапни бир жойга қўйиб, бир ёқадан бош чиқариб ишни жадаллатиб юборсалар жуда соз бўларди. Ахир бу — уларнинг вазифаси!

Ёш, қатъиятли директорнинг узоқ-узоқларга тикилиб, совхозининг келажаги ҳақида кўйиб-ёниб гапираётганини кўриб, ўйга толаман:

Мана шундай ўтюррак коммунистлар, «қирқ қизлардек ажойиб ёшлар бор экан, «Анор» посёлкасининг ҳозирча қоғозда ётган лойиҳаси кўркам биноларга айланиб адр устида қад кўтаради. Совхоз доврўғи ҳам, мевалари ҳам Иттифок бўйлаб таралади. Яқин йилларда «Анор» совхози Қуванинг ҳақиқий нефтихори бўлиб қолади. Бунга ишонаман!..

Фарғона

Ўрик гуллаганда.

Н. ШАРИПОВ фотоси

Норбой
Худойберганов

Ёзувчи олами

Б

ундан уч йил муқаддам ёзувчиларнинг Дўрмондаги ижод уйида бир «ёш» ёзувчи билан танишиб қолдим. Ёш сўзини қўштирноққа олиб, унга урғу бераётганимнинг боиси бор. Гап шундаки, янги танишим ўзини Шукур Холмирзаев, Абдулла Орипов авлодига мансуб эканлигини ғурурланиб айтди. Шунча йиллардан бери қанчадан-қанча ҳикоялар, қиссалар, ҳатто роман ёзибди. Лекин ҳалигача бирорта китоб чиқара олмабди. Фақат онда-сонда ҳикоя, лавҳалари билан газета-журналларда кўриниб тураркан, холос. «Биттагина тўплам нашр эттирсам, юзим ёруғ бўларди, кўп йиллик орзум рўёбга чиқарди», деди у. Бунинг учун атай отпускага чиқиб, Тошкентдаги идора ва нашриётларга бўзчининг моқисидай қатнаб юрган вақти экан.

Республикамизнинг узоқ қишлоқларидан биридаги мактабда жисмоний тарбиядан дарс берадиган шу танишим ўшанда саккиз ўғил-қизнинг отасиман, деганди.

Бунга ҳавас қилса арзийди. Ахир, саккиз фарзандни дунёга келтириб, тарбиялаб, вояга етказиш, оёққа турғазиб ҳаётга йўллаш осонми! Лекин қарийб ўттиз йилдан бери қалам тебратиб, ўзининг чинакам истеъдод соҳиби эканлигини кўрсатолмаганига қандай қараш керак! Ахир, у яқин орада элликини қоралайди, ҳадемай олтимишга ҳам етиб боради, айни чоқда ёзувчиллигини ҳам давом эттираверадим! Балки эллигидеки олтимишда ҳақиқий ижодкор сифатида ўзини кўрсатар!

Нимагадир мен ўша «ёш» ёзувчига, унинг фарзандлари, оиласига ачиндим. Ахир, у ҳар йили ўғил-қизлари, хотинининг насибасини қийиб, қанча харажат билан неча марталаб Тошкентга келиб юриши, бу ердаги нашриётлар, редакцияларда қимматли вақтини шамолга совуриши шартмикан ўзи! Бунинг ўрнига оиласига, болаларига гамхўрликни кучайтирса, уларнинг тарбияси, таълими билан шўғулланса, ўзи ҳамма қатори дам олса, соғлигига қараса яхшимасмиди!! Фарзандларига ҳам, жамиятга ҳам кўпроқ наф келтирмасмиди!!

Бу гапни неча йиллардан бери адабиёт даргоҳи атрофидан юриб, ёзган шеър ва ҳикояларини газета-журналларда бир амаллаб чиқараётган, ҳатто китоб ҳолида нашр қилдиришга эришган, аммо адиб сифатида кўпчиликнинг меҳр-муҳаббати-

ни қозонолмаган айрим қаламкашлар хусусида ҳам айтиш мумкин. Борди-ю, улар ўзларида чинакам истеъдод йўқлигини англагач, ўз талант ва иқтидорларини бошқа жабҳада сынаб кўрганларида, балки, нималарга қодир эканликларини кўрсатиб, эл-юртнинг таҳсинига сазовор бўлармидилар, деб қоласан киши.

Чунки, ҳозирги кунда бадий ижодни касб, ҳунар санаб, ёзувчи бўлиш учун ўқиб-ўрганишнинг ўзи кифоя деб ўзларини шеърятга ёки насрга ураётган ёшлар кам эмас. Ёзувчилик оламга эшикдан ҳам, тешикдан ҳам кириб боришга зўр бериб ҳаракат қилаётган бундай ёшлар адабиёт дунёсига фақат яхши асар билангина кириш мумкинлигини жуда кеч тушуниб етмоқдалар.

Тўғри, кимнинг келажакда катта шоир ёки ёзувчи бўлишини олдиндан башорат қилиб бўлмайди, аммо ёзилган асарда чинакам истеъдод «муҳри», аломатлари, белгиси мавжуд-мавжудмаслигини сезиш, ҳис қилиш мумкин-кў!

Хўш, истеъдод «муҳри», белги-аломатлари нималарда намоён бўлади!

Табийки, бу саволга ҳар ким ҳар хил жавоб беради. Лекин мен истеъдод сўзга жон ато қила билишдан бошланади, дердим. Чунки бусиз жонли образ чизиш, ўша образнинг ўзига хос дунёсини яратиш мумкин эмас. Чинакам истеъдод шундагина, фақат шундагина ўзлигини намоён қилади.

Бу ўринда ўзбек совет адабиётининг классик намояндалари, оқсоқоллари, ўрта авлодга мансуб ёзувчилар ҳар бири ўзига хос бадий олам яратиш, қандай образлар кашф этгани ҳаммамизга маълум. Шулар қатори Уктам Усмонов, Уткир Ҳошимов, Шукур Холмирзаев сингари бадий маҳорат чўққиларини забт этишга интилаётган адиблар билан ижодий мусобақага дадил киришган Эркин Аъзамов, Тоғай Мурод, Мурод Муҳаммад Дўст, Хайриддин Султонов, Алишер Ибодидinov каби қаламкашларимиз ҳам ўзларига хос такрорланмас адабий-бадий оламни яратишга алоҳида эътибор бермоқдалар. Тўғри, уларнинг барча изланишлари, интилишлари ҳамма вақт муваффақиятли яқунланипти, улар чинакам бадий кашфиётга эришяптилар, дея олмаимиз. Лекин шуниси аниқки, бу ёш ижодкорлар бир қанча асарларида жонли, тирик образлар орқали давр руҳини, замон нафасини у ёки бу даражада ифодаламоқдалар. Табийки, улар нимани ишонарли, ҳаққоний ифодалади-ю, нимани юзакни кўрсатиб, ниманинг моҳиятини етарли акс эттира олмади, албатта, булар ҳақида мунозара қилишимиз мумкин. Лекин улардан қайси бири ўзига хос жуда ёрқин адабий-бадий олам яратади-ю, қайси бири уч-тўртта жонли образ яратиш билангина чекланиб қолиб, ўз истеъдодини тўла намоён қила олмайди, бу ҳақда узил-кесил хулоса чиқара олмаимиз. Чунки ҳамма гап ўша ёш ёзувчиларнинг ўзларига боғлиқ; агар улар ўз истеъдодларига ҳаммаша талабчанлик билан ёндошиб, янги, оригинал, ҳаққоний образларни кашф этиш йўлидан оғишмай илгарилаб борсалар, ўз муваффақиятларига ортиқча маҳлиё бўлмасдан мавжуд камчиликларини вақтида илғаб олиб, бартараф эта борсалар кўзланган маҳорат чўққиларига кўтариладилар, деб ишонимиз мумкин.

Шу жиҳатдан ҳам Нортўхта Қиличевнинг «Оппоқ тонг» тўпламидаги ҳикояларини синчиклаб ўқирканман, бу ҳикоялардаги нималар ўқувчини манун қиладди-ю, нималар эътироз туғдирадди, шунини таҳлил этиш зарурлигини туйдим. Тўпламдаги биринчи ҳикоя «Тонгдек ойдин намозшом» деб аталибди. Қаҳрамонини ҳикоя бошиданок жигибийрон ҳолатда учратамиз. У тўйга бормоқчи, аммо машинасини ўт олдирилмайди. Бунинг устига хотини захрини сочиб, эрининг юриш-туришидан норози эканлигини ошкор айтади. Эҳ ҳам оғзининг танобини эркин қўйиб, уни бошлаб сўкади, оғзидан боди кириб, шоди чиқади: «Бир этак бола туғиб бериб, мани муттаҳам қилганингдаям бурнимдан бурундиқ ўтказолмайсан, билдингми!»

Қаҳрамон фақат хотини билангина эмас, балки деярли барча ҳамқишлоқлари билан тил топишолмайди, ҳузур-ҳаловатини йўқотган, ичига чироқ ёқса ҳам ёришмайди, кечаси ҳам, кундузи ҳам ҳамма ерда уни қоронғи тун қуршаб олгандай

туюлади. Ҳолбуки, у қишлоқ касалхонасида бош врач, раиснинг кўеви, қобилиятли шифокор. Шунга қарамасдан қаҳрамон узидан ўзи мутлақо норози, ўзини ўзи кечирмайди, катта жиноят қилиб қўйган одамдай тутади ўзини: «Қачон иқбол ёр бўлиб, ишларим юришиб кетади! Иқбол! Нима ўзи у! — У мисдек қизиб қақнаётган миясида даҳшатли зарбалар оғриғини шу онда ҳам ҳис этиб, ўзини ўзи қистовга оларди. — Нега ўшанда Самандар раиснинг сўзига қўна қолдим! Нега тоғамнинг панд-насихатларига қўлоқ солмадим! Чунки... чунки... «Раис!» дедим. Муҳтожликдан қўрқдим. Онамни севинтириш, мақсадларига осонликча эришишни ўйладим. Мана, мана оқибати... Қаноти қайрилган бургутман. Бу азоблардан қутулиш керак. Аммо қандай... қандай қилиб!»

Ҳа, унинг қаноти қайрилган бургутдай тўлғониб, фиғон чекаётганини сезиб турамыз, аммо бунга унинг ўзи сабабчи. Ахир, қаҳрамонимиз муҳаббатига хиёнат қилиб, севмаган қиз билан турмуш қурди-ку! Виждони, эркини — ўзидаги соф, тиниқ, ҳалол хусусиятларни пул, бойликка алмаштиради-ку! Йўқ, қаҳрамон фақат ўзини ўзи шу қўйга солган эмас. Унинг мушкул аҳволга тушиб қолишига муҳит ҳам таъсир кўрсатади: «Энди ёш эмассан, жиян, одамларнинг мурувватига сал кўзингни очиброқ қара. Улар неки қилсалар, амалнинг учун қиладилар. Агар бир кун эмас, бир кун эрку ихтиёрингни бой бериб қўйсанг, уларнинг мақомига йўрғалаб қолганингни ўзинг ҳам билмайсан».

Қаҳрамон тоғаси айтган бу сўзларда ҳақиқат борлигини яхши билади, аммо катта мансаб, пул, бойлик ҳам унинг эрку ихтиёрини олиб, ўзгаларнинг мақомига йўрғалатмагунча эркинлик фожиасини бутун вужуди билан сезмайди. Ахир, у дастлаб пул, бойлик, мансаб билан қоронғи туниги, намозшомни тонгдек ойдинга айналтирмақчи эди-ку! Бунга эриша олмагани учун пул, бойлик, мансабдан келадиغان фойдаларга, қўлайликларга қарши исён кўтармадики, қаҳрамоннинг шундай вазиятдаги ҳолатини кўриб тургандай бўласиз, унга ачинасиз, ғам-аламларига шерик бўлишни хоҳлаб қоласиз. Аммо Нортўхта Қиличев ҳикоядаги воқеалар ривожини атай тўхтаб қўйиб, қаҳрамонни олдинги севгилиси билан поездда учраштиради, ҳар иккаласининг ҳам бахтсиз эканлигини барча тафсилотлари билан баён этади. Оқибатда шундай тўхтамак келади: «Ҳозир таксига ўтириб тўйга боради, Ошнасини муборакбод этади. Тўйдан сўнг тўғри уйга жўнайди... Ҳа, тўйдан кейин уйга кетиши керак».

Уқясизми! Муаллиф айтмоқчики, қаҳрамон уйдан ҳеч қаёққа жилмайди, севмаган хотини билан унинг раис отасига — қайнотасига қарам бўлиб, ўз эрку ихтиёридан айрилиб яшайверади, фарзандсизликка ҳам кўникади, ҳаёти, тақдирини ўзгартириш, бахтли яшаш учун курашни тўхтатади. Майли, шундай бўлсин, дейлик, аммо бу характер мантиқига мос тушадими!

Ҳа, характер мантиқига мос тушади. Чунки, қаҳрамон ўз эрки, эътиқодининг ғалабаси учун курашишга қодир эмас, ҳаётнинг оқимига қарши чиқолмайди. Лекин гап шундаки, ёзувчи унинг фожеасини етарли даражада чуқур ёритмайди, масаланинг ижтимоий илдизларини бадий таҳлил этишга кам эътибор беради. Бунинг ўрнига воқеалар, фактлар тавсифи, тафсилотига кўмилиб қолганга ўхшайди.

«Оқим» ҳикоясидаги қаҳрамон хатти-ҳаракатларининг тасвирида ҳам шунга ўхшаш номувофиқликка, номутаносибликка дуч келамиз. Унда райондаги пахтачилик бошқармасида иш бошлаган янги ходим ўзини югурдакка айлантиради уринган бўлим мудиринга дадил қарши чиқиб, уни бошлаб тузлайди: «Инсофсиз!.. Келган кунимдан бери югурдак ўрнида ишлата-сиз! Билиб қўйинг, сиздай фаросатсиз чаласаводларни ўқитишим мумкин. Аммо чойхоначилик менинг вазифамга қирмайди».

Бундай зарбага учраган мудир янги ходимга қарши ҳужумга ўтади, ҳар хил баҳоналар топиб, уни тергашга, анчиқ сўзлар билан кўзини очирмай қўйишга тушади. Янги ходим эса бундан ўзини йўқотиб қўйиб, нима қилишни билмай қолади ва оқибатда улар ўртасидаги «жангга» қуйидагича хотима ясалади: «Орадан анча вақт ўтди. Шаррос қуяётган баҳор ёлғири деразаларни беаёв савалаётган ғира-шира кабинетга сипо кийинган ўша меҳмон кириб келди. У қундуз мўйнали телпагини қўлига олиб, хиёл букилди-да, ходимларга салом берди. Султон сапчиб ўрнидан турди. У билан қўшқўллаб

қўришди, суянчиғли юмшоқ курсини суриб қўйди. Сўнг пахтагўлли чойнакини кўтариб ғизиллаб кўздан йўқолди».

Қаранг-а, ўрнидан сапчиб туриб, бошлиққа илтифот кўрсатган, унинг олдида юмшоқ супургига айланган, дарров пилдираб чой олиб келгани кетган Султон ким ўзи! Ахир, у югурдак бўлишдан бош тортиб, ўз иззат-нафси, эркини мардона ҳимоя қилган қаҳрамонимиз-ку! Нима учун Султон ўз истаги билан яна югурдак чойхоначи бўлиб қолди! Негаки, Султон бошқарма раҳбарининг «Бошлиқ бир нарса деганда дарров жиззакилик қилманг, бетгачопарлик қилмасангиз ўзингизга яхши — ўсасиз» деган ўғитини амалга ошира бошлади. Лекин бу унинг учун мағлубият-ку! Нега энди у чаласаводларнинг ноғорасига ўйнайдиган бўлиб қолди! Мағлубият аламига қандай чидади у!

Афсуски, ҳикоядан бу саволларга жавоб тополмайсиз. Чунки, ёзувчи қаламга олинган воқеаларни ҳаққоний тасвирлашга киришиб кетади-да, қаҳрамон руҳий дунёсидаги ўзгаришлар, олишув-тортишувлар моҳиятини «кичик» проза талабларига мувофиқ тадқиқ этиш вазифасини фақат қисман бажаради.

Очиғини айтиш керак, Нортўхта Қиличев ўта таъсирчан, ҳаётий сюжетлар топади, қаҳрамонлар маънавий-руҳий дунёсидаги чигал, мураккаб ҳолатларни қаламга олади ва шу жиҳатдан унинг ҳикоялари қизиқиш уйғотади. Лекин у энди ҳикоянинг қатрадай жуда кичик, чекланган дунёсида қаҳрамонлар характерини бир-икки штрих, уч-тўрт иборалар ёрдамида гавдалантириб бериш ва шу йўсинда ўқувчилар онгу тафаккурига таъсир кўрсатиш маҳоратини эгаллаши керак. Шу нуқтан назардан «Юзма-юз» ва «Юган» ҳикоялари қаҳрамонларининг хатти-ҳаракатлари қанчалик ишонarli эканлиги эътибор берайлик. Биринчи ҳикояда ёш қаҳрамон жонидан ортиқ кўрган мушугини аяб ўтирмадан ўлдириб қўяди. Негаки, мушук беозор полапонни еб қўйиб, боланинг кўнглини оғритади. Бола шафқатсизликка шафқатсизлик билан жавоб қайтаради, мурасасозлик йўлидан юрмайди. Иккинчи ҳикояда ҳам шундай ҳол юз беради: ёш қаҳрамон бировнинг юганини ёқтириб қолади, эгасидан илтимос қилиб, шу юганини унга беришини сўрайди, акс ҳолда ўғирлаб кетишини айтади. Табиийки, болага югани беришмайди, ёш қаҳрамон эса айтганини қилиб юганини ўғирлайди, бунинг ўғирлик деб эътироф этмайди, юган эгасига қасдма-қасд иш тутгани, яъни ўз ихтиёри, эркига мувофиқ ҳаракат қилганини ўз ғалабаси деб ҳисоблайди.

Аслида ҳар иккала ҳикоядаги ёш қаҳрамонлар яхши иш қилган, деб, мушукнинг ўлдирлиши ва юганининг ўғирлигини ҳам оқлаб бўлмас-да, ҳар иккала ёш қаҳрамоннинг ўз характеридан чиқмаганини сезиб, ҳис қилиб турасиз. Энг муҳими, иккала ҳикояда ёш қаҳрамонларнинг қилмиши характерлар мантиқига, ҳаёт мантиқига зид бормайди. Чунки ҳикояларнинг гоёси ёш қаҳрамонлар хатти-ҳаракатларига, кечинмалари, ҳис-туйғуларига сингдирилиб юборилган ва бу нарса ҳар иккала болани бир қанча ҳолларда тирик, жонли одам сифатида тасаввур қилишга ёрдам беради.

«Тонгдек ойдин намозшом» ҳамда «Оқим» ҳикояларининг қаҳрамонлари ҳам ўз эътиқоди, эрки, ихтиёри билан яшаш, меҳнат қилиш учун курашиб, рақиблиққа биринчи зарба берган пайтларида, муҳитнинг таъйиқига қарши бош кўтарган чоғларида ҳаётдагидек реал шахслар сифатида гавдаланади. Биз уларнинг нима учун азобланиб, эътирофга тушаётганини аниқ тасаввур қиламиз. Бироқ яна онгли равишда ўз муҳолифларининг олдида тиз чўкиб, шарт-шаронтга кўникиб яшашга рози бўлишлари, мағлубиятга учрашлари билан уларни тирик, жонли одамлар сифатида кўролмаймиз. Чунки қаҳрамонлар ҳаётда рўй берган кескин ўзгариш, жиддий бурилиш шунчаки баён этилади. Шу ерга келганда ёш ёзувчи ўз маҳоратини тўла намоён эта олмайди. Уша жиддий бурилиш нуқтасини жиддий тадқиқ этиб, чуқур ёрита олмайди. Биз бу билан курашчан қаҳрамонлар тақдирга тан бериб, ҳаёт оқимига қарши чиқмасдан мутеъ бўлиб яшашни афзал кўрган экан, ёзувчи бунинг барча тафсилотлари билан кенг кўламада кўрсатиши керак эди, демоқчи эмасмиз. Лекин шундай таъсирчан, ҳаққоний ва лўнда бир тасвир [гап ҳикоя ҳақида кетаётганини бир лаҳза умуттиш мумкин эмас!] кашф этиш зарур эдики, бу таъсир орқали биз қаҳрамонларнинг олишув-тортишув, тўқнашувларда чиндан ҳам мағлуб бўлганига, енгилганига ишонч ҳосил қилайлик. Шулардан кўриниб

турибдики, ёш ёзувчи Нортўхта Қиличев бир қанча жонли образлар яратиб, ўзига хос гоёвий-бадий олам кашф этишга интиломда. Бун «Оппоқ тоғ» китобига киритилган ҳикоялари тасдиқлаб турибди. Ёзувчи бу китобдаги қатор қаҳрамонларини жонли одам сифатида гавдалантириб, ҳаёт ҳақиқатининг баъзи қирраларини, айрим мураккаб, зиддиятли жиҳатларини тўғри ёритган, демак, ўз истеъдодининг аниқ белги-аломатларини кўрсатган. Аммо келгусида у ўз истеъдодини тўла намойиш қилиб, бадий кашфиётлар, оригинал образлар, типлар кашф этади: «Ўзига хос такрорланмас образлар, кучли эҳтирослар, мавжли ҳислар оламини яратади!» Бу саволларга фақат Нортўхта Қиличевнинг ўзи янги изланиш-интилишлари билан, янги ҳикоя ва асарлари билан жавоб қайтара олади. Агар у ўзида мавжуд куч-қудратни, имкониятларни муттасил излашишга сафарбар эта олса, ҳамisha талабчанлик билан қалам тебратса, ўзида истеъдод мавжудлигини тўлақонли, етук асарлари билан исботлаб бораётгани, ўзига хос образлар дунёсини яратиши, ҳақиқий ёзувчи деган номга сазовор бўлиши мумкин. Биз эса фақат яхши истак билдиришимиз мумкин, холос.

Биз юқорида таҳлил этган ҳикоялар Фафур Гулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида «Авторнинг биринчи китоби» сериясида 1981 йилда чоп этилган эди. Кейинги йили эса Адҳам Даминаовнинг «Журъат» ва Аббос Саидовнинг «Юлдуз ойга яқин» тўпламлари ҳам шу серияда босиб чиқарилди.

Биринчи китоб. Биринчи асар. Бадий ижод оламига илк бор қадам қўйиб, Киши руҳининг инженери бўлиш... Буларни орзу қилиб, биринчи китоби, биринчи асари билан бадий ижод майдонига жавлон уришни, ёзувчи бўлиб, кишилар руҳига, онгу тафаккурига кириб боришни ким хоҳламайди! Афсуски, табиат ҳар кимга ҳам сўз санъаткори бўлиш истеъдодини инъом этавермаган. Кўплар сўз санъатини тушуниш, идрок этиш, ҳис қилиш истеъдодига эга бўлади. Аммо кишида яратиш, кашф этиш истеъдоди бўлмаса, қўлга қалам олишдан ҳеч қандай наф йўқ. Фақат яратиш, кашф этиш талантигина бадий ижодда юксак чўққиларни забт этиш, ҳақиқий ёзувчи бўлиш имконини бера олади.

«Журъат», «Юлдуз ойга яқин» тўпламларидаги ҳикояларни шу талаб нуқтаи назаридан таҳлил қилсақ нималар яратилиб, нималар кашф этилгани яққол кўринади-қолади.

Эътироф этиш керак, мазкур тўпламлардаги ҳикояларда жуда тўғри, ҳаққоний мулоҳазалар ўртага ташланган, ҳалол, соф, виждонли одамлар тараннум этилган, эзгулик, адолат учун кураш мавзуси қаламга олинган бўлса-да, бу нарса таъсирчан манзараларда гавдалантирилмайди, жонли ва тўлақонли образларга сингдириб юборилмайди. Масалан, А. Даминаовнинг «Асорат» ҳикоясида севишганлар бир-бири билан қовуша олмайди. Маълум бўлишича, бўлгуси келиннинг отаси бир пайтлари чайқовчи бўлган экан. Йигитнинг отаси: «... мен ундай одам билан қуда-андачилик қилишни хоҳламаман, номини эшитишга ҳам тоқатим йўқ», деб севишганларни боғлаб турган «яп»ни узиб ташлайди. Агар шу рош бўлса, ёшларнинг муҳаббати соф, ҳалол, чин эмас экан. Ахир, чин, ҳалол, соф ишқ қудратли кучга эга бўлиб, осонликча мағлубиятга учрамайди-ку! Ҳар ҳолда отаси чайқовчи экан деб қизидан воз кечган йигитни вафодор, ҳалол, виждонли, олижаноб инсон сифатида эътироф этолмаймиз. Ваҳоланки, ҳикояда ўша йигит замонамизнинг ҳақиқий қаҳрамони, деб таърифланади.

«Кўнгил» деб аталган яна бир ҳикоя негизда ётган воқеанинг моҳияти ҳам чуқур тадқиқ этилмайди. Муаллифнинг айтишига қараганда эр-хотин бир-бирига кўнгил қўйиб турмуш қуришган, бироқ бир қанча йилларгача фарзанд кўришмайди. Пировард-натияжада хотин севган эридан ноилоҳ ажралиб, янгидан оила қуради, фарзанд кўради, лекин олдинги эридан кўнгилни узолмайди, собиқ эри ҳам ишқидан воз кечолмасдан касалга йўлиқади ва вафот этади. Кўп ўтмай хотин ҳам беваво дардга чалиниб, ёруғ дунёдан кўз юмади. Бор-йўқ гап шу. Устига устак, эр-хотиннинг ҳақиқий «Лайли-Мажнун» эканлиги, уларнинг бир-биридан асло кўнгил узолмаслиги, лекин фарзандсизлик фожиасига дуч келгани, ниҳоят қариндош-уруғларнинг қистови билан ажраллигани, маъшуканинг янги эрдан фарзанд кўргани, сўнгра собиқ эрининг айрилиқ доғини кўтаролмай касалланиб ўлгани, хотин ҳам худди шундай қисматга дуч келгани — барча-барчаси баён этилиб, таърифланиб-тавсифланади, на эр, на хотин кўз ўнгимизда тирик одамдай гавдаланади, қаҳрамонларнинг қариндош-

уруғларидан бирортасининг ўзига хос жонли қиёфасини кўрмаймиз.

Адҳам Даминаовнинг «Қайтиш» ҳикоясида бош қаҳрамон Ражаб олижаноб инсон, ўз касбини севган, ўқувчиларнинг муҳаббатини қозонган ўқитувчи сифатида тавсиф этилади. Лекин шундай ўқитувчи ўйига ташриф буюрган ўртоғининг қачонгача мактабда ўралашиб юраверасан, илм кетига тушсанг аллақачон олим бўласан-ку, деган таънасидан кейин ўйлаб қолади. Шундан сўнг унинг кўнглида кечган ўйлари ёзувчи қуйидагича шарҳлайди: «Бундоқ ўйлаб қараса, ҳақиқатан ҳам шунақага ўхшайди: мактаб, дарс, уй, кўча... Ҳар кун бир хилдаги зериқарли ҳаёт. У ёқда [яъни шаҳарда — Н. Х.] бир кун қарабсанки, фан кандидати! Муттасил бир мақсад билан, мақсад бўлганда ҳам олий мақсад билан ашайсан — олимлик! Тўғри, кўп қийинчиликлар дуч келади, лекин ҳаммаси ўткинчи. Нима, ўша Омондан ёки шаҳарда қолиб илмий иш қилаётганлардан унинг қаери кам! Ушалар ҳам унга ўхшаш одамлар. Илмга унчалик ҳуши йўғ-у... Хўш, нима бўпти! Бир амаллаб кандидат бўлиб олса, унча-мунча ерда сўзи ўтадиган одам бўлади...»

Қизиқ, наҳотки ўқитувчилик касбини севган, ўқувчиларнинг муҳаббатини қозонган одам тезда шундай хаёлларга бора қолса, ўз ҳаётини зериқарли деб билса!

Тўғри, истеъдодли ўқитувчи ҳам янгилиб, ўзини олимликка уриб кетиши, бундан ҳеч бир наф чиқара олмай яна ўз касбига, мактабига қайтиши мумкин, аммо бундай ўзгаришлар ҳеч қачон ўз-ўзидан содир бўлмаса керак. Ёзувчи қаҳрамон ҳаётдаги ана шу ўзгаришларни ҳаққоний тасвирлаши, унинг қандай адашгани, шу адашганини қандай англаганини кўрсатиб бериши, бизни шунга ишонтириши керак эмасми!

Аббос Саидовнинг «Юлдуз ойга яқин» тўпламига жамланган ҳикояларда ҳам баёнчилик устун бўлгани учун ишонтириш кучи суст. Қаҳрамонлар ўқувчи кўз ўнгига ўзларига хос такрорланмас қиёфалари, характерлари билан гавдаланмайди. Биз улар сўзлаётган, ўйлаётган, бирорта ишни бажараётган пайтлардаги ҳолатларини, кайфиятларини яққол кўриб, сезиб турмаймиз. «Чолнинг беозор ити» деган ҳикоядан олинган мана бу парча ҳам фикримизни тасдиқлаши мумкин: «Балиқ ови сўнги вақтларда Сувонқул чолнинг сеvimли машғулотига айланиб қолди. Қичкириқ шундоққина биқинида эмасми, баъзан саҳарлаб Оқтош иккиси анҳор бўйига тушиб, кунни кеч қилиб чиқишарди. Ҳар ҳолда, балиқ тутишининг чойхонада ўтириб, кунни кеч қилишдан минг чандон афзал эканини Сувонқул чол яхши биларди. У бедана овлашга ҳам ишқивоз эди. Ҳар баҳор ити билан Қозоғистон атрофига чиқиб келарди. Чол кўм-кўк бедазорда Оқтош билан ёлғиз кезишни ёқтирарди. Фақат иккиси. Ана шу кезлари худди гўдақлардек ҳис этарди ўзини. Қийқириб юборай дерди. Сувонқул чолнинг ов милтиги бор эди. Милтиқ билан ёввойи ўрдақлар учраб қолсагина отарди. Бедани бўлса тўр ташлаб ушларди». Аббос Саидов ана шу услубда Сувонқул чолнинг қизи, кўёви билан чиқишмай, ҳамisha неварасини соғиниб яшашини, қариган чоғида ёлғиз ити билан қолганини ва оҳир-оқибат ўша итини ҳам ўз қўли билан отиб ташлаганини баён этади, ҳикоядан яхши бир гап чиқармоқчи бўлади. Ният яхши. Лекин шу эзгу ният қалбларни тўлқинлантирадиган манзараларда моҳирона чизилмайди.

Аббос Саидов «Биринчи севги» ҳикоясида Каримов деган одам ўз қишлоғига ўн тўрт йилдан кейин бориб онасини кўргани, илк бор севган қизини эслаганини қаламга олади. «Юлдуз ойга яқин» ҳикоясида эса Турсун исмли йигит ўзида истеъдод йўқлигига қарамасдан кандидатлик диссертациясини ёқлаб, олим бўлишга интилаётгани, бироқ бундан бир натижа чиқара олмаганини ёзади. «Алам» ҳикоясида боласини тирик етим қилган тошмехр онани қоралайди. Бу қаҳрамонларнинг кимлар билан қандай муносабатда бўлгани, яхши ёки ёмон қилиқлари билан ажралиб тургани ва ҳоказолар баён этилаверди. Аммо улар жонли, тирик одам сифатида кўз олдимизда гавдаланмайди. Чунки улар ўз характерларининг мантиқига, ҳаёт тақозосига кўра эмас, балки муаллиф ихтиёри, «буйруғи» мувофиқ ҳаракат қиладилар.

Сезиб турибман, ҳар иккала қаламқаш ҳам ҳикоя яратиш учун анча тер тўқкан, қалб кўрени бағишлашга уринган, бироқ иккаласи ҳам энг муҳим нарсани уддалай олмаган. Бошқача айтганда, улар ўзларида чинакам истеъдод мавжудлигини ҳали кўрсата олмаганлар.

Мен Нортўхта Қиличев ҳикояларида истеъдод учқунларини кўрганимни, Адҳам Даминов билан Аббос Саидов тўпламларида тирик, жонли қаҳрамонларни учратолмаганимни айтаяпман. Шунга асосланиб Нортўхта Қиличев келажақда катта ёзувчи бўлади, қолган икки қаламқашдан ҳақиқий ёзувчи чиқмайди, деб бонг урмоқчи эмасман. Лекин шунга қатъий ишонч билан таъкидлаш биз учун қарз ҳам фарзки, бадий адабиёт деб аталган муқаддас, мўътабар даргоҳга илк бор қадам ташлаб, қўлга қалам олган ижодкор ўзида ноёб ва нодир истеъдод борлигини исботлайдиган баркамол асарлар ёзиб, ўз образлари, ўз услублари, ўз кечинималари, ҳис-туйғуларидан ташкил топган такрорланмас адабий-бадий дунё яратмаса, кашф этмаса, киши руҳининг инженери сифатида катта шарафга, меҳру муҳаббатга сазовор бўлолмайди. Ҳар бир ёш ёзувчининг биринчи китобини нашрга тайёрлашда масаланинг ана шу жиҳатларига алоҳида эътибор бериш керак. Яқин йиллар ичид

юқорида биз кўриб ўтган тўпламлар, асарлардан ташқари «Авторнинг биринчи китоби» сериясида М. Турсуновнинг «Оддий кун», С. Нишоновнинг «Кабутар», Ҳ. Убаевнинг «Бахтми ё бахтсизлик!», Н. Нажмиддиновнинг «Энатут» каби ўндан ортиқ китобчалари чоп этилди. Гап насрий асарлар ҳақида кетяпти. Бордию бунга шеърий мажмуаларни қўшсангиз, миқдор уч-тўрт қарра ортади.

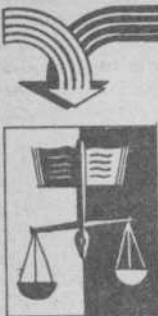
Ҳа, миқдор ортяпти. Аммо сифат-чи!

Афсуски, ўз услуби, ўз гоъвий-бадий оламига эга бўлган истеъдодли қаламқашларнинг асарларидан кўра силлиқ ёзилиб, ҳеч кимга «тегиб» кетмайдиган, жиддий баҳслар қўзғамайдиган беозор асарлар тезроқ босилиб чиқмоқда. Талантсиз қаламқашлар эмас, истеъдодли ижодкорлар ёрдамга муҳтож дейишадикки, бунга биз асло эсдан чиқармаслигимиз даркор.

Богларда баҳор.

Р. АЛЪБЕКОВ фотоси.

Ботирхон
Акрамов

Шеърятда рост сўз зарурати

аёт азалий зиддиятлари билан, давр кутилган ва кутилмаган муаммолари билан шоир қалбиде ўзгача таассурот қолдиради. Айниқса ёш ижодкорнинг изланишлар даражаси, поэтик мушоҳада доираси кўп жиҳатдан унинг маърифатига боғлиқ. Маълумки, ҳозирги адабий жараенда бадий таъсирлар комплекс характерга эга. Лекин, масалан, Абдулла Орипов кўтарилган бадий юксакликда, биринчи навбатда, классиканинг муҳим босқич сифатида хизмат қилгани шубҳасиздир. Бошқача характердаги истеъдод соҳиби Рауф Парфи «Она тилим» шеърисида: «Шоир, шеър айтмоққа сен шомша фақат улуг Алишернинг қутлуг тилида», дер экан, бунда чуқур маъно бор; бу сатрларда, аввало, классиканинг буюк санъат намунаси, ҳакамлик роли, она тилида яратилган бадийят дурдоналарини эъзозлаш, қолаверса, талант эгасининг эътиқоди, инсофи, масъулияти каби маънолар тажассум топанки, бу айниқса бошловчи қаламкашлар (принципда нафақат улар!) учун ибратлидир.

Шоирнинг оламга ўзича назар солиши, шеърятда янги сўз айтиши, маънавий-ахлоқий концепцияси билан чиқиши — ҳақиқий истеъдодга хос бу сифатлар айни ёшликда шаклланади, камолат касб этади [умуман, ёшлик фаслини янгиликсиз, дадил фикрлар, исёнкор туйғуларсиз тасаввур қилиб бўлмас керак]. Улуг Навоий йигитлик йилларида жўш урган илҳомини табиатдаги стихияли бунёдкорлик ва фидойиликка нисбат бериб ёзган эди: «Тухм ерга кириб чечак бўлди. Қурт жондин кечиб ипак бўлди. Лол: тухмича: ғайратинг йўқму, Пилла қуртча ҳимматинг йўқму!» Биздаги ҳақиқий истеъдодли ёшлар Навоий хаёл қилганча ижодий ғайрат ва ҳиммат кўрсатиш учун ҳозиргидай имкониятлар ҳеч қачон бўлмаганини чуқур ҳис этиб, ўз талантларига муносиб чинакам талабчанлик билан ижод қилишга интилоқдалар.

Бугун ҳаётнинг ўзи маънавий муаммоларини янгидан олға сураётган экан, бунга, биринчи навбатда, истеъдодли ёшлар фаол дахлдор муносабатда бўлмоқдаларки, бу ҳол

ҳозирги шеърятимиз давр руҳи билан, замондошнинг қалб эҳтиёжлари билан ҳамоҳанглигидан далолат беради. Кейинги икки-уч йил давомида вақтли матбуотда [«Гулистон», «Шарқ Юлдузи», «Ёшлик» журналлари, қатор газеталар] чиққан энг яхши шеърларга разм солиб кўрсак, уларда, хусусан, инсоннинг имон-эътиқоди, виждони, ахлоқи билан боғлиқ рўй-рост сўзни тортиниб-ийманмасдан айтиш тамойили, буни мумкин қадар оригинал, бадий жозибадор, образли тилда ифодалашга интилиш кучли.

Абдулла Ориповнинг «Қўриқхона» шеъри табиатнинг камёб жонзодларини муҳофаза қилишдек инсон қалбиде балққан жамиятга муносабат билдиришдан бошланади. Лекин маънавий дунё — бундан зиёдроқ муҳофазага муҳтож. Шоир инсофи, эзгулики, оқибати, ҳисси, имонини, виждонини асрашга даъват этар экан, ҳар гал табиатдан ёрқин бир нисбат, келтиради. Унинг сўзга чинакам поэтик муносабати туйфайли табиат — инсон параллелидан маънавий дунёнинг ўзига хос тимсол-образлари шаклланади [«Ҳаёни асрангиз, куймасин ҳаё Оташга дуч келган полпон мисол... Виждонни асрангиз ҳар недан ортиқ Ягона заминни асрагансимон...» в.х.]. Албатта, Абдулланинг истеъдоди бундай муқояса-образлар билан чекланиб қолмай, чуқур умумлашмалар қилишини кутамиз ва чиндан ҳам шундай бўлиб чиқади:

Тўқайга ўт кетса ёнғай бус-бутун,
Адолат борлиққа ёлғиз онадир.
Дунё ҳам, инсонлар қалби ҳам бугун
Евузликдан зада Қўриқхонадир.

Шоирнинг «ёвузликдан зада» маънавий дунё, башарият, унинг бугунги ҳолати, эрталик қисмати ҳақидаги таҳликали ўйлари ўз маъно кўламига нисбатан қанчалик муҳтасар образда мужассамланган!..

Демак, катта поэтик умумлашмалар шоирнинг истеъдод даражасига, оламга ижодий муносабатнинг қанчалик фаллиги ва етилганига боғлиқ; қолаверса, бу унинг таассуротлари характери, кайфияти, баъзан шеъринг жанр хусусияти билан белгиланиши мумкин. Масалан, А. Ориповнинг «Тулки фалсафаси» ўз характерига кўра масалсатира жанрига мансуб, қаллоблик, риёкорлик, иккиюзламалик каби иллатларни халқчил киноявий образларда очиб бериш мақсадини кўзда тутаяди, лекин унга аввалги шеърга қўйилган талаблар билан ёндошишга асос йўқ. Зеро, маснавий йўлда қофияланган бу миниатюра мажозий маъноси — мана бу оддий ҳулосаси билан ҳам жозибалидир: «Қасбини эпполмай қолса аксари Тўлкилик қилади ҳайвонлар бари».

Замондошнинг маънавий оламига Омон Матжон, табиий, ўзгача нигоҳ ташлайди. Шоир сарлавҳасиз бир шеърисида «ёлғизлик қаърида қолдириб кетилган» аёлнинг руҳий ҳолатини шундай чизади:

Хуш дамлар ҳамдами — кўзгу бу кеча,
Тинка турган кўлдек ютишга тайёр...

«Кўрдим Шуқур Бурҳон «Ҳамза»дан чиқиб...» деб бошландиган шеърисида навбатдаги репетициядан сўнг ўз хаёлларига фарқ ҳолда Навоий кўчасидан бораётган улкан санъаткор билан ярмарка оломони ўртасидаги контраст ўткирлаштириб берилди. Шоир расталар олдида ғимирлаган, тор манфаатпарастликдан бўлак ташвиши бўлмаган мешчан бир тоифа устидан шундай ҳукм юритади:

Халқми шу нуруний сиймолар қолиб,
Сохта сўмбатларни сийлаб турганлар!..

Бу икки сатр замирида майда манфаатлар, худбин майллар ва нуқтаи назарлар кураши этади; шоир бир вақтнинг ичида турли мавқедаги, турли ниқобдаги қаллоб, маънавий қашшоқ шахсларнинг кирдикорини очиб ташлайди. Омон Матжон фақат раста оломони билан кифояланмайди, моҳиятан улардан кам фарқ қиладиган мансабпараст, шуҳратпараст типларни ҳам аяб-неғиб ўтирмайди:

Халқим шу халқининг номидан сўзлаб
Мингдан бир ваъдасин оқлолмаганлар!..

Токи сўз инсоннинг маънавий софлиги, ҳалоллигига бориб тақалар экан, шоир овози мана шундай виждон ҳайқириги бўлиб янграши керак. «Елғончи дунё ҳақида Жуманиёз Қўзиёв монологи» шеърида мавзуга ўзгача — марғуб тамойиллар нуқтаи назаридан ёндошилади: «Монологнинг қахрамони «дунёга баланд маснаддан назар ташлаган», ҳақиқат ва адолат учун курашни эътиқод деб билган кучли замондош тимсоли сифатида «илк саробни кўрибқоқ курашдан четга чиққанлар» қаршисинда улугвор қиёфа касб этади:

Елғончи дунёни рост этмак учун
Аканг қарағайлар келган дунёга...

Ҳаёт, одамлар қанчалар мураккаблигини билатүриб, Жуманиёзнинг халқчил журъаткор, ўктамона сўзларига ишонгимиз келади. Зотан, бундай имон-эътиқоди бутун кишиларнинг «рост» сўзи, шижоатли овози бугун ҳар қачонгидан ҳам зарурроқдир. Бу заруратни шоирона ҳис қилиш О. Матжон истеъдодининг кучидан далолат беради.

Усмон Азимовнинг янги шеърларида қахрамоннинг маънавий дунёси кўпинча оригинал символика орқали акс этади. Масалан, «Севги ҳақида уч шеър»да таҳқирланган сеvgи ҳаёли гоҳ «қорли кеча — оппоқ фаришта» қуршовида, гоҳ фожеъ манзара орқали берилади: «Занжирбанд қиламан телба қайғунин. Ана, қорли кеча — тўзгиган шайтон — олиб кетмоқдир кучоқлаб уни...»

Шоирнинг ҳозирги ёш ижодкорларга хос изланувчанлик даражасини кўрсатувчи шеърларидан бири — «Чумоли ҳақида нутқ». Истеъдоднинг теранлиги ҳар бир даврда ҳам, даставвал, унинг гражданлик жасорати билан белгиланиши бежиз эмас. Усмоннинг маънавий қашшоқлик кўринишларига қарши муросасиз қахрамони моддий фаровонлик турмуш тарзига айланиб бораётган бир шаронда нафс дардида ўзидан бошқани ўйламай қўйган беномуд ва ношукур кимсаларни... чумолиларга ўхшатади («Уйга!.. Уйга!.. Жовдирар кўзинг... Ҳаёлингда ўзинг, бир ўзинг!..»). Ва шоир уларни халқ азалдан суйиниб келган инсоф, ҳақиқат ҳаками номидан аёвсиз фош қилади:

Мен эсимни йиғиб бўлгунча
Чумолилар ҳовлиқиб кетди,
Чорсуни-ку қўйинг (у — бозор,
Уйнар савдо ашуласига)
Чумолилар бормоқда қатор
Ана, шахсий машинасида...

Усмоннинг «чумолилари» О. Матжоннинг «Кўрдим Шукур Бурҳон...» шеърдаги раста «оломони»ни эслатади. Асли руҳан ўхшашлик, ғоявий яқинлик шундай бўлиши керак. Халқ достонлари учун характерли драматик эпизодлар, диалог ва айтишувлар шаклида ёзилган «Бахшиёна...» халқнинг пурмаъно содда образлари — поэтик даҳосини ижодий ўзлаштириш намунасидир. Мана сўнги шеърини новелла — айтишувда тўғри сўзнинг мўъжизакор кучи, ёлғон сўзнинг қасри қандай таърифланади:

Ҳақ сўз учун ҳар бир ишга кўнади эл,
Тўғри сўздан кўпаяди, тўлади эл,
Шоирлари ёлғон айтса, ўлади эл...

Албатта, шоир «ёлғон айтиш»ни касб қилганларга ўзининг «тўғри сўз»ини қарши қўйиши ижодкорлик ва гражданлик жасоратини тақозо қилади, бу асли имон-эътиқод даъвати бўлиб, истеъдоднинг муҳим қирраларидан биридир. У. Азимовнинг матбуотда чиқиб турган кўпчилик шеърларидаги образлар ҳам буни тасдиқлайди.

Ҳозирги шеърятимизда қахрамоннинг маънавий оламини тарихий материал орқали кўрсатишга интилиш ҳар қачонгидан ҳам кучли. Маълумки, ўтмишнинг буюк ақл ва қалб соҳиблари — бадий сўз даҳолари ўзлари кўтарилган ғоявий-маънавий юксалиқдан туриб, хоҳ лафзан — аниқ мисраларда, хоҳ руҳан — рамзий-пинҳоний образларда бўлсин, эзгу умидармонларини яқин ва узоқ халафларига табаррук мерос сифатида қолдирганлар. Айтиқса кейинги ўн беш-йигирма йил давомида бу хайрли мавзуга қизиқиш ортиб бориши чинакам ғоявий-бадий баркамолликка интилишнинг белгиларидан биридир. Негаки, ўз тарихини яхши билиш ҳеч қачон маънавий

биқиқликка олиб бормади. Бинобарин, марксистик таълимот бўйича, шахснинг маънавий ривожини жамиятнинг тақомил даражаси билан боғлиқ бўлганидек, ҳар бир маданий халқнинг тарихи умуминсоний, умуммаънавий тарихнинг узвий қисмидир. Чунончи, ўзбек халқи ўтмишда, айниқса, шарқ Ренессансининг биринчи (IX—XI асрлар) ва иккинчи (XIV—XVI асрлар) даврларида жаҳон фани ва маданияти ривожига ўиларча даҳолари билан таъсир кўрсатгани каби, ўз навбатида, у Шарқ ва Ғарб халқлари яратган маънавий бойликлардан ҳамisha баҳраманд бўлиб келди... Мана шу қутлуг ва масъулиятли мавзуга ҳозирги истеъдодли ёшлар билимдонлик ва нозик дид билан муносабатда бўлиши қувонарли ҳол.

Бугунги навқирон шеърятнинг умидли вакилларида Шавкат Раҳмон ана шу муаммо — маданий-маънавий мерос ва ворислик масалаларига муносабат билдиради. Мен «Бобур ва унинг ҳамроҳларига» ҳамда «Ҳолат»ни [бу шеър «Чумоли ҳақида нутқ» билан ҳамоҳанг], ҳусусан, аввалгисини ажратиб кўрсатишни истар эдим. Маълумки, аксарият ёш ижодкорларда ўтмиш мавзунини қаламга олиш — бунга чоғлари келадими ё йўқми — кенг таомилга кирган [масалан, 1982—1983 йилларда Бобурга бағишланган йигирмага яқин шеър босилиб чиқди]. Ш. Раҳмоннинг мазкур шеъри, шубҳасиз, ижодий зарурат ҳисси билан ёзилган; унинг мазмуни мавзу доирасидан кенг: шоир турли замонларда, турли қисмат буйруғи билан она юртдан кетган не-не фозил, комил зотлар, уларнинг армонлари ҳақида ўйга толади:

Мана бугун мозий қаъридан
Уша азиз, саргардон, сағир
Буюк зотлар сирли ҳадиқда
Келаётгандай бўлар бирма-бир...

Мен бу шакли-шамойилига нисбатан кўламли, маънодор мисралар замирида ётган ғояни алоҳида таъкидлаб ўтмоқчиман: Заҳириддин Бобур каби буюк сиймолар шахсий ва ижодий тақдирдан, қайси давр, қайси юрт фарзанди эканлигидан, қандай тоифа ва мансаб, эътиқод ва дунёқарашга мансуб бўлишидан қатъий назар, илгор гуманистик ғоялари, бой маънавияти, санъаткорлик даҳоси билан ҳар қандай сарҳадларни енгиб ўтади [барча замонларнинг бадий ижод генийлари башариятга, унинг келажагига мансуб, деган ленинча таълимотнинг маъноси ҳам шунда].

Улуг боболар хотирасини, бу орқали маънавий ворислик мулкига айланган она юртимиз шаънини улугловчи мисраларга шоир яна чуқурроқ маъно беришга интилади. Зеро, ҳақиқий шеър ўзининг ички мазмуни билан китобхонни фикрлашга, баҳсга торта олиши керак. Шавкат кейинги мисраларда бугун бизда «қарор топган ҳақ ва адолат»ни авайлашга даъват этадики, бунда нозик бир нуқта бор:

Улар келар... Тагин мозийга
Ярим йўлдан қайтиб кетмасин.

Маълумки, Партня XX съезидан кейин ижтимоий муносабатларда ленинча нормаларнинг тикланиши маданий меросга муносабат масаласида ҳам бурилиш ясади. Лекин ҳаёт ўзи кўрсатиб турибдики, тарихий ўтмиш билан боғлиқ муаммоларни объектив ҳал қилиш учун, шубҳасиз, муайян вақт тақозо этилади. Бунда, эҳтимол, олимнинг чуқур асосланган одил, ҳолис ҳулосалари билан шоирнинг қалб саховати, санъаткорона идроки кўшилиши жоиздир. «Бобур ва унинг ҳамроҳларига» шеърини ана шундай мунозара предметининг ҳали кичик бўлса-да, яхши мисоли дегим келади.

Эркин Самандарнинг янги шеърларида шоирнинг лирик қахрамони ўз тақдирини элу юртининг ризқ-рўз манбаи — ерсув ташвишлари билан боғлаган, тириклик маъносини, инсон маънавиятини меҳнатсиз тасаввур қилолмайдиган халқнинг заҳматқаш фарзандлари тимсолида намоён бўлади. Шу маънода, масалан, «Дарё ташлаб кетган ерлар»даги мана бу мисралар беихтиёр эътиборни тортади: «Ернинг ич-ичидан отилган оҳлар Акси садосидан титрайди атроф... Бехол тана каби сувнинг излари Узалиб ётибди паршон, карахт». Бундай жонли кечинма, индвидуал мушоҳада маҳсули бўлган манзара-образлар ғоявий-бадий жиҳатдан янада бутун мисраларга замин ҳозирлайди:

Мен эски ўзанда турибман гирён,
Ер билан сув айри — тенги йўқ фироқ.
Сен ўзинг закиксан, эй мовий осмон,
Армонли заминга дарё бўлиб оқ.

«Дарё ташлаб кетган ерлар» Эркин Самандар истеъдодининг янги қирраси очилаётгани — олам умумий тавсифларда эмас, балки бевосита кечирилган, ҳис этилган конкрет лирик образ, образ-кечинмаларда тажассум қилаётганига яхши мисолдир. Афсуски, асосан, ахлоқий мавзуда ёзилган 80 мисрالیк тўрт мураббада бирорта оҳорли, лоақал қайта ишланса, озми-кўпми янги қирраси очилган сўз-образни учратмаймиз. Мана иккита характерли мисол: «Пок кўнгилини ҳақиқат — ҳақдан, диёнатдан айриб бўлмас», «Ақл қочган жойда фойда зинга, гина — ўнга, ғавго жангга айланур». Журналхонлардан кимдир: «Хўш, бу мисраларнинг нимаси ёмон!» — деб менга эътироз билдириши мумкинлигини сезиб турибман. Афсуски, турли тоифа китобхонлар орасида тўғри, оқилона фикр чиройли қилиб таърифлаб-тавсифлаб берилган, лекин поэзия нуқтан назаридан олиб қараганда, ўртамиёна бир шеърини то ҳануз ҳақиқий шеър ўрнида қабул қилувчилар йўқ эмас. Менинг уларга айтадиган жавобим аниқ: бундай ҳикматомуз фикрлардан ахлоқ-одоб мавзудаги мақола ё рисолада фойдаланиш мумкин. Ҳатто прозаик ҳам уни шунчаки тавсифлаши kifоя қилмайди — афористик фикрга бадий-образли сайқал берилиши керак. Айниқса, шеърят «образли тафаккур» (Белинский) соҳасида, сўзга муносабатда мислсиз юксак, ниҳоятда нозик, сирли-сехрли санъат бўлиб, том маънодаги шеърини мисраларнинг бирор сўзига қалам уриб, ўзгартириб бўлмайди. Э. Самандарнинг мураббалари эса шoirга хос, индивидуал кечинмалари тарзида шаклланадиган бетакрор образлиликдан узоқ бўлгани учун ҳам уларни осонгина ва бешикаст насрий баён этиб бериш мумкин. Биз истеъдодли шоирдан фақат «Дарё ташлаб кетган ерлар» руҳи ва қабилидаги ҳақиқий эътиросли шеърлар яратишини ўлимд қилар эдик.

Ҳалима Худойбердиеваннинг «Учинчи дўст» туркумида шоира маънавий-эстетик позициясининг активлиги кўзга ташланадиган қатор шеърлар мавжуд. Чунончи, «Ёлғиз аёл хати»да ҳаётнинг оғир насибаси жонли образ-лавҳаларда очиб берилади:

Мен эшикдан кирсам, муздай қўл билан
Белларимдан маҳкам қучар ёлғизлик...
Тошдай ёстигимнинг ярми меники,
Ярмида ёлғизлик бош қўйиб ётар.

«Бир хонадонда» шеърда тирик фожианинг бўлакча бир кўрinishи — икки қалбини ишқ фариштаси — «учинчи дўст» тарк этгани, бу яна оғирроқ оқибатга олиб келиши аниқ ҳаётий тафсилларда ифодаланади: «Икки нураб бораётган тоғ Бир гўдакка қилар оғирлик. Гўдак кетар эртами-индин Шу — учинчи дўстнинг кетидан...» [Шоиранинг янги шеърларидан «Хато изтиробини» ва «Ёлғизлик»да ҳам ўша ҳасрат, ўкинч оҳанглари анча табиий ифодаланган: «Наҳот инсон ўз айб, ўз хатосининг бир умр ўйнаса ўйинларига, наҳот бир умр ўғлим ўз отасининг ошкор осилломас бўйинларига!», «Учинчи дўст» туркумидан айниқса «Ҳисоб-китоб ҳақида» шеърининг кучли мисралари — шоира қаҳрамонининг жавоби қийин сўроқлари замирида инсон маънавияти ҳар қачонгидан кўпроқ тақозо этаётган масалалар зуҳур этган («Айтинг, малҳам қайда, келар у қачон! Бир кўнгили яраси қанчада битар!.. Қайгу қанча вақтда тўқар инсонни!.. Ишқсиз қалбга қанча тош тўлди, айтинг! Лаҳза қанча дилда ишқ ўлди, айтинг!»). Афсуски, туркумдаги «қизини узатаётган она», «узатилётган қиз», «келин туширган қайнона» ўйларига бағишланган узундан-узун шеърларда китобхонда дарфизатан [сарлавҳани кўриб] тўғиладиган маълум қизиқшига арзигулик ҳол — уч аёл дунёси ва эҳтимол, бу нитим мавзу билан боғлиқ ахлоқий муаммога шоиранинг ўз муносабатини кўрсатувчи ёрқин, образли сатрлар йўқ. Бошқа шеърларда ҳам ўзини оқламайдиган чўзиқлик кўзга ташланади. Масалан, Пушкиннинг рафиқасига бағишланган, менингча, чинакам ижодий зарурат маҳсули бўлмагани учун ҳам узайиб кетган [53 мисра] «Улмас Пушкин ёнида» шеърда бирор янги, салмоқлироқ фикрни, ярқ этиб кўзга ташланадиган, образлилик намунаси сифатида ажратиб кўрсатишга арзигулик бирор мисрани топиш қийин.

Албатта, ҳар бир шоир қандай мавзуга қўл урмасин, ўзининг

истеъдод даражасида, поэтик имкониятлари доирасида ҳаракат қилади. Сулаймон Раҳмоннинг катта туркумида ҳам асосан маънавий-ахлоқий муаммоларга муносабат билдирилади. Масалан, «Ўрталиқ» шеърининг ғоявий мундарижасини шундай шарҳлаш мумкин: ўрталиқ заминсиз аросат — на иссиқ, на совуқ; на оқ, на қора; на дўст, на душман; на севинч, на қайғу; хуллас, на яхши, на ёмон бўлолмаган беқарор принципсизлик.

Ўрталиқда турмоқ — беқут муаллақликдир,
ё ер сенга она эмас, ё осмон — она!
Ўтинман, ўрталиқда қолдирма онадир,
қилма мени еру кўкка бирдай бегона.

«Буюк орзу»да эрк ва ҳақиқат учун кураш йўлида кўксини қалқон қилган, ором ва фароғатдан кечиб яшаган фидойи зотлар, уларнинг эзгу армонлари қаламга олинади. «Ўрталиқ»даги бемаслак томғага қарама-қарши «буюк орзу — юксаклар билан дўст бўлган» сиймолар шънини улўғлаш бугунги куннинг ҳаётий эҳтиёжлари билан ҳамоҳанг: «Буюк орзу — эзгуликка раҳнамо кўш, дўст бўл ўнга, дилдан мижгов ўйларини ҳайда. Буюк орзу сўнган кун — тупроқлар талаш, номуслар — ер, орлар — поймол, одамлар — майда...» Таассуфки, янги туркумда ҳали ғоя лозим даражада бадий бутунлик касб этмаган, сайқалталаб шеърлар анчагина. Чунончи, «Уфқ» романи таъсирида туғилган «Турсунбой»ни ўқиб, қочоқнинг аянч қисматиға қайтадан узундан-узун шарҳ беришдан мақсад нима, деган савол туғилади. Ё шеър интиҳосида мана бу сўзларни айтиш холосми: «Ватаним, онажон, ўзи асрасин, бошинга ғам тушса турсунбойлардан». Албатта, гап мавзу материалида эмас, балки уни бадий ўзлаштириш ва талқин қилишда. Ҳар қалай, мен «Турсунбой»нинг ёзилишиға чинакам ижодий зарурат бўлганиға қаноат ҳосил қилолмадим. «Баҳор қўшнуги»да ҳар бандда, жама тўққиз бор эърма-зўраки такрорланувчи: «Кўйма, бевафого йўйма, дилбаржон, бормасам бўлмайди, ўйла, дилбаржон» сатрлари ўзининг аниқ ғоявий-бадийи вазиғага эға бўллагани тўғайли бирор бандға ҳам жозиба бағишлая олмайди.

Хуршид Даврон янги шеърларида ҳаётнинг турли муаммоларига муносабат билдирар экан, янада оригинлик йўлдан боради. Масалан, куз манзараси фоннда очкўзлик ва молпарастлик офатини табиий бўёқлар — жонли лавҳаларда кўрсатади:

Ҳасис судхўр, бунча очофат
Ечинтирар ҳар бир дарахтин
Шамол билан тил бириктириб
Айлантирар тиллага вақтин...

Бошқа бир сарлавҳасиз шеърда муҳаббатнинг сирли риштаси билан боғланган икки ёшнинг зиддиятли, лекин табиий жозибатор ҳолати шоирнинг жонли мушоҳадаси тарзида конкрет кечинма-образларда, ҳаётий контрастлар орқали ифодаланади:

Сенинг хонангда чироқлар кулар,
Менинг хонамда чироқлар йиллар,
Сенинг дарчангдан бошланар осмон,
Менинг дарчамдан бошланар замин.
Сен ўз севгини қилмайсан ошкор,
Менинг севгимни қўшлар ҳам билар...

Истеъдодли шоир тинимсиз изланаётгани унинг матбуотда ҳар галги чиқишида кўзга ташланма турари. Бироқ изланишлар турли даражада бўлиши мумкин. Масалан, Хуршид сарлавҳасиз бир шеърда гўё янги муаммони кўтармоқчи бўлади; шаҳар билан қишлоқ орасидаги тафовут тез қалайиб бораётганини назарда тутибми, қишлоқ қизларини фавқулодда эркин ҳолатда тасвирлайди: «икки кетмончи» қиз қирғоқлари пахтазор бўлган «Қадим дарёда ҳар тонг! чўмилишади. Яна қандай денг! — «Фақат шунда лўппи кўкракка эрк беради...» Одатда лирик шеър ё қизгин бир кечинма-таассурот ё маълум ўй-хаёл, қалб хотироти замирида туғилади. Ажабо, шоир ўзбек пахтакорлари ҳақида қандай таассурот ё хаёл билан юқоридидаги мисраларни ёздикин! Эҳтимол, Хуршид «кетмончи қизлар»ни ҳатто маҳсус пляжларда, сув ва қуёш ваннасида баданларини орантирувчи баъзи шаҳарлик қиз-жувонлар каби «лўппи кўкракка эрк берадиган бошқача шароитда қўришни орзу қилар, айниқса шоир сифатида ҳозирги қишлоқ қизларининг эрки, бошқа ватандош дўгоналари билан ҳар жиҳатдан тенглиги муаммосини кўтариб чиқмоқчидир. Лекин ҳар қандай

романтик хаёл, олижаноб ният реал она заминдан узилмагани, яна аниқроғи, мантиқан асослангани дуруст эмасми!.. Хуршиднинг шеърларида таассуротлар ҳали тиниб улгурмаган айрим нуқталар ҳам йўқ эмас. Масалан, «Булбулни кўрмоқ» шеърининг тугалланмаси яхши-ю («Сен мени кўрмоғинг жуда ҳам осон, фақат атиргулга айланолсанг бас»), ундаги: «Булбуллар сайрайди олис-олисида, сен ҳали кирмаган даралар аро» ёки «заъфарранг япроқлар ичида сени мен қандай илғайин жавоб бер, булбул» мисраларида мантиқий сакталики бор. Аввало, булбулнинг ватани бог-бўстон ё ўрмон бўлиши мумкин, «булбул даралар аро» қўлоққа ғалати эшитилади; сўнгра, «заъфарранг япроқлар» ҳам, менимча, булбулга насиб қилмас керак — ахир у ҳазон фаслига қолмай иссиқ юртларга учиб кетмайдими!..

Ёшлар шеъринининг характерли бир томони шундаки, ҳар бир истёдодли қаламкаш, умуман, оламга, жумладан, маънавий-руҳий дунёга ўз муносабатини билдирар экан, буни мумкин қадар оригинал тарзда ифодалашга интилади. Албатта, натижа — конкрет шеърлар турли даражада бўлса ҳам, асос эътибори билан шоир лирик қаҳрамонининг жўшқин, безовта қалби, ошкор рўй-ростлиги — туйғулар самимийлиги сезилиб туради.

Чунончи, Амирқул Пўлкановнинг сўнги шеърларидан бири «Саногой йўқ ўткинчи кўнининг...» табиий таровати, содда самимияти билан айниқса шоирнинг бемаҳал вафотидан кейин кишига қаттиқ таъсир қилади:

Ер ва осмон тутшиб кетган,
Ой ҳам катта кўринган ерда,
Иккаламиз тутиб бир маскан,
Узоқ инлар яшасак бирга...

Ҳар бир яхши ниятли киши учун бегона бўлмаган оила ўчоғи ҳаловати ҳақидаги ширин хаёллар (буни муҳаббатсиз тасаввур этиш қийин, албатта) заррача бўлсин санъатпардозликдан холи табиий лавҳада ифодаланади. Шоир бу тиниқ манзара-образ орқали моҳият эътибори билан ҳаётни севишга, унинг муҳаббат ва садоқат заминига қурилган «маскан» — маънавий эҳсонини қадрлашга даъват қилади.

Шукур Қурбон «Пахтаи, пахтазорим» деб номланган янги китобида эълон қилган миниатюраларида бободоҳқон дунёсига ўзгача раъм солади. Ҳали йирикроқ масштабдаги умумлашма фикр-образларни даъво қилмайдиган бу шеърларда ёш шоир пахтазорининг ўзига хос ҳавоси ва иқлимни, ўзига хос меҳнат ва ҳордиқ жараёнини, пахтакорнинг фикрлаш, сўзлаш тарзини мумкин қадар аниқ ифодалаб беришга интилади. Масалан, дала айланган, хирмонда бўлган одам тасаввур қила оладиган пахтаининг фўбири ҳақидаги бир шеър шундай тугалланади: «Бу диёрда пахта гардини Бошда баланд тутмаган одам, яшай олмас бекам-кўст, тугал». Айни тушлик палласи «сада ости... булоқ бўйи»га тўшалган палосда давра қуриб ҳордиқ чиқараётган теримчи қиз-жувонлар ҳақидаги «Ош ичар» шеърда шундай лирик лавҳа-образ чизилади:

Бир муддат гап-сўз тинар
Бир муддат тинар булоқ
Бир муддат ўйга чўмар
Жазирама дала-туз.

Фақат пахтакор эл учун характерли бўлган тушлик «ош ичар» палласидаги бу ғайриодатий «тиним», «дала-туз» ўйга чўмган бир муддатли таниш манзара шахсан менда, гарчи мўъжазгина бўлса-да, ҳалқимизнинг беминнат меҳнати шаънига айтилган сокин ва майин бир қўшиқдай тассурот қолдирди. Юқоридаги миниатюр шеърлар истёдодли шоирга жиддийроқ талаблар қўйишга асос беради: у баравж қўшиқ бўлиб янграйдиган салмоқли, қамрови кенг шеърлар ҳам яратиши, замондош

дунёси, жумладан, ўзи яқиндан билган пахтакор дунёсини мумкин қадар чуқурроқ очиб бериши лозим.

Эҳтиросли ёш шоира Баҳор Холбекова янги шеърларидан бирида инсоннинг инсонга ишонч туйғусини авайлашга даъват қилиб, шундай дейди: «Сен ишончга раҳм қил фақат Менинг фикримдаги соф инсон.» Яна бир сарлавҳасиз шеърда қаҳрамоннинг оламга, одамларга аввалги беларво муносабати ўзгарган чинакам бахтиёр дамлар таассуроти чизилади:

Одамлар, дардингиз қилолдимми ҳис,
Демак, яшайман бугундан бошлаб.

Шоиранин «Ёшлик боғларида» туркумидаги кўпчилик шеърлар жўшқин мушоҳада меваси сифатида шакллангани кўришиб туради. «Сен бор жойда ҳақ бордир аён... Виждон! Қилиб тургин ғалаён!», дейди «Тонгдаги тилакларим» шеърининг қаҳрамони. Баҳор бошқа бир сарлавҳасиз шеърда ҳаётнинг азалий бир ҳақиқатида шундай поэтик сайқал беради:

Ортимизда қамчидек қизлар,
Ортимизда қоши камонлар,
Энди қайта олмаймиз бизлар,
Энди уларики чаманлар...

Менимча, гафлатни, мудроқ кайфиятни сескантириб юборувчи бу оддий ва рўй-рост сатрларда аслида инсон умрининг бир-бирга яқин манзиллари, изма-из келаётган авлодларнинг руҳий-маънавий алоқаси, эзгу хаёллари, эҳтимол, пинҳоний армонлари эркинлик, бемалоллик билан ифодаланади. Гарчи шоиранинг қаҳрамони учун келажак олдинда, ёшликка видео сўзларини айтишга вақт эрта бўлсада, «Энди қайта олмаймиз бизлар» сўзларида зухур этган азалиннинг шафқатсиз бир қонунига очиқ ишора борки, бу шубҳасиз, китобхонга таъсир қилади. Туйғулар самимийлиги туйғайли, аввало, қаҳрамоннинг беғубор қалби, бой маънавий дунёсидан огоҳ бўламиз; қолаверса, умр фасллари, вақт қадрлари ҳақида бир муддат ўйга чўмамиз.

* * *

Инсон маънавияти — адабиётнинг азалий предмети, унинг ғоявий мазмундорлик меъёрларидан бири. Баҳоли қудрат таҳлил қилинган шеърлар шунини кўрсатадики, шоирнинг маънавий позицияси, эстетик нуқтаи назари қанчалик аниқ бўлса, истёдоднинг имкониятларига шунчалик кенг йўл очилади. Аксинча, мушоҳаданин «хом ва нотамомлиги» [Навоий] натижаси бўлган бадий-мантиқий сакталики, ифодавий парокандалик, вазни кўтармайдиган чўзиқлик ва бошқа санф жиҳатлари истёдод ва тажриба ҳам яширишга ожизлик қилади.

Э. Самандар, Ҳ. Худойбердиева, С. Раҳмонов ва Ҳ. Давронининг баъзи шеърлари муносабати билан тилдирилган танқидий мулоҳазалар бошқа ёшларга, умуман, турли авлодга мансуб шоирларга ҳам озми-кўпми тааллуқлидир [бундан йирик истёдод эгалари мустасно]. Ижодкор дунёсини очиб берувчи ёрқин, бетакрор кечинма-образлардан холи тавсифийлик, асосланмаган кўпсўзликлик, ҳатто бадий мантиқ доирасидан чиқиш ҳоллари турли ёшдаги шоирларда анча кучайганки, бундай қусурларни рўй-рост айтишдан ортиқ тийилиш умум адабиётимиз, шеърятимиз манфаатлари қаршисида кечирилмас гуноҳдир. Улар махсус баҳс предмети сифатида навбати билан айтилади. Зеро, давр руҳи, партияимизнинг адабиёт ва санъатга оид қарор ва кўрсатмалари шундай талабчанликни, объектив рўй-ростликни тақозо қилади.

ШОИРНИНГ ЯШИЛ ХИЁБОНИ

Юракларни забт этмоқ учун
Икки йўл бор ёруғ дунёда!

Бу сатрлар эҳтиросли шоир Хайриддин Салоҳ қаламига мансуб. Хайриддин майин, сержило, сунбула сувларидек тиниқ шеърлари билан халқ орасида эътибор топган шоирлардан бири эди. У ҳаётни, бу серғулув, серзавқ оламини бениҳоя севарди. Ешлик шукӯҳи билан йўғрилган рангин шеърлари ана шу муҳаббатни гоҳо сокин, гоҳо ёниқ, жўшқин ҳаволарда тараннум этар эди.

Бироқ шоирга узоқ яшаш, ёниб-ёндириб ижод қилиш насиб этмади: у 1969 йили, айни ижодий кучга тўлган бир паллада, ўттиз беш ёшида дунёдан кўз юмди. У жуда қисқа умр кечирди, аммо ҳаётда, адабиётда ўзига хос из қолдирди.

Шоир Хайриддин Салоҳдан «Чашма», «Иккинчи имтиҳон», «Тўғён», «Ишқим ва рашқим», «Наъматак», «Ҳислар ва излар», «Оҳу» каби шеърӣй тўпламлар, «Лайло», «Вафо», «Қўштерак», «Янгроқ ҳаёт», «Тошкент билан сўхбат» сингари поэма ва балладалар мерос бўлиб қолди.

Унинг ижодий режалари катта эди. Умр вафо қилганда у китобхонларни яна талай янги, ажойиб асарлар билан мамнун этган бўлур эди, албатта. Лекин у қолдирган мероснинг ўзи ҳам бир ижодкор умрига арзирли, десак муболага бўлмас.

Шоирнинг ижодий меросини яшнаган бир боққа ўхшатгим келади. Айни чоғда бу боғни сиз билан бирга кезиб, унинг таровати, ўзига хос кўрки, файзи жамолидан биргаликда баҳраманд бўлсак, дейман...

Хайриддин Салоҳ тирик бўлганида бу йил эллик ёшга тўларди.

У адабиётга барвақт ихлос қўйди. Олтинчи-еттинчи синфларда ўқиб юрганидаёқ дастлабки машқлари билан «Ленин учқуни» газетасида кўрина бошлагани эсимда. Тақдир тақозоси билан биз 50-йилларда танишдик. Еттинчи синфда ўқирдим. Н. Островский номидаги Пионерлар саройида адабиёт тўғараги борлигини эшитиб, ўзимча шеър ёзишни машқ қилиб юрган эмасманми, тинчимни йўқотдим. Бироқ Пионерлар саройи

бизнинг жойдан олис, шаҳарнинг иккинчи томонида эди. (Тошкентнинг қишлоқ районида яшардим.) Бу орзунинг рўёбга чиқишига фақат ёзги таътилда имкон бўлди. Музика тўғарагига ёзилмоқчи бўлган мактабдошларим билан бир куни саройга бордик. Лабзак кўчасида жойлашган бу зиё маскани ҳамон кўз олдимда: қатор зиналардан тепага чиқаётиб, қўлида тўп ушлаган майкачан бир болага дуч келдик. У бизнинг «янги» лигизини пайқади шекилли, тўхтаб саволга тутди. Ниятимизни айтдик. У дўстларимни музика тўғараги жойлашган хонага бошлаб борди. Тарадудланиб турганимни кўриб, «Сиз-чи, кирмайсизми!» деб сўради. Адабиёт тўғарагига аъзо бўлмоқчилигимни айтдим, «Бугун ишламайди, икки кундан кейин ишлайди адабиёт тўғараги!», деди у. Тарвузим қўлтигимдан тушиб турувдим, «Адабиётга қизиқасизми!», деб сўради. «Ҳа», дедим ийманиб. У энгил бир ҳаракат билан ўнг қўлидаги коптокни ерга уриб, чап қўли билан илди-да, «Келинг, танишиб кўяйлик, мен ҳам қизиқаман», дея қўл узатиб: «Хайриддин отим», деди. Мен ҳам айтдим. Иккимиз сўхбатлашиб саройдан чиқдик. Мен Лабзак кўчаси бўйлаб Жанггоҳдан яёв кириб борган эдим, фақат шу йўлни билганим учун уйга яна шунақаси қайта бошладим. У мен билан бир муддат бирга юргач, тўхтади. «Шу ерда тураман», деди. Чап қўлдаги, болохонали иморат ёнидаги кўчани курсатди: «Уйга кириг!» Узр айтдим, хайрлашдик.

Ана шу кундан бошлаб орамизда бир умрлик дўстлик пайдо бўлди.

Кейин тез-тез кўришиб турадиган бўлдик. Мен тўғаракка фақат ёзда қатнаш имконига эга эдим. Баъзан эса йўл олнислиги, турли юмушлар сабаб, боролмай қолардим. Ана шундай кезларда кўча-кўйда учрашиб қолганимизда Хайриддин: «Кўринмай кетдингиз! Келиб туринг, домла сўраяптилар!», деб тайнлар эди.

Очиги, биз тўғаракнинг бетартиброқ аъзолари эдик. Хайриддин эса бирорта ҳам машғулоти канда қилмас, ҳатто домла келмай қолган кезларда машғулоти ўзи бошқарарди ҳам.

Биринчи марта Пионерлар саройи радиоузелидан шеър ўқиганимиз кечагидек эсимда. Ҳаммамиз хурсанд, худди бир нарсани қойил қилгандек бир-биримизни табриклаган... Ҳуллас, 50—53-йилларда узлуксиз бўлмас ҳам, мазкур тўғаракда

Хайриддин билан ёнма-ён ўтириб, домла Ғайратийдан шеър машқи бўйича сабоқ олганимни ифтихор билан эслайман. Урни келганда шуни алоҳида таъкидлаш керакки, ҳозирги ўзбек совет адабиёти учун Ғайратий домланинг тўғараклари катта тарихий аҳамиятга молик хизмат қилди. Бугунги шеърятимизда номдор шоирларнинг аксарияти ана шу тўғарак таълимини олган: Эркин Воҳидов, Юсуф Шомансур, Анвар Эшонов, Анвар Исроилов, Тўлқин Илҳомов...

Хайриддин ўрта мактабни битиргандаёқ оғизга тушган, маълум-машҳур шоир эди. Бу даврда у Ёзувчилар союзидagi семинар машғулотларида фаол қатнашар, катта-кичиқ унинг фикри билан ҳисоблашар эди.

Шоирлик унинг асли зуваласида бор эди. Шеърятимиз тарақиёти йўлини кузатган киши Хайриддин адабиётга кирган паллани яхши эслайди. У йилларда шеърятда фикр биқиқлиги, риторика, меҳнат жараёнини қуруқ тавсифлаш устунроқ бўлиб, шахс ва унинг маънавияти кўпинча ана шу меҳнат жараёни соҳида қолиб кетарди.

Эллигинчи йилларнинг иккинчи ярмига келиб ўзбек шеърятини сезиларли жонланди: биринчидан, бу даврда адабиётдаги фикрий, ҳиссий биқиқлик йўқолиб, мавзу доираси кенгай борди, инсон ва унинг бой маънавияти бош мавзуга айлана бошлади; иккинчидан, ижод майдонига бир гуруҳ янги кўчлар кириб келди. Улар, шаксиз, адабиётга ўз овози, ўз дунёсини олиб киришга интила бошладилар. Энди фақат меҳнат жараёнигина эмас, меҳнаткаш инсоннинг ўй-орзуси, юраги, тақдирининг мураккаб нуқталари ҳам ёзувчиларнинг таҳлил объектига айланди. Айниқса, шу кезларда Асқад Мухторнинг «Янги китобдан», Мирмуҳсиннинг «Меҳмонлар», Мамарасул Бобоевнинг «Садоқат ҳақида шеърлар» туркумларининг яратилиши ёшлардаги изланиш иштиёқининг яна ҳам кучайишига сабаб бўлди. Ана шу йилларда ёш Хайриддиннинг ҳали мурғак, лекин тетик овози тез-тез эшитиладиган бўлиб қолди. У дастлабки шеърларидаёқ ҳаётга янги, ўзига хос кўз билан қарайдиган, завқини, ғазабини ошкор айтадиган самимий лирик қаҳрамони билан шеърятга кириб келди. Бизнингча, унинг салоҳияти ана шу нуқтада, яъни ўзига хос нафаси, самимиятида ёрқин намоён бўлади.

Уша илк шеърлари — «Уйларим», «Сиренлар», «Одатий байрам эди», «Чимён эсдаликлари», «Бахши», «Жангчи саҳнада», «Қўшиқлар» билан Хайриддин назм ихлосмандлари назарига тушди. Унинг тўлқинли овози, ҳаяжонлиб шеър ўқиши, ёшлиқдек оташнафас, булоқдек тиниқ шеърлари тингловчинини сеҳрлар эди.

Тўғри, у адабиётга чақмоқ сингари кирмади, балки ўз табиати каби нозик, субҳи шамол бўлиб кирди. У дастлабки шеърлари биланоқ ўқувчи кўнглига ўзига хос йўсин билан йўл топди. Бу шеърлар, кейинроқ «Чашма» номи билан тўпلام бўлиб чиқди. «Чашма» шоирнинг ўқувчига биринчи армуғони эди. У тўпладан тўплагам ўсиб, улғайиб борди.

Шоир замон, халқ олдидagi бурчини теран ҳис қилади. Лениннинг буюк даҳоси зинҳадан баҳраманд асрда яшашни ила фахрланади, «асримизнинг виждони» — Коммунистик партияни, қардошлиқни улуғлайди, «Чашма»нинг биринчи саҳифаларидан ўрин олган «Партиямиз ҳақида», «Ленинские гори», «Қизил майдон», «Волга бўйларида», «Сайр этаман, сизда кезаман» сингари шеърларнинг ҳаммасини бирлаштирган бир туйғу бор — инсонга, юртга меҳр туйғуси. Булар орасида, айниқса, «Уйларим», «Одатий байрам эди» шеърлари диққатга сазовор. «Уйларим» машҳур украин шоири Тарас Шевченконинг шу ном билан аталган шеърдан илҳомланиб ёзилган. Ҳар икки шеърда руҳиятнинг яқинлиги мавжуд, лекин ҳар икки шоир ҳам ўз даврининг фарзанди, ҳар иккисининг ўйларида икки замон нафаси акс этishi табиий. Шу сабабли ҳар икки шеър бир-бирдан кескин фарқланиб туради. Қўбузчи ўйлар замон жабри, бахтиқоралиқдан ўкинч ташиса, Хайриддин улуг асрига лойиқ фарзанд бўлишни орзу қилади, бахт, шодликка эш ҳаётини фахр ила тараннум этади. У ўйларига «шўхсиз, ширинсиз», деб мурожаат қилади. Тарас хаёллари ғуссали, ғамли бўлса, унинг ўйлари, «сунбуланинг сувиде» — «эза»дир.

Сунбуланинг сувидек тоза,
Сочларимдек тарам-тарамсиз...

Сиз эмасми парн қизларнинг
Афсонасин менга сўйлаган!

Тўғри, бу сатрларда фавқулодда ташбеҳ ё фикр чақмоғи

бор, деб бўлмайди. Аммо уларда муштарак бир руҳ — ўта самимийлик бор. Ана шу самимийлик оддийгина кўринган бу сатрлар қадрини эширади, уларга рангинлик ва жозиба бахш этади.

Бу самимият, шоирона диқ ҳамда топқирликнинг уйғунлиги «Одатий байрам эди» деган шеърда аниқ-равшан ифода топган.

Наврўз айёми, байрам кунлари, ана бирида лирик қаҳрамон ясениб, дала сайрига чиқади, қир-эдир кезиб, турфа гуллар теради. Бир маҳал таниш, «шўх қизалоқ» пайдо бўладию янги кўйлакни кўриб, пиқ этиб кулади, «Муборак» деб қўяди. Қаҳрамонимиз эса, кўйлакни шунчалар пуф-пуфлаб киймоқдаки, асти қўя берасиз. Ахир, дадаси, тоза кий, деб таъкидлаган... Қизалоқ тушкур, ишининг чагоғини чиқаради: пиқ этиб кулгач, чучмомани ариққа ботиради-да, кўйлакка секингина уриб қочади. Кўйлак ҳўл, қаҳрамонимизнинг таъби кир бўлади, у йиғлайди, қизалоқ овутади. «Кўйлакда яшил доғ, хотирда ўшал чоғ» қолади.

Бор гап шу, лекин шу оддийгина гап Хайриддин қаламидан чиройли манзара, болалик, илк меҳрнинг ўнutilмас лавҳасига айланади.

«Чашма» ўз вақтида оғизга тушган, ундаги бир қанча шеърлар адабиётга янги, ўзига хос овозга эга бўлган шоир, ҳаёт ва гўзаллик шайдоси кириб келаётганидан далолат берган эди.

Кейинги тўпلامлари — «Иккинчи имтиҳон», «Ишқим ва рашқим», «Тўғён», «Наъматак» эса бу мафтункор шоирнинг камолотидан дарак бериб, ўқувчиларни хушнуд қилди.

Хайриддин ёшлиқни умрининг навбахори, гўзал, қайноқ фасли деб билди. У ёшлик нафасида буюк ихтироларнинг журъатини ҳис қилди. Бир томондан, ёшлиқнинг залворли қадами, беқиёс кўрки, у бахш этган туйғулар, бошқа ёқдан эса, шу сўлим фаслнинг субҳидан шамолдек бар тутқазмай ўтиб кетиши ҳақидаги ўйлар қўшилиб, шоир кўнглида ҳислар уммонини яратди. У ёшлик, муҳаббатни табиатнинг камёб, қайтмас нозматлари, деб тушунди, кишиларни шу туйғулардан бебаҳра қолмасликка қаҳирди.

Салом, умримдаги эй олтин фасл,
Салом, студентлик, китобхон йиллар!

Ёки:

Яна севинчинга тор келди олам,
Ғуруринг олдида тиз чўқди тоғлар, —

деб ёшлиқни қўтлади. Ёшлик сурурин, завқи билан яшашга даъват этди.

Тоғ ортига ўтди кун,
Кўк юзи атлас рангда,
Қамишзор майин-майин
Куйлар минг хил оҳангда.

Бу парчада, тўғрироғи, «Чағалай» деган шеърнинг ўзида бирорта ҳам «ёшлик» сўзи учрмайди, лекин шеърдан ёшлик нафаси гуркираб туради. Юраги, завқи ёш бўлмаган кишига кўк юзи «атлас рангда кўринармиди! Қамишзор «майин-майин» куйлармиди! «Учиб кез ҳар ёқни» деган сатрни олинг. Бунинг замирида кўкрак қаҳасига сиғмасдан ўйноқланган, чағалайдек чарх уриб учишга шай турган юрак ётибди-ку, ахир. Ниҳоят, фикримизни:

Келар шундай бир вақтлар
Қанот чиқар елкамдан, —

деган кўш сатр ниҳоясига етказди: буларни ўқиб, армон ва орзу билан яшаётган, шўх-шан бир ёш лирик қаҳрамонини кўрсангек бўламиз. Бунинг устига, чағалайнинг рамзийлигини ҳисобга олсак, баллиқ овлаш баҳонаси билан соҳилда чағалайдек шўх, гўзал ёрини кўтиб ўтирган йигит кўринади-қолади!

Энди қуйидаги сатрларга эътибор беринг:

Ҳайқираман тоғларга чиқиб,
— Болалигим, ҳо болалигим!
— Чақираман боғларга чиқиб:
— Болалигим, ҳо болалигим!

Кўриб турибмизки, энди болалик, ёшлиқнинг завқи эмас, унинг қайтмас бўлиб ўтиб кетаётгани шоир қалбини ғулғулага солади. Бу шеърлар, албатта, кейинги йиллар маҳсули. Йўли айри тушган ёшликка армонли қараш, «Оҳу мисоли қочиб кетма» деб уни «чақириб туриш» шаклланган, зўкко инсон табиатида хос гап.

Бу ерда на ортинча шовқин, на булутдек соя соладиган ҳасрат бор. Аксинча, шоир ҳаёт зиддиятларини чуқур идрок

этади, бу зиддиятларни ва умуман умр оқимининг тезкорлигини енгил бир ўкинч, дард билан кузатадигани, бу туйғу, инсон табиатига хос. Бу шеърларда суратларни эмас, севиш, завқланиш, қувониш, қайғурш қобилиятига эга тирик одамларни кўрамыз.

«Чўлда учган бир эркин қўшдай» ёки «сахардаги сеҳрли тушдай» сатрларидаги туйғу ҳамда унинг ифода воситаларига эътибор беринг-а: таққоснинг аниқлиги кўз илғаши мушкул ҳисларни ушлаб кўрса бўладиган даратага кўтаради.

Ёшлик, муҳаббат Хайриддин ижодидаги асосий мавзулардан бири, дедик. Дарҳақиқат, шоирнинг бирорта шеъри йўқки, ёшлик руҳи барқ уриб турмаган бўлсин. Ҳаттс унинг ташвиши, қайғуси ҳам ёшлик нафаси билан омўхта. Дарвоқе, ўзи ҳам ҳали ёш эди-да...

Хайриддин пок туйғуни, чин маънодаги улкан муҳаббатни, одамга ишонч, инсоний меҳрини улуғлар эди. У муҳаббат ҳақида талайгина шеърлар ёзди. Буни алоҳида қайд этишга эҳтиёж йўқ, зотан шеърятнинг ўзини муҳаббатсиз тасаввур қилиб бўлмайди.

Шоирлик, аслида, дунёга шайдолик! Бу ёруғ дунёни, унинг ҳаёт отлиғ неъматини севмасдан, яхшиликдан яйраб, қувониб, ноҳақлик, разолат, бадбинликини кўрганда ёниб, газабланиб, курашиб яшамасдан шеър ёзиб бўлмас керак.

Муҳаббат дунёни, нурни, эзгулини севишга, яшаш, яратиш, фидоқорликке ундар экан, унга «севги» деган тушунча торлик қилади, у ижтимоий моҳият касб этади. Бошқача айтганда, муҳаббат ҳам эътиқод деган сўз, эътиқод эса ижтимоий илдиэларга эгадир.

Хайриддин муҳаббатни шундай кенг маънода, улуг ва муқаддас туйғу деб билди, одамзотни унинг сеҳру жозибасидан бебеҳра қолмасликига қорлаб ўтди.

Она юрт меҳри билан омўхта бўлиб кетган бу эътиқод йўлида қурбон бўлмоқни буюк шараф деб биларди шоиримиз. Мана, ўзи айтганидек:

Ишқда ёниб кулга айлансам
Далаларга сепкиг хокимини.
Шояд чечак, гулга айлансам,
Ва шод этсам ҳар ким, ҳар кимини.

«Шоирнинг нафаси» деган қизиқ гап бор. Ҳар бир етук, чинакам шоирнинг асарлари алоҳида нафас билан ажралиб туради. Ҳақиқий шеър тароватини гапириб бериб бўлмаганидек, «шоир нафаси»ни ҳам мақолага кўчириш мушкул.

Бу «нафас» қанчалар фусункор ва сеҳрли, қанчалар мусиқанавоз ва ларзакор, қанчалар ёниқ ва мусаффо эканлигини ҳис қилишнинг фақат битта йўли бор: мазкур шоир асарларини ўқиш.

Хайриддинда ҳам ана шундай ўзига хос бир сеҳрли услуб, нафас бор эди. Шу ваддан ҳам унинг дилбар, ўйноқи шеърлари ўзгача бир жозиба билан ажралиб туради.

Ватан мавзуга ҳам у ўзинча ёндошди: поёнсиз, серҳосил далалардан, мевасини кўтаролмай букчайиб турган олма-лардан, лола тўшли адирлардан, сувга қанот урган чағалайдан, баҳор элчиси қалдирғочдан, тик қоя лабида турган оҳудан, сув бўйида хаёл суриб қолган мажнунтолдан, бошидан қор аримас чўққилардан, қўйинг-чи, она юртга хос ҳар бир жонли лавҳа, ҳар бир манзарадан илҳомланади, унинг нафис шеърый сўбатини чизади.

Хайриддин ташбеҳида Ватан — бу остонадан Магадангача... СССР деб аталган улуг диёрнинг ҳар бир қаричини у ўз Ватани деб ҳисоблайди. Хайриддин таниган Ватан, Шайхзода таъбири билан айтганда, «арслон ёлли, қизил харита»дир. Шу жиҳатдан «Кремль», «Ленин президиумда», «Сенга олқишим бор», «Шахридон қўшиғи», «Боғистон» каби шеърлар бир-бири билан мантқиқий боғланиб кетади. Шоир наздида «Боғистон»нинг ҳусни Ленин чироғисиз сўник, пахтакор Шахридоннинг донғи Кремль тўфайли дунёга тарқалади.

Шу даврда яратилган шеърлари орасида «Сенга олқишим бор» билан «Ленин президиумда» ажралиб туради. Маълумки, Лениннинг буюк даҳосини улуғлаган, партияга садоқат туйғуси билан йўғрилган кўплаб асарлар ёзилган. Хайриддин инсониятнинг улуг ўстозига, унинг қудратли партиясига ҳурматини ўзича изҳор қилади. Ленин даҳоси ҳақида ўй сураркан:

Унинг теран ақли, фикри олдида,
Қатрадир, заррадир не-не уммонлар, —

дейди.

У инқилоб бешиги бўлган шу Ватанин жон-дилидан севарди. «Баҳор ўлкасига», «Кўксингги тоғ кўрсам», «Ошиён», «Қут-

лов», «Қорабоғ», «Она тупроқ» каби бир қатор шеърларда она юртнинг қадрни, моҳиятини бир қўшиқ янглиғ руҳингизга сингдиради.

Юртим камол топди, пояма-поя
Юксалди, ўрганди фазолар сирин.
Нечун шу тупроққа билноҳида
Муҳаббат ушқим бўлмасин!

Бу тўртлик «Ишқим ва рашик» деган шеърдан. Бу шеър она юрт ҳақидаги асарлар орасида ажралиб туради. «Тоғ қизи эскиликдан юз ўғирди», «Бахтини ҳур меҳнатдан топди», «Куба фарзандлари оёққа қалқиб, ёвларини денгизга улоқтирди». Шоир қаҳрамон халқ жасоратидан фахрланади:

Куч ва матонатин кўриб шу халқнинг
Ўйгонмасми меидаям ҳавас!

Ана шу фахр туйғуси «Она тупроқ»да яна ҳам аниқроқ кўринади. «Машраб жондан севиб, ардоглаб ўтган», «Фурқат айри тушиб, қон йиғлаб ўтган», «Бобур олисда ҳам ҳурматин қилган», «Не-не дарвишга ҳам севила билган» тупроқ бу. Шоир бир фарзанд сифатида унинг ҳар бир амрига тайёр туради: Севаман ҳар битта гулу япроғин,
Ҳатто чанг-гардини кўзга сураман!

Урни келганда бир нарсани айтиш керак: Хайриддин ижодининг ўз бисоти, ўз майдони бор эди. Бу майдон — табиат, бу бисот — унинг кўрки, бойлиги эди. Балиқ сувда ўзини қандай эркин сезса, табиат бағрида Хайриддин ҳам шундай яйрарди. Чунки табиат кўрки, айниқса, тоғлар Хайриддин ижодининг стихияси эди. Шоир, деярли ҳамма гапини табиат тимсоллари орқали айтарди. Унинг назари тушган нарсага жон битарди: тошлардан садо чиқар, сойлар тилга кирар, оҳулар дардини очар ва энг муҳими, бу ҳолатлар сизга нотабийи кўринмас эди.

60-йилларда Хайриддин Салоҳ инсон ва замон бирлиги, одамнинг мураккаб, серқирра табиати, кайфиятини бадний таҳлил ва тадқиқ этувчи бир қанча шеърлар ёзди. Унинг шеърларида энди граждонлик мавзуси, яъни инсоннинг қисмати ва замон тақдири билан қизиқиш биринчи ўринга чиқди. «Кўнглим уйи бўлди шипшидам», «Жудолик», «Рашк балоси», «Ишқда ёниб кулга айлансам», «Барг кафтида ўйнардир нур», «Иқбол кулди менга йироқдан», «Қирғоқни ўпирди, тошларни суриб», «Инсон ва яроқ» — буларнинг ҳар бирида инсоннинг мураккаб руҳий олами поэтик эҳтирос билан таҳлил қилинади.

Хайриддин ҳассос шоир эди, бетиним ишлар, бетиним изланарди. Изланиш эса нуқсонсиз бўлмайди. Хайриддин баҳонасида бир гапни айтишнинг ўрни келиб қолди. Бу фикр фақат унга эмас, умуман, шеърятимизга алоқадор.

Шеърятимизда шарсимон қабарик, кўриниши зўр, жимжи-мадор асарлар ҳам учрайди. Улар сиртдан чиройли, аммо аслида зўрма-зўраки, ичи бўм-бўш! Қизил, оқ, пушти, кўк, сариқ шарларни тўплаб учирсангиз, жуда чиройли кўринади. Улар фақат чирой учун пуфлаб шиширилган. Ана шундай «чиройли» шеърлар Хайриддин ижодида ҳам йўқ эмас эди.

Аммо бу нуқсонлар ҳассос шоир Хайриддин Салоҳнинг ижодида ўткинчи бир гап эди. Шоирнинг энг улкан хизмати шунданки, у урушдан кейинги адабиётимизга биринчилардан бўлиб лирик кайфият ва табиат кўркини ўзига хос услуб, бўёқларда олиб кирди, шеърят аталмиш бўстонда мўъжазгина бўлса-да, ўз хиёбонини барпо эта олди. Шунинг учун шоирнинг шеърлари дугун ҳам давраларда жаранглайди, қўшиқлари куйланади, дostonлари ўқилмоқда. Шоир иккинчи умрини — шеърятга кўчган умрини яшамоқда. Шоирнинг яшил «хиёбони» шундан дарак бериб турибди.

Бу хиёбонни оралаб юрсангиз, қоятошлар аро қайнаб ётган «Чашма»ни, сочлари паршон мажнунтолли, хушбўй сиренларни кўрасиз, муаттар тоғ ҳавосидан тўйиб-тўйиб нафас оласиз, бу фусун, бу жозибани ҳис эътиб, ишқингизу рашикнгиз «туғён» уради.

Юқориоққа, қоя тағига ўтсангиз, «Нъёматак» ёнида «кўш терз»ка ўйчан сўяниб турган кишини учратасиз. У очик чеҳра, хуш табассум турган сизни кутиб олади, хиёбон айлантиради, «қолганига қарздормиз, энди» дегандек кулиб қўяди, «кўришиб тўрайлик» деб хўшлашади.

Бу киши — хиёбон соҳиби Хайриддин Салоҳ, уни қачон кўргингиз келса, шеърый хиёбонига марҳамат қилинг!

Хайриддин
Салоҳ

Сонет

Ҳаёт! Чиндан сенда ҳаққим бор,
Аҳд қилганман юз йил яшашга.
Сен билан тенг одим ташлашга —
Ишқибозман, сенда ҳаққим бор.

Сен чайқалган тубсиз бир денгиз,
Марваридинг теролсам кошки,
Юртга кучим беролсам кошки,
Кетмай дейман бенишон-беиз

Қўлларимга бериб олтин соз,
Булбулларга этиб жўровоз,
Ардоқладинг эрка ўғлингни.

Шеър боғингда унган гулингни
Қилдинг шунча бахтиёр ва шод.
Минг ташаккур ҳей, гулгун ҳаёт.

Тоғдан келаяпман

Ошиб қанча-қанча дара, сўқмоқдан,
Сув ичиб неча сой, неча булоқдан,
Ҳайиқмай йўлдаги ёмғир, чақмоқдан
Гул териб — мўл териб қиру ўтлоқдан
Тоғдан келаяпман,

ҳа, қорли тоғдан!

Кўринг: нафасимда тоғлар ҳавоси,
Тингланг: қўшиғимда тоғлар навоси.
Дилимда тоғлининг эзгу ҳаваси,
Нашъу намо эмиб неча қишлоқдан
Тоғдан келаяпман,

виқорли тоғдан!

Тоғдан келаяпман, ўзим тоғлиман,
Салоҳ миришкорнинг кенжа ўғлиман.
Умрим, қалбим билан тоққа боғлиқман —
Ўйинқароқ, тентак болалик чоғдан.
Тоғдан келаяпман,

залворли тоғдан!

Қуёш илк ёритиб тоғларнинг бошин
Қиздирар чўққисин, қоясин, тошин...
Тоғдадир темиру олтин, кўрғошин...
Тоғда, тоғ остида минг бир хил маъдан,
Тоғдан келаяпман,

лолали тоғдан!

Бир кеча тунайман фақат шаҳарда,
Изимга қайтаман тагин, сахарда,

На хушдир сайр этмоқ лайли-наҳорда,
Утиб Мингбулоқдан, Нанай, Сўқоқдан —
Тоғдан келаяпман,

қуламас тоғдан!

Изимга қайтмасам тоғ қилар хумор,
Ва тоғлар малаги — қора кўз дилдор.
Мезбоним, энг аввал отимни суғор,
Сўнгра гаплашайлик яқин-йироқдан,
Тоғдан келаяпман,

хув... Олмос тоғдан!!

Ун икки булоқ

Нақадар шўх ўн икки булоқ,
Сув беради яқин-йироққа.
Ялт-юлт этган ўн икки ирмоқ
Таралади ўн икки ёққа.

Нақадар шўх ўн икки булоқ,
Кўпиклари марварид шода...
Ўн иккита олтин кўнғироқ
Чалингандек айни бир чоғда.

Нақадар шўх ўн икки булоқ,
Баҳраманддир ундан қир, води...
Чўлларни ҳам боғ-бўстон қилмоқ
Ҳаммасининг эзгу муроди.

Нақадар шўх ўн икки булоқ,
Қум бурқситар ёзу қиш бетин.
Улар билмас недир қуримок
Мақсадлари бир бўлгани-чун.

* * *

Кетдим...
Аммо бутун ҳисларим,
Туйғуларим сен билан қолди.
Тоғ бағрининг хушбўй ислари,
Оҳулари сен билан қолди.
Қумриларнинг тараннум қилган
«Ху-ху»лари сен билан қолди.
Шалоланинг тошга урилган
Шўх сувлари сен билан қолди.
Оқшом чоғлар бирга ўлтирдик
Адирларнинг тинч оғушида
Даста-даста гулраъно тердик
Ярқираган қоя тўшида.
Қалбим дутор, сен созандаси,
Дала қизи, тоғ малагисан.
Атиргуллар шинавандаси,
Ипак қанот капалагисан,
Сендан узоқ кетаман бугун,
Кесиби ўтиб тоғлар бағрини.
Далаларда кезмоқлик учун

Мен келаман яна бир қуни.
Унутарсан, унутмам сени!

Тоғлар қорин ёз эритса,
Мени эслагин.
Деразангни шамол чертса,
Мени эслагин.
Елғиз уйда чироқ ёқсанг,
Мени эслагин.
Юрагингни фироқ ёқса,
Мени эслагин.
Ҳажрингда зор юрганимни
Эслагин, дилдор.
Ҳаётингга кирганимни
Унутма, зинҳор!

* * *

Нурга урар ўзин дув-дув
Парвона тун кўйнида.
Мен ким учун нур бўлдим,
Ким ёнади кўйимда?

Офтобни севар гужум
Айланса ҳам ўтинга.
Мен ким учун қуёш бўлдим,
Ким куяди ўтимда?

* * *

Агар барвақт оқарса сочинг,
Йиллардан кўрма

Манглийингга бот кўнса ажин,
Йиллардан кўрма.
Бевақт эшик қоқса кексалик,
Йиллардан кўрма.
Саломига олгину алик,
Йиллардан кўрма —
Ўзингдан кўр.

Демак, қилмабсан
Ешлик билан дуруст ошнолик.
Ешлик билан ошно бўлмаган,
Кўрмас рўшнолик!

* * *

Минай десам тагимда от йўк,
Учай десам кўша қанот йўк.
Аммо учқур хаёлларим бор,
Бусиз ўзи менга ҳаёт йўк!

* * *

Вақти етиб эриб кетарман
Мисли симоб, мисли сўнгги қор.
Дардларимни балки сўнгги бор
Энг яқин бир дўстга айтарман.

Ҳаёт билан видолашганим
Ким билару ким қолар билмай.
Ҳаммасига мен доимо шай,
Ризо бўлса бас, юрт-гулшаним.

Н. ШАРИПОВ фотоси

Р. АЛЪБЕКОВ фотоси

«Келди очилур чоғинг...»

Ш. БАХРОМОВ чизган.

ҒАЗАЛЛАР СУВРАТ- ЛАНГАНДА...

Бундан бир неча йиллар муқаддам муҳтарам дом-ламиз Тўхтасин Жалолов ўтмиш шоирлари ижодини тўплаб китоб қилган эдилар. Ва биз ҳозиргача ҳам бу ўтли қалам соҳибалари билан «Ўзбек шоирлари» орқали учрашиб, суҳбатлашишга ўрганиб қолганмиз.

Мен илон оғзидан шаккар талабман,
Ургумчак инидан мен пар талабман.
Эркак шер кўксидан сут талаб қилсам,
Оёқ яланглардан сийм-зар талабман.

Бу сатрлар Зебуннисо бегимнинг мардона, шижоатли қиёфасини чизади.

Йиғонинг ташлагил, лутф айлабон, эй шўҳи бепарво
Йўлингда интизор ўлғон мени бул ошиғи зора.

Увайсийнинг маъюс, ақлли, интизор кўзлари кўринади бу мисралардан. Шу янглиғ мутолаа чоғи ғазал сўзлари ўз соҳибаларининг сувратларини тасаввуримизда жонлантиради. Лекин бу сувратлар хотирамиз кўзгусида доимо бир хилда турмайди: ғазалларни такрор-такрор мутолаа этганимиз сари улар ҳам янгилиниб, ўзгариб, тобора мукамаллик касб эта боради.

Наманганлик ёш рассом Раҳимахон Кўнгирова «Ўзбек шоирлари» китобида номлари зикр этилган барча ижодкорларнинг қиёфасини чизибди. Мана улардан тўрттаси: Зебуннисо бегим, Самар бону, Нозима хоним, Анбар отин... Шарқнинг тўрт юртида тўрт минг ташвишлар ичра гулбаргидек нафис, кўёшдек ҳароратли мисралар битган сўз соҳибалари...

Рассом шоирлар сиймосини улар ижодидаги образларга асосланиб яратибди. Бу образлар сувраткашнинг шоирлар ижодига ихлоси бениҳоя баланд эканидан далолат беради. Хаёлчан, сузук кўзлар, нузли чехра, эгик бошлар — бир-бирига жуда ўхшаш. Лекин анвойи либослар, ошиқ-маъшуклар орасидаги масофа, тун оғушидаги баланд дарахт, китобин бағрига босган бола — бу деталларнинг ҳаммаси суратларга аниқлик киритади. Аммо, менимча, бу сувратлар шоирлар ҳақида ҳали биз истаганчалик теран, ёрқин сўзламаётгандек туюлмаяпти. Замон дарди, муҳаббат жафосига вафоси, маърифат эзгуликлари ҳақида ўлмас мисралар битган бу аёлларнинг руҳий дунёсини энг аввало уларнинг чехраларида кўргинг келади.

Бари бир Раҳимахон бу сувратлари билан домланинг эзгу ишлари умрини ўзайтирибдилар. Ишингиздан қувондик, синглим.

Қутлибека РАҲИМБОЕВА

Нозимахоним

Самарбону

Анбар отини

Зебуннисобегим

Михаил
Светлов

Машхур шоир ва драматург, Ленин мукофоти лауреати Михаил Аркадьевич Светлов совет адабиёти тарихида ёрқин из қолдирган сиймолардан биридир. Унинг асарларида даврнинг энг муҳим воқеалари улкан маҳорат билан акс эттирилган.

М. Светлов ёшларнинг меҳрибон мураббийси ва маслаҳатчиси ҳам эди. Куйида устоз шоирнинг бадий ижод сирлари, шеърят, унинг замон ва халқ олдидаги бениҳоя катта масъулияти ҳақидаги айрим фикрлари билан танишасиз.

ЁҒОЧ ВЕЛОСИПЕД ИХТИРО ЭТМАНГ...

ен энди ёшларимизга мурожаат қилмоқчиман. Тўғриси айтсам, одамлар менга ёш граждон, ёш шоир сифатида муомала қилган кунларни эсласам, ўксиниб кетаман. Менинг ажойиб замондош ҳамкасбларим бор эди. Маяковский ва Есенин каби атоқли шоирларимиз назарида ёш йигит эдим. Мана энди вақт ўтиб, кексайиб қолган одам сифатида ўзим ёшларга мурожаат қиляпман... Ёшларга нима ҳам дея оламан! Не қилманг, қайси иш билан шўғулланманг, шундай муҳит яратишга интилингки, ижодий ҳолат ҳаётингизнинг улкан қисмини эгалласин. Афсуски, ўзим бу зарур қондага ҳам иша ҳам амал қилмаганман. Амал қилганимда эди, ҳозиргидан кўра кўпроқ фойдали ишлар қилган бўлардим.

...

...Баъзида таланти шоирлар ҳам ёмон шеърлар ёзадилар. Нега шундай бўлади! Чунки улар шеър ёзишга етарлича «тўлмай», илҳомсиз киришадилар. Натижада пухта жиҳозланган кема ўрнига жўнгина қайиқ вужудга келади. Шоир бизга бирорта ҳам қизиқ нарса айтмайди, балки аллақачон маълум бўлган ҳақиқатларни баён этади. Ҳақиқатлар ҳам кўпинча аниқ бўлмайди. Бундай ҳолда шоир латифадаги «оқ сигирлар сўт беради, қора сигирлар эса қаҳва беради», деб ўйлаган боланинг кулгили ҳолатига тушиб қолади. Таланти шоирларнинг ёмон шеърлар ёзишига яна нима сабаб бўлади! Улар асарлари ишонарли чиқиши учун далилларни моҳиятдан эмас, ташқаридан қидирадилар. Бу эса ҳеч қачон ишонтирмайди. Масалан, бир қанча туркман ёки озарбойжон шаҳар-қишлоқларининг номини санаш ва қофиялаш мумкин. Аммо биз Туркменистон ёки Озарбойжонни кўрмаймиз. Шеърда «коммунизм» сўзини ўн марта такрорлаш мумкин, аммо бу билан коммунизм йўли яқин бўлиб қолмайди. Баёнчилик улкан ҳис-ҳаяжон ўрнини босолмайди. Агар биз ишимизни буғ двигателининг иши билан қиёёсласак, кўп ҳолларда «буғимиз»нинг қудрати ҳаракатга эмас, балки гудокка сарф бўлади.

...

Бизнинг ишимизда нимадан кўрқиш керак! Карра жадвалидан. Тўққиз карра тўққиз — саксон бир эканини сен ўйлаб толганинг йўқ. Ватани севиш гоёсини ҳам илк бор сен олға сурган эмассан. Аммо уни қандай севиш кераклигини одамларга сен айтишинг керак. Ватанпарварликни такрорлаш эмас, давом эттиришинг зарур. Акс ҳолда металдан ясалганлари борлигини билмай, ёғоч велосипед ихтиро этган кишига ўхшаб қоласан.

...

Маяковский мен учун поэзиядаги энг муқаддас хотирадир. Мен ҳеч қачон Маяковскийга тақлид қилган эмасман. Ҳамма нарсага тақлид қилиш мумкин, аммо жўшқин руҳни такрорлаб бўлмайди. Блокка, Тютчевга, ҳатто, кечирасиз, Надсонга тақлид қилганман. Лекин булар тақлид эди, поэзия эмас эди. Узимнинг асосий вазифамни англаганимдан кейингина, назаримда, шоир бўлдим.

. . .

Бизда кўпинча шундай бўлади: ёш шоир қўриққа боради ва шу заҳотиёқ қўриқ ҳақида дoston ёзиб ташлайди. Магниткага борса — ўша лаҳзада лол қолган ўқувчига Магнитка ҳақидаги шеърларини тақдим этади. Аммо бу дoston ҳам, шеърлар ҳам ҳеч кимнинг юрагини жизиллатмайди. Нега шундай бўлади! Чунки ҳали туйғулар тиниққан эмас. Борлиқни фақатгина кўриш, фақат эшитиш ёки фақат ҳидлаш билан идрок этиб бўлмайди. Ҳатто биргина шеър ёзиш учун ҳам барча туйғуларни сафарбар этиш зарур.

. . .

Кўпгина шоирларга теккан касал: улар ўқувчини таъсирлантириш ўрнига, кўпроқ ўз кечинмаларига маҳлиё бўладилар. «Оҳ, қанчалик ғамгинман» ёки «Оҳ, қанчалик хушҳолман», дейиш ҳали кечинмалар эмас, балки у ҳақдаги хабарлар. Биз унга ишонишимиз ҳам, ишонмаслигимиз ҳам мумкин. Кўпинча ишонмаймиз.

. . .

Одатда ёш шоирлар турли хил «найранг»лардан бошлашади. Мана, қаранг, мен қандай ғайриоддийман! Улар шеърятдаги энг қийин нарса — оддий бўлиш эканлигини ҳали тушунмайдилар. Хаёлий бир чўққига чиқиб олиб найранг кўрсатишга эмас, ўқувчи билан бир стол атрофида ўтиришга ўрганиш керак. Ҳаёт менинг ўзимни ҳам шунга ўргатди. Қайси шеъримда ўқувчилар билан сидқидилдан суҳбатлашган бўлсам, у жуда яхши қабул қилинди. Шеъринг минбар — бир четда қаққайиб турган баландлик эмас. Бу минбар ўзгача — сен стол тўрида ўтирасан; бошқалар эса нима демоқчи ҳамда нима дейишингни кутиб турадилар.

. . .

Шеърятда нотаниш шаҳардаги каби адашиб юриш керак — ҳар бурчакда сени қувончли тасодиф кутади.

. . .

Талант, муҳаббат ва самимийликнинг муштараклиги — чинакам поэзия мана шудир.

. . .

Шеър ҳам инсон каби яхши кийинган бўлиши зарур: ўқувчи қаршисига кир кўйлақда чиқмаслиги керак.

. . .

Олим сўзларни ўз маъносига қўллайди. Шеърятда эса, худди суҳбат чоғидагидек, оҳанг ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Бунда сўзлар луғавий маъносидан анча узоқлашиб кетиши мумкин. Фанда сўзлар бир текис қадам ташлаб борса, шеърятда — югуради, сирғанади, парвоз қилади.

. . .

Совет шоирининг бош вазифаси нимадан иборат!

Сен ўқувчинга унинг учун ниҳоятда зарур бўлган ниманидир айтишинг керак. Ана шу вазифани бажармас экансан, шоир эмас, балки энг оддий маориф тарқатувчисан. Бу билан мен маданий-оқартув ходимларимизни камситмоқчи эмасман. Улар жуда катта ва фойдали иш қилишмоқда. Уларга ҳамиша ҳурматим баланд. Мен фақат талантнинг ноёблигини таъкидламоқчиман, холос.

Яна шуни айтмоқчиманки [бу энди йўл-йўлакай гап], ёмон одам ҳеч қачон яхши шоир бўла олмайди. Агар ўзинг бир чақалик одам бўлсанг-у, қандай қилиб ўқувчини яхши инсон бўлишга даъват эта олсан!

Н. МУҲАММАДИЕВ таржимаси.

АВТОРЛАРИМИЗ

Масъума АҲМЕДОВА. Тошкент областининг Паркент райониде туғилган. ТошДунинг журналистика факультетини битирган. «Офтобликун» ҳикоялар тўпламининг муаллифи. Ф. Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида ишлайди.

Зоҳир АЪЛАМ. 1943 йили Тошкентда туғилган. ТошДунинг журналистика бўлимини 1965 йили тугатган. «Бахтли билет», «Муқаддима», «БАМ манзаралари», «Кийик кўзлари» тўпламларининг муаллифи. СССР Езувчилар союзининг аъзоси.

Самандар ВОҲИДОВ. 1942 йили Бухоро областининг Шофиркон райониде туғилган. «Қорбобонинг истаги», «Кафтимда гул», «Қатрларда нур ёнар» китоблари нашр этилган. СССР Езувчилар союзининг аъзоси.

Юсуф ЖУМАЕВ. 1958 йили Бухоро областининг Қоракўл райониде туғилган. 1979 йили Бухоро давлат педагогика институтини тамомлаган. Шеърлари матбуотда эълон қилинган. Қоракўлдаги «Ленин йўли» номи мактабда ўқитувчи бўлиб ишлайди.

Гулистон МАТЕҚУБОВА. Қоракўлпоғистон АССРнинг Тўрткўл райониде туғилган. «Бахт келтирган баҳор» номи ҳикоялар тўпламининг муаллифи. «Коммунизм байроғи» район газетасида редактор бўлиб ишлайди.

Бахшўлла РАЖАБОВ. 1950 йили Бухоро райониде туғилган. Бухоро Давлат педагогика институтини тугатган. Шеърлари область, республика матбуотида эълон қилинган. Ўзбекистон ССР Езувчилари союзининг Бухоро область бўлимида ишлайди.

Сабрулло САЛИМОВ. Бухоро областининг Свердлов райониде туғилган. 1979 йили Ф. Энгельс номидаги Тошкент Давлат чет тиллар институтини тамомлаган. Шеърлари вақтга матбуотда эълон қилинган.

Марзия ЭРДОНОВА. Бухоро областининг Шофиркон райониде туғилган. ТошДУ журналистика факультетининг IV курс (кечки бўлим) талабаси. Шеърлари республика матбуотида эълон қилинган. Ўзбекистон радиосида ишлайди.

АВТОРЛАРИМИЗ

«Ешлик» («Молодость») — ежемесячный литературно-художественный, общественно-политический журнал

На узбекском языке

Орган Союза писателей
Узбекской ССР

Рассом: Ҳ. СОЛИҲОВ

Техник редактор: В. УРУСОВА

Корректор: Ф. ФАЙЗИЕВ

Журнал макетини В. ОВСЯНИКОВ тузган

Адресимиз: 700000, Тошкент-П

Ленин кўчаси, 41

Телефонлар:

Бош редактор ўринбосари —
32-54-73

Масъул секретарь — 32-56-27

Проза бўлими — 32-57-34

Шеърят, адабий танқид ва санъат
бўлимлари — 32-56-41

Ижтимоий-сиёсий бўлим —
32-54-73

Редакция ҳажми 12 босма листдан ортик роман ва 8 босма листдан зиёд қиссалар қўлёзмасини қабул қилмайди. Бир босма листгача бўлган асарлар авторларига қайтарилмайди. Редакция ўз тавсиясига қўра амалга оширилган таржима асарлар қўлёзмаларинингизга қабул қилади.

Журналдан кўчириб босилганда, «Ешлик»дан олинди» деб изоҳланиши шарт.

Босмаҳонага 25.01.84 й. да туширилди. Босишга 22.02.84 й. да рухсат берилди. Р — 11077, Қоғоз формати 84×108¹/₈. Қоғоз ҳажми 5,25 лист. Шартли босма листи 8,82. Нашриёт ҳисоб листи 12,6. Тиражи 148933 нусха. Буюртма № 2608. Баҳоси 50 тийин.

Ўзбекистон ЛКСМ Марказий Комитети «Еш гвардия» нашриёти.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмаҳонаси. Тошкент, 700029. «Правда Востока» кўчаси, 26.

© «ЕШЛИК» № 3, 1984.
«Еш гвардия» нашриёти.

«Келажак сеники...»

Р. АЛЬБЕКОВ фотоси